

UNIVERZITA KARLOVA
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Český jazyk

Disertační práce

Ondřej Dufek

Kritická analýza jazykových ideologií v českém veřejném diskurzu
Critical Analysis of Language Ideologies in Czech Public Discourse

školitel: prof. Karel Šebesta

2018

Prohlášení autora o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 30. března 2018

Abstrakt

Disertační práce se zabývá jazykovými ideologiemi v českém veřejném diskurzu. Po úvodní kapitole představující téma, motivaci a rozvržení práce se v druhé kapitole věnuje důkladnému rozboru výzkumné oblasti jazykových ideologií. Představuje různé varianty jejich vymezování, dva rozdílné přístupy k nim a několik klíčových rysů, které jazykové ideologie charakterizují. Načrtává se zde vztah jazykových ideologií k dalším příbuzným pojmům, mapují se možnosti a způsoby výzkumu v této oblasti a několik poznámek se věnuje i existujícím výčtům jazykových ideologií. Jádrem kapitoly je vlastní, komplexní definice jazykových ideologií opřená o kritickou reflexi dosavadních přístupů.

Třetí kapitola shrnuje relevantní existující poznatky a na tomto základě formuluje hlavní cíl práce – na základě analýzy a interpretace jejích výsledků přispět k poznání východisek a způsobů konceptualizace jazyka v českém veřejném diskurzu.

Čtvrtá kapitola rozpracovává metodologický rámec práce. Jako východisko volí kritickou analýzu diskurzu – shrnuje její základy, reflektuje hlavní dosavadní kritické výtky vůči tomuto přístupu a jako jejich částečné řešení navrhuje využití nástrojů korpusové lingvistiky. Druhá část kapitoly je věnována konceptu klíčivosti jako jednomu z hlavních principů využívaných v korpusových analýzách diskurzu. Podává přehled tradičních i novějších způsobů určování klíčových slov a podrobněji se věnuje převažujícím problémům dosavadní praxe oboru – užívání neadekvátních metrik, nezohledňování vnitrokorpusové variability – a dalším netriviálním rozhodnutím o krocích analýzy. Krátce porovnává klíčivost s alternativním principem tematické koncentrace. Výsledkem této části je volba nejvhodnějších výzkumných nástrojů pro analýzu.

V páté kapitole je představen materiál určený pro analýzu. Jako vzorek českého veřejného diskurzu jsou zvoleny dvě jeho části – (1) návrhy jazykových zákonů a parlamentní debaty o nich od vzniku samostatné České republiky do současnosti a (2) jejich mediální reflexe. Kapitola popisuje principy výběru dat a jejich editace, konstrukce korpusů a subkorpusů, značení metadat a také některé limity lemmatizace a tagování pramení ze zvoleného analytického softwaru.

Jádrem práce je šestá kapitola, která dokumentuje analýzu jazykových ideologií na popsaném materiálu. Nejprve se představuje postup, jakým je analýza vedena, a poté se v postupných krocích srovnávají dvě diskurzní skupiny – zastánci a odpůrci jazykových zákonů. Analýza ukazuje, jaké jazykové prostředky obě skupiny používají k vyjadřování svých přesvědčení a interpretuje je vzhledem k jazykovým ideologiím. V závěru kapitoly se sumarizuje celkový charakter českého veřejného diskurzu a identifikují se jazykové ideologie v něm přítomné.

Závěrečná kapitola pak nabízí shrnutí výsledků práce a stručně mapuje další možnosti prohloubení a rozšíření výzkumu.

Klíčová slova: jazykové ideologie, český veřejný diskurz, jazykové zákony, kritická analýza diskurzu, korpusová kritická analýza diskurzu, korpusová lingvistika, klíčivost, analýza klíčových slov, log-likelihood, Cohenovo d, #LancsBox

Abstract

The thesis deals with language ideologies in Czech public discourse. After introducing its topic, motivation and structure in the opening chapter, it devotes the second chapter to a thorough analysis of the research field of language ideologies. It presents various ways of defining them, two different approaches to them and a few key features which characterize language ideologies. The relation of language ideologies and other related notions is outlined, possibilities and ways of investigation are surveyed. Some remarks focus on existing lists or glossaries of language ideologies. The core of this chapter is an original, complex definition of language ideologies grounded in a critical reflection of approaches up to now.

The third chapter summarizes relevant existing findings and on that basis, it formulates the main aim of the thesis – to make a contribution to knowledge on the foundations and ways of conceptualizing language in Czech public discourse.

The fourth chapter elaborates the methodological frame of the thesis. Critical discourse analysis is chosen as a basis – its basics are summarized, main critical comments are considered and a partial solutions are proposed in use of corpus linguistics' tools. Another part of this chapter concerns with keyness as one of the dominant principles used in corpus discourse analysis. It examines some traditional as well as recent ways of determining keywords and in detail it addresses some problems of recent field practice – inadequate measures are used, intracorporal variability is ignored etc. Keyness is then briefly compared with an alternative – the principle of thematic concentration. The part concludes with choosing the most appropriate research tools for analysis.

In the fifth chapter, the data are presented. Two parts of Czech public discourse are chosen as its sample – (1) language bills and parliamentary debates on them from the start of the independent Czech Republic existence up to now, and (2) their media reflection. The chapter describes the data selection and their editing, corpora and subcorpora constructing, metadata notation, and also some limits regarding lemmatization and tagging due to chosen analytical software.

The thesis' core is substantiated by the sixth chapter, which documents language ideologies analysis on the data described above. First, it provides procedure of conducting the analysis, then it compares sequentially two discourse groups – proponents and opponents of language bills. The analysis shows language means used by each group members to express their beliefs and interprets them with regard to language ideologies. In the end the overall nature of Czech public discourse is summarized and present language ideologies identified.

Finally, the eighth chapter provides concluding findings of the thesis and outlines additional possibilities of both deepening and widening the research.

Key words: language ideologies, Czech public discourse, language bills, critical discourse analysis, corpus-assisted critical discourse analysis, corpus linguistics, keyness, keyword analysis, likelihood, Cohen's d, #LancsBox

Poděkování

Upřímně děkuji...

Jičínu, kde jsem nenapsal nic, ale mám ho rád, Stavu, Potštejnu a Blanickému mlýnu u Blažejovic, kde jsem napsal kousky, a Praze, kde jsem napsal skoro všechno;

Michalovi Hořejšímu za věcné konzultantství, kritické čtení a souputnictví v tom, co ne každý má za smysluplné;

Martinu Benešovi za obecně stimulační konzultace, a hlavně bystré korektorské čtení;

Jiřímu Januškovi za to, že se svévolně ujal role mého disertačního guru(a), říkal mi „už piš ty věty“ a byl mi pozitivním i negativním vzorem zároveň;

Lubošovi Veselému za mlčenlivé kumpánství při psaní zásadních pasáží v podnicích šedé zóny pražské hospodské scény;

Martinu Proškovi a Kamile Smejkalové za čas, který mi na psaní v ÚJČ chápavě a štědře poskytli, a bývalým i nynějším členům redakce Naší řeči v čele s Ivanou Svobodovou za to, že mé úkoly na čas vzali na sebe;

Evě Lehečkové za to, že mě už kdysi vtáhla do prostředí zrodu něčeho, co by šlo trochu pyšně nazvat pražskou CDA, a že ve mně kdovíproč viděla potenciál;

Honzovi Chromému za konzultace i dárné příležitosti přiučít se mnohé, co jako bych teď našel;

Michalu Škrabalovi, Michalu Křenovi, Pavlu Procházkovi a Václavu Cvrčkovi za vstřícnou pomoc se získáním dat Českého národního korpusu;

Samu Zajíčkovi za statistickou konzultaci, i když se její výsledek nakonec do textu nedostal;

kamarádům a kolegům za to, že otázku „tak co disertace?“ nepokládali tak často, abych se musel chmuřit, ale zároveň dost často na to, abych byl nucen průběžně formulovat, co že to vlastně dělám, a přiznávat si, že je třeba to opravdu dělat;

panu Karlu Šebestovi za to, že mě přijal coby svého doktoranda s tématem, které nebylo úplně jeho, a pak nehnul brvou, když jsem se v půlce rozmyslel a posunul ho ještě víc jinam – to jest za důvěru a velkorysost, ale taky za patřičně naléhavý apel, že je třeba konat; a samozřejmě za širokým i hlubokým rozhledem fundované kritické připomínky;

Helmutu Gruberovi, zesnulému Florianu Menzovi, a hlavně Jürgenu Spitzmüllerovi z Ústavu obecné lingvistiky Vídeňské univerzity a Gerlinde Mautner z tamní Wirtschaftsuniversität za upřímnou vstřícnost při konzultování mých vágních představ a hledání odpovědí na mé velké otázky;

Václavu Březinovi za pomoc a rady při korpusovém zpracování dat;

své sestře, matce a otci za víru, že to dopíšu, přestože navzdory snaze spíš jen tušili, co to dělám;

a hlavně Haně za nevšední velkorysost, pochopení, podporu, povzbuzení, nepochybování a důvěru. Bez ní bych to nikdy nezvládl.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Jazykové ideologie	3
2.1	Terminologické poznámky.....	3
2.2	K definování jazykových ideologií	4
2.3	Neutrální a kritické pojetí jazykových ideologií	5
2.4	Klíčové vlastnosti jazykových ideologií	7
2.5	Vztah jazykových ideologií k příbuzným pojmům	10
2.6	Zpět k definici jazykových ideologií.....	11
2.7	Možnosti výzkumu jazykových ideologií.....	11
2.8	K seznamům jazykových ideologií.....	13
2.9	Shrnutí.....	16
3	Dosavadní poznatky a cíle práce	17
3.1	Dosavadní poznatky o jazykových ideologiích v českém prostředí.....	17
3.2	Cíle práce.....	18
4	Metody.....	19
4.1	Kritická analýza diskurzu.....	19
4.1.1	Úvod	19
4.1.2	Základy kritické analýzy diskurzu	19
4.1.3	Kritika kritické analýzy diskurzu.....	23
4.1.4	Corpus-assisted critical discourse analysis.....	26
4.1.5	Korpusová řešení kritiky kritické analýzy diskurzu	30
4.1.6	Dva přístupy ke korpusové analýze diskurzu.....	32
4.1.7	Shrnutí.....	34
4.2	Klíčovost.....	35
4.2.1	Co je klíčovost a co jsou klíčová slova	35
4.2.2	Přehled metrik nabízených v existujících korpusových softwarech.....	36
4.2.3	Problematicnost metriky log-likelihood	38
4.2.4	Vnitrokorpusová variabilita.....	38
4.2.5	Co metrika měří vs. k čemu se používá	39
4.2.6	Limity objektivity: rozhodnutí ovlivňující výsledky	41
4.2.7	Klíčová slova vs. tematická slova.....	42
4.2.8	Shrnutí.....	44
5	Data.....	46
5.1	Výběr vzorku a jeho reprezentativnost.....	46
5.2	Popis korpusů	46

5.3	Kritéria zařazení textů do korpusů.....	49
5.4	Editace textů.....	50
5.5	Metadata a struktura názvů souborů.....	50
5.6	Problémy lemmatizace a tagování	52
6	Srovnávací analýza jazykových ideologií v parlamentním a mediálním diskurzu	53
6.1	Logika analýzy	53
6.2	Parlamentní diskurz o jazykových zákonech	55
6.2.1	JAZPARL_PRO-JAZPARL_PROTI vs JAZPARL_PROTI-JAZPARL_PRO.....	55
6.2.2	JAZPARL_PRO-REFPARL vs JAZPARL_PROTI-REFPARL.....	58
6.2.3	Kolokační analýza.....	65
6.3	Mediální diskurz o jazykových zákonech	71
6.3.1	JAZMED_PRO-JAZMED_PROTI a JAZMED_PROTI-JAZMED_PRO.....	71
6.3.2	JAZMED_PRO-REFMED a JAZMED-PROTI-REFMED.....	76
6.3.3	Kolokační analýza vybraných klíčových slov	83
6.4	Shrnutí povahy diskurzu zastánců legislativní regulace jazyka.....	90
6.5	Shrnutí povahy diskurzu odpůrců legislativní regulace jazyka	93
6.6	Hlavní zjištění analýzy a jejich interpretace.....	97
7	Závěr.....	99
8	LITERATURA	101
9	Přílohy	115

1 Úvod

Za předmět lingvistického zkoumání považuji jazyk a jeho užívání. Co tedy může být lingvističtějšího než poznávat, jak se používá jazyk při sdělování/sdílení přesvědčení právě o jazyce? Předkládaná práce ukáže, že k takovému podniku je třeba zapojit poznávací aparát v širší přesahující tradičně pojímanou jazykovědu, výsledkem však bude podrobný obraz toho, jak se v české veřejné debatě konceptualizuje klíčový pojem lingvistiky: jazyk.

Tématem této disertační práce jsou jazykové ideologie v českém veřejném diskurzu. Tato práce není prvním příspěvkem k výzkumu českých jazykových ideologií, přesto však platí, že komplexnější pozornost jim v našem prostředí zatím věnována nebyla.

Povaha takto vymezeného bádání je převážně sociálněvědní. Jejím smyslem je poznat, jaký je vztah jazyka a jeho uživatelů, konkrétněji řečeno, jak se lidé k jazyku vztahují. Zároveň je takový výzkum relevantní pro poznání fungování společnosti. Jazykové ideologie jsou samozřejmě analytický konstrukt, samy o sobě přísně vzato neexistují, umožňují však nejen uchopit podstatu toho, jak lidé jazyk pojmají, z jakých zdrojů takové konceptualizace vyrůstají a jak se projevují, a hlavně upozornit na případné mocenské aspekty prosazování těchto konceptualizací. Jazyk se v tomto rámci stává zároveň zdrojem i nástrojem soupeření normativních náhledů na svět a jeho fungování, které nejsou z podstaty neutrální, nýbrž mají potenciál určité skupiny lidí vylučovat, omezovat, delegitimizovat.

Cíle práce rozdělím na hlavní a vedlejší. Hlavním cílem je zjistit, jaké jazykové ideologie jsou charakteristické pro český veřejný diskurz. Na to se zaměří analytická kapitola. Vedlejší cíle jsou teoreticko-metodologické a bylo by možné označit je za postupné, potřebné pro dosažení cíle hlavního.

To, že jsem jazykové ideologie označil za analytický konstrukt, neznamená, že jejich vymezení je libovolné a záleží jen na potřebách konkrétního výzkumného projektu. Takový konstrukt lze posuzovat podle toho, nakolik adekvátně mu jeho definice umožňuje vypovídat o realitě, kterou se snaží pojímat, a také podle toho, nakolik je možné sestavit k jeho poznání výzkumné nástroje a postupy. Prvním vedlejším cílem je tedy dospět k vymezení jazykových ideologií splňujícím tyto nároky. Proto se tato práce bude věnovat důkladné reflexi existujících přístupů k jazykovým ideologiím a pokusí se o jejich co nejvhodnější definici.

Druhým vedlejším cílem je přispět k metodologické kultivaci analytických nástrojů korpusového přístupu k analýze diskurzu, konkrétně klíčivosti jako jednoho z prominentních ukazatelů užívaných v diskurzní analýze větších množství dat k uchopení výrazných rysů diskurzu. Proto bude v metodologické kapitole věnována pozornost problémům dosavadní praxe v oblasti analýzy klíčových slov a hledání jejich řešení. Naplnění tohoto cíle by mělo být příspěvkem k současné metodologické debatě na poli korpusové analýzy diskurzu.

Disertační práce je rozvržena do několika na sebe navazujících částí. Nejprve bude představen pojem jazykových ideologií, konkrétněji především dva přístupy k nim, jejich klíčové vlastnosti, a možnosti jejich výzkumu. Tato část odpovídá řešení prvního vedlejšího cíle práce.

Po vymezení jádrového konceptu práce následuje shrnutí dosud dosažených poznatků a na ně navazující vymezení smyslu, předmětu a cíle práce. Poté budou představeny metody, které práce k dosažení tohoto cíle volí. Metodologická kapitola je rozdělena do dvou částí. První z nich prezentuje kritickou analýzu diskurzu jakožto vhodný přístup ke zkoumání jazykových ideologií, reflektuje limity tohoto badatelského přístupu a jejich řešení v podobě zapojení nástrojů korpusové

lingvistiky. Druhá část se věnuje výše zmíněné klíčivosti jakožto parametru určování podstatných rysů diskurzu pro další analýzu a reprezentuje naplňování druhého vedlejšího cíle práce.

Práce pak pokračuje vysvětlením volby materiálu pro analýzu, tj. návrhů jazykových zákonů a jejich parlamentního projednávání od vzniku České republiky do současnosti na jedné straně a jejich mediálního odrazu na straně druhé. Zde jsou také popsány technické aspekty konstrukce vzorku.

V následující analytické části se pak disertace soustředí na rozbor a srovnání materiálu perspektivou dvou diskurzních skupin představujících zastánce a odpůrce jazykových zákonů. Postupnými kroky, v nichž se spíše kvantitativní korpusové nástroje doplňují kvalitativnějšími analýzami a jazykověideologickými interpretacemi, dospěje analýza k souhrnnému popisu jazykových ideologií v českém veřejném diskurzu.

Každý výzkumný projekt se při formulování tématu, cíle, metod a materiálu nutně omezuje ve svém záběru s ohledem na účelnost a proveditelnost. Přestože jsem si tedy vědom mnoha směrů, jimiž by bylo možné výzkum doplnit (a ilustruji je v předzávěrečné části práce), věřím, že i ve zvolené podobě přispěje užitečným způsobem k poznání toho, co znamená *jazyk* pro soudobou českou společnost.

2 Jazykové ideologie

„Language is viewed in various theories as a genetic inheritance, a mathematical system, a social fact, the expression of cultural identity, the outcome of dialogic interaction, a social semiotic, the intuitions of native speakers, the sum of attested data, a collection of memorized chunks, a rule-governed discrete combinatorial system, or electrical activation in a distributed network. But to do justice to language, we do not have to express allegiance to one or some of these competing—and aspiringly hegemonic—views. We do not have to choose. Language can be all of these things at once.“

(Cook – Seidlhofer, 1995, s. 4)

Tato kapitola pojednává o jazykových ideologiích. Nejprve představí různé existující definice a upozorní na některé jejich sdílené prvky. Pak probere dva základní přístupy k pojmání ideologií – neutrální a kritický – a pojedná o několika podstatných otázkách, které studium ideologií provázejí. Na tomto základě pak představí pojetí jazykových ideologií, které bude uplatněno v analytické části práce. K tomu připojí krátkou reflexi možností výzkumu jazykových ideologií a nakonec okomentuje několik existujících seznamů jazykových ideologií.

2.1 Terminologické poznámky

Výklad a argumentace v této kapitole se opírají mj. o literaturu o ideologiích obecně. Často tedy budu hovořit o bezpřívlastkových ideologiích; všechna taková tvrzení je třeba považovat za platná též konkrétněji pro jazykové ideologie. Tam, kde budu explicitně mluvit o jazykových ideologiích, budu je chápat jako specifitější, vztažené k jazyku, nikoliv však v principu odlišné.

V anglicky psané literatuře o jazykových ideologiích se nejčastěji vyskytuje termín *language ideologies*, občas však též variantně *linguistic ideologies*, *ideologies about language* nebo *ideologies of language*. Kathryn A. Woolardová (1998, s. 4; tam též odkazy na konkrétní práce) upozorňuje na přinejmenším tři poněkud rozdílné výzkumné proudy, které se však ne zcela konzistentně pojí s jednotlivými termíny. Zaprvé je to tradice lingvistické antropologie, spojená zejména s Michaelem Silversteinem, která se zaměřuje na vztah jazykových ideologií (*linguistic ideologies*) k jazykovým strukturám. Zadruhé zmiňuje sociologii jazyka, lingvisty a antropology, kteří se zabývají kontaktem jazyků a jazykových variet a mluví o jazykových ideologiích jako o *language ideologies*. Zatřetí uvádí reflexi jazykových ideologií (*ideologies of language*) ve vědecké produkci lingvistů.

Všude v této kapitole i jinde se v případech, kdy se budu vyjadřovat k podstatě, charakteristikám a dalším jazykověideologickým aspektům, budu důsledně užívat termín *jazykové ideologie* v plurálu. Singulár bude užit pouze v případě, že se můj výklad bude týkat jedné konkrétní ideologie. Důvodem je níže vysvětlené stanovisko, podle něž ideologie náležejí jednak jednotlivcům, jednak sociálním skupinám, každopádně však více subjektům – za neadekvátní považuji představu o existenci jediné povšechné ideologie v rámci téže společnosti.

2.2 K definování jazykových ideologií

Pojem ideologie má bohatou historii a je definován značně variabilně. Vyjděme z (výběrového, ale reprezentativního) přehledu výrazných definicí:

„[I]deologies about language, or linguistic ideologies, are any sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use“ (Silverstein, 1979, s. 193).

„[T]he cultural system of ideas about social and linguistic relationships, together with their loading of moral and political interests“ (Irvine, 1989, s. 255).

„[S]hared bodies of common sense notions about the nature of language in the world“ (Rumsey, 1990, s. 346).

„Representations, whether explicit or implicit, that construe the intersection of language and human beings in a social world are what we mean by ‚language ideology““ (Woolard, 1998, s. 3).

„Language ideology refers to the situated, partial, and interested character of conceptions and uses of language“ (Errington, 1999, s. 115).

„[H]abitual ways of thinking and speaking about language and language use which are rarely challenged within a given community“ (Verschuereen, 1999, s. 197).

„[L]anguage ideologies, the belief systems that determine language attitudes, judgements, and, ultimately, behavior“ (McGroarty, 2008, s. 98).

„[T]he socially and culturally embedded *metalinguistic* forms of language and language use: conceptions of ‚quality‘, value, status, norms, functions, ownership, and so forth“ (Blommaert, 2006, s. 241; kurzíva originálu).

„[S]úbor predstáv a pocitov členov spoločenstva o jazykoch a ich používaní v sociálnom svete, pričom tieto predstavy/pocity si ich nositelia ani nemusia uvedomovať“ (Sloboda, 2010, s. 48).

„Jazyková ideológia je súhrn štandardizovaných kognitívnych preferencií vo vzťahu k jazyku, fungujúcich ako interpretačné konštrukty, prostredníctvom ktorých sa utvrdzuje interpretácia jazyka zodpovedajúca istému sociálnemu poriadku“ (Dolník, 2010, s. 239).

„Jazyková ideológia predstavuje súbor názorov, postojov, hodnôt, vier a očakávaní viažúci sa na jazyk“ (Vrábl'ová, 2015, s. 631–632).

„As a concept, the term [language ideology; OD] refers to beliefs about languages (or a particular language) that are shared and that become so well-established that their origin is often forgotten by speakers; the beliefs accordingly become naturalized, perceived as common sense, and are socially reproduced“ (Vessey, 2017, s. 278).

„Historicky a kulturně podmíněné, sociálně a mnohdy i politicky relevantní představy, domněnky či přesvědčení (*beliefs*) mluvčích o stavbě jazyka a jeho užívání“ (Nekvapil, 2017).

„Jazykové ideológie sú myšlienky, resp. myšlienkové systémy týkajúce sa jazyka v najširšom zmysle slova a verbálnej komunikácie vôbec, zahŕňajúce medzi inými aj myšlienky o jazyku ako o abstraktnom systéme a o jeho zložkách (napr. jednotlivých slovách, gramatických štruktúrach), o spôsobe fungovania jazyka ako takého všeobecne alebo konkrétnych jazykov v jednotlivých jazykových či rečových spoločenstvách, o verbálnom správaní hovoriacich, o vzťahu niektorého konkrétneho jazyka k iným jazykom, o funkciách jazyka ako takého i jeho jednotlivých variet, ale aj o funkciách, účelnosti, ‚správnosti‘ jednotlivých jazykových foriem, o jazykovej situácii v konkrétnych spoločenstvách a pod.“ (Lanstyák, 2016, s. 1).

Z uvedených definícií lze vyčíst několik informací, které zde postupně rozeberu.

Opakující se strukturní prvky definicí poukazují na to, 1) co jsou ideologie nebo co je jejich obsahem, 2) co je jejich předmětem a 3) komu se připisují, kdo jsou jejich nositelé.

1) Řada definicí říká, že jazykové ideologie jsou soubory (souhrny, systémy) něčeho. Náplň se různí, mohou to být názory, postoje, hodnoty, přesvědčení, očekávání, představy, pocity, myšlenky, způsoby myšlení apod. Společným rysem těchto definicí je každopádně komplexnost – ať už spočívající v pluralitě jednotek jednoho druhu (např. „cultural system of ideas“), anebo v zahrnutí jednotek různých druhů (např. „súbor názorov, postojov, hodnôt, vier a očakávaní“). K tomu viz též oddíl 2.5 níže.

2) Když mluvím o jazykových ideologiích, nabízí se předpokládat, že jejich předmětem bude jazyk. To lze však tvrdit jen s vědomím jistého zjednodušení. Některé definice proto volí poněkud jemnější pohled a zmiňují jazyk a další jevy s ním spojené – jeho strukturu, užívání, role/funkce, podstatu/povahu atp.

3) Zdá se zřejmé, že nositeli jazykových ideologií by měli být lidé. Ani v tom však literatura není jednotná. Různé definice se řadí na škále od jednotlivých uživatelů/mluvčích (jazyka), členů skupiny/společenství až po celé skupiny, komunity, společnosti nebo národy. Tuto otázku podrobněji rozeberu níže v oddílu 2.1.4 Klíčové vlastnosti jazykových ideologií.

2.3 Neutrální a kritické pojetí jazykových ideologií

Více autorů prací o studiu jazykových ideologií (např. Kroskryty, 2004, s. 501n.;¹ Woolard, 1998, s. 7n.; Dolník, 2010, s. 238) se shoduje v rozeznávání dvou základních přístupů: kritického a neutrálního.

Kritický (negativní, partikulární, pragmatický, pejorativní; viz Woolard, 1998, s. 8) přístup k jazykovým ideologiím pracuje s představou/předpokladem/tvrzením, že ideologie jsou neoddelitelně spjaty s mocenskými vztahy sociálních aktérů, s uplatňováním moci, její legitimizací (též legitimizací jejího uplatňování nebo obecněji jistého sociálního řádu), případně se zastíráním nesamozřejmé povahy ideologie. Mocenské vztahy mohou být sociální, politické, ekonomické aj. (Woolard, 1998, s. 7). Kritika se pak upírá k nerovnosti postavení jednotlivých sociálních aktérů (či spíš jejich skupin), k procesům jejich znevýhodňování apod.

Extrémní podobou takového přístupu je kritika dominantních ideologií opírající se o předpoklad, že právě jen vládnoucí skupina disponuje ideologií a tu vnucuje ostatním (viz např. Althusser, 1971; Thompson, 1990; Dolník, 2010). Takový přístup považuji za omezující a zkreslující. Jak píše Jef Verschueren (2012, s. 9), „powerless and dominated groups may – and usually do – have their ideologies too“. Souhlas s tím však nevede nutně k odmítnutí souvislosti mocenských vztahů a ideologií. Odráží-li konkrétní ideologie určité zkušenosti a zájmy konkrétního jedince nebo skupiny, je uplatňování takových zájmů ideologií legitimizováno, vysvětlováno jako žádoucí, přirozené – a to bez ohledu na to, zda onen jedinec nebo ona skupina je, nebo není v dominantním postavení.

Jestliže někteří autoři (např. Silverstein, 1979; Thompson, 1984) předpokládají či tvrdí, že ideologie a jejich diskurzivní projevy s sebou nesou principiální zkreslení (*distortion*), mystifikaci apod., implikuje to představu existence nějaké objektivní sociální reality, kterou ideologicky legitimizované činy pokrývají či zastírají – jinými slovy předpoklad možnosti jiného, neideologického

---

¹ Kroskryty (2004, s. 501) sice vymezuje kritický a neutrální přístup, avšak spíš než za dichotomii tyto přístupy považuje za dva póly téže škály.

přístupu ke skutečnosti. To považuji za neudržitelné. Můžeme oprávněně tvrdit, že každý jedinec sdílí vzhledem k svým příslušnostem k určitým sociálním skupinám, identitám a zájmům nějaké ideologie (srov. níže oddíl 2.1.4 Klíčové vlastnosti jazykových ideologií, části 1 a 3). Proto neexistuje nikdo, kdo by se na *realitu* mohl dívat objektivně.²

Spatřovat v ideologiích jakési zkreslení však není nesmyslné. Není ani třeba přejímat marxistické vidění věci. Stačí vyjít z toho, že členové společnosti/komunity, v níž se ideologie uplatňuje, si ideologického charakteru určitých diskurzivních praxí vůbec nemusejí být vědomi (Kroskryty, 2004, s. 505); to platí jak pro jejich vlastní, tak pro cizí sociální jednání. Pak se nabízí vidět ideologie jako systémy, které v daných společnostech bývají chápány jako přirozené, jediné možné, v souladu s *common sense*, a je jim tedy vlastní zastírat, že jsou ve své podstatě konceptuální systémy odrážející partikulární zájmy. Navíc není nutné zaujímat (podle mě zbytečně vyhocené) stanovisko, že mocenské pojetí ideologie nutně vede k představě, že ideologie je podřízena moci.³ Ti, kdo jsou v hegemonní pozici, si své ideologie pochopitelně mohou být vědomi a mohou ji strategicky diskurzivně využívat k prosazování svých mocenských zájmů. To je však jen jedna z možností. Závislost lze modelovat i opačně, tj. jako držení či uplatňování moci umožněné ideologií.

Přestože se někdy termíny kritický a negativní užívají pro tentýž přístup, je třeba poznamenat, že kritický přístup k ideologiím není nutně totéž, co jejich negativní hodnocení.

Je myslitelné kritické pojetí bez apriorního předpokladu negativity ideologií? Lze počítat s tím, že s ideologií souvisejí (vážou se na ni) mocenské vztahy a jejich uplatňování, že ideologie racionalizuje/legitimizuje mocenské pozice, zájmy a kroky, ale že tyto pozice, zájmy a kroky nejsou nutně samy o sobě inherentně negativní? Že to nezakládá nevyhnutelně odsouzeníhodné pohnutky, cíle a činy ze strany vládnoucí skupiny směrem k jiné, utlačované skupině?

Odpověď můžeme hledat v pojetí kritiky / kritického přístupu v kapitole o kritické analýze diskurzu (viz oddíl 4.1.2.5). Stručně řečeno, kritický neznamená výhradně zaujatý vůči konkrétní pozici, nýbrž prověřující, nepřijímající a priori, co se tvrdí v diskurzu, pozorně rozebírající vztahy mezi aktéry a jejich kroky, a upozorňující na situace, kdy se nezřejmě něco tvrdí, ale něco jiného – na první pohled nezjevného – se tím činí. Takové pojetí umožňuje hlásit se ke kritice a zároveň vyžaduje jasnou deklaraci vlastní ideologické pozice, přitom však nepředpokládá jednu předem danou konkrétní pozici.

Neutrální (deskriptivní, nociónální, sociálněvědní; viz Woolard, 1998, s. 8) přístup k jazykovým ideologiím oproti přístupu kritickému pojímá ideologie zjednodušeně řečeno jako sdílené kulturní zázemí/pozadí (*background*) (de Bres, 2013, s. 60). Jednotlivé varianty tohoto přístupu se mohou lišit v tom, zda/nakolik počítají s legitimizační funkcí ideologií, jejich společným jmenovatelem je však nepředpokládání/nezohledňování mocenského podkladu ideologických systémů a nezaujímání kritických stanovisek ke konkrétním diskurzivním projevům ideologií. Takové pojetí je tedy z podstaty inkluzivnější, za ideologii pokládá širší spektrum jevů.

---

² Otázka, zda je možné takový stav jevů a věcí ve světě i za takových podmínek nazývat *realita*, není nezajímavá, účely této práce však přesahuje, proto ji ponechám stranou.

³ Viz např. Dolník (2010, s. 238): „Výraz [ideológia; OD] sa interpretuje buď so záporným hodnotiacim komponentom, alebo ako evaluačne neutrálny termín. Hodnotiaci komponent je prítomný vtedy, keď sa ideológia chápe v spätosti s mocou, keď sa vychádza z toho, že ideológia je podriadená moci. Ide o partikulárnu interpretáciu výrazu, pri ktorej sa na ideológiu nazerá ako na kognitívnu vlastnosť časti society zainteresovanej na moci.“

István Lanstyák (2016, s. 1–2) v rámci neutrálního přístupu k jazykovým ideologiím odlišuje a) přístup, podle něž „je vhodné mezi ideologie zaradit' myšlien(kové systém)y slúžiace na interpretáciu a legitimaáciu faktov týkajúcich sa jazyka bez ohľadu na to, či sú motivované mocenskými ambíciami, alebo nie“ a b) přístup, podle něž „patria k jazykovým ideológiám akékoľvek presvedčenia týkajúce sa jazyka, či sa využívajú ako prostriedok získania, udržania a posilnenia nadvlády jednej spoločenskej vrstvy alebo skupiny nad druhou, alebo nie, či majú interpretačnú a legitimačnú funkciu, alebo nie“. Lanstyák sám volí přístup a). Souhlasím s ním v tom, že je vhodné nechápat jako ideologie zcela libovolná přesvědčení stran jazyka a termínu ideologie zachovat interpretační a legitimační funkci.

2.4 Klíčové vlastnosti jazykových ideologií

Než se vyjádřím k tomu, který z výše uvedených přístupů, a návazně na to i které z definicí (nebo které jejich prvky) považuji za adekvátní a nosné pro potřeby této práce, chci ještě věnovat pozornost několika důležitým tvrzením a otázkám, které jsou pro definování jazykových ideologií podstatné.

1. Je náležité vztahovat jazykové ideologie k jednotlivcům, skupinám, nebo k oběmu?

Jelikož se ve výše uvedených definicích mnohokrát zmiňuje někdo, komu se ideologie připisují, nabízí se otázka, zda je adekvátní vztahovat ideologie spíš k makro-, nebo mikroúrovni, tedy k jednotlivcům, anebo ke skupinám. Na jednu stranu se v definicích hovoří o myšlenkách, pojmech, reprezentacích, názorech, postojích, normách, hodnotách, představách, pocitech, domněnkách a obecně přesvědčeních (van Dijk, 2000, s. 11n.). Z toho vyplývá zaměření na mysl konkrétních jednotlivců. Na druhou stranu se zároveň ideologie připisují sociálním skupinám nebo i větším celkům (ibid., s. 6). Zmíněná otázka však nabízí falešný výběr ze dvou možností; platí totiž obě. Argumenty jsou následující:

Ideologie jsou tvořeny mentálními složkami zmíněnými výše – ty jsou součástí kognitivní „výbavy“ jedince. Představují jeho vlastní, specifickou směs osobních zkušeností, naučených znalostí, osobnostních charakteristik, paměťově zakotvených modelů apod. Některé jsou stabilnější, některé pouze situační, ale patří nepochybně do mentálního „modulu“ jedince.

Zároveň je však třeba zohlednit, že tato přesvědčení jsou sociálně sdílena. Každý jedinec se během své existence v sociálním prostředí přirozeně zařazuje do různých skupin; tyto skupiny mají své společné cíle/zájmy, presupovaná východiska apod., které se pak propisují do ideologického repertoáru jedince a zároveň jsou vytvářeny právě ideologickými pozicemi (resp. jejich jednotlivými složkami) členů takové skupiny. Argument pro skupinovou relevanci ideologií je možno formulovat také tak, že každý jedinec běžně a nevyhnutelně vstupuje do sociálních interakcí; jeho vlastní, unikátní ideologie (nebo jejich složky) by nedávaly smysl, kdyby nebyly sdíleny (ale potenciálně i reálně také konfrontovány) s dalšími členy sociálního prostředí – jediné tak totiž umožňují interagovat s ostatními, konstruovat mentální očekávání vzhledem k probíhajícím interakcím, utvářet identitu a sounáležitost apod.

Tvrzení o duální (individuální i skupinové) relevanci ideologií podporuje i Verschueren (2012, s. 11; kurzíva OD), hovořící tom, že se ideologie jeví jako samozřejmé: „How do we decide whether an aspect of meaning functions commonsensically? The meaning in question should clearly be taken for granted or, more negatively, should not be questioned. This means that *individuals* would assume that they *share this meaning with other individuals*. Thus (an assumption of)

intersubjectivity or common ground is involved“, pročez „ideologies [...] are community-based“. Individuální i skupinovou rovinu jazykových ideologií zachycuje např. i definice Shirley B. Heathové (1977, s. 53): jazykové ideologie jsou „self-evident ideas and objectives a group holds concerning roles of language in the social experiences of members as they contribute to the expression of the group“.

2. Projevují se ideologie explicitně, implicitně, nebo obojím způsobem?

Jako příklad stanoviska explicitnosti můžeme uvést dnes už téměř klasickou Silversteinovu definici (1979, s. 193; kurzíva OD), který tvrdí, že „ideologies about language, or linguistic ideologies, are any sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use“. Silverstein tedy sugeruje představu, že ideologie jsou to, co je vyjádřeno.

Na zkoumání implicitních projevů ideologií se zaměřují např. Jan Blommaert a Jef Verschueren (1998, s. 357): „[M]ore weight is attached to the implicit frame of reference, the supposedly common world of beliefs [...], than to the explicit statements [...]. This approach is crucial for the investigation of widely shared ideologies.“

Teun A. van Dijk (2000, s. 25) k tomu poznamenává, že implicitnost je spojena s intersubjektivitou, konkrétněji s předpoklady o tom, co jedinec ve shodě s ostatními členy skupiny/interakce považuje za sdílené, zřejmé, a tudíž nepotřebné sdělovat. Bývají to právě ideologická přesvědčení, která nepotřebují být vyjádřena. Ideologie tedy tendují k implicitnosti; v tomto smyslu je relevantní ona často zmiňovaná (třeba jen zdánlivá) samozřejmost, přirozenost, nezpochybňovanost apod.

Zohlednění obou diskutovaných pólů pak představuje např. definice Kathryn Woolardové (1998, s. 3): „Representations, whether explicit or implicit, that construe the intersection of language and human beings in a social world are what we mean by ‚language ideology‘.“

3. Může jedinec zastávat rozdílné, či přímo rozporné jazykové ideologie?

Z tvrzení, že (jazykové) ideologie jsou systémy přesvědčení poskytující vysvětlení sociální reality (např. Silverstein, 1979, s. 233), by se zdálo vyplývat, že jedinec – v zájmu své kognitivní konsonance a nerozporného vysvětlení sociální reality – by měl zaujímat buď právě jednu jazykovou ideologii, anebo množství diferencovaných, avšak vzájemně si neodporujících (nekonkurujících) jazykových ideologií.

Jazykové ideologie však fungují jinak a analytické uchopení (jazykových) ideologií to reflektuje. Van Dijk (2000, s. 22–23) přesvědčivě ukazuje, že mentální modely (které uvádí coby východisko orientace jednotlivce ve světě, ale také jako východisko jeho konkrétních sociálních akcí) jsou ovlivňovány ideologiemi (jsou / mohou být na jejich základě vytvářeny nebo upravovány), ale i osobními zkušenostmi. Ideologie a osobní zkušenosti se ovšem mohou dostat do rozporu.

Bude patrně užitečné upozornit na rozdílné roviny, na nichž lze spatřovat koherenci, nebo naopak různost. Koherenci nebo snad výstižněji vzájemnou souvislost jednotlivých složek je oprávněné hledat na rovině právě oněch již několikrát zmiňovaných myšlenek, pojmů, reprezentací, názorů, postojů, norem, hodnot, představ, pocitů, domněnek, očekávání, tj. souhrnně přesvědčení. Aby mělo smysl hovořit o nějaké konkrétní jazykové ideologii, je rozumný požadavek na jistou dostředivost, shodné směřování těchto složek, spojujících se v obecnější celek. Julia de Bresová

(2013, s. 59) proto správně říká, že „language ideologies represent a system of related beliefs about language, that is, a cluster of positions used to explain or justify a perceived linguistic phenomenon“.

Na rovině jednotlivce, ale i společnosti však dává smysl počítat s růzností, mnohostí, neboť jak správně poznamenává Paul V. Kroskrity (2004, s. 503), „language ideologies are profitably conceived as multiple because of the plurality of meaningful social divisions (class, gender, clan, elites, generations, and so on) within sociocultural groups that have the potential to produce divergent perspectives expressed as indices of group membership“.

4. Jaký je vztah ideologií a jednání?

Van Dijk (2000, s. 8) uvádí, že „[a]s systems of ideas of social groups and movements ideologies not only make sense in order to understand the world (from the point of view of the group), but also as a basis for the social practices of group members“. Dokládá to modelovými příklady – sexistické nebo rasistické ideologie mohou být základem diskriminace, na základě pacifistických ideologií lze protestovat proti jaderným zbraním a ekologické ideologie mohou vést k akcím namířeným proti znečištění životního prostředí.

To samozřejmě neznamená, že například český lingvista a zároveň nositel jazykového nacionalismu, jenž vidí jazyk svého národa jako lepší než ostatní a má za vhodné ho rozvíjet a rozšiřovat, nikdy nenapíše žádný odborný článek v angličtině (což by mohlo být vykládáno jako jednání v souladu s jeho ideologií) – může u něj např. převážet profesní ctižádost (přistoupíme-li na premisu, že nejuznávanější periodika publikují anglicky psané texty), může se strategicky rozhodnout pro šíření svých myšlenek ve prospěch svého jazyka v jazyce s prokazatelně širším potenciálním dopadem apod. Toto jsou omezení hypotetické přímočarosti vztahu ideologií a jednání vyplývající z předchozího bodu.

I přes tuto námitku je však oprávněné vyvozovat, že pokud ideologie poskytují ospravedlnění/legitimizaci náhledů na svět, pak se nejen ony, ale i z nich vyplývající (jimi umožněné, protože ospravedlněné) konkrétní činy jeví být „v pořádku“.

Kromě čtyř diskutovaných otázek uvedu ještě dvě další tvrzení, která pomohou osvětlit pojetí jazykových ideologií uplatněné v této práci. Jelikož tato tvrzení na rozdíl od oněch čtyř výše uvedených otázek nepovažuji za natolik sporná, čtenáře s případnými pochybami či nesouhlasnými námitkami odkazuji na rozvedení jednotlivých bodů v citovaných pracích.

5. Ideologie úzce souvisejí s identitami.

Jak uvádí např. Kroskrity (2004, s. 509–511) nebo de Bresová (2013, s. 61), ideologie se významně podílejí na utváření a vyjadřování různých identit. To pramení z jejich sociální (skupinové) dimenze – reflektují definiční a identifikační charakteristiky příslušné skupiny, patří k vymezování toho, co znamená členství ve skupině, pomáhají konstruovat opozice *my* × *oni*. Na ideologickém základě se diskurzivně vysvětluje a prosazuje význam skupiny, přirozenost její podstaty a jejích hranic apod. Jazykové ideologie např. hrají klíčovou roli v konstruování *národa*.

6. Ideologie nejsou neměnné.

Přestože ideologie mají ze své podstaty tendenci jevit se jako přirozené, jediné možné/správné apod. (a to nikoliv jen ty, které jsou v dominantní pozici), neznamená to, že by nebyly zpochybňovány (de Bres, 2013, s. 61). Ideologie mohou doznat změny ve své pozici ve společnosti (na ose marginální–dominantní), neboť jsou předmětem diskurzního nesouhlasu ze strany odlišných ideologických skupin. V principu přichází v úvahu změna v počtu nositelů konkrétní ideologie (ať už proto, že se zmenší počet členů příslušné skupiny, anebo proto, že skupina zůstane velikostně nezměněna, ale jako celek opustí ideologii), ale také změna v sociální relevanci ideologie pramenící např. z její zmenšené společenské přijatelnosti (v takovém případě může počet jejích nositelů zůstat nezměněn, ale změní se její diskurzní přítomnost).

2.5 Vztah jazykových ideologií k příbuzným pojmům

V diskusi o možnostech definování jazykových ideologií v oddílu 2.1.2 jsme viděli, že snad všechny ideologie nakládají s (menším či větším) množstvím termínů, jejichž význam nemusí být zcela neproblematický. Jejich vztah k pojmu jazykové ideologie tedy zaslouží vyjasnění.

Nemám ambici definovat zde všechny. Snad postačí, když se připojím k van Dijkovi (2000, s. 11n.), který pro potřeby vysvětlování podstaty ideologií operuje s termínem *beliefs* (který překládám jako *přesvědčení*), do nějž zahrnuje (sociokulturní) znalosti, společný základ (*common ground*), názory, postoje, hodnoty nebo normy. Já budu pod *přesvědčení* zahrnovat i další podobné koncepty, jako jsou např. myšlenky, reprezentace, představy, pocity, domněnky, očekávání apod.⁴

Prominentní místo mezi těmito pojmy mají *postoje k jazyku*. V jejich případě je snad ještě důležitější usouvztažnit je s jazykovými ideologiemi, a to proto, že na rozdíl od ostatních jsou už několik desetiletí předmětem mnoha sociolingvistických výzkumů. Uvedu nejprve několik definicí postoje obecně:

„[A]n attitude is an evaluative orientation to a social object of some sort“ (Garrett – Coupland – Williams, 2003, s. 3).

„[A] psychological tendency that is expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor“ (Eagly – Chaiken, 1993, s. 1).

„[S]klon (tendence, predispozice) člověka hodnotit něco n. někoho pozitivně n. negativně, resp. příznivě n. nepříznivě“ (Sloboda, 2017).

Postoje *k jazyku* bychom na tomto základě mohli snadno definovat tak, že na příslušné místo definice („a social object of some sort“, a particular entity“, „něco“) bychom dosadili „language/jazyk“, případně adekvátnější rozvinutí ve smyslu „jazyk, jeho součásti, způsoby užívání apod.“ – viz např. Marián Sloboda (2017).

Vidíme, že přes drobné rozdíly (orientace, tendence, sklon) se všechny definice shodují na tom, že vlastní podstatou postoje je jeho evaluativnost. V tom také můžeme spatřovat jeden ze zdrojů odlišení postojů k jazyku od jazykových ideologií. Jazykové ideologie v sobě hodnotící prvek mohou

---

⁴ K vymezení hodnot, přesvědčení, názorů a (jazykových) ideologií z perspektivy výzkumu postojů srov. též Garrett, Coupland a Williams (2003, s. 10–11).

obsahovat, nevyčerpávají se jím však. Daleko spíše je jejich podstata ve vysvětlování, racionalizaci a legitimizaci takových hodnocení.

Druhý rozdíl spatřuji v tom (jak už jsem ostatně naznačil), že jazyková ideologie je – banálně řečeno – větší než postoj k jazyku. Postojů k jazyku může být řada, mohou se nacházet leckde na škále příznivost–nepříznivost, mohou se vztahovat k lecčemu konkrétnímu, ale vždy to bude ve své podstatě konkrétní hodnocení něčeho. Jazyková ideologie je v porovnání s tím komplexnější, je to souhrn více takových jevů, jako je např. postoj k jazyku.

2.6 Zpět k definici jazykových ideologií

Vzhledem k výše uvedeným argumentům, povaze rozebíraného materiálu a cílům této práce považuji za rozumné definovat jazykovou ideologii jako

vnitřně koherentní systém sociálně sdílených přesvědčení konkrétních jedinců o jazyce (nebo jeho součástech, varietách, užívání, ostatních uživatelích, společenské pozici, relevanci, povaze či hodnotě), které se v sociálním kontextu jeví jako přirozené, vysvětlují jevy sociální reality a ospravedlňují sociální akce s potenciálně mocenským rozměrem.

K jazykovým ideologiím nepřistupuji neutrálně, nýbrž kriticky. Počítám s mocenskými vztahy ve společnosti, jejich uplatňováním opřeným o jazykové ideologie, můj přístup ovšem není a priori negativní. Konkrétní jazykové ideologie sice mohou mít výrazný potenciál negativně zasahovat různé skupiny jedinců, ovšem až diskurzivně, v sociální praxi. Na této rovině tak povedu svou analýzu.

2.7 Možnosti výzkumu jazykových ideologií

Výzkum jazykových ideologií může vypadat různě – má na něj vliv: 1) perspektiva vědní disciplíny, kterou badatel zaujímá, 2) druh materiálu, který pro výzkum zvolí, a 3) to, co považuje za projevy jazykových ideologií.

1) Oborové zázemí pochopitelně předurčuje (nebo alespoň ovlivňuje), co považovat za téma hodné zkoumání, jaké otázky klást a zodpovídat a jaké metody k tomu použít. Počátky výzkumu jazykových ideologií se obvykle situují do prostředí lingvistické antropologie, později se jimi začali zabývat i jazykovědci, dnes je pole oborově ještě pestřejší.

Hutný přehled oborů a témat v rámci výzkumu jazykových ideologií podávají Kathryn A. Woolardová a Bambi B. Schieffelinová (1994, s. 58–71), které shrnují zkoumání jazykových ideologií v oblasti etnografie komunikace, politiky multilingvismu, studia gramotnosti, historiografie lingvistiky a veřejného diskurzu o jazyce, metapragmatiky a jazykové struktury. Vesseyová (2017, s. 279–280) přidává odkazy na studie z oblasti konverzační analýzy, percepční dialektologie nebo fonologie a aplikace na tematické oblasti soudního diskurzu, znakových jazyků nebo call center. Já dodám snad ještě výzkumy jazykových ideologií opírající se o teoretické zázemí jazykového managementu (Nekvapil – Sherman, 2013; Lanstyák, 2014; Kimura, 2017, aj.).

2) Pokud jde o analyzovaný materiál, základní dělicí linie vede mezi výzkumem nezávisle existujících dat (mohou to být přirozené projevy členů příslušné společnosti, ať už mluvené, anebo psané, ale také různé dokumenty, např. právní, kurikulární aj.) a analýzou dat elicitovaných (ta se získávají např. prostřednictvím rozhovorů, focus groups, dotazníků, textů vzniklých na popud badatele atp.).

3) Lanstyák (2016, s. 5–6) rozlišuje tři druhy projevů jazykových ideologií:

- explicitní – metajazyková vyjádření, otevřeně/přímo pojmenovaná přesvědčení týkající se jazyka,
- implicitní – propozice, které nejsou vyjádřeny přímo/otevřeně, ale jsou pragmaticky vyvoditelná z určitého výroku,
- neverbalizované – obsahy, které nejsou ani nepřímo vyjádřené, ale přesto jsou přítomné v diskurzu a lze je rekonstruovat na základě kontextu.⁵

Výše už jsem zmiňoval Blommaertův a Verschuerenův (1998, s. 357) důraz na studium neexplicitních projevů; proti tomu srov. např. Silversteinovy (1979, s. 193) „sets of beliefs about language articulated by users“. Neomezit se jen na tyto artikulované, explicitní projevy je třeba už kvůli tomu, že jazykové ideologie mají tendenci jevit se jako samozřejmé. Jsou-li systémy přesvědčení zdánlivě samozřejmé, bývají nezpochybnované, a často tedy netematizované – jednoduše se z nich vychází a není třeba potvrzovat je jakýmkoli otevřeným verbálním způsobem. Ještě výraznější je to v případě dominantních ideologií.

Vezmeme-li jako příklad českou společnost, je docela dobře možné předpokládat, že vzhledem k jejímu výrazně monolingvnímu charakteru sdílí množství jejích členů jazykové ideologie vztahující se k přirozenosti/potřebnosti/výhodnosti atp. jazykově homogenního státu a že jejich diskurzí činy tím budou ovlivněny; v mnoha případech o tom však nenajdeme žádný zjevný doklad, protože to považují za tak evidentní, že je o tom vůbec nenapadne mluvit.

Analýzu jazykových ideologií v této práci proto neomezují na explicitní metajazykové projevy, zohledňují i jejich implicitní přítomnost v diskurzu.

Přestože společným jmenovatelem naprosté většiny studií o jazykových ideologiích je kvalitativní přístup, v posledních letech vzniklo i několik analýz využívajících nástroje korpusové lingvistiky (viz např. Spitzmüller, 2005; 2007; Subtirelu, 2013; Fitzsimmons-Doolan, 2014; Freake, 2012; Vessey, 2017). Metodologií korpusové analýzy diskurzu se zabývá kapitola 4.4 této práce, na tomto místě učiním jen jednu poznámku reagující na výše uvedené otázky spjaté se zjevností projevů jazykových ideologií: Využití korpusové lingvistiky může zesilovat riziko opomíjení implicitních (příp. neverbalizovaných) projevů. Analýza klíčových slov, kolokační analýza atp. dovedou dobře rozkrývat vztahy mezi tím, co v diskurzu (korpusu) explicitně je, nemohou však najít něco, co v korpusu není.⁶ S ohledem na to tedy ještě silněji platí nutnost aktivního ověřování relevance nepřítomnosti některých jevů, které by analytik vzhledem ke své předanalytické znalosti diskurzu očekával.

Přestože možností výzkumu jazykových ideologií je řada, vyzdvihnu zde přístup, který se mi jeví jako zejména vhodný, a to kritickou analýzu diskurzu (CDA). Ta má v analýze ideologií bohatou historii (viz např. Fairclough, 1995; Wodak – Meyer, 2009; van Dijk, 2000, aj.). V kapitole 4 se proto budu věnovat z velké části právě CDA a rozeberu možnosti jejího využití.

---

⁵ Lanstyák (2016, s. 7) označuje zejména analýzu neverbalizovaných projevů za „skúmanie fantómov (toho, čo v texte nie je, ale o čom si myslíme, že tam neviditeľne predsa je)“.

⁶ Tvrzení o nemožnosti najít něco, co v korpusu není, lze ovšem problematizovat: Moderní korpusové softwary jako #Lancsbox při použití některých metrik velikosti účinku (viz kapitolu 4.4.1) nabízejí kromě seznamů (pozitivních) klíčových slov také negativní klíčová slova, tj. výrazy, které se výrazně málo vyskytují ve zkoumaném korpusu v porovnání s korpusem referenčním. Taková negativní klíčová slova mohou analytika upozornit na jevy, jejichž přítomnost by očekával, které však v korpusu chybějí.

2.8 K seznamům jazykových ideologií

Než tuto kapitolu uzavřu, zastavím se ještě na chvíli u toho, jak, na jaké úrovni a s jakou analytickou jemností lze jazykové ideologie identifikovat a vymezit. V literatuře lze nalézt různé seznamy jazykových ideologií – některé jsou výběrové a obsahují několik nejnámějších ideologií (těch, kterým se nejčastěji věnuje pozornost), jiné jsou širokospektrálními soubory všech možných ideologií sesbíraných v jednotlivých studiích.

Seznam prvního typu představuje např. ten obsažený ve studii Julie de Bresové (2013). Ten vyjmenovává „dominant language ideologies that have been identified as prevalent across a number of modern European nation-states, as well as further afield“ – šesti nejvýznamnějším (poměřováno perspektivou hlavního tématu studie, tj. jazykověideologické konstrukce inkluze a exkluze v Lucembursku) se věnuje podrobněji, šest dalších jen jmenuje a odkazuje na další literaturu:

1. standard language ideology,
2. one nation, one language ideology,
3. societal multilingualism as a problem,
4. essentialist link between language and identity,
5. social hierarchy of languages,
6. negative representations of minority languages,

+ monolingualism is natural, multilingualism impedes integration, purism, strict compartmentalization, mother tongue, native speaker (de Bres, 2013, s. 65–68).

Druhý mně známý seznam uvádí ve své knize Jean-Jacques Weber (2009, s. 115–121). Jeho výčet si nedělá nárok na úplnost, Weber vyjmenovává pouze ty ideologie, které jsou relevantní pro předmět jeho zájmu:

1. social hierarchy of languages,
2. standard language ideology,
3. purist ideology,
4. one nation, one language ideology,
5. mother tongue ideology,
6. „monolingualism is natural“ ideology.

Na první pohled vidíme nemalou (z jeho pohledu poloviční) shodu s de Bresovou. Důvodem může snad být částečně to, že oba působili na Lucemburské univerzitě, anebo spíše to, že se oba zabývají mj. jazykovou situací v Lucembursku.

Pravděpodobně nejobsáhlejší seznam jazykových ideologií sestavil Lanstyák (2016, s. 22–41). V poslední verzi svého seznamu rozlišuje celkem 237 jazykových ideologií. Najdeme mezi nimi jak běžně rozebírané ideologie – mj. téměř všechny uváděné v skromnějších seznamech zmíněných výše,⁷ zde pod označeními (jazykový) „standardizmus“, „monolingvizmus“, „etnolingvizmus“,

---

⁷ Ani přes obsáhlost Lanstýákovy glosáře nejsou shody s předchozími seznamy stoprocentní. Např. ideologii „societal multilingualism as a problem“ (tedy přesvědčení, že „multilingualism on a broader societal level is an impediment to social cohesion“; de Bres, 2013, s. 66) je komplementární „monolingvizmus“ („presvedčenie, že prirodzeným stavom pre jednotlivca aj pre komunitu je jednojazyčnosť; dvoj- a viacjazyčnosť je nezvyklý, ba až deviantný jav“; Lanstýák, 2016, s. 33), který vyjadřuje zhruba, avšak ne zcela totéž.

„monolingvizmus“, „lingvoidentizmus“, „hierarchizmus“, „purizmus“, „(auto)maternizmus“ – tak i exotičtější koncepty jako např.

fetišizmus – presvedčenie, ktorého prívrženci stavajú (národný) jazyk na piedestál, pripisujú mu nadprirodzené vlastnosti prislúchajúce božstvám (napr. jazyk je zdrojom života, je hoden toho, aby sme ho uctievali a pod.), pestujú kult jazyka,

iluzionizmus – presvedčenie, že „jazyk“, „jazyková varieta“, „dialekt“, „regíster“, „materinský jazyk“ a podobné pojmy patria do sveta ilúzií a sú založené na chybnéj percepcii rečovej aktivity hovoriacich,

komplikacionizmus – na makroúrovni presvedčenie, že prehovory formulované komplikovanejším spôsobom sú *ab ovo* správnejšie ako prehovory formulované jednoduchšie. Na mikroúrovni presvedčenie, že komplikovanejšie jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako jednoduchšie,

moralizmus – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že existuje súvislosť medzi používaním nesprávnych jazykových foriem a morálkou hovoriacich, čiže používanie takých jazykových foriem, ktoré sú považované za nesprávne, je problematické aj z etického hľadiska; pravidelné používanie takýchto jazykových foriem svedčí o morálnom deficite hovoriaceho (Lanstyák, 2016, s. 26, 28, 30, 33).

Aniž bych chtěl snižovat význam Lanstyákovy práce, mám za to, že v tak velkém množství jednotlivých ideologií je problematické se zorientovat. Proto je dobře, že nabízí i přehlednou kategorizaci obecnějších skupin. Lanstyák (2016, s. 8–10) vymezuje jazykové ideologie týkající se:

1. všeobecného charakteru a vlastností jazyka,
2. hodnoty jazyků a postojů k jazykům,
3. jazyka jako národní hodnoty,
4. jazykové různorodosti a rozmanitosti,
5. dvoj- a vícejazyčnosti,
6. způsobu mluvení a vztahu mezi mluvicím a mluvením,
7. jazykových změn a jazykového managementu,
8. jazykové správnosti.

Sám Lanstyák (2016, s. 12–13) však varuje před pokušením chápat položky jeho glosáře jako jednoznačně vymezené, reálně existující entity: „Tieto teoretické (a ideologické) konštrukty existujú jedine tým spôsobom, že o nich rozmyšľame a hovoríme“ (Lanstyák, 2016, s. 13). Smysl glosáře spatřuje v snaze o jisté sjednocení – pokud už někdo někdy označil určitou jazykovou ideologii určitým způsobem, je rozumné označovat ji v dalších studiích také tak (nebo alespoň mimo jiné také tak), aby zbytečně nevznikal terminologický zmatek a badatelská komunita směřovala k vzájemně porovnatelným výsledkům.

Přes jistě chvályhodné výzvy ke střízlivému nakládání s glosářem považuji za vhodné upozornit na to, že takto obsáhlý seznam se už pohybuje na hranici použitelnosti, a to z hlediska možnosti najít v něm v rozumném čase jazykovou ideologii, u níž jsou mi známy její definiční rysy, avšak nikoli název, který jí autor přiřkl. Ačkoli chápu výhody tohoto přístupu, právě v jednoslovných (mnohdy poměrně zhuštěných a místy až kryptických) názvech spatřuji jistou slabinu; srov. názornější označení u de Bresové nebo Webera výše.

K Lanstyákovu seznamu ještě jedna poznámka: Jeho použitelnosti by snad prospělo zapojení odkazů na podobné, ale také opačné jazykové ideologie. Dalším možným krokem by byly i odkazy na literaturu, v níž se takové ideologie zmiňují, ty by však v některých případech nejspíš musely být velmi výběrové, aby neúnosně nezatěžovaly heslo (např. u ideologie standardního jazyka – jazykového „standardizmu“).

Poslední seznam, který tu chci zmínit, obsahuje článek Edvarda Lotka (2004). Ten se sice explicitně věnuje postojům k jazyku, nikoliv jazykovým ideologiím, a výše jsme vysvětlili, že jsou to pojmy/kategorie částečně podobné/příbuzné, ale přece jen nestejně. Na druhou stranu bližší pohled na předmět Lotkovy studie vzbuzuje „podezření“, že se tu popisují koncepty dost blízké jazykovým ideologiím. Nejdřív uvedu Lotkovu definici postoje k jazyku a srovnám ji se standardními vymezeními jazykových ideologií (viz oddíl 2.1.2), následně porovnáme postoje/ideologie konkrétně zmiňované u Lotka s ostatními zde uváděnými seznamy.

„[Z]a postoj uživatelů k jazyku lze považovat soubor relativně pevných a veřejně vyjadřovaných názorů na jazyk, resp. komplex stanovisek, které zaujímají k otázkám jazyka. Tyto názory a stanoviska se opírají o racionální nebo neracionální (především emocionální) východiska, o jisté soustavy psychických sklonů i dispozic a týkají se jazyka jako celku nebo jeho dílčích plánů, resp. menších jazykových subsystémů (kategorií)“ (Lotko, 2004, s. 73).

Lotko hovoří o souboru/komplexu (v tom se s definicemi jazykových ideologií shoduje) názorů/stanovisek (zde se shoduje s některými, obecně vzato je však jeho pohled užší) týkajících se jazyka nebo jeho součástí (v tomto je zhruba v souladu). Opření postojů o psychiku či mentální bázi vztahuje Lotkovy postoje stejně jako jazykové ideologie k jednotlivci, chybí zde však rozměr jejich sdílení. Také tu nenajdeme aspekty legitimizace, souladu s *common sense* ani moci. Dodejme, že pro postoje počítá s jejich vyjádřeností. Celkově vzato tedy očekávatelně nalzáme částečnou shodu.

Lotko se deklarativně věnuje postojům současných českých uživatelů k jazyku, a to pouze prvnímu, mateřskému. Mezi ně počítá:

1. jazykový purismus,
  - a. národní purismus,
  - b. jazyková xenofobie,
  - c. tradicionalistický purismus (jazykový konzervativismus),
  - d. egocentrický purismus,
2. jazykový snobismus,
3. perfekcionismus v jazyce,
4. logizování v jazyce,
5. jazykový liberalismus,
  - a. leseferismus,
6. jazykový indiferentismus,
  - a. jazykovou abnegaci,(charakteristiky viz Lotko, 2004, s. 74–79).

Na první pohled jde o jiné koncepty, než uvádí de Bresová nebo Weber. Srovnáme-li však jeho výčet z Lanstyákovým (2016, viz výše), zjistíme značné shody. Protějšky jazykové xenofobie, egocentrického purismu, jazykového leseferismu, indiferentismu a abnegace jsem nenašel. Naproti tomu Lotkův národní purismus dobře odpovídá Lanstyákovu jazykovému purismu; konzervativismus je přítomný v obou seznamech; jazykový snobismus se ne zcela, ale jistě alespoň částečně překrývá s jazykovým modernismem, trochu i s jazykovým internacionalismem; perfekcionista postoj popsaný Lotkem má společné charakteristiky s Lanstyákovým jazykovým efektivismem, exaktismem nebo instrumentalismem; logizování odpovídá jazykovému logicismu (byť shoda není úplná); jazykový liberalismus zmiňují oba autoři, jejich obsah je však jiný. I na základě konkrétních vymezení tedy vidíme, že mezi Lotkem a Lanstyákem existuje překryv/shoda, ale pouze zčásti.

2.9 Shrnutí

V této kapitole jsem z různých pohledů představil a rozebral pojem jazykových ideologií. Nejprve jsem krátce vyjasnil terminologii (2.1.1) a poté jsem analyzoval a porovnal množství v literatuře se objevujících definicí pojmu (2.1.2). Diskutoval jsem dva rozdílné přístupy k pojmání jazykových ideologií – neutrální a kritický – a přiklonil se k druhému z nich (2.1.3). Následně jsem věnoval pozornost několika otázkám, které se v pracích o jazykových ideologiích opakovaně řeší – na jaké úrovni je patřičné hledat nositele jazykových ideologií, explicitnost/implicitnost projevů jazykových ideologií, jejich koherenci a rozpornost, vztah jazykových ideologií a (jazykového) jednání, jejich souvislost s identitou a jejich neměnnost (2.1.4). V dalším oddíle jsem vymezil vztah jazykových ideologií k dalším pojmům, především postojům k jazyku (2.1.5). Po vyjasnění těchto problémů jsem představil vlastní souhrnnou definici jazykových ideologií, jak bude nadále uplatňována v analytické části této práce (2.1.6). V závěru kapitoly jsem ještě tematizoval možnosti výzkumu jazykových ideologií, zejména jeho různost danou hlediskem vědní disciplíny, druhem zvoleného materiálu a stanoviskem k explicitnosti/implicitnosti jejich projevů; upozornil jsem mj. na nedávné studie využívající korpusové nástroje (2.1.7). Poslední oddíl se zabýval reflexí čtyř existujících seznamů jazykových ideologií (2.1.8).

Informace a argumenty obsažené v této kapitole poslouží jako přímé východisko pro analytickou část práce – na jejich základě (s pomocí metod diskutovaných v kapitole 4) se bude materiál uchopovat, rozebírat a interpretovat. Důkladné zvážení výsledků dosavadních studií v tomto oboru tak snad přispěje ke konzistenci práce s pojmovým aparátem i k tomu, že bude adekvátní cíli výzkumu.

3 Dosavadní poznatky a cíle práce

3.1 Dosavadní poznatky o jazykových ideologiích v českém prostředí

Studie, které se na českém materiálu zabývaly jazykovými ideologiemi a vyjadřovaly se k češtině, jsou podle mého povědomí jen tři.

Neil Bermel (2007) analyzoval debaty o reformě českého pravopisu z roku 1993 a v této souvislosti učinil i několik poznámek k ideologiím týkajícím se jazyka. Explicitní tvrzení relevantní pro můj záměr jsou však kusá a nepočetná. Velmi názorně rozebral metaforickou konceptualizaci jazyka a souvisejících jevů, z této analýzy ovšem nečiní závěry, které by bylo možno spolehlivě vztáhnout k jejich ideologickým zdrojům.

Jiří Nekvapil a Tamah Sherman (2013) zkoumali jazykové ideologie v prostředí mnohonárodnostních pracovišť a podávají zajímavý rozbor přesvědčení vyjadřovaných k různým jazykům včetně češtiny, jejich poznatky se však omezují na takto nastavený rámec a nelze je vztáhnout k češtině či jazyku obecně.

Marián Sloboda (2010) se zabýval menšinovými jazyky v Česku a v této souvislosti tvrdí, že „[d]ominantnú jazykovú ideológiu v Česku charakterizujú nasledujúce predstavy: priamočiare spájanie jazyka a národnosti; jednojazyčnosť ako norma; v Česku sa hovorí a má hovoriť (len) po česky“ (Sloboda, 2010, s. 48).

Podpůrně zmíním ještě několik příspěvků vyjadřujících se o postojích k jazyku. Tejnor (1969, 1972) shrnuje výsledky empirických šetření, která se sice týkají postojů k jazyku, jejich výsledky jsou však ryze partikulární. Polívková (1992) na základě zkušeností z jazykové poradny Ústavu pro jazyk český jako výrazné zmiňuje pisatele vyzývající k boji za čistotu jazyka, a to hlavně ve vztahu k přejatým slovům (takoví autoři se obávají ohrožení češtiny v jejím národním charakteru), konzervativce orientující se normativně v rovině správnosti a nesprávnosti, nebo ty, kteří za žádoucí považují jednoduchost pravopisu. Čmejrková (2008) dokumentuje (ovšem jen na základě ankety), že pro veřejnou (mediální) psanou komunikaci upřednostňují respondenti spisovnou češtinu. Mžourková (2008) dokládá, že znalost (ovládání) spisovné češtiny, zejména její pravopisné stránky, je pro uživatele velice důležitá (i když i její materiál je velice parciální). Posledním příspěvkem, který podle mého povědomí poskytuje relevantní poznatky k tématu této práce, je článek Edvarda Lotka – ten jsem už reflektoval v podkapitole 2.8.

Jak vidno, informací o jazykových ideologiích dosud identifikovaných v české společnosti je nemnoho. Bermel (2007) zmiňuje s odkazem na Fishmana (2004) několik opozic přesvědčení určujících jazykové plánování a uvádí, že v českém prostředí se jako platné ukazují neustále soupeřící *čistota* a *vernakularismus*, *Einbau* vs. *Ausbau* a také *internacionalizace*. Vyjdeme-li z Lanstyákovy glosáře jazykových ideologií (2016), je snad možné hrubě vysoudit, že čistotu lze vztáhnout k ideologii jazykovému purismu, vernakularismus pak (vzhledem k tomu, že Fishman (2004, s. 84) ho chápe jako projev známého imperativu „nechte svůj jazyk být / na pokoji“) velmi přibližně k ideologii jazykového liberalismu. Bermelův/Fishmanův internacionalismus snad přibližně odpovídá stejnojmenné Lanstyákově jazykové ideologii. *Einbau* ani *Ausbau* v Lanstyákově seznamu protějšky nemají. Všechna tato připodobnění však činím s určitou rezervou, neboť Bermel se vyjadřuje k jazykovému plánování, které sice s mou perspektivou souvisí, nelze ho však s ní ztotožnit.

Druhý zdroj informací je Slobodova (2010) studie. Přestože Sloboda mluví o jedné jazykové ideologii, tři jím vymezené složky je možno vztáhnout k různým jazykovým ideologiím v Lanstyákově pojetí. Ztotožňování jazyka a národnosti odpovídá jazykovému etnoidentismu, jednojazyčnost jako norma představuje monolingvismus, případně homogenismus, a přesvědčení, že v Česku se má mluvit (jen) česky, je blízké etatismu.

Ze studií o jazykových postojích mohu abstrahovat zmínky o ideologiích jazykového purismu, kodifikacionismu, standardismu a simplicismu (ale jen velmi vzdáleně, neboť ten se vztahuje k jednoduchosti projevu či prostředků, nikoliv ortografického systému).

Při interpretaci konkrétních projevů budu tedy vycházet z Lanstyákovy kategorizace jazykových ideologií. Jeho definice všech zde zmíněných a také dalších relevantních jazykových ideologií uvádím v příloze 1.

3.2 Cíle práce

S ohledem na výše shrnutý stav výzkumu formuluji cíle, jejichž naplněním bych rád přispěl k rozvoji poznání jazykových ideologií v českém prostředí:

Hlavním cílem práce je popis českého veřejného diskurzu s ohledem na to, jaké významné jazykové ideologie ho charakterizují. Dílčím cílem je v tomto rámci ověřit, zda jsou v českém veřejném diskurzu přítomné (a případně výrazné) jazykové ideologie identifikované předchozími pracemi. Na to navazující druhý dílčí cíl je doplnění dosavadních poznatků o případné dosud nezachycené jazykové ideologie.

Kromě takto vymezeného a strukturovaného hlavního cíle si tato práce stanovuje ještě dva vedlejší cíle:

Přestože o tom, k čemu tato práce směřuje, pojednávám kvůli logické návaznosti výkladu s ohledem na hlavní cíl práce až po představení a rozpracování primárního tématu, tj. jazykových ideologií, první vedlejší cíl se obrací zpět právě k předchozí kapitole. Jejím cílem je dospět k takovému vymezení jazykových ideologií, které splňuje nároky na adekvátnost vzhledem k realitě, k níž se tento koncept vztahuje, a zároveň na jejich uchopitelnost z hlediska výzkumných nástrojů a postupů.

Druhým vedlejším cílem je přispět ke kultivaci metodologických nástrojů korpusové analýzy diskurzu, kterou představuje následující kapitola. Jedna z jejích částí je věnována klíčivosti jakožto jednomu z nejvyužívanějších ukazatelů užívaných v analýze větších množství dat k uchopení výrazných rysů diskurzu. Tato část rozebírá limity převažující dosavadní výzkumné praxe a jejím záměrem je na základě jejich kritické reflexe stanovit, které faktory je třeba zohledňovat a které dostupné nástroje jsou pro takto poučený výzkum vhodné.

4 Metody

4.1 Kritická analýza diskurzu

4.1.1 Úvod

V této kapitole představím kritickou analýzu diskurzu (CDA). Za dobu své existence byla její podstata i praxe podnětně kritizována, proto shrnu nejvýznamnější momenty této kritiky. Poté představím možnosti zapojení korpusové lingvistiky do CDA coby směru, který v posledních deseti letech získal na významu, a zvážím, které kritizované vlastnosti CDA lze odstranit využitím korpusových nástrojů. Nakonec porovnáím dvě významné varianty korpusového přístupu k analýze diskurzu reprezentovatelné zjednodušeně jejími výraznými představiteli – Paulem Bakerem a Alanem Partingtonem. Dílčí výsledky této kapitoly budou podkladem jak pro kapitolu 4.2, která podrobněji rozebere korpusové nástroje využití v této práci a jejich úskalí, tak pro analýzu v kapitole 6.

4.1.2 Základy kritické analýzy diskurzu

Definovat, co je kritická analýza diskurzu (*critical discourse analysis*; CDA), není snadný úkol. Abychom se dobrali rozumných konců, je třeba zodpovědět několik otázek:

1. Co je CDA? Jaké substantivum pro ni zvolit jako charakterizační (kategorizační)?
2. Z jakých myšlenkových zdrojů CDA vychází?
3. Jaké jsou cíle CDA?
4. Jakými směry/přístupy je CDA tvořena?
5. Jak rozumět adjektivu *kritický* v názvu CDA?

Každé z těchto otázek věnuji krátký samostatný oddíl.

4.1.2.1 Co je CDA

CDA je obecně vzato přístup ke studiu jazyka a společnosti, sociopoliticky angažovaný vědecký směr; není to však teorie ani metoda (ke zdrojům, z nichž CDA čerpá, podrobněji v následujícím pododdílu). Označuje také síť lidí s podobnými hodnotovými východisky, cíli a způsoby jejich dosahování, ale není to jednotná škola; termín CDA se vžil jako zastřešující označení do značné míry nezávislých přístupů. Za dobu své existence (resp. existence onoho označení, lze říci i značky) už CDA získala akademickou relevanci, má vlastní časopisy,⁸ konference.⁹

Stručně řečeno, CDA je analýza diskurzu, ovšem nikoli se snahou o objektivnost, nýbrž s přiznanými politickými cíli upozornit na nerovnost a přispět k jejímu odstranění.

4.1.2.2 Myšlenkové zdroje

CDA se označuje zvenjšku (Breeze, 2011, s. 501; Homoláč, 2017) i zvnitřku (Wodak – Meyer, 2009, s. 31–32; Forchtner, 2018, s. 259) jako eklektická. Leckdo z autorů prvního, vnějšího okruhu to míní jako výtku, autoři z druhého, vnitřního okruhu tuto charakteristiku obvykle předkládají jako neutrální nebo i jako pozitivum (viz 4.1.3.3 a 4.1.5.3). V každém případě se danou charakteristikou

---

⁸ *Discourse & Society*, *Journal of Language and Politics*, *Critical Discourse Studies* aj.

⁹ Např. *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines*.

míní výběrové skládání různých ideových kořenů a analytických nástrojů do výsledného konglomerátu. To platí na dvou rovinách – pro CDA obecně i pro jednotlivé studie, jejichž východiska i analytický aparát jsou vedeny konkrétním tématem. V tomto oddíle se budu výběrově věnovat první uvedené rovině.

Obecná shoda panuje na vlivu systémové funkční lingvistiky (*systemic-functional linguistics*; SFL) Michaela A. K. Hallidaye. Podle SFL (např. Halliday, 1994) hraje v jednotlivých komunikátech stěžejní roli volba konkrétního jazykového prostředku, přičemž obecně plní tyto prostředky (potažmo jazyk sám) tři hlavní funkce: *ideační*¹⁰ (jejíž pomocí se utvářejí reprezentace světa, je v podstatě funkcí referenční, ovšem na základě zkušenostní báze), *interpersonální* (zhruba Bühlerovy funkce konativní/apelové a expresivní; slouží k vyjádření záměru a utvářející sociální interakce, sociální role a postoje) a *textovou* (vytváření koherentních strukturovaných textů). Pozornost věnovaná významu volby určitých výrazových prostředků a významu takové volby, reprezentacím světa nebo vyjadřování a dosahování záměrům v rámci sociální interakce nepřekvapivě vyhovuje cílům CDA.

Z Hallidaye vychází i předchůdce CDA, kritická lingvistika (*critical linguistics*), již reprezentují např. Roger Fowler, Robert Hodge a Gunther Kress.¹¹ Hallidayovu SFL obohatili tito autoři o dva prvky. Jak píše Theo van Leeuwen (2005, s. 291–292), jde zaprvé o zkušenostní vzorce (*patterns of experience*), jež jsou strukturovány podle toho, jak vyhovují potřebám a zájmům příslušných jedinců – a jelikož tyto zájmy mohou obsahovat dominanci, nejsou neutrální, nýbrž (potenciálně) ideologické povahy; zadruhé pak o takové zkušenostní vzorce, které se mohou odrážet v různých způsobech užití jazyka, např. v různých gramatických strukturách. Na tomto základě kritická lingvistika spatřovala ve volbách gramatických prostředků jako např. v deagentizaci s ohledem na slovesný rod ideologický potenciál.

Vůči kritické lingvistice znamená CDA posun v několika ohledech: je zakotvena v kritické sociální teorii, což jí umožňuje vyjadřovat se adekvátněji (podloženěji) k vztahu diskurzních a sociálních praxí/praktik (a vymezuje se vůči kritickolingvistickému příliš přímě postulovanému vztahu mezi jazykovými formami a jejich sociální platností); zohledňuje nejen texty, ale i relevantní kontext, a také širší spektrum metod; bere v úvahu (byť ne vždy či důsledně) i jiné sémiotické kódy než jen jazyk¹² (van Leeuwen, 2005, s. 292).

Jedním z často zmiňovaných kořenů CDA je v oblasti sociální teorie neomarxismus frankfurtské školy (Breeze, 2011). Ta je reprezentována badateli jako Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm nebo Walter Benjamin (v tzv. druhé generaci např. Jürgen Habermas), jež ve 20./30. letech 20. století spojoval *Institut für Socialforschung* ve Frankfurtu nad Mohanem. Ústředním tématem frankfurtské školy bylo studium kultury a jejího vlivu na společnost a v tomto rámci udržování statu quo. Vzhledem k své návaznosti na marxismus studovala obecně vzato vykořisťování, oproti Marxovi ovšem (nejen) v ekonomické základně, nýbrž (zejména) v kulturní nadstavbě. V tom spatřovala (re)produkcí falešného vědomí. Zaměřovala se na média jakožto mocenský nástroj vládnoucí třídy šířící dominantní ideologii pomocí kulturního průmyslu (v opozici k desirabilní kritické kultuře) (viz Křeček, 2004).

Méně často zmiňovanou, přesto výraznou (a časově bezprostředně předcházející) oblastí zkoumání příbuznou CDA je birminghamská škola britských kulturních studií. Institucionálně vznikla v roce 1964 v podobě *Centre for Contemporary Cultural Studies* v Birminghamu. Mezi hlavní

¹⁰ Hirschová (2017) termín *ideational* překládá jako „ideacionální“.

¹¹ Např. Fowler et al. (1979), Fowler (1996) či Kress a Hodge (1979).

¹² Kromě CDA (ovšem nikoliv zcela mimo její výzkumnou tradici) reprezentuje kritické studium širšího spektra módů komunikace také sociální sémiotika (*social semiotics*; srov. Hodge – Kress, 1988).

představitel této školy patří zejména jeho první dva ředitelé Richard Hoggart (1964–1968) a Stuart Hall (1968–1979), dále John Hartley nebo John Fiske.

Programem birminghamské školy bylo studium kulturní produkce v sociálním, kulturním a politickém kontextu se zřetelnou návazností na neomarxismus. V kultuře (a médiích) spatřovala prostor legitimizace statu quo (v tom spočívá jeden ze společných bodů s CDA). Prostředkům a předmětu zkoumání CDA je blízká především textová (často též textuální) větev kulturních studií – ta se věnovala zkoumání vztahu ideologie vepsané do textu a jeho čtenáře; ve svých ranějších fázích zkoumala, jak struktura textu determinuje čtenáře do textu zakódovaným významem, a strategie, jimiž se do textu vepisuje ideologie a uzavírá tak text co do předkládané polysémie.

Pod vlivem Stuarda Halla (1982/2007) se pak oslabuje představa moci textu prodchnutého ideologií nad příjemcem (vycházející z pojetí ideologie Louise Althussera) a výraznější se stává zapojení konceptu hegemonie Antonia Gramsciho, jenž připouští určité vyjednávání produktora/produktu a recipienta. S francouzským poststrukturalismem sdílejí kulturní studia zohledňování přístupů Rolanda Barthesa, Michaila Bachtina aj.

Další obrat směrem k publiku a jeho moci lze hrubě ztotožnit s prací Stuarda Halla *Encoding and Decoding* (1980). Tento posun můžeme zároveň považovat za okamžik počátku vzdalování se podobnosti s CDA, neboť ta se publiku a jeho roli v procesu sdílení významů většinou věnuje málo (Reifová, 2004; Volek, 2004).

4.1.2.3 Cíle a témata

CDA se snaží rozkrývat a zviditelňovat mocenské vztahy ve společnosti a jejich jazykovou/diskurzní povahu; soustředí se na moc v diskurzu a moc nad diskurzem. Z toho důvodu coby materiál analýzy používá autentické promluvy, reálné texty. V tomto smyslu se řadí do souboru směrů reagujících (byť v návaznosti na jiné, starší školy – viz předchozí pododdíly) na redukcionistický Chomského generativismus.

Vznikla primárně na lingvistickém základě, snaží se však zohledňovat i jiné sémiotické kódy, především však není popisem jazyka, nýbrž popisem jeho užívání. Využívá lingvistický deskriptivní aparát, zajímá ji především nadvětná, textová a diskurzní rovina; lexikon či gramatiku vždy vykládá ve vztahu k rovinám vyšším a usouvztažňuje s relevantním kontextem (významy kontextu viz níže).

Lingvistické analýzy zpravidla poukazují na ideologie a na nich postavenou nerovnost, nespravedlnost, uplatňování a/nebo zneužívání mocenského postavení ve společnosti pomocí rozkrývání jejich projevů v diskurzu.¹³ Widdowson (1998, s. 136) ji označuje za *uvědomělou lingvistiku* („linguistics with a conscience“).

CDA není studium humanitní, nezkoumá člověka a jeho nástroje dorozumívání, nezjišťuje, jak jazyk funguje v mozku či mysli – je studiem sociálním, protože ji zajímá, jak jazyk funguje coby prostředek určitých sociálních aktů, jak jazykové prostředky manifestují interakci v rámci sociálních vztahů.

---

¹³ Někteří badatelé jsou ochotni stopy mocenských vztahů spatřovat i přímo v systému jazyka, viz např. Caldas-Coulthardová a Coulthard (1996, s. xi), podle nichž CDA zjišťuje, „how power and discriminatory value are inscribed in and mediated through the linguistic system“. Většinou však dnes panuje konsensus na tom, že jádrem zájmu CDA je *užívání jazyka*. Mocenské potenciály přímo v jazyce bychom našli např. v starší kritické lingvistice (viz 4.1.2.2), ale také např. v lingvistice genderové (v českém prostředí viz např. Valdová, 1997; Čmejrková, 1995; 2002).

Jinak řečeno, propojuje „lingvistický výzkum jazykových struktur a společenskou roli jazykové komunikace jako prostředku pro utváření, předávání a uchovávání různých sociálních praktik (*social practices*)“ (Lehečková, 2016, s. 79).

Rozpětí vztahu CDA k jazyku lze postihnout mj. dvojicí výrazů *language in use* a *language in action* – jde o to, co kdo (s) jazykem činí.

Proto je v CDA klíčové zohledňování kontextu. Kontext má mnoho významů, v CDA jsou relevantní především tyto (viz např. Wodak, 2001, s. 67):

- a) Jazykový kontext, tj. kotext (*co-text*) – to znamená zaměření nikoliv na izolovaná slova, nýbrž na jejich jazykové okolí.
- b) Intertextové a interdiskurzní vztahy, tedy kontext ostatních souvisejících komunikátů a sfér komunikace.
- c) Situační kontext neboli relevantní nejazykové proměnné produkce, případně recepce textů.
- d) Sociální, politický, kulturní a historický kontext zasazující texty do určitých významotvorných rámců.

4.1.2.4 Směry

Když uvádím, že CDA není koherentní školou, z čeho se tedy skládá? CDA vznikla jako rozvinutí kritické lingvistiky 70. a 80. let. Označení *critical discourse analysis* se (podle Breezeové (2011, s. 495)) objevilo poprvé v článku Normana Fairclougha (1985, s. 739), ve známost vešlo hlavně s vydáním jeho knihy *Critical discourse analysis* (1995). Zčásti fundující funkci mělo (jak uvádí Wodaková a Meyer (2009, s. 3)) symposium v Amsterdamu v r. 1990; ve stejném roce vznikl i časopis *Discourse & Society*. Hlavní směry jsou dialekticko-relační přístup Normana Fairclougha, socio-kognitivní přístup Teuna A. van Dijka a diskurzivně-historický přístup Ruth Wodakové, multimodální studia v rámci CDA rozvíjí Theo van Leeuwen. Někdy se uvádějí ještě francouzská škola (Michel Pêcheux), duisburská škola (Siegfried Jäger) aj. (viz Wodak, 2011).

V poslední době se rozvíjejí novější zajímavé varianty: kognitivní CDA (viz např. Hart, 2015; Cap, 2018), kombinace CDA a teorie metafor (Mussolf, 2012; Li, 2016) aj.

4.1.2.5 V čem spočívá kritičnost?

Co vlastně znamená adjektivum *kritický* v názvu CDA? Ruth Breezeová (2011, s. 499–500) poukazuje na to, že může mít přinejmenším dva významy: Může jít o odkaz ke kritické teorii frankfurtské školy (ovšem v rámci toho ještě není zřejmé, zda se akcentuje kritický postoj ke statu quo, anebo k „authoritarian positivism of orthodox Marxism“ (ibid.)), stejně tak ale dává smysl *kritický* ve významu nepřijímající vše bez okolků, ověřující a promýšlející.

Ruth Wodaková a Michael Meyer (2009, s. 2) vysvětlují, že „[a]ny social phenomenon lends itself to critical investigation, to be challenged and not taken for granted“. Podle jejich slov je frankfurtská kritická teorie důležitý inspirační zdroj. Kromě toho (ibid., s. 7) s odkazem na Thea van Leeuwen (2006, s. 293) vysvětlují, že „[n]aming oneself ‚critical‘ only implies superior ethical standards: an intention to make their position, research interests and values explicit and their criteria as transparent as possible, without feeling the need to apologize for the critical stance of their work“. Ostatně soudím, že tyto dvě strany kritického postoje nejsou v rozporu.

4.1.3 Kritika kritické analýzy diskurzu

Poté, co se kritická analýza diskurzu ustálila a začala být vnímána jako (alespoň do určité míry) smysluplný a reálně praktikovaný způsob vědeckého bádání jak samotnými jejími představiteli (tzn. že se sami identifikovali jako příslušníci směru, jež lze označit zkratkou CDA), tak akademiky stojícími mimo tento proud, začaly se pochopitelně objevovat na její adresu kritické poznámky. Některé byly vzneseny, protože se původní jednotlivosti v rostoucím objemu vznikající literatury ukazovaly být pravidelnostmi, jiné zase proto, že se představitelé kritizovaných praktik postupně stali vůdčími osobnostmi a příslušníky kánonu, a jejich práce tedy částečně reprezentovala celou CDA.

V následujících odstavcích shrnu hlavní výtky – kritériem jejich výběru je kombinace frekvence a závažnosti. Děním je na dvě základní skupiny: (1) na ty, které se týkají samotné podstaty CDA, jejího založení, tedy výtky jdoucí k jádru přístupu jako takového; (2) na ty, které upozorňují na neblahou praxi, nedostatečné dodržování postupů považovaných za nezbytné pro vědecké počínání, jež je však spatřováno nikoliv v několika jednotlivých studiích, nýbrž ve většině prací jako norma. První skupinou se zabývají oddíly 4.1.3.1–4.1.3.3, druhou skupinou oddíly 4.1.3.4–4.1.3.8.

4.1.3.1 CDA není analýza, nýbrž interpretace

Jedním z prvních výrazných kritiků CDA byl Henry Widdowson (1995, s. 159), který v citovaném článku zpochybňuje oprávněnost samotného označení *analýza*. Tvrdí, že smysl analýzy spočívá v tom, že „it seeks to reveal those factors which lead to a divergence of possible meanings, each conditionally valid“, a že teprve po takovém rozboru může analytik svá zjištění interpretovat, argumentovat ve prospěch jednoho či druhého, zvažovat jejich relevanci atp. Upřednostnění určitého významu na základě subjektivní preference, bez přiznání (či uvědomění si) vlastní jednostrannosti je podle něj pouhá interpretace. CDA se většinou netají svou stranickostí, míněno nikoliv příslušností ke konkrétní politické straně, nýbrž obecněji politickou pozicí a též určitým politickým cílem, ovšem neblahým důsledkem je podle Widdowsona to, že analytik (resp. interpret) straní těm interpretacím, které vyhovují jeho ideovému nastavení.

Tato kritika se vlastně dotýká obecnějšího problému, který však nebývá zmiňován příliš často, totiž přípustnosti přiznaně neobjektivního přístupu. Na CDA lze nahlížet nejen jako na vědecký směr v pravém slova smyslu, nýbrž jako na sociálně angažovanou činnost využívající vědecké prostředky – pojmy, termíny, metody apod. Aby CDA byla ve Widdowsonových očích analýzou, měla by patrně zvažovat možné významy jazykových prostředků a jejich užití, jejich relevanci z hlediska sociální praxe atd. pokud možno neutrálně, a teprve poté se přiklonit k jejich výkladu. Stručně řečeno, otázka zní, zda CDA nachází díky studiu užívání jazyka ve společnosti nerovnost a nespravedlnost a oprávněně na ni upozorňuje, anebo má už předem jasno, jak se věci ve světě mají, a jen pro to hledá důkazy v textech. Odpovědí může být mimo jiné rigoróznější a kontrolovatelnější metodologie – podrobněji o ní kriticky pojednám níže, možná řešení pak nabídnu v oddíle 4.1.5.

4.1.3.2 Kořeny CDA jsou vzájemně nekompatibilní

Když se hledají myšlenkové kořeny CDA, snad vždy se odkazuje krom jiného k marxismu, resp. neomarxismu, a to v podobě frankfurtské školy na jedné straně a k poststrukturalismu, především Francie 60. let, na straně druhé. Ruth Breezeová (2011, s. 500) však poukazuje na to, že tyto dva zdroje jsou vzájemně nekompatibilní: „While Marxists rely on a normative theory of history and society, authors within the post-structuralist or post-modern movement see all such totalising meta-narratives as invalid and potentially manipulative.“ Martyn Hammersley (1997) pochybuje o tom, že by frankfurtská škola nabízela nějaký smysluplný základ pro CDA a přiklání se proto v

tomto sporu spíš na stranu poststrukturalistů. S nimi CDA sdílí svobodnou volbu politické pozice, již chtějí zastávat.

4.1.3.3 Teoretický eklekticismus

Poslední z fundamentálních výtek vůči CDA je absence jednoho komplexního teoretického modelu, který by se aplikoval na reálná data. CDA je vyčítáno, že si snad až trochu lehkovážně a utilitárně vybírá z rozličných teorií to, co se jí právě hodí, aniž by řešila, nakolik jsou jednotlivé části této teoretické směsice kompatibilní. Ruth Wodaková (2001) však tuto skutečnost považuje naopak za výhodu – konkrétní téma, projekt či materiál podle ní vyžadují na míru sestavenou sadu nástrojů, neboť jde vždy o jiné texty, nadto v jiných kontextech, které zpřítomňují pokaždé jiné problémy. Výhodu v multidisciplinárním přístupu podobně vidí Teun A. van Dijk (1993, s. 252), který „chooses and elaborates theories, methods ad empirical works as a function of their relevance for the realization of socio-political goals“. Widdowson (1998, s. 137) v tom však spíš než užitečnou možnost výběru a kombinaci analytických prostředků spatřuje jakousi *ad hoc* brikoláž bez ujasněných teoretických základů.

4.1.3.4 Nereprezentativnost analýz

Jedna z častých kritik směřuje k oprávněnosti závěrů a reprezentativnosti. Michael Stubbs (1997), Henry Widdowson (1998) nebo Jef Verschueren (2001) víceméně shodně upozorňují na to, že studie v rámci CDA často činí silné závěry založené na analýze velmi malého množství materiálu a/nebo dokládané na jednotlivostech, o jejichž reprezentativnosti či významnosti vzhledem k diskurzu jako celku nemá čtenář obvykle žádné informace. Ruth Breezeová (2011, s. 504) ovšem správně podotýká, že tato výtka platí spíš pro starší studie, např. pro rané práce Fowlerovy a Faircloughovy (srov. Haig, 2004, s. 129–130). Sám Norman Fairclough později tyto metodologické nedostatky odstranil, např. jeho kniha *New Labour, New Language* (2000) je už založená na poměrně systematické analýze velkého množství materiálu. Ostatně – jak přiznává i Widdowson – už v době těchto výtek vznikaly práce, které se s fragmentaritou/nereprezentativností a dalšími problémy dokázaly vypořádat díky využití korpusové lingvistiky, viz např. Krishnamurthy (1996).

4.1.3.5 Cherry-picking

S opomíjením velkého množství materiálu a dokládáním určitých tvrzení na příkladech s nejasným statusem vůči celku úzce souvisí i výhrada, že CDA si „vzobává“ z dat jen ty části, které se jí hodí. Jinými slovy jde o sklon vybírat si jen ty texty či příklady, které jsou v souladu s interpretačním rámcem, perspektivou, předsudky či předpoklady badatele.

Tato kritika může pocházet ze dvou odlišných pohnutek. Buď čteme studii a v rozporu s tím, co tvrdí autor/autorka, víme o existenci protipříkladů, které prezentovanou interpretační linii rozrušují. Anebo je myslitelná obecnější situace, kdy čtenář jednoduše pocítuje, že závěry jsou nepodložené, a zastává kritický postoj k důvěryhodnosti autorových/autorčiných tvrzení.

Cherry-picking trpí v literatuře jistou mírou terminologické neostroti, není totiž vždy zřejmé, zda se tím myslí – idiomaticky řečeno – vybírání a ukazování „třešniček“ a zanedbávání „višniček“, anebo spíš vyvolávání dojmu, že takových „třešniček“ je dort plný, ačkoliv ve skutečnosti už žádné další k „vzobání“ nejsou. Jinak řečeno, jde o upřednostňování jedné interpretace před druhou, anebo přehánění významnosti rysu využívaného pro interpretaci. Tak či onak je cherry-picking velmi blíže příbuzný s výše uvedenou nereprezentativností.

4.1.3.6 Nedostatečné zohlednění kontextu

Jak jsem již vyložil v oddílu 4.1.2, CDA vznikla z potřeby vysvětlit fungování, udržování, posilování atp. mocenských vztahů ve společnosti prostřednictvím užívání jazyka. Nejde tedy o studium jazyka samotného, jeho systému/struktury, nýbrž o sociální relevanci jeho konkrétních aplikací. Proto

může být poněkud překvapivé, že se CDA vyčítá právě nedostatečná pozornost věnovaná kontextu. Je však třeba říct, že řada studií – a jde především o ty starší, a zejména britské – měla tendenci stavět své výklady na významu jednotlivého lexému či fráze bez většího ohledu na okolnosti užití, širší jazykový kontext atp. Jef Verschueren (2001, s. 60–79) tak např. ukazuje, jak Fairclough (1992) zanedbává situační kontext, přestože v něm jsou, nebo přinejmenším mohou být, přítomny i další pragmaticky relevantní faktory.

Na tuto výtka s úspěchem reaguje např. diskurzivně-historický přístup (*discourse historical approach*; DHA), možno též říci vídeňská škola CDA reprezentovaná především Ruth Wodakovou a jejími spolupracovníky.¹⁴ DHA více než původní podoba ostrovní tradice dbá na zohlednění kontextu, a to nikoliv pouze jazykového či situačního, ale obecněji kulturního a historického. Považuje za důležité sledovat, co určitý koncept ve společnosti znamená, jaké jsou jeho vazby na další uzly kulturní sítě a jak se význam a užívání takového konceptu vyvíjí v čase. Tento diachronní aspekt jde proti neadekvátnímu ahistorismu, jenž může potenciálně zneplatnit závěry analýzy.

4.1.3.7 Přílišná závislost na analytikovi

S přechozími souvisí i výtka, že kritická analýza diskurzu (zde ve smyslu samotného průběhu analýzy), analytické kroky a interpretace zjištění z nich vzešlých je příliš závislá na osobě analytika. Jef Verschueren (2001, s. 60–77) si stěžuje, že analytikovi (v jeho případě Faircloughovi) a jeho úsudku musíme prostě věřit. Je to totiž právě a jen analytik, který tvrdí, že něco je v diskurzu typické (nebo naopak exkluzivní, a proto významné) nebo že data vedou k tomu či onomu konkrétnímu kroku, závěru apod. Kritika tak částečně směřuje k obtížné replikovatelnosti výzkumu.

Příkladem takové studie staršího stříhu v českém prostředí může být například má vlastní analýza kampaně *Děkujeme, odcházíme* (Dufek, 2015). Ta se opírá o důkladnou znalost a analýzu diskurzu, ale všechna má tvrzení o tom, které diskurzivní strategie jsou typické, které lexikální prostředky jsou častější než jiné apod., jsou čtenáři pouze předkládána k věření. Jelikož vzorek analyzovaných textů byl sestaven čistě na základě mé znalosti diskurzu, neexistuje způsob, jak jeho výzkum zopakovat a jeho tvrzení ověřit. I když tedy analýza nemusí nutně budit podezření z předpojatosti, ideologického vychýlení, je i tak v zájmu CDA, aby získávala respekt co nejkontrolovatelnějšími postupy.

4.1.3.8 Neadekvátní teorie publika

Mnoho dosud představených připomínek se vztahovalo k analýze textů – k tomu, jaké ideologicky příznakové významy podle CDA jeho autor do analyzovaného textu vepsal. Problém se ovšem podle kritiků ještě umocňuje ve chvíli, kdy se začne tvrdit, jak tyto významy působí. Ne nadarmo pojmenoval Michael Stubbs (1997) svůj článek *Whorf's children* – podle něj se CDA při svých závěrech spokojuje s naivním jazykovým (tedy vlastně diskurzivním) determinismem, ovšem v tom smyslu, že nikoliv možnosti jazyka, nýbrž diskurz (jeho obsah, povaha) předurčují myšlenkové procesy jeho uživatelů. Henry Widdowson (1998, s. 136) dodává, že kritickoanalytické práce působí dojmem, jako by snad jazyk byl tím jediným, co zodpovídá za význam. CDA se tím v očích kritiků nechtěně dostává zpět k přenosovému modelu komunikace s neproblematizovanou představou, že co se komunikuje, to publikum přijme. (Sluší se však poznamenat, že Shannon a Weaver (1949) byli ve skutečnosti v tomto ohledu dál, protože ve svém modelu počítali se šumem.)

Jak se tedy dobrat vlivu diskurzu na mysl čtenáře/posлуhače/přijemce? Norman Fairclough (1989, s. 167) tvrdí, že analytik má oprávnění dělat intuitivní závěry, protože i analytik je v principu čtenář,

---

¹⁴ V poslední době – už obohacená o korpusový přístup – se částečně transformovala v tzv. lancasterskou školu, viz oddíl 4.1.6.

který si je navíc vědom své vlastní pozice – a proto může být jeho čtení tím adekvátním. To nás přivádí k jistému rozporu, protože chce-li takový analytik tvrdit, že určitý lexém (nebo jiný jazykový prostředek) nějak ideologicky působí, říká tím zároveň, že i on je jím ovlivněn.

Jistěže existuje nějaký vztah mezi diskurzem a lidmi, kteří ho recipují, ale bylo by těžko obhajitelné předpokládat, že tento vztah je jednoduchý, přímočarý. Jak správně poznamenává Ruth Breezeová (2011, s. 508), můžeme sice říci, že užívání jazyka ovlivňuje kognici, avšak počítáme-li s užíváním jazyka jako s jediným zdrojem informací o ní, dostáváme se do bludného kruhu. Korektní by bylo podložit svá tvrzení o obsazích mysli příjemců výsledky zkoumání z jiných oblastí, než je jazyk. Bohužel ani Ruth Breezeová, ani Michael Stubbs (1997) nespecifikují, jaký model nakládání publika s obsahem diskurzu by byl podle nich hodný doporučení.

4.1.4 Corpus-assisted critical discourse analysis

Tento oddíl se pokusí představit jednu z možných odpovědí na kritiku CDA popsanou v předchozím oddílu – korpusovou kritickou analýzu diskurzu. Její potenciál řešit předestřené problémy pak rozeberu v oddílu 4.1.5.

Korpusovému přístupu (nejen v CDA) se často vytýká redukcionismus, vytrhávání jednotek z jejich jazykového, situačního a sociálního kontextu. Tato ztráta informací je však vyvážena ziskem na jiné straně. Michal Hořejší (2016, s. 5) k tomu poznamenává, že „[k]aždá korpusová analýza je z principu postavená na mechanismu nabývání informací z vertikály protínající velký počet jednotlivých textů (či korpusů) za cenu ztráty přirozené horizontály realizované linearitou textu a dialogickým rámcem diskurzu (intertextualitou)“¹⁵. Corpus-assisted critical discourse analysis (CACDA) minimalizuje míru ztráty horizontály obvykle několika způsoby: opakovaným pohybem od počítačově generovaných průřezů korpusem k jednotlivým konkordancím až k širšímu kotextu originálních textů (a zpět) a zapojováním znalostí o situačním a sociálním kontextu na různých stupních analýzy. Přidaná hodnota korpusového přístupu je přitom nemalá. Jejím smyslem je „snaha se od této reality [jazykové situace; OD] odpoutat a dostat se za jazykovou praxi její fragmentací a mechanizací (sr. Stubbs 1996, Partington 2008). CL [korpusová lingvistika; OD] v CDA jinými slovy slouží k automatickému odhalování pravidelných (lexikálně-gramatických) schémat v rámci daného diskurzu za současného rozbití přirozené textové linearit (kotextu)“ (Hořejší, 2016, s. 3).

Na základě kritiky CDA se množství badatelů začalo ohlížet po korpusové lingvistice (*corpus linguistics*; CL), jelikož se zdá(lo), že některé výtky může alespoň částečně řešit. Zodpovídání otázky, proč takové zdání budí (a nakolik to je/není zdání iluzorní), bude předmětem následující kapitoly. Nejprve však stručně vysvětlím podstatu kombinace CL a CDA.

Stejně jako CDA, ani *corpus-assisted critical discourse analysis* (CACDA) není homogenní skupina či škola. Ostatně na rozdíl od CDA nemá ani označení, na němž by se všichni shodli. V literatuře se celkem bez jakýchkoli vysledovatelných pravidelností objevují kombinace naznačené ve schématu 4.1 – a ani to nevyčerpává všechny možnosti, např. *corpus approaches to discourse studies*.¹⁵ Ostatně název tohoto oddílu je prostě jen dosud neobsazená kombinace, která se zdá být dostatečně výstižná.

---

¹⁵ <<http://www.gabrielatos.com/CLDA-Biblio.htm>>.

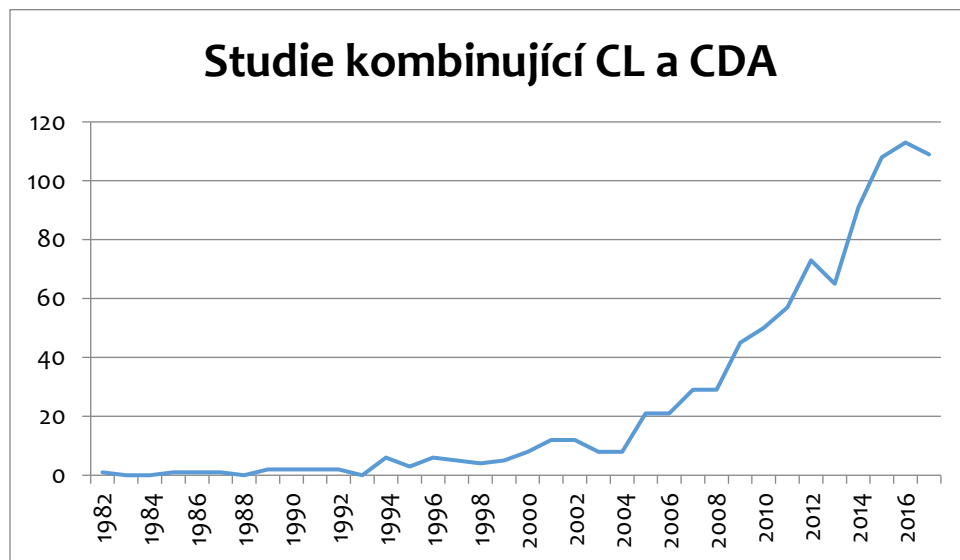
computer corpus	aided assisted based	(critical)	discourse	analysis studies approach
--------------------	----------------------------	------------	-----------	---------------------------------

Schéma 4.1 Kombinatorika složek označení přístupů kombinujících CL a CDA

Jediná škola, která sama sebe označuje ustáleným názvem, je *corpus-assisted discourse studies* (CADS), spojovaná především s pracemi Alana Partingtona et al. (např. Partington – Duguid – Taylor, 2013). Proti tomu lze postavit podobný, leč v některých základních aspektech (přínejmenším deklarativně) odlišný přístup, který můžeme označit jako *corpus-based critical discourse analysis* (CBCDA) reprezentovaný lancasterskou školou, zejména Paulem Bakerem, Costasem Gabrielatosem aj. (např. Baker – Gabrielatos – McEnery, 2013). Alternaci *studies/analysis* můžeme považovat za málo významotvornou; v druhém přístupu je klíčový výraz *critical*; nejproblematictější je pak rozlišení *corpus-assisted* vs. *-based*. První podobu si pro sebe rezervovala CADS, naopak lancasterská škola se proti pouhé asistenci korpusové lingvistiky vymezují a prosazují rovnoprávnost CL a CDA (Baker et al., 2008, s. 274).

Distinkce *assisted* vs. *based* ovšem není tak jednoznačná, jak bývá deklarováno. Paul Baker má v samotném názvu některých svých studií (viz Baker, 2014; 2015) označení *corpus-assisted*, naproti tomu Alan Partington (2006) hned v abstraktu svého článku říká, že rozpracoval „*corpus-based methodology*“.

Kromě výše nastíněných pojmenovacích odlišností zmíním ještě variantu *corpus-informed*, kterou nalezneme u Kierana O'Hallorana (2007) nebo *computer-assisted* vyskytující se zejména u Michaela Stubbsa (1994; 1996).

Graf 4.1 Vývoj počtu studií kombinujících korpusovou lingvistiku a (kritickou) analýzu diskurzu v databázi Scopus; dotaz: TITLE-ABS-KEY(corpus OR corpora OR "corpus linguistics") AND TITLE-ABS-KEY(CDA OR "critical discourse analysis" OR "discourse analysis" OR "discourse studies"); výběr omezen na články, konferenční příspěvky a kapitoly v monografiích; manuálně nečistěno

Už v devadesátých letech vznikla řada průkopnických studií, viz např. Louw (1993), Caldas-Coulthard (1993; 1995), Hardt-Mautner (1995), Krishnamurthy (1996), Stubbs (1996), Flowerdew (1997). Před necelými patnácti lety se počet článků kombinujících CL a analýzu diskurzu začal významně zvětšovat a od té doby téměř neustále roste – viz graf 4.1.

A jak vlastně vypadá CACDA? Které nástroje korpusové lingvistiky využívá? A jakým způsobem? Jak trefně poznamenává Debbie Orpinová (2005, s. 38), „[t]he major problem in combining a CDA approach with corpus methodology is deciding where to start“. Jedním z významných smyslů využívání CL je možnost zvládnout analyticky zpracovat větší množství dat, tj. takový jejich objem, který by člověk jednoduše nedokázal v rozumném čase / při rozumné námaze přečíst, natož pak intelektuálně uchopit a hledat výrazné prvky, pravidelnosti apod. To však rozhodně není jediná motivace – korpusový pohled na diskurz nabízí zároveň již výše zmiňovanou příležitost dostat se „za jazykovou praxi její fragmentací a mechanizací“ až k „automatickému odhalování pravidelných [...] schémat v rámci daného diskurzu za současného rozbití přirozené textové lineariry (kotextu)“ (Hořejší, 2016, s. 3).

V takto nastaveném prostředí, kde máme velké množství textů zpracovaných do korpusové prohledávatelné podoby, se nabízejí dvě cesty.

První předpokládá, že analytik již alespoň do určité míry zná diskurz a/nebo že má již určité hypotézy, předpoklady, jež chce otestovat. V takovém případě může zadat dotaz na určité slovo či obecněji jazykový prostředek, který ho zajímá, a např. zkoumat, jak se chová v konkordancích. Jsou-li k dispozici taková data a je-li korpus vhodně strukturován, lze věnovat pozornost diachronii a sledovat vývoj funkce či pozice onoho jazykového prostředku v diskurzu. Na takovýto přístup se dobře hodí označení *corpus-assisted* – korpus a s ním spojené standardní nástroje pomáhají hledat a nacházet to, co analytik hledá.

Druhá možnost se hodí pro situace, kdy analytik buď nemá dobrou představu o povaze diskurzu, anebo se chce záměrně co nejvíce oprostit od subjektivních intuicí. Pak může být dobré začít něčím takovým, jako je frekvenčně seřazený seznam slov (který concordancery běžně umějí generovat). Aníž bych zabíhal do problematických detailů, můžu si snad dovolit tvrdit, že frekvence nějak souvisí s typičností, významem – míněno významností – v rámci diskurzu (více viz podkapitola 4.2). Přirozeně takový frekvenční seznam bude na horních příčkách obsahovat jen těžko překvapivá, „zajímavá“ slova – s největší pravděpodobností tam nalezneme *syntagmata*, pak nejspíš pomocná slovesa, osobní zájmena apod., tedy slova, která se velmi často vyskytují přirozeně v každém textu bez ohledu na příslušnost k určitému diskurzu.

Pro ilustraci uveďme dvacet nejfrekventovanějších lemmat z první kapitoly knihy Paula Bakera (2006, s. 1–24) *Using corpora in discourse analysis* (viz tabulka 4.1).¹⁶ V tabulce vidíme, že prvních osm pozic zabírají *syntagmata*¹⁷ a sloveso *to be*, užitá pravděpodobně z velké části jako pomocná. Poté však narazíme na lemmata, která už mohou o zkoumaném diskurzu (resp. v našem případě malé části textu) něco vypovídat. Je patrné v pořádku, že mezi nejčastějšími *autosyntagmaty* najdeme lemmata *discourse*, *corpus* a *language*.

---

¹⁶ Seznam vytvořen v softwaru AntConc s využitím anglické lemmatizace nabízené na webu softwaru.

¹⁷ Vědomě nechávám stranou otázku, jak přesně je ošetřena lemmatizace výrazu *that*, tedy jaká část dokladů je ve funkci spojky a jaká ve funkci zájmena – pro můj výklad to není relevantní.

Rank	fq	lemma	Rank	fq	lemma
1	399	of	11	119	or
2	395	be	12	110	as
3	346	the	13	90	have
4	303	a	14	86	we
5	297	to	15	82	for
6	237	and	16	76	language
7	232	in	17	73	which
8	166	that	18	72	it
9	132	discourse	19	71	use
10	130	corpus	20	67	this

Tabulka 4.1 Začátek word listu první kapitoly knihy Baker (2006)

Čtenář by mohl zapochybovat nad užitečností takového seznamu, mohl by ho považovat za nepřekvapivý a nezajímavý. Avšak i tato ukázková tabulka nabízí podnětů mnohem víc, než se na první pohled zdá: Vztahuje se sloveso/substantivum *use* spíše k uplatňování nějakých postupů/nástrojů, anebo k užívání jazyka (*language use*)? Je tedy kapitola zaměřena spíše na techničtější, instrumentálnější výklad, anebo na konceptuální podloží analýzy diskurzu? Dále, proč je z osobních zájmen nejčastější *we* a nikoli *I* nebo *you*? Jaký plurál Baker používá – začleňuje do něj čtenáře, nebo ne? A pokud ano, jde o kontaktovou strategii, nebo má jinou funkci? A do třetice, proč mezi frekvenční špičkou chybí poslední slovo z titulu celé knihy, u něž by bylo možno předpokládat taktéž jistou prominenci, tedy *analysis*? Toto lemma je ve skutečnosti 25. a je pouze důsledkem formálně založeného výběru, že se nedostalo před oči čtenáře (stejně tak dobře mohla mít tabulka 15 nebo třeba 30 řádků a důvod/vysvětlení by těžko mohl/o být lepší či horší – konsekvence a rizika takového počínání opět podrobněji v oddílu 4.2.6). Poslední otázka však poukazuje na klíčový problém využívání CL v CDA: Co v korpusu není, to v korpusu nenajdeme. Nepřítomnost (nebo méně kategoricky vzato nízká frekvence) však může být srovnatelně důležitá a významná jako vysoká četnost. Zde je vhodné upozornit na neustálou nutnost kontroly a zvažování kroků, které analytik nechá na počítači a které by měl podniknout sám dále.

Takový frekvenční seznam, jaký představuje tabulka 4.1, je jistě podnětný, jenže – jak jsme viděli – i tak plný balastu pravděpodobně bez větší relevance pro rozkrývání na první pohled neviditelné povahy diskurzu. V tomto směru může lépe sloužit navazující seznam klíčových slov; k tomu viz oddíl 4.2.1.

Zde takový seznam nenabídneme, neboť není zcela triviální říci, s čím by se měla četnost porovnávat, oproti čemu by mělo být klíčové slovo četnější. Jedna možnost by samozřejmě byla porovnat předmět našeho zájmu s obecným korpusem, dejme tomu *Bank of English* nebo *British National Corpus*. Možná by však bylo zajímavější zkusit porovnat knihu Paula Bakera s něčím srovnatelnějším, např. s *Patterns and Meanings in Discourse* Alana Partingtona et al. (2013). Pak by ovšem ani jeden nebyl tím referenčním, neutrálním, výchozím zdrojem.

Dalším krokem může být kolokační analýza. Může mít například smysl ptát se, s jakými adjektivy-přívlastky se určité klíčové slovo pojí, jak se (např. na škále pozitivně–negativně) konstruuje

v diskurzu. U slov reprezentujících aktéry lze sledovat statisticky podložené pravidelnosti v uvádění charakteristik, činností apod. Evaluativní potenciál kolokací pokrývá koncept sémantické/diskurzivní prozodie – viz Bednarek (2008) a Baker, Hardie a McEney (2006, s. 58).

4.1.5 Korpusová řešení kritiky kritické analýzy diskurzu

Poté, co jsem představil některé možnosti a podoby CACDA, se vrátím ke kritickým výtkám vzneseným vůči CDA a zvážím, zda korpusová lingvistika nabízí jejich (alespoň částečné) řešení.

4.1.5.1 CDA není analýza, nýbrž interpretace

Na kritickém postoji CDA ani korpusová lingvistika nezmění. Budeme-li ji však v duchu Widdowsonovy (1995) kritiky považovat za analýzu za předpokladu, že svou kritiku bude formulovat teprve tehdy, najde-li pro ni pokud možno nezpochybnitelnou oporu v datech, tj. nebude hledat argumenty pro předem jasnou interpretaci, může CL pomoci. Na rozdíl od dřívější, poněkud introspektivní tradice totiž nabízí mnohem snáze kontrolovatelné kroky všude tam, kde ji analytik uplatní. Konkrétněji viz v některých dalších bodech.

4.1.5.2 Kořeny CDA jsou vzájemně nekompatibilní

Těžko můžeme chtít po CL, aby sladila dva myšlenkové směry. Rozpor, na nějž upozorňují Martyn Hammersley (1997) a Ruth Breeze (2011), lze snad vyřešit (obejít?) tím, že se ve významu přívlastku „kritický“ bude namísto frankfurtské školy akcentovat spíše kritičnost idiomatically popsatelná jako „důvěřuj, ale prověřuj“ (viz závěr oddílu 4.1.2). Takový přístup je ostatně přirozeně vlastní veškerému vědeckému bádání, tedy i CL. Zásahu za potenciální vyřešení této výtky jí však připsat nelze.

4.1.5.3 Teoretický eklekticismus

CACDA těžší z CL tím, že používá její nástroje – velké korpusy jakožto elektronické prohledávatelné soubory textů a postupy hledání informací v těchto korpusech. Eklekticismus vyčítaný CDA se tím však spíše dále prohlubuje, byť ne snad na teoretické rovině, ale na rovině analytických prostředků.

K tomu poznamenávám, že eklekticismus je princip uplatňovaný v celé aplikované lingvistice – a CDA jakožto odnož studia diskurzu do aplikované lingvistiky nepochybně patřit může. Ani aplikovaná lingvistika, ani CDA se totiž nesnaží o postulování adekvátního koherentního modelu jazyka. Jde jí o co nejvýstižnější, nejpronikavější popsání a vysvětlení toho, jak funguje konkrétní užití jazyka v kontextu. Pro takový záměr je teoretická koherence méně relevantní (v některých případech spíše irelevantní) a převažuje účelnost zohledněných metod, konceptů a přístupů.

4.1.5.4 Nereprezentativnost analýz

Vynášela-li, jak jsem naznačil výše, CDA příliš silné závěry na základě příliš kusých analýz, jsou metody CL jejím vhodným doplněním. Sama o sobě samozřejmě znamenají málo, neboť záleží především na tom, jak – tedy nakolik korektně a vhodně – se uplatňují, nicméně potenciál je veliký. Dobře sestavený korpus dostatečné velikosti¹⁸ může být reprezentativním vzorkem populace-diskurzu, jež chce analytik zkoumat a jehož vlastnosti chce rozkrývat, anebo dokonce může být v jistém smyslu přímo populací,¹⁹ jde-li o diskurz textově nepočtený. Reprezentativní

---

¹⁸ Sama velikost však reprezentativnost nezajistí, přestože je tento názor v (české) korpusové lingvistice poměrně rozšířený, viz Králík a Šulc (2005), kriticky pak Chromý (2014a).

¹⁹ Formulace „v jistém smyslu“ naznačuje, že jsem si vědom redukcionistického vyznění takového tvrzení. Diskurz, podle většinového chápání v CDA, není pouhý soubor textů, není tedy čímsi jako další jazykovou rovinou, nýbrž soubor textů, kontextů jejich vzniku (a možná i užívání), účastníků a pravidel, jimiž se jejich interakce řídí. To vše samozřejmě korpus neobsáhne, nemůže tedy být striktně vzato celou populací.

vzorek spolu s validními a replikovatelnými analýzami dodává závěrům oprávněnou váhu. Pochopitelně i na korpusovém materiálu lze velmi snadno dělat fragmentární analýzy, letmý pohled do pár konkordancí vede zhruba tamtéž jako rozmáchlé rozborů několika málo vět v raných dobách CDA. To ovšem není v pravém smyslu využití korpusové lingvistiky.

4.1.5.5 Cherry-picking

Samo zapojení CL do výzkumu pochopitelně nezamezí onomu metaforickému vybírání třešniček na dortu. Jak však říká Victoria Kamasová (2017), „such approach helps to shift the researcher’s attention from what seems to be interesting and might confirm (unconscious) presumptions to what is demonstrably frequent, regular and forms some kind of a pattern“. Korpusu se lze ptát různými způsoby, ale v principu je díky němu obtížnější snažit se vědomě ohýbat data tak, aby působila určitým způsobem. Ke standardům CACDA, jsou-li využívány, patří uvádění frekvenčních seznamů slov či keywords. Pokud je v takovém seznamu slovo, které by se zdálo stát proti analytickým interpretacím, čtenář si ho snáze všimne. A pakliže by analytik takové slovo prostě bez dobrého vysvětlení vyřadil a zamlčel, mluvili bychom už nikoliv o v(ý)hodnosti CL pro CDA, nýbrž o frapantním/flagrantním porušování vědecké etiky.

4.1.5.6 Nedostatečné zohlednění kontextu

Jak známo, samotná tvorba (kompilace) korpusu s sebou nutně nese vytržení textů z jejich přirozeného kontextu, jakkoli je problematické s něčím takovým vůbec počítat, neboť každé nakládání s textem určitým způsobem mění soubor kontextových informací, jež se k němu váží. Principiálně je sice možné anotovat texty v korpusu tak, aby alespoň některé, vybrané informace o kontextu byly dohledatelné (autor, jeho sociodemografické či jiné charakteristiky, časové zařazení vzniku textu, jeho žánr atp.), avšak CDA by se měla snažit zohledňovat daleko bohatší kontextovou paletu – a to je úkol, který přichází na řadu vždy, když se po určitém korpusovém zpracování dat analytik vydá detailně prozkoumat nabídnutá potenciálně významná místa – tedy úkol pro CDA, nikoliv CL.

4.1.5.7 Přílišná závislost na analytikovi

Klíčový vliv osoby provádějící analýzu, jejích schopností a ideového nastavení, s nímž k analýze přistupuje, je dalším z exemplárních bodů, v nichž CL umí výrazně pomoci, byť není všemocná. Přirozeně zůstává na rozhodnutí analytika, kdy, kde a jaké nástroje CL využije. Smysl je v tom, že výsledky nejsou idiosynkratické, protože stejný krok vede, *ceteris paribus*, vždy ke stejnému výsledku. Jinými slovy, CL zajišťuje replikovatelnost výzkumu. A to není málo.

4.1.5.8 Neadekvátní teorie publika

CL se obvykle vyjadřuje k produkční stránce užívání jazyka, neboť produkci, a nikoliv recepci, reprezentují data v korpusu obsažená.²⁰ Výzkumy čtení a obecněji recepce jazykových sdělení se provádějí různými metodami, kvalitativními i kvantitativními, využití korpusů v této oblasti mi však není známo. Na druhou stranu by podle mé intuice mělo být možné předpokládat, že opakované výskyty, tedy jednoduše vzato frekvence, mají nějakou souvislost s kognitivní „viditelností“; jak říkají Costas Gabrielatos a Paul Baker (2008, s. 34) s odkazem na Michaela Hoeyho (2005), některé teorie v rámci korpusové lingvistiky tvrdí, že „people are unconsciously primed to infer various meanings due to the cumulative effect of all of their previous encounters with a word, collocation, or phrase“. Bylo by ovšem zkreslující pouze sčítat výskyty s nevyřčeným předpokladem, že každý

---

²⁰ Něco trochu jiného je, že složení korpusu může být – a v případě ČNK i je – založeno recepčně, tj. zohledňuje to, co lidé čtou. Zajímavě, byť podle mého čtení ne zcela neproblematicky, prezentují recepční přístup k analýze korpusových dat např. Fidlerová a Cvrček (2015).

z nich má stejnou hodnotu/váhu – texty mívají různý dopad s ohledem na své autory, způsoby/místa zveřejnění apod. (srov. Baker, 2006, s. 19–21).

4.1.6 Dva přístupy ke korpusové analýze diskurzu

Úhel pohledu, z něž rozvíjím výklad v této kapitole, je hlediskem kritické analýzy diskurzu. Kromě korpusového přístupu k CDA, jehož významní reprezentanti se koncentrují např. na univerzitě v Lancasteru (nebo na ní působili), se přibližně v posledních patnácti letech rozvinul jiný, a přesto velmi podobný proud, sám sebe označující jako *corpus-assisted discourse studies* (CADS). Při bližším pohledu se zdá, že oba směry používají stejné nástroje – frekvenční seznamy slov, klíčová slova, detailní rozbory konkordancí, kolokační analýzy atp. V čem je tedy rozdíl?

Norman Fairclough (1992, s. 9) při charakteristice CDA napsal, že „Critical‘ implies showing connections and causes which are hidden“. Příznějme, že citace pochází z doby, kdy možnosti korpusové lingvistiky pro CDA zůstávaly neobjeveny, nicméně i tak musíme namítnout, že odhalování skrytého není výsadou kritického přístupu.

Alan Partington formuluje cíl CADS: „reveal recurrent patterns of [...] usage which reflect the systematic behaviour and attitudes of the users“ (Partington, 2006, s. 258) a „the uncovering, in the discourse type under study, of what we might call *non-obvious meaning*, that is, meaning which might not be readily available to naked-eye perusal“ (Partington, 2008, s. 3, kurzíva originálu).

Možná je třeba rozlišit to, co je „skryté“, tedy to, co někdo skryl, od „nezřejmého“, nezjevného, neočividného. Ale ani CADS, ani lancasterská *corpus-based CDA* (CBCDA) nepředpokládají nějakého zlého manipulátora, který by se zabýval ukrýváním podprahových sdělení do textů. V korpusové analýze diskurzu – a platí to pro oba proudy – jde o extrahování pravidelností v rámci celého diskurzu, tedy na úrovni, která je závěrům lidského čtenáře obtížně přístupná jinak než v podobě pouhých intuic.

CDA má ve své podstatě zakomponovánu citlivost k mocenským a ideologickým vztahům ve společnosti. Nedávné a současné projekty a studie lancasterské školy se nevzdávají kritického aspektu, mají však daleko do jednostranných interpretací či zkreslujícího opomíjení protipříkladů. CADS naopak nejsou tak vzdáleny kritickému upozorňování na neblahé tendence ve společnosti – viz např. studie o vývoji britského antisemitismu (Partington, 2012) nebo o diskurzni reprezentaci spodních společenských vrstev (Johnson – Partington, 2018).

Partington (resp. CADS) se vymezuje proti CDA, byť využívající CL, hlavně pokud jde o zastávané a deklarované politické stanovisko, politické cíle a ideologickou perspektivu (Partington – Duguid – Taylor, 2013, s. 10, 340).²² Sugeruje také, že CDA by vlastně neměla chtít používat CL, protože by najednou byla konfrontována s protipříklady svých názorů, a citací Leonarda da Vinci srovnává (být pomocí přesunutí zodpovědnosti na jiný podmět/agens pomocí věty „critics would say that“) CDA s alchymisty, nekromanty a jinými důmyslnými prostřáčky (Partington, 2004, s. 10–11).²³

²¹ Partington říká „recurrent patterns of metaphorical usage“, neboť jde o analýzu metafor, nicméně myslím, že lze dosadit i „recurrent patterns of language usage“, aniž bychom zkreslili autorův přístup.

²² „It must also be emphasised that CADS is not tied to any particular school of discourse analysis, certainly not, for instance to critical discourse analysis (CDA). Unlike CDA, it has no overarching political agenda and has very different attitudes to and traditions of how language data should be managed“ (Partington – Duguid – Taylor, 2013, s. 10).

²³ Že se Partington cítí nebýt kritickým analytikem diskurzu, ilustrují i jeho slova „I’m attending this conference of theirs for the first time“ (míněno setkání CADAAD v Budapešti; srov. Dufek – Hořejší, 2014) (Partington,

Přesto pak u Partingtona nacházíme sebedefiniční rysy, které nejsou nepodobné CBCDA. Když srovnává CADS s (tradiční) CL, říká, že kromě frekvenčních seznamů slov a konkordancí lze využít také čtení/sledování/poslech částí dat k získání intuice pro další výzkum (Partington, 2008, s. 5). Když zdůrazňuje komparativní charakter CADS, říká, že je vždy třeba otestovat data vůči jiné sadě materiálu: „This may consist of the researcher’s intuitions, or the data found in reference works such as dictionaries and grammars, or it may be statements made by previous authors in the field“ (Partington, 2003, s. 20). Dodává pak, že jedině srovnáním s jinými lze rozkrýt a ohodnotit jednotlivé rysy nějakého diskurzního typu (ibid., s. 6). V tomtéž textu také uvádí, že CADS kombinuje korpusové techniky „with the traditional virtues of discourse analysis, that is, close-reading backed up with introspection“ (ibid., s. 29).

Vidíme tedy, že Partington pro CADS počítá s intuicí, introspekci, zapojováním předchozí znalosti širšího kontextu nebo s hodnotícími postoji, tj. s prvky, které bychom čekali spíš u CBCDA.

Určitou míru zapojení předchozích zkušeností či předběžného výzkumu obsahuje taková korpusová analýza diskurzu celkem nevyhnutelně. Podívejme se například na znění dotazu, jímž se jali Paul Baker, Costas Gabrielatos a Tony McEnery (2013, s. 259) dobrat konkordancí týkajících se islámu, muslimů a věcí s nimi souvisejících.

alah OR allah OR ayatollah! OR burka! OR burqa! OR chador! OR fatwa! OR hejab! OR imam! OR islam! OR koran OR mecca OR medina OR mohammedan! OR moslem! OR muslim! OR mosque! OR mufti! OR mujaheddin! OR mujahedin! OR mullah! OR prophet mohammed OR q’uran OR rupoush OR rupush OR sharia OR shari’a OR shia! OR shi’ite! OR shi’ite! OR sunni! OR the prophet OR wahabi OR yashmak! AND NOT islamabad AND NOT shiatsu AND NOT sunnily

Takový dotaz je podle mého mínění neutrálně postavený, nezdá se být v podezření ze snahy o záměrné vychylování výsledků určitým směrem, jednoduše hledá výrazy z určité náboženské oblasti. Ale uznejme, že postavit takový dotaz už nutně vyžaduje jistou znalost problematiky, ne zcela samozřejmou úroveň seznámení se s kontextem. *Čador*, *muftí*, *mullah* nebo *jašmak* považuji za výrazy mimo běžný všeobecný rozhled. Tím chci říct, že je lichá představa, že není třeba disponovat alespoň jistou znalostí dat v korpusu obsažených a též znalostí širšího sociokulturního kontextu, nýbrž že stačí jen stisknout jakési tlačítko a korpusový software odhalí, co je v něm významného a zajímavého.

Sami autoři přiznávají, že nemohou tvrdit, že analyzovali data zcela nepředpojatě. „[A]ll social research is biased“ (Baker et al., 2013, s. 274), říkají s odkazem na Vivien Burrovou (1995), identitu výzkumníků a obecné kognitivní předpojatosti (*bias*). Chvályhodně se však tuto subjektivní stránku snaží minimalizovat (v citované studii např. konzultacemi s muslimy a jejich viděním určitých jazykových prostředků, konceptů apod.).

CDA používá CL z velké části proto, aby se vyrovnala s kritikami upozorňujícími na nereprezentativnost, cherry-picking, nereprezentativnost, přílišnou subjektivitu analytika apod. (viz oddíl 4.1.3). CADS takovým kritikám přímo nečelila (byť část by se dala vztáhnout i na „bezpřívlastkovou“ analýzu diskurzu, kterou můžeme v kořenech CADS spatřovat), přesto došly ve velkém překryvu k týmž postupům a nástrojům. Stručně řečeno: Alan Partington a jeho kolegové neformulují interpretace z hlediska moci, ideologie apod. CBCDA to dělat chce a snaží se to dělat adekvátněji a důvěryhodněji než starší CDA.

2014, ústní sdělení) – vyjádření, které by CDA mohla dát za příklad strategie konstruování diskurzni opozice *my–oni*.

Když tedy shrnu výše řečené, oba proudy, ač se vůči sobě vymezují a vyšly z odlišných zdrojů, k sobě zřetelně konvergují – místy se sobě blíží tematicky, téměř neustále metodologicky. A snad je to doklad toho, že nástroje, které používají, jsou skutečně užitečné.

4.1.7 Shrnutí

Tato kapitola shrnula důvody a možnosti využití korpusové lingvistiky v kritické analýze diskurzu. Nejprve stručně uvedla myšlenkové zázemí kritické analýzy diskurzu a poté shromáždila nejvýznamnější oblasti, v nichž čelila kritice; odlišila přitom výtky směřované k samé podstatě kritické analýzy od výhrad ke způsobům jejího uplatňování v konkrétních výzkumech. Následně se věnovala korpusové lingvistice a možnostem jejího využití v rámci kritické analýzy diskurzu. Představila *corpus-assisted critical discourse analysis* a typické nástroje užívané k rozkrývání textových a diskurzních pravidelností jen obtížně uchopitelných pouhým čtením. Postupně jsem v ní vysvětlil, že většinu z problémů, na něž upozorňovaly kritické připomínky, lze skutečně odstranit (nebo alespoň zmírnit) zapojením nástrojů korpusové lingvistiky do analytického procesu. V poslední části kapitoly jsem porovnal dvě varianty korpusového přístupu k analýze diskurzu (*lancasterské corpus-based critical discourse analysis* a *ne-kritických corpus-assisted discourse studies*) a na základě jejich rozboru došel k závěru, že ač vycházejí z odlišných zdrojů, jsou v principu velmi podobné a kumulativně tak prokazují užitečnost propojení korpusové lingvistiky a (kritické) analýzy diskurzu.

4.2 Klíčovost

Keywords [...] will direct the researcher to important concepts in a text (in relation to other texts) that may help to highlight the existence of types of (embedded) discourse or ideology (Baker, 2004, s. 347).

Korpusová analýza diskurzu často jakožto jednu ze „vstupních bran“ do zkoumaného diskurzu používá klíčová slova (Baker, 2006, aj.; Fairclough, 2000). Pojí se s pojmy jako *vysoká frekvence*, *statistická signifikance* nebo *referenční korpus* (podrobněji níže), které mohou budít dojem objektivnosti, k níž se mnozí badatelé v rámci CDA pochopitelně snaží blížit, aby jejich zjištění nebyla odmítána kvůli netransparentním metodám, jež k nim vedly. Ukážu však, že ani takový krok, jako je identifikace klíčových slov²⁴ (natož pak další nakládání s nimi), není zdaleka prost subjektivních rozhodnutí. Nelze se jim vyhnout a mají vliv na výsledky, proto je nutno být si jich vědom a umět pro ně argumentovat.

Kromě toho, že klíčová slova poukazují na tzv. *aboutness* (Phillips, 1989), jinými slovy vystihují, o čem text / soubor textů / korpus / diskurz je, je jednou z jejich hlavních předností to, že jsou určena na základě výpočtů vykonávaných počítačem, tedy nikoliv (potenciálně nespolehlivou) intuicí samotného analytika. To je v souladu s tím, proč korpusová lingvistika do analýzy diskurzu vstoupila (nebo přinejmenším s tím, jak se zpětně vykládá; podrobněji viz oddíl 4.1.4). Do analýzy diskurzu analýzu klíčových slov fakticky uvedl Mike Scott (1997) a poprvé se jako nástroj objevila v softwaru Wordsmith Tools.

Otázky výběru způsobu výpočtu, nastavení dalších parametrů nebo volby srovnávacího korpusu už však musí zodpovědět analytik. Existují obvyklá řešení, existují dobrá řešení, možná existuje jejich průnik, rozhodně však neexistuje jediné možné a správné řešení.

Cílem této kapitoly je pojmout, jak se klíčová slova a klíčovost vymezují, zvážit běžně užívané postupy a způsoby jejich výpočtu v kontextu jejich omezení a na základě toho představit varianty řešení.

4.2.1 Co je klíčovost a co jsou klíčová slova

Na úvod uvedu čtyři definice klíčivosti (*keyness*).

„[K]eyness‘ refers to the statistical significance of a word’s frequency relative to some norm“ (Mulderriig, 2008, s. 167).

„Keyness, in corpus linguistics methodology, refers to the significantly higher/lower frequencies of particular words (termed *keywords*) in one corpus when compared to their frequency in another corpus (Scott 1999). The level of the significance of this frequency difference is statistically calculated via log-likelihood tests (Dunning 1993)“ (Gabrielatos – Baker, 2008, s. 10; kurzíva originálu).

„Keyness is defined as the statistically significantly higher frequency of particular words or clusters in the corpus under analysis in comparison with another corpus, either a general reference corpus, or a comparable specialized corpus. Its purpose is to point towards the ‚aboutness‘ of a text or homogeneous corpus (Scott, 1999), that is, its topic and the central elements of its content“ (Baker et al., 2008, s. 278).

„[K]eyness is the relative frequency of a particular linguistic item in one text or corpus when compared against another text or corpus via statistical tests of significance (usually chi squared or log likelihood) (Baker – Ellece, 2011, s. 66).

---

²⁴ Obvykle se pracuje se slovy (lemmaty), jež je poměrně snadné v korpusu identifikovat, ale v principu mohou být jednotky různé – n-gramy, sémanticky definované jednotky, pragmatické funkce aj. (srov. Wilson, 2013).

Které jsou zásadní aspekty vyplývající z výše uvedených definic?

1. (statistická) významnost,
2. frekvence,
3. zdroj porovnání, příp. i jeho povaha,
4. způsob výpočtu významnosti.

Většina (tři ze čtyř) z nich ztotožňuje klíčovost s frekvencí.²⁵ Taková frekvence má být statisticky významně vyšší. Zdroj porovnání – tedy vůči čemu má být frekvence vyšší – pak spatřují v (blíže neurčené) normě nebo jiném korpusu. Normu můžeme ztotožnit s referenčním korpusem, jinými slovy s obecným korpusem odrážejícím povahu jazyka jako takového.²⁶ Jak však zmiňují Baker et al. (2008), srovnávat lze i s jiným, specifickým korpusem. Volba takového korpusu není triviální a má vliv na výsledky, proto ji pojednám samostatně níže (viz oddíl 4.2.6).

Zajímavé jsou zmínky o způsobu výpočtu statistické významnosti: Zatímco dvě definice se k němu nevyjadřují, podle Bakera a Ellece (2011) jsou to statistické testy, obvykle chí-kvadrát nebo log-likelihood, a Gabrielatos a Baker (2008) mluví dokonce bez dalších výhrad přímo o log-likelihood (upozorňujeme, že nehovoří o způsobu výpočtu ve své studii, nýbrž obecně o klíčivosti v metodologii korpusové lingvistiky).

Proč je způsob výpočtu hodný pozornosti? Protože vzorec a jeho proměnné mají nemalý vliv na výsledky. Z našeho povědomí o existujících korpusových analýzách diskurzu plyne, že praxe jen málokdy reflektuje samotné matematicko-statistické podloží procesu, který se předkládá jakožto objektivní, neutrální apod., a velké množství autorů volí jednoduché řešení, tj. způsob výpočtu obsažený v užívaném korpusovém softwaru.

Můžeme tvrdit, že široká užívanost log-likelihood pramení mimo jiné (a podle našeho mínění především) z toho, že je tradičně dostupná jako způsob výpočtu klíčových slov v populárních softwarech pro korpusovou analýzu dat. Doložím to následujícím přehledem (řazeným abecedně).

4.2.2 Přehled metrik nabízených v existujících korpusových softwarech

Jeden z nejnovějších volně dostupných softwarů, **#LancsBox**,²⁷ integruje tradiční log-likelihood a ukazatele velikosti účinku simple maths, % DIFF, Log Ratio a Cohenovo *d* (o všech podrobněji v oddílu 4.2.5).

Jako zajímavost uvedme, že umožňuje určit i *lockwords* (poprvé viz Baker, 2011), jednoduše řečeno opak klíčových slov (*keywords*), tj. slova, která nejsou specificky významná ve zkoumaném korpusu oproti korpusu referenčnímu, nýbrž mají shodnou frekvenci v obou korpusech.

Některé studie používají freeware **AntConc**²⁸ Anthonyho Lawrence. Ten ve své zatím poslední verzi 3.4.4 nabízí pouze standardní log-likelihood a chí-kvadrát.

---

²⁵ Jedna z definicí vidí klíčovost nikoliv ve významně vyšší frekvenci, nýbrž přímo v oné statistické významnosti, tuto nuanci však nepovažujeme za podstatnou.

²⁶ Přestože zde nejsou zásadní, sdílím výhrady k převažujícímu pojmání reprezentativnosti korpusů – viz Chromý (2014a).

²⁷ Viz <<http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox/index.php>>.

²⁸ Viz <<http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>>.

Novější freeware **BFSU PowerConc**²⁹ nabízí k výpočtu klíčivosti chí-kvadrát a log-likelihood. Kromě toho nabízí i metriku TF*IDF, „[a] commonly used keyword extration metric in NLP, TF*IDF (term frequency * inverse document frequency)“, přičemž jako její hlavní výhodu uvádí to, že nepotřebuje referenční korpus. V žádné mně známé studii z oblasti CACDA však nebyla uplatněna, a tak o jejích vlastnostech nemám lepší povědomí.

Nástroj **KWords**³⁰ od Českého národního korpusu používá k výpočtu klíčivosti chí-kvadrát (χ^2) a log-likelihood a je v něm inkorporována i analýza tematické koncentrace textu³¹ (srovnání klíčivosti a tematické koncentrace viz v oddílu 4.2.7). Kromě toho počítá i „relevanci rozdílu“ (v zahraniční literatuře obvykle uváděnou pod termínem *effect size*, velikost účinku), konkrétně DIN (difference index).

Placený systém **Sketch Engine**³² počítá klíčivost pomocí *simple maths* (podrobněji v oddílu 4.2.5). (Lexical Computing, 2015; pro podrobnosti srov. Kilgarriff, 2009).³³

Starší lancasterský placený webový nástroj **Wmatrix**³⁴ Paula Raysona je jednoduchý nástroj obsahující pro práci s klíčovými slovy pouze log-likelihood.

Jeden z nejpoužívanějších softwarů v CACDA, **WordSmith Tools**,³⁵ obsahuje tři způsoby určení klíčivosti: log-likelihood, Log Ratio a BIC Score. Ve výchozím nastavení považuje za klíčová ta slova, která projdou všemi třemi testy.

	log-likelihood	chí kvadrát	Log Ratio	simple maths	% DIFF	Cohenovo d	TF*IDF	DIN	TC	BIC Score
#LancsBox	✓		✓	✓	✓	✓				
AntConc	✓	✓								
BFSU PowerConc	✓	✓					✓			
KWords	✓	✓						✓	✓	
Sketch Engine				✓						
Wmatrix	✓	✓								
WordSmith Tools	✓		✓							✓

Tabulka 4.2 Přehled statistických metrik klíčivosti (příp. podobných vlastností) obsažených v korpusových softwarech

²⁹ Viz <<http://www.bfsu-corpus.org/static/PowerConc.html>>.

³⁰ Viz <<https://kwords.korpus.cz/>>.

³¹ Pro podrobnosti viz <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/manualy:kwords>>. Ukazatel DIN je součástí KWords už od počátku v r. 2014; tematická koncentrace přibyla v r. 2015 (odvozuji to z historie verzí příslušného manuálu – <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/manualy:kwords?do=revisions>>).

³² Viz <<https://www.sketchengine.co.uk/>>, placená webová sada nástrojů pro tvorbu korpusů a jejich analýzu.

³³ SimpleMaths jsou ve Sketch Enginu, resp. v uživatelském rozhraní Bonito implementovány od 1. 7. 2009 (<<https://www.sketchengine.co.uk/documentation/bonito-changelog/>>); zda a jak se v tomto prostředí určovala klíčová slova před uvedením SimpleMaths, se mi nepodařilo zjistit.

³⁴ Viz <<http://ucrel.lancs.ac.uk/wmatrix/>>.

³⁵ Viz <<http://lexically.net/wordsmith/index.html>>.

Na výše zmiňovanou prominenci log-likelihood ukazují dvě skutečnosti: Zprvé, až na Sketch Engine je ve všech softwarech log-likelihood v nabídce způsobů výpočtu klíčivosti. Zadruhé, až do roku 2015 byla situace od té dnešní výrazně odlišná: #LancsBox ani BFSU PowerConc neexistovaly, WordSmith Tools³⁶ a AntConc nabízely jen log-likelihood a chí-kvadrát, WMatrix dokonce jen log-likelihood. Jen v českém prostředí je doplňoval už tehdy měřítkem velikosti účinku (*effect size*) nástroj KWords, jeho použitelnost pro práci s vlastním korpusem je však omezená, protože nenabízí jeho lemmatizaci.

4.2.3 Problematičnost metriky log-likelihood

Log-likelihood jakožto nejpoužívanější metrika výpočtu je do jisté míry artefaktem obecnějšího problému statistiky běžně užívané v empirickém výzkumu, totiž nereflektování čím dál dostupnějšího velkého množství dat. Jak uvádějí Paquot a Bestgen (2009, s. 256), při dostatečném (rozuměj velkém) množství dat se log-likelihood pojí s extrémními hodnotami pravděpodobnosti, tj. hodnotami blízkými nule. V této souvislosti zmiňují Kilgarriffovu (2005, s. 268) glosu o testování nulové hypotézy za použití chí-kvadrátu: „Given enough data, H_0 [the null hypothesis; OD] is almost always rejected however arbitrary the data.“

Smysl užívání klíčivosti v analýze diskurzu spočívá podle mého mínění v něčem poněkud hlubším, než zmiňují výše uvedené definice. Pakliže mají mít klíčová slova v našem kontextu opodstatnění, není ani tak důležité, vyjde-li u nich hodnota p menší než nějaké číslo, nýbrž to, o čem mají vypovídat. V tomto směru se ztotožňují s charakteristikou Scotta a Tribblea: „[K]eyness is a quality words may have in a given text or set of texts, suggesting that they are important, they reflect what the text is really about, avoiding trivia and insignificant detail“ (Scott – Tribble, 2006, s. 55–56).

Problémy dosavadní praxe jsou dva: 1) nezohledňování vnitřní struktury a variability zkoumaného materiálu a 2) obecně nereflektování rozporu, co užívaná metrika měří a k čemu se reálně užívá. Následující dva oddíly se těmito otázkám věnují podrobněji.

4.2.4 Vnitrokorpusová variabilita

Log-likelihood je výrazně závislá na prosté frekvenci bez ohledu na disperzi počítaných jednotek. Mají-li klíčová slova odrážet to, co Phillips (1989) nazývá *aboutness*, je relevantní požadavek, aby byla taková klíčová slova rozmístěna alespoň do jisté míry rovnoměrně napříč zkoumaným materiálem. Těžko můžeme za klíčové považovat takové slovo, které se bude objevovat pouze v jednom z mnoha textů našeho diskurzu/korpusu, ovšem natolik často, že se jako významné projeví v rámci celého diskurzu/korpusu.

Log-likelihood je z této perspektivy zrádným měřítkem: „The keyword extraction procedure described above³⁷ relies on the conception of a corpus as one big text rather than as a collection of texts. Statistical measures such as the log-likelihood ratio are computed on the basis of absolute

---

³⁶ Rozšířené možnosti určování klíčových slov přišly až s verzí 7, zveřejněnou v r. 2017.

³⁷ Pět fází konstrukce klíčových slov podle Scotta a Tribblea (2006, s. 58–60): 1. frekvenční seznamy slov zkoumaného a referenčního korpusu, 2. práh minimální frekvence ve zkoumaném korpusu nastavený na 2 nebo 3, 3. porovnání seznamů slov a jejich frekvencí na základě statistického testu, obvykle log-likelihood, 4. vyfiltrování slov, která se ve zkoumaném korpusu neobjevují alespoň tak často, jak je nastavený práh, a zároveň statisticky významně častěji než v referenčním korpusu, 5. seřazení seznamu slov zkoumaného korpusu podle vypočtené klíčivosti (obvykle je možné generovat jak pozitivní, tak negativní klíčová slova – tj. slova s významně nízkou frekvencí oproti referenčnímu korpusu).

frequencies and cannot account for the fact that ,corpora are inherently variable internally‘ (Gries 2006: 110)“ (Paquot – Bestgen, 2009, s. 250).

Možnostmi adekvátnějšího určování klíčových slov se zabývají právě Paquot a Bestgen (2009). Ti vyčleňují tři přístupy, nicméně všem je společné to, že se snaží (více) zohledňovat vnitřní nesourodost analyzovaného materiálu:

1. Někteří autoři³⁸ určují klíčová slova ve dvou krocích. Nejprve identifikují klíčová slova pro každou část (text, soubor) korpusu zvlášť a pak tyto seznamy porovnají. Smyslem je pochopitelně eliminovat ta klíčová slova, která se objeví jen v jedné části. Z toho však plyne nutnost arbitrárně stanovit kritérium, kolik částí je dost – víc než jedna, všechny, nebo něco mezi tím?
2. Např. McEnery (2006, s. 18) postuluje *key-keywords*, tedy jakási *klíčová klíčová slova*, a v jejich vymezení je poměrně přísný: „Key-keywords are keywords which are key in all, or the majority, of subsections of a corpus. I use the term subsection here as the calculation of keywords is actually undertaken across individual corpus files“ (McEnery, 2006, s. 18).
3. Sofistikovanější přístup koriguje log-likelihood (případně chí-kvadrát) statistickou charakteristikou, jako je např. variační rozpětí.³⁹ I v tomto případě je však třeba stanovit hodnotu udávající dostatečné rozložení v korpusu.
4. Poslední možností je použít zcela jiný vzorec výpočtu statistické významnosti. Paquot a Bestgen (2009) zmiňují Kilgarriffův (2001) návrh použít Wilcoxon-Mann-Whitney test (též Mann-Whitney U test aj.). Podobně jako t-test zohledňuje i počet částí korpusu a rovnoměrnost rozložení sledované jednotky v nich, na rozdíl od něj však nepotřebuje předpokládat normální rozdělení, s nímž nelze v případě jazykových dat počítat (viz např. Koščová – Čech – Mačutek, 2017). Tento test má proti předchozím dvěma přístupům tu výhodu, že se obejde bez arbitrární hodnoty dostatečnosti.

S ohledem na disperzi a vnitrokorpusovou variabilitu navrhuje Paquot a Bestgen (2009, s. 264) upravenou definici klíčových slov: „Keywords of a specific corpus are lexical items that are evenly distributed across its component parts (corpus sections or texts) and display a higher frequency and a wider range than in a reference corpus of some kind.“

Závěry studie Paquota a Bestgena (2009) víceméně implicitně preferují třetí výše nastíněnou variantu před ostatními dvěma uvedenými. K tomu je třeba poznamenat, že zatímco log-likelihood (a v některých případech i chí-kvadrát) je inherentně obsažena v korpusových softwarech, jimi navrhované způsoby výpočtu klíčových slov (t-test, WMW test aj.) by bylo třeba do analýzy zapojovat za použití jiného nástroje, např. softwaru R. Novější softwary již adekvátnější metriky obsahují, byť jsou jiného druhu, než autoři navrhují – namísto spoléhání na zamítání nulové hypotézy upřednostňují velikost účinku.

4.2.5 Co metrika měří vs. k čemu se používá

Pohled na množství nověji vyvíjených metrik klíčivosti ukazuje, že statistický mainstream se v analýze diskurzu přesouvá od metrik postavených na (v poslední době silně kritizované) tradici *p*-hodnoty, zjišťování pravděpodobnosti statistické významnosti, tj. na zamítání nulové hypotézy,

³⁸ Např. Tribble (2000), Mudraya (2006), Nelson (2000) nebo Scott a Tribble (2006).

³⁹ Např. Oakes a Farrow (2007) či Paquot (2007).

k měření velikosti účinku (*effect size*) – k tomu srov. např. Cumming (2014). Stručně to shrnuje Andrew Hardie ve vysvětlení své metriky Log Ratio: „The problem with this accepted procedure is that log-likelihood is a *statistical significance* measure – it tells us how much evidence we have for a difference between two corpora. However, it doesn't tell us *how big / how important* a given difference is“ (Hardie, 2014; kurzíva originálu). Jednou z výhod měření velikosti účinku je mimo jiné to, že je nezávislá na velikosti vzorku/textu/korpusu. (Rosenfeld – Penrod, 2011, s. 84).

V poslední době je v literatuře znát snaha navrhnout co nejadekvátnější způsob výpočtu velikosti účinku. Proberu zde pět nejdůležitějších.

Pravděpodobně chronologicky první je návrh **simple maths** (Kilgarriff, 2009).⁴⁰

$$\frac{RelFq(T) + x}{RelFq(R) + x}$$

V podstatě jde o jednoduchý poměr relativních frekvencí slova ve zkoumaném a referenčním korpusu. Konstanta x (tzv. *smoothing parameter*; ve Sketch Enginu je její výchozí hodnota 1) řeší problém potenciálního dělení nulou (v případě, že má konkrétní slovo v referenčním korpusu frekvenci 0); jak však upozorňují Fidlerová a Cvrček (2015, s. 228), volba hodnoty x je netriviální a velmi podstatná, neboť vede k značně odlišným výsledkům.

Podobným návrhem je % **DIFF** (Gabrielatos – Marchi, 2011).

$$\frac{RelFq(T) - RelFq(R)}{RelFq(R)} \times 100$$

% DIFF je rozdíl relativní frekvence ve zkoumaném korpusu a relativní frekvence v referenčním korpusu násobený stem a dělený relativní frekvencí v referenčním korpusu. Násobení stem pochopitelně odkazuje k procentuálnímu vyjádření. Vzorec sice inherentně neřeší problém dělení nulou, ale autoři doporučují v případě nulové frekvence slova v referenčním korpusu nahradit nulu velmi nízkým, nule blízkým číslem (např. 0,000000000000000001). V principu se však potíží zmíněná Fidlerovou a Cvrčkem (2015) neřeší.

Na tyto dva přístupy reaguje **DIN** (*difference index*; Fidler – Cvrček, 2015).

$$\frac{RelFq(T) - RelFq(R)}{RelFq(T) + RelFq(R)} \times 100$$

Vzorec je v podstatě shodný s výpočtem % DIFF, ale obsahuje dva rozdíly. První je absence násobení stem, protože nevyjadřuje procenta a nabývá hodnot -100 až $+100$.⁴¹ Druhý spočívá ve jmenovateli, kde se sčítají frekvence slova ve zkoumaném a referenčním korpusu. Tím se eliminuje problém dělení nulou. Toto řešení samozřejmě není všespásné – vyhýbá se aproximaci nuly, případy s absencí slova v referenčním korpusu opatřuje hodnotou indexu 0 a nechává na analytikovi, jak bude situaci interpretovat.

⁴⁰ Zde i v dalších vzorcích platí, že $RelFq(T)$ je relativní frekvence slova v cílovém (*target*) korpusu a $RelFq(R)$ je relativní frekvence slova v referenčním (*reference*) korpusu.

⁴¹ Hodnota -100 znamená, že slovo je přítomno pouze v referenčním korpusu, hodnota 0 znamená shodnou frekvenci v obou korpusech a hodnota $+100$ znamená, že slovo je obsaženo jen ve zkoumaném korpusu (Fidler – Cvrček, 2015, s. 230).

Zajímavým zaznamenaným návrhem je **Log Ratio** (Hardie, 2014).

$$\text{Log}_2 \frac{\text{RelFq}(T)}{\text{RelFq}(R)}$$

Log Ratio, podle autora přesněji „the binary log of the ratio of relative frequencies or the binary log of the relative risk“, je metrika velikosti účinku definovaná jako binární logaritmus podílu relativní frekvence slova ve zkoumaném korpusu a relativní frekvence slova v referenčním korpusu. Jak uvádí manuál k WordSmith Tools (Scott, 2018), Log Ratio je podobné metrice % DIFF, ale produkuje nižší čísla a je srozumitelnější, transparentnější. Podle mého soudu je bližší spíš simple maths (jen nepříčítá konstantu a na rozdíl od nich logaritmizuje), ale to není podstatné.

Tento způsob výpočtu se od výše uvedených odlišuje tím, že se vůbec nevztahuje k problému dělení nulou. Oproti tomu přidává logaritmizaci, jejíž hlavní účel je podle autora názornost ve smyslu zvýraznění velikosti účinku mezi jednotlivými klíčovými slovy – binární logaritmus vede k tomu, že rozdíl velikosti účinku rovný jedné se rovná dvojnásobku ve výsledné hodnotě indexu.

Poslední metrikou, u níž se zastavím, je Cohenovo d.

$$\frac{\overline{\text{RelFq}(T)} - \overline{\text{RelFq}(R)}}{\text{pooled SD}}$$

Cohenovo d je rozdíl průměru relativních frekvencí slova ve všech textech zkoumaného korpusu a průměru téhož v referenčním korpusu dělený sdruženou (*pooled*) směrodatnou odchylkou. Čísel je v principu podobný jako u % DIFF nebo DIN, hlavním rozdílem je však to, že zohledňuje rozložení slova v celém korpusu.

Shrnu-li stručně výše uvedené, při poučeném užití lze všech pět variant určení velikosti účinku prohlásit za vhodné (s výhradou v případě Log Ratio danou potenciálním problémem dělení nulou). S ohledem na již diskutovaný vliv vnitrokorpusové variability (viz 4.4.1.4) se však jako nejadekvátnější jeví použití Cohenova d.

4.2.6 Limity objektivit: rozhodnutí ovlivňující výsledky

V přecházejících odstavcích jsem představil existující časté způsoby nakládání s konceptem klíčových slov ve studiích zabývajících se analýzou diskurzu. Zproblematizoval jsem jejich využití a nastínil jsem možnosti řešení. Namísto závěru a ideálního východiska však na tomto místě představím oproti začátku této kapitoly ještě více nesnadností, s nimiž je třeba v korpusové analýze diskurzu za použití klíčových slov počítat:

- a) způsob výpočtu,
- b) minimální počet výskytů slova, aby mohlo být posouzeno z hlediska klíčivosti,
- c) hladina statistické významnosti (hodnota *p*),
- d) výběr referenčního korpusu.

Způsobu výpočtu jsem se už věnoval výše. Pokud jde o **minimální výskyt slova** a **hladinu statistické významnosti**, obé představuje cesty k omezení počtu klíčových slov, tj. k tomu, abychom odfiltrovali ta, která jsou klíčová „jen trochu, málo“, abychom pracovali jen s těmi skutečně klíčovými, neklíčovějšími. Jak ovšem oprávněně uvádějí např. Gabrielatos a Marchiová (2011) nebo Cvrček a Fidlerová (2013), i drobné korekce v rámci posuzování nulové hypotézy na základě

statistické významnosti jsou v principu neadekvátní z hlediska definice klíčivosti, která má odrážet rozdílnost, nikoliv „jen“ hladinu pravděpodobnosti, že výsledek není dílem náhody.

K nim existuje ještě jedna alternativa nebo doplnění – stanovení počtu klíčových slov, která budou podrobena další analýze. To je krok vedoucí k obdobnému, byť principiálně nestejnému omezení se na „to neklíčovější“. Takový postup je v literatuře někdy kritizován (Kamasa, 2017; Gabrielatos, 2017). Kamasa kritizuje nezohledňování všech klíčových slov v souvislosti s problémem nazývaným *cherry-picking* a tvrdí, že tímto postupem se neoprávněná výběrovost pouze přesouvá a maskuje objektivnější metodou. Druhý zdroj kritiky (Gabrielatos, 2017) spočívá v tom, že takový přístup implicitně předpokládá rovnoměrně rozloženou klíčivost (ať už jakkoli měřenou) mezi každými dvěma po sobě následujícími klíčovými slovy. To samozřejmě v principu neodpovídá realitě a *p*-hodnota v tom sama neposkytuje spolehlivou orientaci.

Výběr referenčního korpusu nám připomíná, že klíčová slova nejsou ukazatelem nezávislým, nemůžeme od nich čekat upozornění na to podstatné, aniž bychom se předem rozhodli, vůči čemu budeme onu podstatnost poměřovat. Jednoduše řečeno: klíčová slova budou vždy odrážet to, v čem jsou korpusy odlišné. Žánrově vyhraněný zkoumaný korpus, např. korpus parlamentních rozprav, poměřovaný vůči obecnému korpusu češtiny velice pravděpodobně ukáže (mimo jiné) lexikální specifika tohoto žánru. Podobně tematicky a žánrově srovnatelné korpusy z časově dostatečně odlišných dob upozorní na dobově specifické výrazové prostředky. Proto chceme-li se dobrat specifik tematicky vymezeného diskurzu, je třeba porovnávat zkoumaný korpus s referenčním korpusem obsahujícím data téhož žánru a téže doby, jen obecnějším, tematicky nevyhraněným (sestaveným buď kvótně, anebo náhodně). Využíváním různých referenčních korpusů ukazuje kapitola 6.

4.2.7 Klíčová slova vs. tematická slova

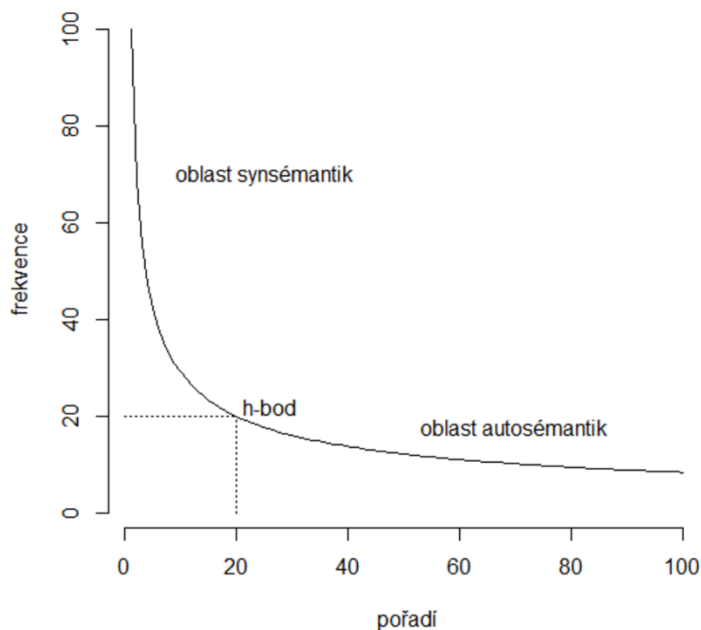
Až dosud jsem se věnoval výhradně klíčivosti a klíčovým slovům. Důvody jsou v zásadě dva: 1) je to skutečně relevantní perspektiva pro zjišťování, co je v daném textu/korpusu/diskurzu výrazné, významné; 2) je to ve studiích (kritické) analýzy diskurzu všeobecně přijímaná a používaná metoda. Pro úplnost a také vzhledem k výše uvedeným problémům se však sluší uvést i jiný přístup, poukazující na velmi podobné jevy a zároveň se vyhýbající některým zmíněným potížím.

Tematická koncentrace textu (*thematic concentration of text*; TC) je „[v]yjádření míry zaměřenosti textu na ústřední téma či témata“ (Čech – Kubát, 2017). Poprvé ji představil Popescu (2007), rozpracovali ji Popescu et al. (2009) a Popescu a Altmann (2011). Metoda identifikuje tzv. *tematická slova*⁴² v textu, měří jejich tematickou váhu a zároveň určuje tematickou koncentraci celého textu. Obecně vzato staví na frekvenčních charakteristikách textu a opírá se o tzv. *h-bod*, inspirovaný Hirschovým indexem (Hirsch, 2005) užívaným ve scientometrii. Princip je prostý: Seřadíme-li slova textu za sebou podle jejich frekvence v tomto textu od nejvyšší po nejnižší, *h-bod* leží tam, kde se pořadí rovná frekvenci, tj. $r = f(r)$, kde *r* je pořadí slova a $f(r)$ je frekvence tohoto slova.

Pozn.: Pokud takový bod neexistuje (nejbližší frekvence je nižší nebo vyšší než ono pořadí), určí se *h-bod* vzorcem $h = \frac{f(i)j - f(j)i}{j - i + f(i) - f(j)}$, kde *i* a *j* jsou pořadí slov a $f(i)$ a $f(j)$ jsou jejich frekvence, přičemž $i < j$, $i < f(i)$ a $j > f(j)$.

---

⁴² Obvykle se pracuje s lematy, ale potenciálně to mohou být i jiné jednotky, např. slovní tvary nebo hřeby – srov. Čech, Popescu a Altmann (2013).

Obrázek 4.1 Běžná křivka frekvenčního rozložení slov v textu a h-bod vymežující oblast synsémantik od oblasti autosémantik (srov. Popescu et al., 2009, s. 17)

Tím, že h-bod dělí frekvenční křivku, a tedy slova v textu na dvě poloviny, zdůrazňuje pozorovanou pravidelnost – v „horní“ polovině (tj. v té, kde jsou frekventovanější slova) bývají typicky synsémantika, v té druhé naopak autosémantika.⁴³ Pakliže se nějaké plnovýznamové slovo octne „nad“ h-bodem, má tedy pořadí nižší než h-bod, jde o jev netypický, významný a lze říct, že příznakový.⁴⁴ Takové slovo je v textu často a patrně je v něm tedy důležité. Popescu a další, kdo pracují s tematickou koncentrací textu, to interpretují tak, že takové slovo je výrazem zaměřenosti, koncentrovanosti autora na *téma* textu:

„Thematic concentration [...] can be interpreted as a manifestation of the writer’s or speaker’s effort to communicate some topic(s) more intensively than other topics, or – importantly – more intensively than would be expected from ‚neutral‘ language/text behaviour“ (Čech – Garabík – Altmann, 2015, s. 216).

Za výhodu TC můžeme považovat to, že nepotřebujeme referenční korpus. Dalším zajímavým poznatkem je, že Čech (2016) empiricky odvodil interval, v němž je TC nezávislá na délce textu: $N = <200; 6500>$ tokenů.

V poslední době se občas v analýzách místo prosté TC používá sekundární tematická koncentrace (STC), která násobí h-bod dvěma a umožňuje tak potenciálně většímu množství autosémantik překročit takto sníženou hranici. Čech, Garabík a Altmann (2015, s. 220–221) tvrdí, že z teoretického hlediska je to postup neproblematický a že z praktického hlediska je pro srovnávání textů mezi

⁴³ Srov. např. zjištění Jelínka, Bečky a Těšitelové (1961, s. 101), že mezi deseti nejfrekventovanějšími slovy v češtině je devět synsémantik: 1. *a*, 2. *být*, 3. *ten*, 4. *v(e)*, 5. *on*, 6. *na*, 7. *že*, 8. *se*, 9. *z(e)*, 10. *který*.

⁴⁴ Na rozdíl od běžných definicí autosémantik (např. Hladká, 2017), podle níž se mezi ně běžně řadí i adverbia, Popescu et al. (2009) považují za potenciální tematická slova pouze substantiva, adjektiva a slovesa (stranou se obvykle nechávají modální slovesa).

sebou výhodnější. STC tedy můžeme pojímat jako jemnější, ne tak striktní obměnu TC, která upozorní i na slova, která třeba nejsou pro text tak výrazně charakteristická, ale přesto o něm mohou něco povědět. S tímto vědomím je jistě možno STC užít.

TC (a tudíž i tematická slova) lze podle mého povědomí v současnosti určit pomocí dvou nástrojů: webových KWords od ČNK a softwaru QUITA (Matlach – Kubát – Čech, 2014). KWords však mají proti softwaru QUITA dvě omezení: 1. Umožňují plnohodnotnou práci pouze s korpusy ČNK. Při vložení vlastních dat se výpočet klíčových i tematických slov musí omezit na slovní tvary, protože KWords nenabízejí jejich lemmatizaci. Naproti tomu QUITA toto umožňuje v kombinaci Majky (Šmerk, 2007) a lemmatizéru založeného na datech ČNK se prezentuje 80% úspěšností. 2. Počítají pouze „prostou“ tematickou koncentraci, nenabízejí tedy např. sekundární tematickou koncentraci (STC; viz výše).

Podstata obou metod spočívá vlastně v tom, že se identifikují nějaké odchylky od normy a považují se za významné, poukazující na význačnost v rámci textu. Rozdíl je v tom, co která metoda bere za normu. Klíčovost v tomto ohledu dává větší prostor analytikovi, aby určil, s čím chce srovnávat, na druhou stranu však nějakou volbu vyžaduje a neumožňuje obejít se bez referenční entity, zatímco tematická koncentrace pracuje s představou obvyklého rozložení slov (slovních druhů) v rámci jednoho textu a za vychýlení pokládá slova signalizující větší zaměřenost na určité téma.

4.2.8 Shrnutí

V této kapitole jsem představil smysl konceptu klíčivosti a užívání klíčových slov (a také alternativy v podobě tematické koncentrace a tematických slov), zproblematizoval způsob jejich identifikace, reflektoval aktuální způsoby nakládání s jejich identifikací a nastínil způsob, jak zmíněné problémy adekvátně vyřešit.

Z mého hlediska se při zvážení výše uvedených skutečností jeví jako ideální použít software #LancsBox, a to z následujících důvodů: 1. obsahuje metriky, které jsou podle současné reflexe adekvátní pro sestavování seznamů klíčových slov (simple maths, Log Ratio, % DIFF a Cohenovo d); 2. umožňuje lemmatizaci vlastního korpusu pro česká data; 3. nabízí i další tradičně dostupné a pro naše účely relevantní funkce jako běžné zobrazování konkordancí, jednoduché i pokročilé vyhledávání v korpusu, nástroj pro kolokační analýzu apod.

Na tomto místě se sluší zdůraznit, že lemmatizace není nezbytnou podmínkou pro využití klíčových slov. Nakládání s klíčovými slovy ve formě lemmat má samozřejmě své limity, jichž jsem si vědom. Může být např. užitečné analyzovat užívání různých gramatických kategorií (1. osoby singuláru vs. plurálu, aktivum vs. pasivum u sloves apod.), což může upozornit na specifika části diskurzu či určitých (skupin) aktérů s potenciálně relevantní interpretací. S ohledem na cíl této práce je však v centru zájmu analýza konceptů, o nichž se v souvislosti s jazykem mluví, protože je zohledňování gramatických kategorií jednotlivých výskytů irelevantní. Pakliže však detailní analýza konkordancí, k níž využití klíčových slov vede, poukáže na takové pozoruhodné jevy, užité nástroje zjemnění analýzy v principu nebrání.

Aby byly seznamy klíčových slov adekvátní, je podle mého mínění potřebné zohlednit všechny tři principy, jimž se tato kapitola věnovala – zamítnutí nulové hypotézy (tj. že konkrétní slovo je ve zkoumaném korpusu frekventovanější jen náhodou) na určité hladině pravděpodobnosti, velikost efektu i zohlednění vnitrokorpusové variability. Proto budu využívat kombinaci log-likelihood (která plní první požadavek) a Cohenova d (druhý a třetí požadavek). Za klíčová budu tedy považovat

taková slova, která budou mít kladnou hodnotu Cohenova d a zároveň hodnotu log-likelihood vyšší než 3,84 (což odpovídá $p < 0,05$).

Vytvoření seznamu klíčových (či tematických) slov při poctivě reflektované metodologii poskytuje odpověď na otázku, **co** je v daném korpusu/diskurzu významné, výrazné, hodné pozornosti. Na otázku, **proč** je vhodné upřít na tato klíčová slova pozornost, tj. proč (čím) jsou taková, ovšem odpovědět neumí. K tomu je zapotřebí prozkoumat jejich konkordance a kolokace. Tomu se budou věnovat konkrétní analýzy v kapitole 6.

5 Data

5.1 Výběr vzorku a jeho reprezentativnost

Jazykové ideologie se zcela nepochybně projevují v celé řadě veřejně dostupných textů z nejrůznějších oblastí. Abych však shromáždil koherentní a rozumně analyzovatelný materiál, rozhodl jsem se zvolit takové texty, jejichž samotným předmětem je jazyk nebo jevy a skutečnosti s jazykem úzce související. To umožňuje sledovat, popisovat, analyzovat a interpretovat jazykové ideologie v koncentrované podobě metajazykových vyjádření a z větší části tak vyřešit problém vysuzování jazykových ideologií z implicitních či neverbalizovaných vyjádření (viz oddíl 2.7).

Bylo by jistě možné vyhledat mediální texty týkající se jazyka obecně a patrně je podle nějakého klíče omezit (časově, specifitějšími dotazy / klíčovými slovy, typem média apod.). Bylo by možné extrahovat materiál z internetových fór a diskusí pod mediálními texty, aby byl reprezentován laický diskurz o jazyce. V úvahu by nepochybně přicházely např. školské učebnice, regulativní dokumenty nejrůznějšího druhu a v neposlední řadě také odborné lingvistické texty. To vše by mohly být sady dat v různé míře (různým způsobem) reprezentující český veřejný diskurz o jazyce.

Já jsem se rozhodl zvolit za vzorek českého veřejného diskurzu materiál ze dvou diskurzů – parlamentního a z něj odvozeného mediálního. Východisko tvoří návrhy jazykových zákonů v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR od vzniku samostatné České republiky do současnosti. Texty k tomuto tématu jsou v rámci parlamentního diskurzu dvojího typu – samotné dokumenty, tedy texty návrhů zákonů, případně stanoviska vlády a někdy i sněmovních výborů, a na ně navazující debaty v plénu poslanecké sněmovny. Takto definovaný parlamentní diskurz je určitým způsobem (pokud jde o aktéry) exkluzivní, uzavřený, přesto však veřejný – texty do něj patřící jsou veřejně přístupné a sekundárně také veřejně reflektované. Přijmeme-li navíc premisu, že poslanci Parlamentu ČR zastupují českou veřejnost a její nejrůznější skupinové zájmy (včetně ideologií s těmito skupinami spojených), zmíněná restrikce přístupu aktérů se nejeví jako problematická.

Otevřenější část celkově pojatého diskurzu představuje mediální odraz těchto návrhů zákonů a debat k nim pronesených. Texty z českých médií reagující na tyto události jsou často zároveň obecnějšími metajazykovými promluvami a dobře tak naplňují požadavek adekvátnosti materiálu vzhledem k cíli práce.

Otázka reprezentativnosti vzorku určeného k analýze vzhledem k populaci, o níž má práce ambici v zobecněních činit závěry, je oprávněná, odpovídání na ni je však nesnadné. Už z náčrtu možností v úvodu tohoto oddílu je zřejmé, že český veřejný diskurz je realizován množstvím textových typů a obsáhnout je v celistvosti by nutně znamenalo pořídit vzorky ze všech takových oblastí. Taková analýza by ovšem musela být velmi výběrová co do množství materiálu (a pak by vyvstávala otázka možnosti činit na malých vzorcích oprávněné závěry) – v opačném případě by pravděpodobně přesáhla rámec realizovatelnosti v podobě disertační práce.

Na základě uvedených argumentů tedy považuji vybraný materiál za přijatelně/opodstatněně reprezentativní vzhledem k českému veřejnému diskurzu coby zvolenému referenčnímu rámci.

5.2 Popis korpusů

Analýzovaný materiál se skládá se čtyř korpusů – dvou zkoumaných a dvou referenčních. Jádrem je korpus nazvaný **JAZPARL** obsahující parlamentní (sněmovní) rozpravy o návrzích zákonů týkajících se jazyka a příslušné dokumenty (texty zákonů, důvodové zprávy, stanoviska vlády apod.) od vzniku

České republiky do současnosti. Texty zařazené do korpusu jsou zkopírovány z digitálního repozitáře stenoprotokolů rozprav volně přístupného ve Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovně.⁴⁵

K tomuto zkoumanému korpusu byl pro potřeby analýzy klíčivosti stejným způsobem pořízen referenční korpus **REFPARL**, který obsahuje přepisy tematicky nespécifikovaných sněmovních rozprav – zvolil jsem vždy celou jednu předchozí a jednu následující schůzi po té, na níž se projednával některý z návrhů jazykových zákonů.⁴⁶ Díky tomu, že se takto sestavený referenční korpus shoduje s korpusem zkoumaným z hlediska časového i žánrového, lze předpokládat, že jediná proměnná, kterou bude pomocí analýzy klíčových slov možné sledovat, bude téma, tedy v případě korpusu JAZPARL legislativní úprava jazykové oblasti.

Byť můžeme už i sněmovní projednávání jazykových zákonů označit za součást veřejného diskurzu, bylo mým záměrem sledovat konceptualizaci jazyka a věcí s ním souvisejících v ještě „veřejnější“ podobě. Proto jsem k textům z poslanecké sněmovny vybral jejich mediální odraz. Korpus **JAZMED** tedy obsahuje veškeré relevantní texty z českých médií týkající se jazyka ve vztahu k jeho zákonné úpravě z doby odpovídající výše zmíněnému parlamentnímu dění, stažené z databáze Newton Media Archiv. Texty jsou z období 1. 1. 1995 – 31. 12. 2017.

Databázi Newton Media Archive jsem prohledával pomocí dotazů „jazykový zákon“, „národní jazyk“, „státní jazyk“ a „úřední jazyk“ odrážejících předmět projednávání. Vyhledané texty jsem manuálně třídil z hlediska jejich relevance – do korpusu tak nebyly zařazené např. texty pojednávající o slovenských jazykových zákonech (nebyl-li v nich explicitně přítomen výrazný vztah k Česku nebo češtině). Poměr ne/zařazených textů zachycuje tabulka 5.1.

K takto sestavenému korpusu mediálních textů o jazykových zákonech JAZMED vznikl ještě referenční korpus **REFMED** tvořený výběrem z korpusu ČNK SYNv6 (srov. Hnátková et al., 2014).

Texty pro korpus **REFMED** byly vybrány na základě několika kritérií – žánrového, časového a objemového. Žánrově je založen na publicistické části korpusu SYNv6, konkrétně na textech textového typu (txtype) NEW, což je tradiční (nikoliv volnočasová) publicistika (viz <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:txtype>>). Časově je vymezen s ohledem na termíny příslušných schůzí poslanecké sněmovny z jedné strany začátkem roku 1995, z druhé strany hranicí samotného korpusu SYNv6, tj. koncem roku 2016. Skladba korpusu je navržena tak, aby objemově kopíroval složení korpusu JAZMED s ohledem na počet tokenů v jednotlivých letech. V rámci jednotlivých let byly texty algoritmem vybírány náhodně.

Pozn.: Korpus **REFMED** neobsahuje texty v autentické podobě, nýbrž promíchané.⁴⁷ To by nešlo použít pro zkoumané korpusy, jako jsou zde JAZPARL nebo JAZMED, protože by tím byly narušeny konkordance a možnost ověřovat utáření významu v textu. Z hlediska referenčního je to však dostatečné, neboť v jeho případě jsou jediné potřebné údaje frekvence jednotlivých slov v každém z textů; jejich pozice v rámci takového textu je irelevantní.

---

⁴⁵ Viz <<http://www.psp.cz/eknih/index.htm>>.

⁴⁶ „Jazykový zákon“ je zde i dále označení neterminologické, zahrnující pro stručnost veškeré legislativní návrhy týkající se nějak úpravy věcí souvisejících s jazykem, tj. od dílčího pozměňovacího návrhu novely zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání přes samostatné návrhy zákona o státním/úředním/apod. jazyce až po návrhy ústavních zákonů.

⁴⁷ Text je rozdělen na úseky a jejich pořadí je náhodně změněno, aby nebylo možné číst soubor jako lineární text.

dotaz	"jazykový zákon"		"národní jazyk"		"státní jazyk"		"úřední jazyk"	
	relevantní	celkem	relevantní	celkem	relevantní	celkem	relevantní	celkem
1995	14	37	0	8	22	43	1	15
1996	25	89	1	23	33	91	2	48
1997	14	73	1	51	3	103	0	140
1998	10	29	0	76	1	32	0	124
1999	31	115	2	66	21	67	9	185
2000	25	55	3	90	9	39	12	233
2001	12	27	4	100	4	32	1	300
2002	11	28	1	67	6	19	3	209
2003	21	36	14	130	4	22	8	272
2004	19	30	35	221	8	56	18	445
2005	2	16	4	103	6	36	1	342
2006	18	28	0	108	6	48	0	295
2007	10	18	0	134	2	32	4	338
2008	11	21	2	111	11	39	3	281
2009	23	299	0	112	2	103	2	263
2010	11	117	1	72	3	76	9	288
2011	3	28	0	84	2	38	0	235
2012	8	40	1	64	0	32	0	203
2013	6	16	2	72	4	17	7	212
2014	7	98	0	57	2	82	0	320
2015	3	19	1	57	1	22	7	246
2016	4	14	0	57	1	9	4	179
2017	12	23	4	60	4	26	10	202

Tabulka 5.1 Počet textů dle dotazů a let v databázi Newton Media Archive

Korpusy jsou tvořeny prostými texty (soubory ve formátu txt v kódování UTF-8). Byly sestavovány s vědomím, že budou zpracovávány volně dostupnými korpusovými softwary (viz oddíl 4.2.2). V případě JAZPARL odpovídá jeden text jedné promluvě poslance, tj. obsahově ucelené jednotce zachycující jeho vystoupení nepřerušené jiným mluvčím (s výjimkou nečastých vstupů předsedajícího schůze, pakliže byly pouze formální povahy a neobsahovaly samostatné stanovisko). V korpusu JAZMED představuje text jeden ucelený a od ostatních i formálně odlišitelný příspěvek; takto je segmentuje už databáze Newton Media Archiv, z mé strany tedy nenastaly žádné zásahy.

Aby bylo možné lépe (detailněji) popsat charakter diskurzu a srovnat v jeho rámci odlišné diskurzivní skupiny, vytvořil jsem pro oba zkoumané korpusy ještě subkorpusy podle kritéria označitelného jako postoj k tématu. Skladbu korpusů a subkorpusů zachycuje tabulka 5.2.

skupina	(sub)korpus	textů	tokenů	typů	lemmat
zkoumaný	JAZPARL	89	40 423	7 843	5 155
pro × proti	JAZPARL_PRO	38	28 671	6 249	4 112
	JAZPARL_PROTI	40	10 502	3 214	2 258
referenční	REFPARL	14	300 779	28 377	19 195
zkoumaný	JAZMED	280	184 090	30 693	22 546
pro × proti	JAZMED_PRO	29	19 279	6 812	4 855
	JAZMED_PROTI	42	24 498	7 673	5 492
referenční	REFMED	3 386	1 010 294	116 283	99 851

Tabulka 5.2 Velikost korpusů a subkorpusů

5.3 Kritéria zařazení textů do korpusů

Odpověď na otázku, podle čeho jsem vybíral texty do jednotlivých subkorpusů, je odlišná v případě JAZPARL a JAZMED.

V případě korpusu JAZPARL subkorpusy neodrážejí pouze diskurzivně konstituované skupiny aktérů, jejichž přesvědčení se projevují v promluvách – dělicí linie mezi nimi je demonstrována i reálně existujícími projevy, totiž hlasováním poslanců o příslušném návrhu zákona. Např. hlasování poslance pro jeho postoupení do dalšího čtení, resp. proti jeho zamítnutí (dohledatelné na webu poslanecké sněmovny) tedy znamená zařazení jeho promluvy do subkorpusu JAZPARL_PRO.

Jak je však vidno z tabulky 5.2, některé součty počtu textů nebo tokenů obou subkorpusů neodpovídají velikosti celkového korpusu. Např. JAZPARL_PRO a JAZPARL_PROTI mají dohromady jen 78 textů / 39 173 tokenů, přestože JAZPARL jako celek má o 11 textů / 1 250 tokenů víc. Do ani jednoho z těchto subkorpusů totiž nebyly zařazeny promluvy poslanců, kteří se sice v průběhu projednávání k zákonu vyjádřili, nakonec však o něm nehlasovali nebo se zdrželi hlasování. V takovém případě je nebylo možno spolehlivě přiřadit k ani jedné skupině, v subkorpusech proto nejsou.

Pro zařazení textů do podmnožin korpusu JAZMED takto jednoznačné kritérium neexistovalo. Proto jsem se řídil přesvědčeními vyjádřenými aktérem v příslušném textu. Pokud nebyly z textu vysouditelné, do subkorpusů zařazeny nebyly.

Lze namítnout, že stejně jako jsem manuálně třídil texty korpusu JAZMED do subkorpusů JAZMED_PRO a JAZMED_PROTI „jen“ na základě smyslu textu určeného prostým čtením, mohl jsem stejným způsobem (přinejmenším v některých případech, které obsahují explicitní signály postoje mluvčího k projednávanému tématu) roztrždit i texty parlamentní. Mezi oběma subdiskurzivními je však podstatný rozdíl. Zatímco mediální texty jsou v rámci možností hotové entity a jejich smysl je dotvářen už jen kontextem a interpretačním vkladem čtenáře – je tedy oprávněné rozhodovat o jejich umístění na pomyslné ose *pro–proti* na základě čtení, sněmovní rozpravy jsou vlastně jen

jakýmsi (fakultativním) předstupněm pro vyjádření postoje jejich autora, který se manifestuje hlasováním. Při něm nemůžeme zcela vyloučit rozpor mezi vyjádřením v plénu a následným hlasováním odrážejícím stranickou příslušnost (např. jako výsledek domluvy poslaneckého klubu). Proto o přináležitosti do subkorpusu JAZPARL_PRO, nebo JAZPARL_PROTI rozhodují pouze na základě výsledku hlasování příslušného poslance.

5.4 Editace textů

Aby byl materiál relevantní a neobsahoval jevy, které by překážely analýze, texty jsem editoval.

V korpusu JAZPARL jsem texty očistil od všech metatextových informací, jako jsou identifikace mluvčího, komentáře stenografů (např. „(potlesk)“) apod., neboť ve zvoleném softwarovém prostředí nejsou anotovatelné jakožto pasáže, v nichž se nemá vyhledávat, a jakožto extrémně frekventované by tudíž ovlivňovaly výsledky např. analýzy klíčových slov.

V korpusu JAZMED jsem upravoval zejména přepisy z rozhlasu a televize: V případě rozhovorů, kde vystupuje redaktor/moderátor a jeden host, jsou jména a role (a oddělovací řady spojovníků) odstraněny. V případě rozhovorů s více aktéry jsou jména kvůli identifikaci autorů replik zachována. U textů z tištěných médií byly vymazány části uvádějící např. datum publikování nebo jiné údaje zachycené metadaty v názvech souborů (viz následující podkapitola). Úsek textu uvádějící jméno autora byl ponechán v případech, kdy obsahoval také jeho charakteristiku, kterou jsem vyhodnotil jako relevantní součást textu (např. u jazykovědců jejich odborný profil, který je možno hodnotit jako legitimizaci vystupování mluvčího v expertní roli).

5.5 Metadata a struktura názvů souborů

Jelikož software #LancsBox nepodporuje práci se zvláště uchovávanými sadami metadat, jež by bylo možné k textovým souborům přiřadit, jsou základní metadata textů ve zkoumaných korpusech zachycena přímo v názvech souborů. Jejich struktura se mezi oběma zkoumanými korpusy poněkud liší.

Korpus **JAZPARL** obsahuje soubory, jejichž názvy mají tuto strukturu:

„číslo sněmovního tisku-rokměsícden-pořadípromluvy-strana-příjmení“,

tj. např. „t0087-20030408-001-KSČM-Levá“.

První pozice, číslo sněmovního tisku, identifikuje návrh zákona, k němuž se promluva vztahuje. Na druhé pozici je datum pronesení promluvy, na třetí pak pořadí promluvy v rámci rozpravy. Čtvrtá pozice identifikuje stranickou příslušnost mluvčího a poslední, pátá pozice jeho příjmení.⁴⁸

Názvy souborů korpusu **JAZMED** mají v základu tuto strukturu:

„rok_měsíc_den-médium-příjmení_jméno-role-žánr“,

tj. např. „2012_04_19-LitN-Prokšová_Hana-J-K“.

---

⁴⁸ Veškeré údaje jsou k dispozici online na <<http://www.psp.cz/eknih/index.htm>>.

První pozice odráží datum publikování textu, druhá pozice médium⁴⁹, v němž byl text publikován, třetí pozice příjmení a jméno autora, čtvrtá pozice jeho diskurzivní roli a pátá žánr textu. Podrobnější komentář si zaslouží poslední dvě pozice. Repertoáry hodnot kategorií médium, role a žánr jsou uvedeny v příloze 2.

Diskurzivní roli jsem určoval na základě informací dostupných jednak v samotném textu (např. na konci textu uvedené formulace „O autorovi | František Štícha, lingvista“), jednak dohledávaných v otevřených zdrojích. Přitom jsem zohledňoval datum publikování textu, což se ukázalo relevantní např. v případě Petra Uhla, který je do roku 2001 anotován jako politik, neboť byl vládním zmocněncem (v jisté době též náměstkem místopředsedy vlády) pro lidská práva, kdežto od roku 2001 jako novinář, protože se stal (znovu) redaktorem deníku Právo.

Po dokončení první fáze anotace (tj. po seznámení se se všemi autory/mluvčími) jsem induktivně stanovil tyto kategorie:

novinář, politik, laik, jazykovědec, akademik, představitel slovesné kultury, jiné, nezjistitelné.

Za novináře jsem považoval osoby zaměstnané a pravidelně publikující v médiích; pakliže byl text podepsán redakční zkratkou, předpokládal jsem, že redakční zkratky nemají náhodní autoři, ale pouze členové redakce, a považoval jsem to tedy za signál, že autor je novinář (role pak měla hodnotu N). Politik je člověk vykonávající nějakou veřejnou politickou funkci (nebo na ni kandidující) a/nebo člen politické strany. Laik je osoba bez jakékoli příslušnosti k některé z ostatních rolí. Jazykovědec je člověk nejen lingvisticky vzdělaný, ale též v tomto oboru vědecky působící. Akademik je osoba činná vědecky v jiném oboru než v jazykovědě. Představitel slovesné kultury je člověk zacházející profesně s jazykem, ovšem nezabývající se jím vědecky.⁵⁰ V kategorii jiné jsou zahrnuti lidé, kteří mají nějakou jasně identifikovatelnou veřejnou funkci, která však nespadá do žádné z ostatních kategorií.⁵¹

Žánr textu jsem určoval sám na základě přečtení textu. Většinou byla kategorizace neproblematická a zřejmá už z formálních rysů (např. u rozhovorů). Za zprávy jsem označoval texty s převažující informační funkcí. Jako komentáře jsem identifikoval subjektivnější názorové texty s převažující funkcí persvazivní; zahrnul jsem pod ně i žánry jindy vymezované samostatně, jako jsou glosy, poznámky, eseje, fejetony apod. Za články jsem považoval zpravodajsko-publicistické útvary na pomezí zpráv a komentářů v tištěných médiích. Jako reportáže jsem označoval podobné víceprvkové zpravodajsko-publicistické příspěvky v audiovizuálních médiích.

Struktura ve složitějších případech zmnožuje a opakuje pozice:

„2004_06_30-Haló-Kudrnovská_Marie_Ovčáček_Jiří-N-Z“ (dva autoři téže role),

„2000_01_13-ČRo1-Burešová_Zuzana_Richterová_Milada-N-R-Klanica_Zdeněk_Zaorálek_Lubomír-P“ (dva novináři a jimi vedený rozhovor se dvěma politiky),

---

⁴⁹ Složitější situace byla v případě regionálních deníků. Vyšel-li shodný text ve více titulech spadajících pod Deníky Bohemia a/nebo Moravia, značím ho Deník i před r. 2006, kdy došlo k rebrandingu a sjednocení názvů titulů. Pokud byl text otištěn v jednom konkrétním titulu, je uveden pod dobovým názvem.

⁵⁰ Např. Miroslav Stoniš (prozaik, básník, dramatik a scenárista), Pavel Kosatík (někdejší novinář, v době publikování však už „pouze“ autor literatury faktu, scenárista), Alex Koenigsmark (spisovatel, scenárista), Jaroslav Someš (herec, recenzent, pedagog jevištní řeči), Jana Postlerová (herečka, dabérka, hlasová poradkyně a lektorka).

⁵¹ Např. Karolína Farská (mluvčí Českého atletického svazu).

„2004_03_28-ČT1-Moravec_Václav-N-R-Levá_Ivana-P-Kraus_Jiří-J“ (rozhovor vedený s osobami dvou různých rolí),

„2003_12_29-Týden-Kosatík_Pavel-K-Č“ (text na pomezí komentáře a článku).

Jiná situace platí u metadat referenčních korpusů. V jejich případě není potřeba pracovat s jednotlivými texty, a proto jejich názvy tolik údajů neodrážejí. REFPARL zachycuje jen datum, kdy se rozpravy obsažené v příslušném souboru odehrály, tj. např. „1995-07-25“. REFMED má v názvech souborů identifikační kód textu (ID), který mu přísluší v korpusu SYN ČNK (tj. např. „ln96038s_14“), detailní metadata ke všem textům mám k dispozici ve zvláštním souboru.

5.6 Problémy lemmatizace a tagování

K povaze dat přidám ještě poznámku týkající se jejich zpracování softwarem #LancsBox. Ten obsahuje možnost lemmatizace dat pomocí nástroje TreeTagger,⁵² který podporuje i češtinu (trénovanou na Českém akademickém korpusu od ÚFAL MFF UK). TreeTagger však v lemmatizaci není zcela spolehlivý. Proto se v analýzách např. jako samostatná klíčová slova objevují i nezákladní tvary, neboť jsou chybně nepřirazené k (často) separátně existujícímu správně rozpoznávanému lemmatu (např. *etnický_adjective* i *etnických_adjective*). Dalším typem chyby, kterou TreeTagger generuje, je chybné slovnědruhovému tagování (např. *čl_verb* – ve skutečnosti zkratka pro „článek“).

V případech, kde pracuji s relativně menším množstvím dat (obecně v subkorpusech patřících pod JAZPARL), se tyto chyby projevují výrazněji, v JAZMED se takové chybně určené jednotky objevují minimálně. Je pravda, že to do určité míry zkresluje výsledky, protože v případě analýzy klíčových slov to znamená, že se do seznamu 100 nejkličovějších slov dostane více jednotek, které by měly být jednou, a kvůli tomu v takovém výběru chybějí jiná lemmata, která by se tam za ideálních okolností dostala. Tohoto zkreslení jsem si vědom, na základě práce s daty popsané v následující kapitole ho však lze prohlásit za velmi malé. Při samotném nakládání s klíčovými slovy, jejich sémantickém sdružování a interpretaci už tyto chyby zohledňuji a v důsledku odstraňuji.

---

⁵² Viz <<http://www.cis.uni-muenchen.de/~schmid/tools/TreeTagger/>>.

6 Srovnávací analýza jazykových ideologií v parlamentním a mediálním diskurzu

„The allure of #corpuslinguistics: it's quite easy to do badly“
(Gabrielatos, 2013).

V této kapitole se budu věnovat rozboru jazykových ideologií v obou částech zvoleného materiálu, a to perspektivou komparace textů dvou diskurzivních skupin – zastánců a odpůrců jazykových zákonů.

6.1 Logika analýzy

Jaké jsou rozdíly mezi tím, jak se vyjadřují zastánci a odpůrci návrhů jazykových zákonů? K zodpovězení této otázky nejprve použiju analýzu klíčových slov.⁵³ Porovnám seznam 100 neklíčovějších slov⁵⁴ subkorpusu obsahujícího texty vyjadřující se **pro** přijetí jazykových zákonů se seznamem 100 neklíčovějších slov subkorpusu textů **proti** jazykovým zákonům; nejprve pro subkorpusy patřící do korpusu JAZPARL, poté totéž pro JAZMED.⁵⁵ Tento postup bude sestávat z několika postupných kroků, vysvětlím je pro korpus JAZPARL.

Zprvė srovnám seznam vytvořený pro subkorpus JAZPARL_PRO na pozadí subkorpusu JAZPARL_PROTI coby referenčního se seznamem opačným (JAZPARL_PROTI s referenčním JAZPARL_PRO). Jinými slovy, jeden subkorpus bude sloužit jako referenční pro druhý subkorpus a naopak. To zvýrazní rozdíly mezi oběma subkorpusy – ukáže, co je v jednom výrazně (a významně) častější než v druhém.

Zadruhé srovnám seznamy vytvořené pro oba subkorpusy s referenčním parlamentním korpusem REFPARL. To ukáže specifika každého subkorpusu vůči obecnému sněmovnímu diskurzu, ale i všechny jejich podobnosti; žánr je stejný, klíčová slova tedy zvýrazní témata každého subkorpusu. V rámci tohoto kroku se zaměřím nejprve na rozdíly a poté na shody mezi oběma subkorpusy.

Zatřetí prověřím **shodná** klíčová slova obsažená v každém z obou seznamů z druhého kroku pomocí kolokační analýzy, která pomůže ukázat, jestli se tytéž motivy zasazují do podobných, anebo spíš rozdílných kontextů.

Každý z těchto tří kroků bude podle potřeby průběžně podpořen detailnějším popisem užívání vybraných klíčových slov pomocí konkordanční analýzy.

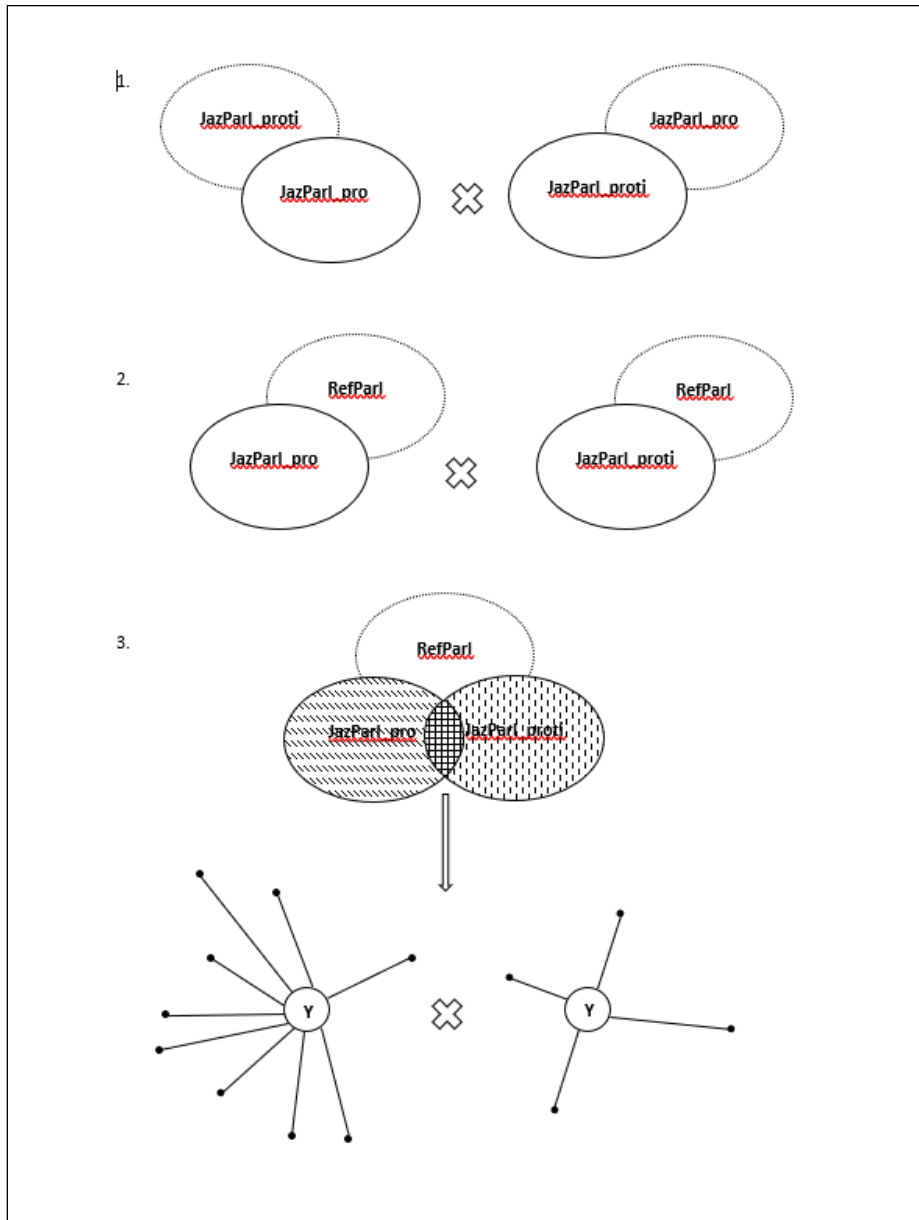
⁵³ Všechny seznamy 100 neklíčovějších slov jsou v plném znění v příloze 3.

⁵⁴ Jsem si vědom toho, že samotné zjištění, že v jednom seznamu 100 neklíčovějších slov určité klíčové slovo je, a v druhém ne, ještě neznamená, že se v druhém subkorpusu nevyskytuje vůbec. Je samozřejmě možné, že bych ho našel třeba hned pod číslem 101 a jen kvůli arbitrární hranici nespadá do analyzovaného souboru. Proto chci zdůraznit, že na základě takových zjištění nebudu tvrdit nic absolutního. I tak to však lze brát jako poukaz na určitý rozdíl mezi subkorpusy. Rozhodnutí brát v potaz jen 100 neklíčovějších slov je motivováno jednoduše zvládnutelností. V opačném případě by bylo nutno věnovat pozornost někde stovkám, většinou však tisícům položek, což bohužel přesahuje možnosti žánru disertační práce.

⁵⁵ Šlo by jistě vytvořit subkorpusy *pro* a *proti* pomyslného „celkového“ korpusu reprezentujícího všechny sněmovní i mediální texty, které mám k dispozici. V takovém případě by však bylo nutné z mediálních textů sestavit vzorek odpovídající velikostně úhrnu všech textů sněmovních. Chápu-li parlamentní a mediální diskurzy jako rovnocenně důležité, nesmí se stát, že by se kvůli rozdílné velikosti dat jeden „ztratil“ v druhém.

V průběhu analýzy budu některé výrazné projevy interpretovat s ohledem na jazykové ideologie. Jak jsem uvedl v kapitole 3, interpretace konkrétních projevů provádím s využitím Lanstákovy (2016) kategorizace jazykových ideologií. Seznam definicí relevantních pro tuto práci je v příloze 1.

Postup ilustruje schéma 6.1.

Schéma 6.1 Logika analýzy subkorpusů vzhledem k jejich referenčním korpusům

Potom provedu tytéž kroky v rámci korpusu JAZMED. Nakonec se obdobným způsobem zaměřím na to, jestli jsou texty zastánců (a poté i odpůrců) jazykových zákonů podobné či rozdílné v závislosti na tom, zda patří do parlamentního, nebo mediálního diskurzu – budu tedy porovnávat subkorpusy JAZPARL_PRO s JAZMED_PRO a poté JAZPARL_PROTI s JAZMED_PROTI.

6.2 Parlamentní diskurz o jazykových zákonech

6.2.1 JAZPARL_PRO-JAZPARL_PROTI VS JAZPARL_PROTI-JAZPARL_PRO

První srovnání zvýrazňuje to, co je v jednom subkorpusu výrazně častější než v druhém. Zaměřím se nejprve na plnovýznamová slova (bez zájmen a číslovek) a sdružím do skupin ta, která mohou nějak vzájemně významově souviset (toto sdružování dělám pouze na základě lemmat, ověřování v konkordancích je vždy předmětem následných kroků; názvy skupin jsou ilustrativní, rozhodně nikoliv jediné možné), poté uvedu zbývající klíčová slova seskupená podle slovnědruhově platnosti.⁵⁶ V subkorpusu JAZPARL_PRO najdeme tato klíčová slova:

- **stát:** stát, státní, republika,
  - **cizí:** evropský, unie, zahraničí, mezinárodní, hranice,
  - **český:** vlastní, mateřský, český, československý,
  - **legislativa:** ústava,⁵⁷ ústavní,
  - **veřejnost:** veřejný, veřejnost, společnost, člen, členský, občan, osoba,
  - **bohatství,**
  - **rozvíjet.**
-
- **substantiva:** směr, platnost, instituce, uznávání, podmínka, označování, město, rok, stav, podnik, majetek, moc, změna, úmluva, název, vysílání, prostranství, činnost, služba, zdroj, jméno, povolení, informace, znak, označení, rada, smlouva, provedení, podrobnost,
  - **adjektiva:** fyzický, smluvní, výkonný, značný, závazný, zvláštní, stanovený, určený, široký, určitý, ozbrojený,
  - **slovesa:** respektovat, stanovit, navrhopat, pokládat, platit, vázat, *podílet* [se],
  - **adverbia:** dnes, jinak, více, současně, výslovně, opět, přímo.

Pozn.: Přestože jsem si vědom rizika nezachycení něčeho potenciálně významného, nebudu zde podnikat a prezentovat konkordanční analýzy všech klíčových slov. Řadu z nich vědomě opomím s oporou o odhad, že pro můj cíl neřeknou nic výrazně relevantního; řadu z nich jsem podrobil konkordanční analýze, avšak nedokládám je, neboť nevedly ke zjištění přínosným pro poznání diskurzu. Ačkoli je to tedy ústupek z kontrolovatelnosti analýzy, který otvírá prostor pro kritiku subjektivnosti rozhodnutí, nedokumentované kroky jsou založeny na stejně důkladné rozvaze jako ty dokumentované. Lze na to nahlížet také tak, že i těmito kroky materiál interpretuji, interpretace je ovšem nedílnou součástí zvolené metody. V neposlední řadě takový postup upřednostňuji z ohledu na rozměr a čitelnost textu.

Pro získání představy o tom, čím se od sebe oba subkorpuse v nejkrajnější podobě liší, postačí výčet klíčových slov s komentáři ke kontextům/významům užití v relevantních případech.

Pohled do konkordancí koriguje prvotní sémantické shluky. Tak lze např. ověřit, že přiřazení slov *evropský* a *unie* je oprávněné, neboť drtivá většina výskytů slova *evropský* se týká unie (případně Evropského hospodářského společenství (předchůdce EU), evropské patnáctky, ústavy, komise, práva nebo struktur, tj. vše EU) a všechny výskyty unie se týkají EU. *Hranice* jsou vždy hranice státu.

---

⁵⁶ Neuvádím chybně lemmatizované výrazy, tj. např. případy, kdy jsou jako lemmata uvedeny nezákladní tvary. Také přehlídím výrazy zjevně odkazující k sněmovnímu diskurzu, jako jsou *pan*, *kolega*, *předsedající*, *předkladatel*, *navrhovatel*, *paragraf* apod., kromě toho též rodná jména a příjmení.

⁵⁷ K 75 výskytům lemmatu *ústava* by bylo potřeba připočíst 30 výskytů lemmatu *ústav* – to je většinově chybně lemmatizováno. Jen 11 výskytů odkazuje k Ústavu pro jazyk český AV ČR nebo k Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK, zbytek náleží k lemmatu *ústava*.

Vlastní je v 10 z 17 výskytů vztaženo k jazyku (příp. kultuře, identitě nebo státnímu území, o nichž se mluví v souvislosti s jazykem).

Rozvíjet se ze tří čtvrtin týká jazyka, příp. související kultury či identity.

Je třeba problematizovat zařazení výrazů *člen* a *členský*. Ty spolu ve skutečnosti příliš nesouvisejí, neboť *člen* označuje poslance, ministry nebo radní Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, jen jednou členy EU, zatímco *členský* je vždy *stát* či *země EU*. Zařazení *společnosti* je adekvátní, protože 16 z 22 výskytů se skutečně týká společnosti ve smyslu *society* (zbytek jsou náboženské společnosti nebo společnosti coby formy podnikatelských subjektů).

Seznam klíčových slov subkorpusu JAZPARL_PROTI obsahuje vůči JAZPARL_PRO tato klíčová slova:

- **cizí:** slovensky, slovenština, Slovák; Morava,
- **legislativa:** řád, projev, přepracování, legislativně, přijmout,
- **hodnocení:** dostatečný, stávající, nutný, obvyklý, duplicitní, protiústavní, proklamativní, upravený.

- **substantiva:** závěr, titulěk, aplikace, pocit, výjimka, tvrzení, kvóta, soudruh, potíže,
- **adjektiva:** následující, faktický, jasný, chybný, konkrétní, stručný, pouhý, praktický,
- **slovesa:** souhlasit, mít, způsobit, být, omezovat, učit, vystupovat, spadat, odpovědět, hodit, naznačovat, vracet, přinést,
- **adverbia:** jaksi, pouze, zvláště, fakticky, totiž, případně, bohužel, nikoliv, koncepčně, přesně, shora, krásně, výjimečně.

Prezentace konkordančních analýz bude opět výběrová, a to na základě oprávněných předpokladů o relevanci vzhledem k diskurzu, opřených především o jeho znalost. Např. klíčová slova související se sněmovním provozem spíše technicky ponechávám stranou.

„Slovensko-moravská“ skupina o diskurzu neříká nic zásadního, pouze se v ní odráží pozornost věnovaná dostatečnosti ochrany slovenštiny v předkládaných návrzích.⁵⁸

Potenciál vyjadřovat postoje k projednávanému tématu nebo jeho protagonistům však lze předpokládat u slov, jako jsou *soudruh*, *dostatečný*, *nutný*, *chybný*, *souhlasit* či *krásně*. Klíčové slovo *krásně* tento předpoklad jako jedině nepotvrzuje – jde pouze o dvě ocenění kvality projevu předřečníka. Ostatní slova však předpoklad potvrzují: *Soudruh* se sice objevuje pouze třikrát, ale jak je vidět z příkladu (2), jeho funkce je zjevně delegitizační. Všechna tři adjektiva vyjadřují většinově odmítavou pozici odpůrců jazykových zákonů: *dostatečná* je současná zákonná úprava, *nedostatečná* pak provázanost konkrétního návrhu s právním řádem, jeho určitost či jeho ochrana slovenštiny; polovina výskytů adjektiva *nutný* říká, že navrhovaná úprava není nutná, koncepčně *chybný* je pak vždy návrh zákona.

Níže uvádím několik příkladů projevů, které mj. pomocí uvedených klíčových slov vyjadřují signifikantní mínění stran jazyka a jeho legislativní regulace.

---

⁵⁸ Kromě toho také zachycuje konflikt jednacího řádu a poslance ODA Dobala, který 14. 2. 1996 při projednávání návrhu zákona o státním jazyce ČR hodlal mluvit ve své rodné slovenštině.

- (1) „Národní“ je ve své podstatě něco, co se dotýká jednotlivých národů, kmenů, a těch na našem území žil v průběhu dějin nemalý počet. Češi, Moravané, Slezané, Valaši, to vše jsou historické kmeny, které se naučily žít nejen pospolu, ale též s Němci, Poláky, Židy, **Slováky** a nevyjímaje ani Romy, Arabů a další. Proto by nebylo správné určovat češtinu za kulturní dědictví „jen“ Čechů, Moravanů a Slezanů. Čeština není jazykem jediného národa, je to jazyk občanů České republiky. [...] i díky cizím vlivům, se čeština v mluvené formě vyvíjí, a to do podoby, která vyhovuje všem, takže se stala jakýmsi univerzálním dorozumívacím nástrojem lidí žijících na území Čech, Moravy a Slezska. Jazyk je totiž jako živý organismus – žije, roste a vyvíjí se a žádná omezení nebo zákony na tomto nemohou nic změnit (t0485-20040615-004-USDEU-Bielez).
- (2) Návrh **soudruhů** poslanců, i když důvodová zpráva uvádí něco jiného, bezpochyby navazuje na dílo velkého lingvisty Jozefa Visarionoviče, který nemalou část své práce zasvětil právě jazyku. Jeho teorie vešla ve známost jako metoda vyprazdňování obsahu slov. [...] Posun, který u tohoto návrhu zákona vidím, je, že se nevyprazdňují jen jednotlivá slova, ale zákon jako takový (t2018-19960214-005-ODA-Dobal).
- (3) Osobně vážím si snahy předkladatelů, hluboce však **nesouhlasím** s tím, že jazykovou kulturu u nás je možno zlepšovat zákonem, který nadto pouze apeluje a neukládá sankce. Dobré ovládnutí už je – a doufám bude – prestižní záležitostí zvýhodňující všechny, kteří dobrou češtinu používají. Český jazyk je poklad, který svobodně kultivujeme (t0319-20000222-009-ODS-Nájemník).

V závěru prvního příkladu nacházíme projev jazykového organicismu (jazyk má podobné vlastnosti a projevy jako živé organismy), jinak je však celá citace zaměřena na obhajobu inkluzivnějšího pojetí jazyka, než je pojetí nacionální.

Druhý příklad je spíše než dokladem jazykové ideologie zajímavým příkladem použití diskurzivních strategií. Nominace **soudruzi** zřetelně spojuje předkladatele návrhu zákona s předlistopadovou situací, v současném diskurzu jednoznačně negativně vnímanou; to je ještě posíleno odkazem na J. V. Stalina. Tvrzení o tom, co je obsahem či smyslem návrhu pak můžeme označit za realizaci argumentační strategie *caput canis* (viz Čapek, 1931).

Třetí příklad je pozoruhodný tím, že obsahuje dva výrazy, které nejsou jednoznačně kompatibilní – *poklad* a *svobodně*. Interpretuji to tak, že *poklad* znamená cosi cenného a cenné věci je běžné chránit, což by předpokládalo spíše regulační opatření v tom smyslu, aby cennost nebyla ohrožena. Adverbium *svobodně* však jde významově proti takové představě. Spojují se tak zde dva zdánlivě odlišné pohledy na jazyk; jak uvidíme dále, není to případ ojedinělý.

Už z prostého porovnání dvou vyhraněně rozdílných seznamů klíčových slov lze získat hrubou představu o obou subkorpusech/subdiskurzích. Promluvy zastánců jazykových zákonů charakterizuje uvádění výrazů odrážejících jádro problematiky – *státní/český jazyk, stát, republika, ústava, ústavní...* Kromě toho výrazy jako *evropská unie, zahraničí* nebo *mezinárodní* poukazují na argumentaci již existujícími zákonnými úpravami jazykové situace v jiných zemích. Za povšimnutí stojí i tranzitivní sloveso *rozdílet*, jehož předmětem je v analyzovaném materiálu z velké většiny jazyk, případně *kultura* či *identita* (motivy, které se jako důležité ukážou níže).

Zatímco u zastánců nenacházíme mnoho explicitní signalizace, že jazyk má být zákonem regulován – toto přesvědčení spíše vyplývá z toho, že představují návrhy takových zákonů –, subkorpus odpůrců je naproti tomu výrazněji orientován evaluativně. Ukazují to výše komentovaná adjektiva *dostatečný, nutný a chybný*.

Blíže k jádru diskurzu se však dostaneme až v následujících dílčích analýzách, které se budou zabývat klíčovými slovy lépe odrážejícími podstatu obou subdiskurzů.

6.2.2 JAZPARL_PRO-REFPARL VS JAZPARL_PROTI-REFPARL

V této části, v níž jsou subkorpora JAZPARL_PRO a JAZPARL_PROTI vztahovány k referenčnímu korpusu REFPARL, vyjdou ze tří tabulek. Tabulka 6.1 ukazuje klíčová slova, která se vyskytují výrazně v subkorpusu JAZPARL_PRO, a nejsou mezi první stovkou klíčových slov druhého subkorpusu, tabulka 6.2 komplementárně shrnuje ta klíčová slova, která jsou příznačná jen pro JAZPARL_PROTI. Po jejich analýze se dostanu k tabulce 6.3, která obsahuje klíčová slova sdílená mezi první stovkou oběma subkorpora.

JAZPARL_PRO-REFPARL					
1/3		2/3		3/3	
Rank	Lemma	Rank	Lemma	Rank	Lemma
5	právo_noun	49	fyzický_adjective	79	zvláštní_adjective
9	základní_adjective	50	čl_verb	80	mezinárodními_adjective
10	a_conjunction	52	vyučovací_adjective	81	vázat_verb
11	ústav_noun	53	občan_noun	82	vysvědčení_noun
15	mateřský_adjective	55	vnitrostátní_adjective	83	instituce_noun
16	článek_noun	57	nařízení_noun	84	používat_verb
18	stát_noun	58	právnických_adjective	85	uzavíraných_adjective
22	v_preposition	60	jakož_conjunction	86	úředními_adjective
23	národ_noun	61	sb_noun	87	obecně_adverb
24	i_conjunction	62	úředně_adverb	88	rozvíjet_verb
26	stanovit_verb	63	předpis_noun	89	norma_noun
30	právech_noun	64	určený_adjective	90	zřizování_noun
31	ústavní_adjective	65	úředních_adjective	92	např_adverb
32	zejména_adverb	66	státní_adjective	93	bohatství_noun
37	republika_noun	67	prostranství_noun	94	používaný_adjective
38	uznávání_noun	68	dotknout_verb	95	dědictví_noun
40	jako_conjunction	70	uzavírání_noun	96	tvořit_verb
42	označování_noun	72	ověřený_adjective	97	ustanovení_noun
45	též_adverb	73	obyvatelstvo_noun	99	publikace_noun
46	svoboda_noun	74	pravopis_noun	101	povinnost_noun
47	osoba_noun	75	francouzský_adjective	102	zeměpisné_adjective
48	smlouva_noun	77	polsko_noun		

Tabulka 6.1 Klíčová slova přítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL a zároveň nepřítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PROTI vůči referenčnímu REFPARL; šedě jsou uvedena klíčová považovaná za irelevantní, kurzívou chybně lemmatizovaná klíčová slova

Sdružíme-li relevantní klíčová slova z tabulky 6.1 do sémantických shluků, dostaneme následující strukturu:

- **základní práva:** základní, právo, *právech*,
  - **stát:** republika, stát, státní, vnitrostátní,
  - **lidé:** obyvatelstvo, občan, osoba, fyzický,
  - **zahraničí:** francouzský, Polsko,
  - **používání:** používat, používaný,
  - **smlouvy:** úředně, ověřený, smlouva, *uzavíraných*,
  - **legislativa:** článek, čl., sb., nařízení, předpis, ustanovení, norma, ústavní, stanovit,
  - **hodnoty:** bohatství, dědictví.
-
- **substantiva:** ústav, národ, uznávání, označování, svobod, prostranství, uzavírání, pravopis, vysvědčení, instituce, zřizování, publikace, povinnost,
  - **adjektiva:** mateřský, vyučovací, právnických, určený, *úředních, úředními, zvláštní, mezinárodními, zeměpisné*,
  - **slovesa:** dotknout, vázat, rozvíjet, tvořit,
  - **adverbia:** zejména, obecně, např.

Bližší prozkoumání vybraných klíčových slov vede k těmto zjištěním: Slovo *základní* je ze 79 výskytů třicetkrát v názvu Listiny základních práv a svobod, osmkrát se týká vzdělá(vá)ní, třikrát ústavy (základního zákona státu), ale také čtyřikrát *základní ochrany (českého) jazyka*, třikrát označuje jazyk za *základní prvek české kulturní identity*, jednou za *základní znak národa* a jednou dokonce za *základní podmínku pro kvalitní život v ČR*.

Potenciál odrážet přesvědčení stran jazyka skýtají klíčová slova bohatství a dědictví. U bohatství se to nepotvrzuje – z dvanácti výskytů jde o jazyk jen třikrát, z toho dvakrát ve vztahu ke Španělsku. Zato dědictví je vždy vztažené k jazyku, z toho v polovině případů přímo k češtině.

Nepominutelné jsou také odkazy na existující jazykové zákony ve Francii a v Polsku, fungující coby argumenty pro zavedení podobné legislativy i v Česku.

Jazykovou relevanci má i sloveso *rozvíjet* – většina jeho výskytů se týká rozvíjení (kulturní či národní) identity nebo jazyka prezentovaného coby její základní prvek.

Pozoruhodné je i slovo *pravopis*, které je všemi svými šesti výskyty součástí sousloví *pravidla českého pravopisu*, z toho dvakrát přímo v citaci z pozměňovacího návrhu vysílacího zákona: „Za spisovný jazyk se považuje jazyk podle pravidel českého pravopisu určených k vyučování ve školách.“

Poslední klíčové slovo, které si zaslouží bližší pozornost, je *národ*. Skoro dvě třetiny jeho výskytů v subkorpusu JAZPARL_PRO jsou přímým spojením jazyka a národa; jeho pojmání a důležitost, která se mu připisuje, nejlépe osvětlí příklady (4)–(8).

- (4) Vhodné užívání a stálou podporu českého jazyka na území státu považujeme za základní podmínku pro kvalitní život v ČR. V zemích Evropské unie, jako např. ve Francii, Španělsku, Polsku nebo na Slovensku, je podobný zákon již v platnosti a samotná Evropská unie je postavena mimo jiné i na respektu a péči o tradice a národní dědictví členských zemí. Z tohoto důvodu předkládáme žádost o pevné zakotvení českého jazyka jako jazyka úředního (t0629-20151021-navrh-zakona).

- (5) Mimo jiné ve staré češtině slovo „jazyk“ a „**národ**“ splývaly a jazyk byl totéž co národ. [...] Jungmann přímo prohlásil jazyk za paladium národa, ale kdyby žil v dnešní době, mohl by opět pokládat češtinu za jazyk hodný jeho reformního úsilí (t0319-19991102-004-KSČM-Ransdorf).
- (6) Velmi mi leží na srdci náš národní jazyk. Jak víme, národní jazyk je jedním ze znaků každého národa. Chtěla bych tedy říci, že předkládaný návrh jazykového zákona přinejmenším upozorňuje na nedoceňování českého jazyka jakožto jazyka národního (t0319-19991102-009-KSČM-Svobodová).
- (7) Nejenom podle mého názoru je český jazyk při všech svých proměnách a vývoji tím nejstarším, nejstálejším a nejtypičtějším symbolem našich národů a států. Některé ze státních symbolů uvedené v článku 14 se za mého života změnily dvakrát, takže jsem je zažil ve třech podobách. Další existují zhruba 90 let. O tom, ve kterém století vznikla čeština, se nechci dohadovat, nechci hovořit o tom, zda to bylo ve 13., nebo v první polovině 14. století. Co ale vím: vždy byl český jazyk spojen s národem Čechů, Moravanů i Slezanů, vždy se čeština vyvíjela s nimi, vždy byla potlačována, když oni byli potlačováni, košatěla, když oni vstoupali vzhůru. Vždy čeština plnila v nejrůznějších obdobích ať už svou dorozumivací, komunikativní funkci, ale také funkci mentální, estetickou, národně reprezentativní, prestižní. Plní ji i dnes a já pevně doufám, že ji bude plnit i v budoucnu (t0485-20040331-001-KSČM-Bičík).
- (8) V situaci, kdy je náš národní jazyk přesycen množstvím cizích slov a pojmů, které mají v českém jazyce vhodné protějšky, je přinejmenším potřebný zákon na ochranu češtiny. [...] Pokud nejsou nezbytná, nebo dokonce brání srozumitelnosti, je třeba se jim bránit. Vývoj národního jazyka musí být v neustálém souladu s vývojem národa a musí národu sloužit, musí vyhovovat i potřebě obecné srozumitelnosti. A to dnes bohužel někdy není. Český jazyk je dnes skutečně vystaven velkému vlivu cizích slov, především anglických, ale i německých, bez jakéhokoli omezení. Jsem přesvědčena, že náš národní jazyk je třeba chránit a je třeba zvýšit jeho prestiž. K tomu může vést i existence jazykového zákona (t0319-19991102-009-KSČM-Svobodová).

Příklad (4) je dobrou ilustrací strategie příkladem ze zahraničí, který má dvojí argumentační sílu. Zaprvé uvádí jako vzor evropské státy vnímané z české perspektivy jako stejně či více rozvinuté, je to tedy vzor následováníhodný. Zadruhé uvádí, že jinde „už“ jazykové zákony jsou, z čehož může vyplývat, že ony vzorové země jsou napřed, nebo že ony už je mají, kdežto my ještě ne (jde tedy o stav, který takto podaný nastane, jen zatím ještě neplatí). Na příklad (5) upozorním jako jeden z dokladů argumentace autoritou.

Příklad (7) ilustruje ideologii jazykového axiologismu (jazyk představuje výjimečnou hodnotu); příklad (8) v sobě kombinuje jazykový perikulismus (na jazyk číhají různá nebezpečí, a proto je ho potřebné chránit a zvelebovat) nebo protektivismus (jazyk potřebuje neustálou ochranu) a purismus.

Celkově lze říci, že z klíčových rysů diskurzu reprezentovaného subkorpusem JAZPARL_PRO se jako výrazné jeví přinejmenším tři: Zaprvé je to důraz na fundamentálnost jazyka coby konstituenta (kulturní či národní) identity a coby znaku/symbolu národa. K tomu podotknu, že v základní ochraně, která má být pro češtinu ustanovena, je možno spatřovat dva významové odstíny: jednak to může znamenat, že předkladatelé nežádají mnoho, nepouštějí se do přehnaných zásahů, na nichž by už nemusel panovat konsenzus, chtějí chránit český jazyk alespoň na bazální rovině, jednak může slovo základní odkazovat k tomu, že taková ochrana je důležitá, podstatná. Zadruhé jsou to odkazy na zahraniční vzory (*francouzský, Polsko*), sloužící jako jeden z argumentů pro zavedení zákonné regulace jazykové situace. A konečně zatřetí je to nápadná frekvence a v jejím rámci i převažující vyznění lemmatu *národ* – zřetelně úzké sepětí jazyka a národa ve vyjádřeních zastánců jazykových zákonů.

Po analýze klíčových slov specifických pro subkorpus JAZPARL_PRO obrátím pozornost k obdobné analýze korpusu JAZPARL_PROTI.

JAZPARL_PROTI-REFPARL					
1/3		2/3		3/3	
Rank	Lemma	Rank	Lemma	Rank	Lemma
5	dámy_noun	50	nesouhlas_noun	82	zajišťovat_verb
9	pán_noun	52	titulek_noun	83	předkladatel_noun
13	kolega_noun	54	například_adverb	84	nerozumí_verb
14	předsedající_adjective	56	spotřebitel_noun	86	takový_pronoun
16	stručný_adjective	57	vedle_preposition	88	kučera_noun
21	slovensky_adverb	60	tlumočnicka_noun	89	nikterak_adverb
22	nadbytečný_adjective	61	předkladatelům_noun	90	rodném_adjective
23	projev_noun	62	ústavou_noun	93	spisovný_adjective
24	paragraf_noun	64	nepřijal_verb	96	živnostenském_adjective
25	často_adverb	65	slovenština_noun	97	kučery_noun
27	mít_verb	66	dostatečně_adverb	98	důvodová_adjective
30	hovořit_verb	67	velice_adverb	100	ověřeného_adjective
32	dostatečný_adjective	68	potřeba_noun	102	aplikační_adjective
33	řád_noun	69	česky_adverb	103	legislativy_noun
34	pouze_adverb	71	úředním_adjective	105	tolik_adverb
35	předkladatele_noun	72	předložený_adjective	107	občanství_noun
37	jaksi_adverb	73	legislativně_adverb	108	ustanovením_noun
38	předkladatelů_noun	74	upravující_adjective	109	bičků_noun
39	výjimka_noun	75	dobře_adverb	110	nějaký_pronoun
40	obsažený_adjective	76	navazovat_verb	112	právníckými_adjective
42	navrhovatelé_noun	78	řešit_verb	113	dobala_verb
44	navrhovatelů_noun	ti	65_numeral		

Tabulka 6.2 Klíčová slova přítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PROTI vůči referenčnímu REFPARL a zároveň nepřítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL; šedě jsou uvedena klíčová považovaná za irelevantní, kurzívou chybně lemmatizovaná klíčová slova

Klíčová slova uvedená v tabulce opět pro větší názornost sdružím do skupin.

- **zahraničí:** slovenský, slovensky, slovenština; nerozumí,
- **český:** česky, rodném,
- **mluvení:** hovořit, projev,
- **hodnocení:** dobře, dostatečný, dostatečně, stručný, pouze, výjimka, nadbytečný,
- **legislativa:** dámy, pán, kolega, předsedající, paragraf, řád, předkladatel, předkladatele, předkladatelů, předkladatelům, navrhovatelé, navrhovatelů, ústavou, legislativy, legislativně, ustanovením, předložený, upravující, důvodová, nepřijal.

- **substantiva:** nesouhlas, titulek, spotřebitel, *tlumočnicka*, potřeba, občanství,
- **adjektiva:** obsažený, úředním, spisovný, živnostenském, ověřeného, aplikační, právníckými,
- **slovesa:** mít, navazovat, řešit, zajišťovat,
- **adverbia:** velice, často, jaksi, například, nikterak, tolik.

Přítomnost „slovenského“ motivu a klíčové slovo *dostatečný* v subkorpusu jsem už rozebral výše. Kromě nich stojí za pozornost lemmata *dobře*, *nadbytečný*, *potřeba*, *spisovný* a *hovořit* – u nich má smysl prověřit, zda jejich výskyty vyjadřují nějaká přesvědčení týkající se jazyka. Z větší části se to však nepotvrzuje. *Hovořit* v naprosté většině odkazuje k ustanovením zákonů nebo jejich návrhů, případně k promluvám poslanců v rozpravách. *Spisovný* bývá jazyk, často v citacích formulací návrhů zákona, které se v blízkém kontextu uvádějí víceméně neutrálně, bez explicitní argumentace v jejich prospěch. Adverbium *dobře* jednou přímo vyjadřuje ocenění nějaké skutečnosti nebo výroku, a to ještě navíc takového, který jde vlastně proti ospravedlnění existence jazykového zákona – viz příklad (9). Adjektivum *nadbytečný* přesvědčení připsatelná předkladatelům jazykových zákonů odráží přece jen lépe: tři výskyty z pěti představují citace či parafráze jiných výroků (o nadbytečnosti zákonné úpravy jazykové situace), k nimž se připojuje nesouhlas, ve dvou výskytech se pak uznává nadbytečnost jednoho konkrétního článku návrhu zákona. Substantivum *potřeba* se vyskytuje v různých kontextech, pouze dvakrát z devíti případů reflektuje potřebu chránit/zachovávat/rozvíjet jazyk.

Některé výrazné výroky obsahující zkoumaná klíčová slova jsou doloženy v následujících příkladech:

- (9) A tady jsme se zcela zodpovědně od našich bohemistů dozvěděli, že vskutku není třeba dávat ochranu češtiny do návrhu zákona, že totiž bohužel ani rozvoj jazyka zákonem zajistit nelze. V tomto směru že si jazyk dělá – a ono je to svým způsobem **dobře** – co chce, takže sami bohemisté připustili, že to, co si ještě mnozí z nás pamatujeme ze školy, že existovala jakási pravidla českého pravopisu, že existovala kodifikovaná norma českého jazyka, oni sami dnes hovoří, že ano, že existují pravidla českého pravopisu, ale nikoliv jako kodifikovaná norma, nýbrž jako norma doporučující, jako norma, která nemůže jazyk do nějaké hlubší a trvalejší normy sešněrovat (t0319-20000222-007-ČSSD-KučeraSt).
- (10) Nedomnívám se, že ohrožení českého jazyka neúměrně velkým působením cizích slov lze zabránit např. tím, že napíšeme nesouhlasný dopis tomu redaktorovi soukromé rozhlasové stanice, který hovoří jakýmsi „světovým českých jazykem“, jak o tom píše v Lidových novinách právě již zmíněný profesor filozofické fakulty bohemista Alexander Stich. Nesouhlasím ani s názorem ředitele Ústavu českého jazyka filozofické fakulty Univerzity Karlovy Oldřichem Uličným – jakkoli si obou bohemistů velmi vážím –, který mimo jiné nevíta tento zákon, protože, cituji: „Žijeme ve společnosti, která se nachází v hluboké morální depresi, ve společnosti bez ideálů, cílů, víry a vzorů, ale také bez respektu k zákonům. Od této společnosti lze stěží očekávat, že bude respektovat **nadbytečný** jazykový zákon.“ A já dodávám: to by také mohlo znamenat, že není-li v naší společnosti respekt k zákonům, nebudeme tedy přijímat zákony žádné (t0319-19991102-009-KSČM-Svobodová).
- (11) V minulém období jsme tu projednávali návrh zákona, a pan poslanec Bičík o něm také mluvil, a poměr hlasů, který tehdy byl v neprospěch přijetí, ukazoval, že poměrně značná část poslanců si byla vědoma **potřeby** jisté ochrany českého jazyka. A teď záměrně neříkám, zda označuji český jazyk za národní, nebo úřední, to jsou určité otázky, které by samozřejmě bylo třeba řešit. V řadě ústav evropských zemí, které jsou členy Evropské unie, opravdu je ustanovení o úředním jazyku jako ústavní kategorii. V tomto směru to, že to v naší ústavě není, můžeme považovat za určitou chybu nebo za určitý nedostatek (t0485-20040331-003-ČSSD-Jičínský).

- (12) Já budu pokračovat ve šlápějích pana kolegy Kučery a dovolím si odcitovat nikoliv spisovatele, ale jazykovědce, významného jazykovědce Františka Trávníčka, který hovoří o tom, jak velmi působí na občany a samozřejmě na mládež mluva a projevy veřejných činitelů, pokud tito veřejní činitelé nerespektují jazykovou kulturu. František Trávníček říká: „Nedostatky a chyby jednotlivců takřka se přímo vnucují širokým vrstvám příslušníků a uživatelů **spisovného** jazyka. Původci ústních a písemných projevů, kteří mají širší ohlas v národě nebo si na něj činí nárok, si musí být vědomi velké odpovědnosti ke spisovné mluvě, která je jedním z nejvýraznějších projevů národního ducha a jedním z nejpevnějších pout národní jednoty.“ Náprava této situace samozřejmě souvisí – a toho jsem si plně vědoma – s prohloubenou obecnou vzdělaností, s jazykovou výchovou, s péčí o jazyk ve školách, v rodině, ve veřejném životě vůbec. Proto, v souvislosti s tím, co jsem řekla, se zamysleme prosím společně nad těmito vážnými problémy a pokusme se je společně řešit. Například tím, že propustíme předložený návrh jazykového zákona do druhého čtení. Můžeme ho potom společně pozměňovacími návrhy zdokonalit. Pokusme se všemi silami zachovat krásu a bohatství našeho národního jazyka (to319-19991102-009-KSČM-Svobodová).

Srovnáme-li tabulky 6.1 a 6.2, najdeme i přes jejich exkluzivnost jisté styčné body. První obsahuje klíčové slovo *mateřský*, druhá *rodný*, což jsou ve vztahu k jazyku adjektiva s velkým významovým překryvem. V první najdeme *francouzský* a *Polsko*, v druhé *slovenský* a *slovenština* – v obou subkorpusech je tedy podstatné vztahování se k situaci v ostatních evropských státech (a jejich jazykových situacích). V první tabulce je *pravopis*, v druhé *spisovný*.

Zároveň lze vysoudit určité rozdílnosti. Subkorpus JAZPARL_PRO je z této perspektivy charakterizován slovy jako *stát*, *státní*, *republika* nebo *občan*, jež se v konkordancích. Naproti tomu JazParl_proti se jeví jako spíš reagující, hodnotící – poukazují na to lemmata jako *velice*, *dobře*, *dostatečný*, *dostatečně*, *stručný*, *pouze*, *výjimka*, *nadbytečný*.

1/2					2/2				
JAZPARL_PRO			JAZPARL_PROTI		JAZPARL_PRO			JAZPARL_PROTI	
C's d	R	Lemma	R	C's d	C's d	R	Lemma	R	C's d
2,09	1	jazyk_noun	1	1,65	0,58	33	užívat_verb	18	0,50
1,03	2	český_adjective	7	0,61	0,57	34	úprava_noun	11	0,59
1,00	3	ústava_noun	58	0,37	0,57	35	kulturní_adjective	59	0,37
0,95	4	čeština_noun	4	0,71	0,57	36	styk_noun	47	0,40
0,88	6	národnostní_adjective	8	0,61	0,56	39	chránit_verb	19	0,45
0,88	7	zákon_noun	3	0,77	0,55	43	ochrana_noun	2	0,78
0,87	8	národní_adjective	70	0,36	0,55	44	menšina_noun	29	0,42
0,81	12	používání_noun	15	0,55	0,53	51	překlad_noun	26	0,42
0,77	13	jazykový_adjective	17	0,50	0,51	54	evropa_noun	111	0,32
0,73	14	úřední_adjective	10	0,59	0,51	56	francie_noun	55	0,38
0,67	17	právní_adjective	28	0,42	0,50	59	jiný_adjective	63	0,37
0,66	19	etnický_adjective	101	0,32	0,47	69	upravovat_verb	95	0,33
0,65	20	etnických_adjective	31	0,42	0,47	71	národnost_noun	20	0,44
0,64	21	menšin_noun	12	0,59	0,46	76	upravit_verb	43	0,41
0,63	25	cizí_adjective	6	0,62	0,46	78	slovenský_adjective	45	0,40
0,62	27	užívání_noun	51	0,39	0,44	91	předkladatelé_noun	41	0,41
0,61	28	identita_noun	53	0,38	0,43	100	listina_noun	104	0,32
0,60	29	příslušník_noun	49	0,39					

Tabulka 6.3 Klíčová slova přítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL a zároveň ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PROTI vůči referenčnímu REFPARL

- **jazyk:** jazyk, jazykový, český, čeština,
- **atributy jazyka:** národní, úřední,
- **užívání:** užívat, užívání, používání,
- **zákony:** ústava, zákon, úprava, upravovat, upravit, listina,
- **menšiny:** národnost, národnostní, etnický, etnických, menšina, menšin, příslušník,
- **cizí:** Evropa, Francie, slovenský, cizí,
- **styk:** styk, překlad, jiný,
- **hodnoty:** kulturní, identita, chránit, ochrana.

Z klíčových slov obsažených v tabulce 6.3 je vidět, že se oba subkorpusy shodují ve zmiňování základních pojmů diskurzu o jazykových zákonech – kromě výrazů označujících legislativní stránku věci (*ústava, zákon, úprava, upravovat, upravit, listina*) zde najdeme lemmata přímo „jádrová“ – *jazyk, jazykový, český, čeština, národní, úřední; používání, užívání, užívat*. Obě strany se zjevně vyjadřují k právům menšin (*národnost, národnostní, etnický(ch), menšin(a), příslušník*). Shodují se též (v už výše doloženém) vztahování se k zahraničním situacím (*evropa, francie, slovenský, cizí*).

S ohledem na to, že podstatnou součástí jazykových ideologií jsou hodnoty, bude zajímavé podrobit bližšímu zkoumání skupiny klíčových slov, která do této skupiny řadím: 1) *chránit, ochrana*; 2) *kulturní, identita*.

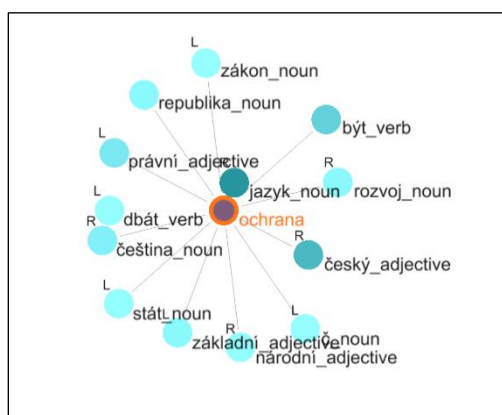
Klíčové slovo *chránit* se v subkorpusu JAZPARL_PRO vztahuje prakticky výhradně k jazyku, příp. národní kultuře, národním kulturním tradicím, národní identitě, českým občanům a jejich právu na češtinu (tj. používat ji); zejména výrazy s atributem *národní* jsou s jazykem/češtinou úzce spojovány či přímo ztotožňovány (což ostatně ilustrují příklady uvedené níže). Podobný, byť ne tak jednoznačný, je případ slova *ochrana*. To se v 12 výskytech týká motivů, jako jsou spotřebitelé nebo příroda, v 8 výskytech národnostních menšin (a jejich jazyků). Zbylých 38 případů je vztaženo k jazyku, a to vždy ve smyslu existence ochrany (v zahraničí) nebo potřeby ochrany v české situaci.

Texts 38		▼ Corpus JazParl_pro
	Node	
koli omezení. Jsem přesvědčena, že náš národní jazyk je třeba	chránit	a je třeba zvýšit jeho prestiž. K tomu může vést i existence jazyk
usíme klást otázky, co je národním zájmem, jak národní zájmy	chránit	a jestli národní kultura, jejíž součástí nebo výrazovým prostředk
ního jazyka, je přece to, že Evropská unie zásadním způsobem	chrání	a respektuje všechny úřední jazyky jednotlivých států. A zde mi d
společenství vyžaduje, aby čeština byla oficiálně prohlášena a	chráněna	jako státní jazyk České republiky. Např. v nařízení Evropského t
o národního jazyka je chápána jako potvrzení vůle Parlamentu	chránit	ji jako jeden ze symbolů české identity a svébytnosti, stanovení
řšením o tom, jak chceme chránit národní kulturu, a chceme ji	chránit	například tím, že jsme před krátkou dobou schválili zákon o tele
zpornou, ale za otázky vyjádření politické vůle sněmovny. Vůle	chránit	naše národní kulturní tradice, národní jazyk Čechů, Moravanů i
ne pouze poskytnout základní ochranu, ochranu tak, jak si stát	chrání	nebo by měl chránit svoji nezávislost, své hranice, svou měnu,
v Konventu, ale že tato Smlouva zakládající Ústavu pro Evropu	chrání	národní identitu. A neztejte se, národní jazyk je také součástí n
práva tady je a v souvislosti s přemýšlením o tom, jak chceme	chránit	národní kulturu, a chceme ji chránit například tím, že jsme před
a státního jazyka. Otázka, zda čeština je nebo není dostatečně	chráněna,	patří k těm, které bych tu nechtěl řešit. Myslím si, že těch pár slo
zákon právě proto propustili do druhého čtení, neboť on by měl	chránit	právě české občany v České republice. Děkuji.
vyřešit s tím spojené případy tak, aby nabytá práva byla řádně	chráněna.	Retroaktivita zákonů je možná a přijatelná tehdy, je-li nová záko
it základní ochranu, ochranu tak, jak si stát chrání nebo by měl	chránit	svoji nezávislost, své hranice, svou měnu, své přírodní bohatst
kých zemí- a to je fakt, vážené dámy a pánové- si velmi pečlivě	chrání	své jazyky. Přál bych si, abychom na naší- v uvozovkách- cestě
stavní principy konkretizovala. Myslím si, že každý národ by měl	chránit	svůj národní jazyk a v dané situaci hledat i vhodné prostředky, t
l na španělskou ústavu, v jejíž preambuli se hovoří, že je třeba	chránit	všechny Španěly a národy Španělska při péči o jejich kulturu, tr
buli ústavy Španělského království se hovoří o tom, že je třeba	chránit	všechny Španěly a národy Španělska při výkonu lidských práv a

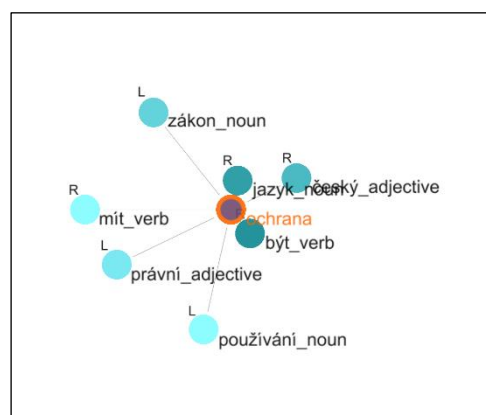
Obrázek 6.1 Ukázka konkordancí lemmatu *chránit* v subkorpusu JAZPARL_PRO (setříděno podle pravého kontextu)

6.2.3 Kolokační analýza

Detailější pohled na konceptualizaci ochrany v obou subkorpusech ilustrují kolokační analýzou

Obrázek 6.2 Kolokace lemmatu *ochrana* v JAZPARL_PRO-REFMED

Obrázek 6.3 Kolokace lemmatu *ochrana* v JAZPARL_PROTI-REFMED

Pozice	Lemma	LL	Fq (kol.)	Fq (korp.)
R	jazyk_noun	164,72	31	576
R	český_adjective	78,57	18	463
L	dbát_verb	54,09	5	7
R	rozvoj_noun	49,98	6	21
L	právní_adjective	41,85	8	121
R	čeština_noun	39,95	7	83
L	základní_adjective	32,86	6	79
M	být_verb	24,48	12	1012
R	národní_adjective	23,61	5	95
M	republika_noun	20,08	6	234
L	stát_noun	20,025	5	137
L	č_oun	15,79	5	214
L	zákon_noun	9,58	5	429

Tabulka 6.4 Kolokace lemmatu *ochrana* v JAZPARL_PRO-REFMED

Pozice	Lemma	LL	Fq (kol.)	Fq (korp.)
R	jazyk_noun	117,78	22	206
R	být_verb	117,21	28	522
R	český_adjective	80,49	15	125
L	používání_noun	36,77	5	15
L	zákon_noun	35,60	10	191
L	právní_adjective	33,39	7	70
R	mít_verb	16,77	5	100

Tabulka 6.5 Kolokace lemmatu *ochrana* v JAZPARL_PROTI-REFMED

Obrázky 6.2 a 6.3 a tabulky 6.4 a 6.5 zachycují kolokace lemmatu *ochrana* v obou subkorpusech. Vidíme, že některé kolokáty jsou jim společné – levostranné *zákon* a *právní*, pak *být* (které není v JAZPARL_PRO stranově vyhraněné) a pravostranné *jazyk* a *český*. Na základě toho lze konstatovat, že v obou korpusech se *ochrana* zdá být spjatá přímo s hlavními tematickými okruhy mé práce – legislativou a českým jazykem. Podrobnější obraz poskytne pohled do konkordancí:

Nejprve levý kontext: *Zákon* se v subkorpusech JAZPARL_PRO ukazuje jako málo relevantní, neboť kromě *zákonu na ochranu češtiny*, *ochrany češtiny v návrhu zákona* a *primární ochrany českého jazyka*

[vtěleného] do základního zákona státu (tedy ústavy) mezi 5 výskyty najdeme také zákon o ochraně přírody nebo spotřebitele. Podobně je tomu i v subkorpusu JAZPARL_PROTI. Lemma právní se v prvním subkorpusu přímo k ochraně vztahuje v 5 z 8 výskytů, přičemž však jde ve 4 případech o soudní a jinou právní ochranu netýkající se jazyka. Zbytek je tvořen souslovími právní jistota (1) bez relevance k jazyku a právní řád (2), kde se mluví o tom, zda je v něm ochrana jazyka zachycena. Opět podobná situace platí i v druhém subkorpusu. Výskyty slovesa být netvoří žádný koherentní významový celek. Celkově lze tedy shrnout, že i když se tato lemmata nacházejí blízko ochrany, vypovídají o její konceptualizaci v korpusu/diskurzu jen málo.

Vpravo v subkorpusu JAZPARL_PRO najdeme typicky (odhlédnuto od skloňování) sousloví ochrana českého jazyka (10 výskytů, z toho jednou v obměně ochrana [poskytnutá] českému jazyku), ochrana a rozvoj českého jazyka (2), ochrana národního jazyka (3). V subkorpusu JAZPARL_PROTI vypadá situace ještě jednoznačněji – jen 1 z 15 výskytů je irelevantní (ochrana podle právního řádu České republiky), jednou jde o to, zda český jazyk potřebuje [takovouto] ochranu, zbylých 13 výskytů se shoduje v ochraně českého jazyka.

Pouze v JAZPARL_PRO se objevuje vlevo dbát, základní a stát (lemma č. jakožto signál zmiňování konkrétních předpisů nechávám stranou), stranově nevyhraněná republika a vpravo pak rozvoj, čeština a národní. Lemmata stát a dbát se spojují ve zcela stabilním vzorci: stát dbá o ochranu (českého) jazyka. Základní je taktéž ochrana (českého či národního) jazyka; jen jednou jde o primární ochranu v základním zákoně státu. Rozvoj se s ochranou jeví zcela úzce spjatý – dvakrát jde o ochranu rozvoje (českého jazyka), třikrát o ochranu a rozvoj (českého jazyka, případně úředního jazyka ČR). Podobně je tomu v případě lemmatu čeština – v 5 ze 7 výskytů jde přímo o ochranu češtiny. Také lemma národní se ve 4 z 5 případů vztahuje k jazyku v sousloví ochrana národního jazyka; jednou jde o ochranu národních zájmů, s nimiž se dává do souvislosti ochrana národní kultury a národního jazyka jako její součástí. Lemma republika je ve svých šesti výskytech jednou bez souvislosti s jazykem, jednou se jí míní první republika (dává se za příklad toho, že už česká společnost jednou jazykový zákon měla), jednou se říká, že Česká republika je výjimkou v tom, že svůj jazyk zákonem nechrání, třikrát se objevuje v sousloví (úřední) jazyk České republiky.

Jen v JAZPARL_PROTI najdeme vlevo lemma používání a vpravo lemma mít. Co z toho (s pomocí konkordanční analýzy) lze vysoudit? Používání je vždy součástí konstrukce používání a ochrana češtiny / českého jazyka. Jeden z výskytů slovesa mít je jazykově irelevantní, ve zbylých konkordancích je jednou modální (obsahem má být ochrana českého jazyka), dvakrát součástí predikátů (jakou podobu by ochrana jazyka měla; mám pocit) a jednou plnovýznamové nemáme národnostní problémy.

Ze shody v užívání sousloví jako ochrana českého jazyka bychom mohli usuzovat, že zastánci předkládaných jazykových zákonů ji budou prezentovat jako potřebnou, nutnou apod., zatímco odpůrci budou totéž zmiňovat, avšak odmítat, tj. že ochrana českého jazyka není žádoucí. Detailnější rozbor rozšířených kontextů a v některých případech i celých textů však vyznívá zřetelně méně jednoznačně. Uvedu několik příkladů ze subkorpusu JAZPARL_PROTI.

- (13) Český jazyk je dostatečně chráněn speciálními právními předpisy pro jednotlivé obory a tento zákon není třeba (t0319-20000331-004-ODS-Pejřil).
- (14) (2) Já se přesto domnívám, že tento návrh zákona je nadbytečný, že český jazyk nepotřebuje takovouto **ochranu**, že tady zatím nemáme národnostní problémy, a bojím se, že byt' takto malé

znění může do budoucna nějaké nebezpečné záležitosti, co se týká různých požadavků národnostních menšin na uzákonění jiných jazyků, vyvolat (t0319-20000222-005-ODS-Pleva).

- (15) (3) Zkušenosti z těchto zemí, tedy z těch pozitivních zemí, ovšem naznačují, že tzv. ochranné jazykové zákony příliš nefungují. Respektive nefungují o nic lépe než přirozené mechanismy **ochrany** jazyka v jeho rozvoji a pěstování. Mám tím na mysli kvalitní vzdělání, dobrou jazykovědu, literární kritiku a kritiku mediální produkce vůbec (t0319-19991102-002-US-Matějů).
- (16) (4) Nepochybuji o tom, že předkladatele návrhu vedl skutečně dobry a ušlechtilý úmysl, tj. legislativně podpořit **ochranu** českého jazyka, který – jak všichni víme – je vystaven těžkým zkouškám, a to nejen v každodenním životě, v úředním styku, médiích, reklamě, a dovolíte-li, velice často i v tomto sále. [...] Mne překvapilo, že navrhovatelé zákona – přestože, jak říkám, důvod k jeho přípravě byl nepochybně ušlechtilý – se sami vzdali možnosti sankcionovat jednání, které bude v rozporu s literou či duchem zákona, a spoléhají na to, že použití češtiny bude v příslušných případech vynuceno jinými, již existujícími zákony. Jako příklad bych uvedl zákon na **ochranu** spotřebitele. Předložený zákon skutečně ani v jednom z paragrafů neuvádí, jaké sankce hrozí tomu, kdo nebude jednat v souladu s tímto zákonem, přičemž ani nestanoví, zda a v jakých situacích je čeština **chráněna** jako jazyk obecně, kdy je to spisovná čeština, kdy jsou to oprávněné dialekty atd. Ačkoliv já sám – stejně jako naprostá většina z nás, předpokládám – mám velmi často pocit, že čeština jako součást kulturní identity je devastována nad únosnou mez, nedomnívám se, že předložený zákon této devastaci v této podobě bude bránit účinněji než jiné aktivity a existující legislativa (t0319-19991102-002-US-Matějů).
- (17) (5) Pan kolega Bičík zde uvedl konkrétní příklady, kdy český jazyk je nedostatečně **chráněn**, pracovněprávní vztahy s cizími právníckými osobami atd. Já však chci k tomu konstatovat jedinou věc. Ono ustanovení, normativní ustanovení, že stát dbá o **ochranu** českého jazyka, v zásadě nebude mít žádný přímý aplikační dopad, pokud nepřijmeme speciální zákon. Já se ptám navrhovatelů, zda počítají s nějakým speciálním zákonem, který by rozvinul způsob **ochrany** českého jazyka, který by konstatoval právní prostředky, kterými má být český jazyk **chráněn**, případně, a to je důležité, sankce, které budou ukládány v případě, kdy český jazyk nebude dostatečně **chráněn**. Pak má takovéto ustanovení nějaký význam, pak o něm diskutujeme, pak ho případně přijmeme, pokud s ním chceme souhlasit (t0319-20000331-008-ODS-Pospíšil).
- (18) (6) Smyslem návrhu zákona je – slovy předkladatelů, teď budu citovat: „rámčovým způsobem kodifikovat platné právní normy a zvyklosti založené v historickém vývoji tak, aby se v koncentrované normativní podobě zdůraznil morální, politický a právní příkaz zachovávat češtinu jako jeden ze základních prvků české kulturní identity“. Autoři zákona sami přiznávají, že smyslem zákona není zavádět nová opatření k používání a **ochraně** češtiny. Zákon si tedy klade za cíl češtinu **chránit**. Spadá tedy do skupiny jazykových zákonů, které mají bránit devastaci národního jazyka, zejména pronikáním různých -ismů – amerikanismů, germanismů atd. –, které souvisejí s kulturní a profesionální globalizací, a samozřejmě omezit používání cizích jazyků tam, kde se buď z praktických, či kulturních důvodů předpokládá použití národního jazyka, v našem případě češtiny (t0319-19991102-002-US-Matějů).

Uvedené příklady ukazují, že zmínky o ochraně jazyka se rozpadají na několik skupin. Některé jsou neutrální nebo citátové (např. č. 18). Pak je významná skupina takových, které říkají, že češtinu není třeba chránit víc, než je tomu dosud (např. 13). Poslední skupina tvrdí, že je potřeba češtinu chránit, a to i víc než dosud, ale nikoliv navrhovaným způsobem, tedy předloženým zákonem (např. 16). Nikde jsem však nenalezl doklad zpochybnění potřeby ochrany jazyka vůbec, vždy jen ve vztahu ke konkrétní podobě předloženého návrhu nebo k zavádění zvláštní legislativy obecně.

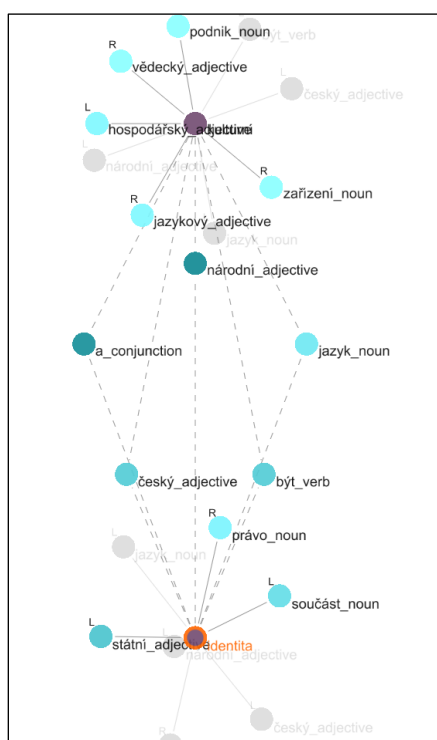
Na příkladu (18) je zajímavé, že je povrchově poměrně neutrální, konstatační – nejen že nevyjadřuje žádnou námitku proti zákonu nebo jeho motivacím, on tyto motivace dokonce přijímá, když mluví o zákonech, které mají „bránit devastaci národního jazyka, zejména pronikáním různých -ismů –

amerikanismů, germanismů atd.“. Probíhající nebo hrozící devastace se zde presuponuje jako podmínka braná za samozřejmou. Mluvčí reprezentuje nositele ideologie jazykového purismu, možná až dilaborismu – budeme-li chápat onu devastaci jako skutečně rozkladné pustošení.

Odpůrci se tedy se zastánci shodují víc, než by bylo možné předpokládat. Primární účel návrhů zákona vlastně nenegují, ovšem někdy jsou spokojeni s aktuální úrovní ochrany, a jindy dokonce podporují tezi, že je čeština ohrožena, ovšem rozcházejí se se zastánci v názoru na to, zda lze pro ně neblahý stav či trend zvrátit způsobem, který zastánci navrhují. Dobře to ilustruje následující příklad:

- (19) Dámy a pánové, mně jde přece také o to, aby naš krásný národní jazyk byl **chráněn**, aby měl co nejvyšší prestiž a aby [byl; OD] rozvíjen. Pro mne ovšem otázka zní: pomůže tento zákon rozvoji našeho jazyka? Odpověď zní jednoduše – nepomůže. Bohužel zde je zákon slabou metodou k rozvoji jazyka (t0319-19991102-011-KDUČSL-Výborný).

Po rozboru konceptualizace ochrany přesunu svou pozornost k dvojici klíčových slov *kulturní* a *identita*. Představím je nejprve v subkorpusu JAZPARL_PRO.

Obrázek 6.4 Kolokace lemmat *kulturní* a *identita* v JAZPARL_PRO-REFMED

Pozice	Lemma	LL	Fq (kol.)	Fq (korpus)
R	vědecký_adjective	63,05	5	6
L	hospodářský_adjective	60,30	6	17
R	zařízení_noun	57,88	5	8
R	podnik_noun	57,88	5	8
L	český_adjective	49,70	11	463
R	jazykový_adjective	41,17	6	72
L	národní_adjective	37,76	6	95
L	být_verb	33,21	11	1012
L	jazyk_noun	27,06	8	576

Tabulka 6.6 Kolokace lemmat *kulturní* v JAZPARL_PRO-REFMED

Pozice	Lemma	LL	Fq (kol.)	Fq (korpus)
L	národní_adjective	246,04	23	95
L	součást_noun	72,03	7	22
L	státní_adjective	70,16	10	151
L	český_adjective	40,63	9	463
R	být_verb	27,16	9	1012
R	právo_noun	26,65	5	156
L	jazyk_noun	19,18	6	576

Tabulka 6.7 Kolokace lemmat *identita* v JAZPARL_PRO-REFMED

Lemmata *kulturní* a *identita* zjevně mají nemálo společného – sdílejí významné kolokáty český, národní, jazyk a být.

uvádí, že český jazyk je cennou součástí	kulturního	dědictví a že jeho ochrana a rozvoj
podporovaly mezinárodní organizace, protože i to je	kulturní	dědictví celého světa, všech občanů na světě.
a rozvoj českého jazyka, jako cenné součásti	kulturního	dědictví českého národa a státu je povinností
„společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a	kulturní,	hmotné a duchovní bohatství“. IV. Zhodnocení souladu
prostředkem nepochybně je český jazyk jako významná	kulturní	hodnota, jestli požaduje nebo vyžaduje nějakou ochranu
tak, aby byla zachována a rozvíjena jejich	kulturní	identita. Podrobnosti může stanovit vláda nařízením. (2)
češtinu jako jeden ze základních prvků české	kulturní	identitu. Jazykové právo občanů České republiky, tvořících
češtinu jako jeden ze základních prvků české	kulturní	identitu. S ohledem na jazykové právo občanů
jeden ze základních prvků české národní a	kulturní	identitu. Současně však předloha plně respektuje práva
pana Prodiho, kde se o národní a	kulturní	identitě a o jazykové rozmanitosti národů Evropské
nená být žádná ochrana jazyka a jeho	kulturního	prostředí, a že právě tím vhněli častokrát

Obrázek 6.5 Vzorek konkordancí klíčového slova *kulturní* v subkorpusu JAZPARL_PRO; tříděno podle pravého kontextu

Obrázek 6.5 ukazuje jen část výskytů kolokátů lemmatu *kulturní*, i z něj je však vidět, jak se často ve vyjádřeních zastánců realizují kolokáty společné i pro lemma *identita*. Ostatně pětkrát najdeme přímo konstrukci *kulturní identita*. Adjektivum *český*, pokud není přímo součástí české (*národní a kulturní identity*), reprezentuje *český jazyk*, *český národ* nebo *Českou republiku*. Lemma *národní* se v blízkosti klíčového slova *kulturní* objevuje převážně ve spojení *národní (a) kulturní (tradice, identita)*. Jazyk bývá (jak vidno i z obrázku) významná kulturní hodnota nebo cenná součást kulturního dědictví. Jednou se ústy poslance KSČM Bičíka ztotožňuje či dává do těsné souvislosti s našimi národními kulturními tradicemi. Za pozornost stojí ještě kolokace *kulturní akce*, které zmiňuje poslanec KSČM Vymětal jako doklad ohrožení českého jazyka; jeho obava z vytlačení českých prostředků z veřejné komunikace je nejspíš to, co Lanstyák (2016) označuje za jazykový extrudismus:

- (20) Možná že jste si také všimli – já zcela určitě ano – že plakáty po celé Malé Straně na tyto **kulturní** akce jsou v anglickém jazyce. Zatím nikdy jsem nenašel plakát v jazyce českém. Dokonce to jde tak daleko, že kolportéři zvacích letáčků – zřejmě studenti – kolem metra rozdávají také letáčky na tyto **kulturní** akce v anglickém jazyce. Jednou jsem ho vrátil. Takže dámy a pánové, my jsme dnes v používání českého jazyka na tom tak daleko, že snad předpokládáme, že každý občan České republiky umí anglicky. Já si to nemyslím. Současný stav je takový, že český občan se nedoví česky, co se děje v chrámu svatého Mikuláše v Praze na Malé Straně. [...] Byl bych velice rád, abychom tento zákon právě proto propustili do druhého čtení, neboť on by měl chránit právě české občany v České republice. Děkuji (t0319-19991102-014-KSČM-Vymětal; zvýraznění OD).

Kolokátům specifickým pro jedno nebo druhé klíčové slovo se už nebudu věnovat podrobně, pouze uvedu, že lemma *hospodářský* je téměř vždy v kontextu netýkajícím se jazyka; zbylé kolokáty se objevují téměř výhradně ve formulacích typu „Kulturní a vědecká zařízení, podniky, banky a další právnické osoby uvedené v předchozím odstavci mohou v odborném a obchodním styku a v publikační činnosti vedle českého jazyka v nezbytné míře užívat též jiných jazyků“, nacházejících se ve třech různých verzích jazykového zákona. Lemma *součást* se typicky pojí se (*státní a*) *národní identitou* a mívá se jí *český jazyk*. Konstrukce *státní a národní identita* je sice přítomná vlastně jen na jednom místě celého subkorpusu, tj. v návrhu ústavního zákona z roku 2003 a v jeho projednávání, zato je však relativně frekventovaná – přímo v této podobě má sedm výskytů, další tři jsou pak obměny téhož (*národní a státní identita, národní identita nebo státní identita*). Ztotožňování státního a národního budu ještě věnovat pozornost později.

Tolik k pojmání toho, co je kulturní a co je identita, v promluvách zastánců jazykových zákonů. V případě odpůrců nebudu předkládat výsledky kolokační analýzy, neboť vlastně žádné nejsou. Pro obě klíčová slova platí, že při nastavených kritériích nemají žádný významný kolokát. To je patrně dáno poměrně nízkou frekvencí – lemma *kulturní* má v JAZPARL_PRO absolutní frekvenci 33, ale v JAZPARL_PROTI jen 10; lemma *identita* má v prvním subkorpusu 27 výskytů, jenže v druhém už pouze 6. Obě lemmata se sice dostala mezi klíčová slova, protože jsou i tak významně i výrazně frekventovanější než v referenčním korpusu, ale v JAZPARL_PROTI jsou v porovnání s JAZPARL_PRO na nižších pozicích (co do pořadí) a mají výrazně nižší frekvence.

To však neznamená, že o nich nelze korpusovými nástroji nic zjistit. Konkordanční analýza podpořená v některých případech ověřováním přímo ve zdrojových textech ukazuje jejich poněkud ambivalentní vyznění.

Hned čtyři výskyty lemmatu *kulturní* najdeme v promluvě poslance Unie svobody Matějů z roku 1999 (část byla uvedena už výše jako součást příkladu 18):

- (21) Smyslem návrhu zákona je – slovy předkladatelů, teď budu citovat: „rámcovým způsobem kodifikovat platné právní normy a zvyklosti založené v historickém vývoji tak, aby se v koncentrované normativní podobě zdůraznil morální, politický a právní příkaz zachovávat češtinu jako jeden ze základních prvků české **kulturní** identity“. Autoři zákona sami přiznávají, že smyslem zákona není zavádět nová opatření k používání a ochraně češtiny. Zákon si tedy klade za cíl češtinu chránit. Spadá tedy do skupiny jazykových zákonů, které mají bránit devastaci národního jazyka, zejména pronikáním různých -ismů – amerikanismů, germanismů atd.–, které souvisejí s **kulturní** a profesionální globalizací, a samozřejmě omezit používání cizích jazyků tam, kde se buď z praktických, či **kulturních** důvodů předpokládá použití národního jazyka, v našem případě češtiny. [...] Ačkoliv já sám – stejně jako naprostá většina z nás, předpokládám – mám velmi často pocit, že čeština jako součást **kulturní** identity je devastována nad únosnou mez, nedomnívám se, že předložený zákon této devastaci v této podobě bude bránit účinněji než jiné aktivity a existující legislativa (t0319-19991102-002-US-Matějů).

První výskyt je citátový, ale zbylé tři ukazují, že Petr Matějů se s východisky navrhovatelů týkajícími se kulturního kontextu jazykové problematiky v zásadě ztotožňuje. Výstižný je např. poslední výskyt – *čeština jako součást kulturní identity* (míněno české, národní, „naší“ nebo podobně) je tu předkládána jako presupozice, platnost tohoto zapuštěného tvrzení se netematizuje a také širší kontext souzní s náhledem kladoucím češtinu do pozice ohrožené entity.

Další dva výskyty jsou ve stanovisku vlády z roku 1996 – jsou opět citátové, ovšem pasáže citované z návrhu zákona, jejichž součástmi jsou i výskyty klíčového slova *kulturní*, se tu odmítají. Naopak stanovisko vlády k návrhu jazykového zákona z roku 2015 je zase příkladem pozice reprezentované výše poslancem Matějů – souhlas s premisou, avšak odmítnutí navrženého legislativního kroku:

- (22) Vláda je především toho názoru, že předložená zákonná úprava úředního jazyka a jeho ochrany není nezbytná, jakkoli v obecné rovině souhlasí s tezí o hodnotě českého jazyka jakožto součásti **kulturního** dědictví českého národa (t0629-20151123-stanovisko-vlady).

Krátce zmíním reakci poslance ODS Zahradila na kritiku přítomnosti angličtiny ve veřejném prostoru (uvedenou výše jako příklad 20). Slovo *kulturní* je v ní užito opět jen jako navázání na výrok předřečníka, nicméně pozoruhodná je argumentační rovina:

- (23) Pane předsedající, dámy a pánové, prostřednictvím pana předsedajícího bych chtěl připomenout panu poslanci Vymětalovi, že byly tady doby, kdy se tady nehovořilo a neuváděly se na plakátech anonce na **kulturní** akce v jazyce anglickém, zato se zde hojně hovořilo v jazyce ruském. Škoda, že tehdy v té době pan kolega Vymětal a jeho další kolegové neměli za nutné ochraňovat český jazyk

před různými chozrasčoty a podobnými novotvary. Děkuji za pozornost. (Potlesk.) (t0319-19991102-015-ODS-Zahradil; zvýraznění OD).

Zahradil zde snižuje relevanci záměru návrhu zákona či konkrétněji výroku předřečníka poukazem na jeho stranickou příslušnost, spojením KSČM s předrevoluční KSČ; podstatou jeho komunikační strategie je nevyřčený předpoklad, že příslušník strany, jejíž předchůdkyně vycházela vstříc vlivu Sovětského svazu na Československo (reprezentovaného zde vlivem ruštiny na češtinu), nemá dnes být brána vážně ve snaze o ochranu češtiny před vlivem směřujícím tentokrát z opačné světové strany. Můžeme to tedy označit za příklad delegitimační diskurzivní strategie opřenou o (zde částečně reálnou, částečně diskurzivně konstruovanou) příslušnost protivníka k určité skupině.

Vlastně ojedinělá je v rámci textů v subkorpusu JAZPARL_PROTI připomínka poslance US-DEU Bielese, který odmítá spojovat češtinu s národní konceptualizací a říká, že „by nebylo správné určovat češtinu za kulturní dědictví ‚jen‘ Čechu, Moravanů a Slezanů“; toto vyjádření v širším kontextu viz výše příklad (1).

Obraz toho, co je *kulturní* v očích odpůrců jazykového zákona, doplním stručnými poznámkami k *identitě* tamtéž. Polovina výskytů je citátová a byla již vzpomenuť výše (jde o českou *kulturní identitu*). Zbytek je z úst poslance ODS Pospíšila. Ten jednou shrnuje stanovisko vlády, podle nějž „předložený návrh [ústavního zákona z roku 2003; OD] užívá nejasné a zároveň též zneužitelné pojmy a formulace, jako např. národní jazyk, státní a národní **identita**“ (t0485-20040331-002-ODS-Pospíšil). Podruhé mluví za ústavně právní výbor, který „doporučuje, aby slovo **identita**, resp. **identity**, se nahradilo slovem *svěbytnost*, resp. *svěbytnosti*“ (t0485-20040615-002-ODS-Pospíšil).

Celkově vzato odpůrci jazykových zákonů vykazují v oblasti *kulturní identity* podobné rysy, jaké jsem výše doložil pro motiv *ochrany*. Se svými kolegy z opačného názorového tábora se často shodují v premisách, odlišnost spočívá jen v postoji k navrženému závěru; jen někdy se mezi nimi objevuje fundamentálnější nesouhlas se spojováním jazyka s kulturou a identitou (jen) českého národa a zároveň poukaz na občanský, nikoliv národní rozměr soudobé České republiky.

Parlamentní diskurz je možné charakterizovat jako smíšený – zastánci jazykových zákonů víceméně konzistentně vytvářejí obraz svých hlavních ideologických základů (národ, jazyk a kultura, zahraniční vzory), zatímco odpůrci toto podloží částečně sdílejí, částečně na své protivníky a jejich návrhy reagují pomocí hodnotících klíčových slov.

6.3 Mediální diskurz o jazykových zákonech

6.3.1 JAZMED_PRO-JAZMED_PROTI a JAZMED_PROTI-JAZMED_PRO

V subkorpusu JAZMED_PRO lze v porovnání s „opačným“ subkorpusem identifikovat tato klíčová slova:

- **média:** zpravodajství, *mediálního*, *moderátoři*, *moderátorů*, hlasatel, šou, pořad, haló,
- **podnikání:** podnik, kapitál, vlastnictví, majitel, zaměstnanec,
- **tělo:** čelo, ruka, vtělení,
- **politické strany:** KSČM, ČSSD,
- **cizí:** amerikanizace, germanizace, německy, Polsko, Švýcarsko,
- **legislativa:** poslanec, sněmovna, paragraf, předložit, článek,

- **překlad:** překlad, přeložit,
- **substantiva:** volba, desetiletí, úsilí, vzor, vystoupení, podpora, vymezení, existence, budova, řeč, znak, likvidace, technika, posílení, prostřednictví, shoda, tók [míněno talk (show)], naděje, osobnost, *písniček*, příliv, námitka, statek, okruh,
- **adjektiva:** kulturní, aktivní, přírodní, hodnotný, zdravotní, *úředním*, nadbytečný, zásadní, národnostní, lesní, speciální,
- **slovesa:** chránit, postupovat, konstatovat, říci, získat, pokládat, zajišťovat, zdůrazňovat, jednat, požadovat, spojit, obsahovat, konzervovat,
- **adverbia:** přece, pouze, násilně, již, pramálo, nyní.

Mediální diskurz se v projevech zastánců jazykových zákonů výrazně zabývá úrovní vyjadřování v médiích, problematikou užívání jazyků v pracovním prostředí společností se zahraničními vlastníky nebo cizími vlivy na češtinu.

První oblast je charakteristická požadováním kultivovanosti v užívání jazyka – to je případ poloviny výskytů lemmatu *zpravodajství*, dvou třetin lemmatu *pořad* a téměř všech výskytů slov *moderátor* i *hlasatel*. Snad jen konkordance lemmatu *mediální* jsou pestřejší (z relevantních zmíním šest výskytů týkajících se pozměňovacího návrhu mediálního zákona, třikrát jsou za svůj přístup k češtině kritizováni mediální magnáti a pracovníci, jednou se zmiňuje potřeba vyvinout mediální tlak proti germanizaci).

„Cizí“ skupinu klíčových slov lze rozdělit na dvě části. Jednu tvoří (všemi výskyty) *Polsko* a *Švýcarsko* coby příklady zemí s řešením jazykového problému pomocí zákona. Druhou představují *amerikanizace* (z pěti výskytů se jí dvakrát míní amerikanizace kultury obecně, dvakrát amerikanizace života spjatá se stále větším počtem cizích slov a jednou přímo amerikanizace češtiny) a *germanizace* (čtyři z pěti výskytů jsou jazykově relevantní; dva se ohlížejí do minulosti, jeden se vztahuje ke germanizaci ve všech oblastech našeho života, čímž se míní mj. německé nápisy, a jeden je spjatý s užíváním jazyků v podnicích se zahraničním kapitálem).

Jen stručně poznamenám, že konkordance zpochybňují koherenci „tělesné“ skupiny klíčových slov. V případě *čela* jsou všechny výskyty vzhledem k jazyku irelevantní. *Vtělení* se vždy objevuje coby *vtělení jazyka* (resp. jeho ochrany) *do ústavy*. *Ruka* je významově variabilnější: ze čtrnácti výskytů jsou to dvakrát podniky v *rukou zahraničních majitelů*, jednou jde o *zvednutí ruky pro jazykový zákon*, jednou se v této souvislosti zmiňují dopisy psané rukou pedagogů na podporu předkladatelky pozměňovacího návrhu mediálního zákona, jednou se též mluví o moci naučit dítě jazyku v rukou maminky. Souhrnně konstatuji, že koherentní obraz o tématu tato klíčová slova dohromady neposkytují.

Z nesdružených klíčových slov se ještě zaměřím na několik vybraných: bližšímu zkoumání jsem podrobil lemmata *podpora*, *posílení*, *naděje*, *kulturní*, *hodnotný*, *nadbytečný*, *násilně*, *pramálo* a *chránit*. V nich na základě lexikálního významu a/nebo již provedených analýz na jiných částech materiálu (viz výše) spatřuji možnost, že odrážejí (přímo nebo společně se svým kontextem) prvky vztáhnutelné k jazykovým ideologiím.

Hned první klíčové slovo *podpora* tuto domněnku nepotvrdilo. Z devíti výskytů se jen tři týkají podpory ochrany jazyka. Taktéž adjektivum *hodnotný* se s jazykem spíše nepojí. *Posílení* je z tohoto pohledu relevantnější – z většiny jde o posílení *kulturní identity* nebo *národního cítění* (jehož

prostředkem je právě jazykový zákon). Naděje se ve dvou z pěti výskytů upíná k prosazení jazykového zákona. *Kulturní* má výskyty poměrně rozrůzněné – z třiatřiceti případů se čtyřikrát jazyk označuje za *kulturní bohatství* či *statek*, jednou za *kulturní hodnotu*, jednou se mluví o *kulturním a civilizačním významu českého jazyka*, dvakrát o *kulturní úrovni* (jednou *národa*, jednou *češtiny*).

Přesvědčení autorů či mluvčích zřetelně zachycuje klíčové slovo *nadbytečný* – ve všech případech jde o nesouhlasné zmínky o údajné nadbytečnosti jazykového zákona: „prý jde o nadbytečnou právní normu. Omyl“, „Jazykový zákon není nadbytečná norma“, „... se nejedná o návrh nadbytečný, ale spíše nadčasový a vzhledem k některým signálům i návrh aktuální“. Taktéž slovo *násilně* se v tomto subdiskurzu objevuje výhradně v negované podobě: „My nechceme český jazyk obecně ani násilně kultivovat, ani konzervovat, ani mu něco předepisovat.“ Slovo *pramálo* má jen tři výskyty, z nichž dva se vztahují ke konkrétním cizím výrazům (či klišé), které mají se *spisovnou češtinou pramálo společného*. A sloveso *chránit* se téměř vždy týká jazyka; obvykle je v kontextu doprovázeno obraty jako *chceme jazyk chránit* (autor nebo skupina jím reprezentovaná), *je třeba jazyk chránit, stát by měl jazyk chránit* apod.

Typické nebo výrazné užití některých klíčových slov doložím příklady:

- (24) Čeština je tedy natolik v ohrožení, že potřebuje zákon? Hrozba tu je a pro jistotu bychom chtěli, aby taková norma byla přijata. Netýká se to jen těch nápisů. V továrnách, kde má převahu německý **kapitál**, se mluví i **německy**. Máme mnoho stížností na neuvěřitelnou povýšenost návštěvníků, turistů v naší zemi. Myslím si, že ochrana jazyka by našla podporu u občanů (1996_05_07-MfD-Gallo_Roman_Marek_Tomáš-N-R-Grebeníček_Miroslav-P).
- (25) V mnoha případech jde o zbytečnou záměnu zcela vyhovujících a vžitých domácích slov nejrůznějšími mejkapy, drinky, šopy (make-up, drink, shop)... Bez nadsázky lze hovořit o nájedzu a záplavě, čeština »dostává na frak«. [...] Třebaže jsou mnohé informace u nás určeny jen cizím turistům, měly by být napsány vedle i česky. [...] Jak se má zákaznice sama obsloužit, když např. neví, jak se dostat v uzavřeném boxu ke zboží? Je tam sice cosi v cizí řeči napsáno, ale cožpak musí našinec doma ve své zemi chodit na nákup se slovníkem? [...] Jde o záměr: za pár let budou Češi stejně umět anglicky nebo německy, co bude tedy záležet na nějaké češtině, bude opět jen řečí pro pacholky a služky, kteří měli ve škole potíže (1996_08_06-Haló-Šprta_Oldřich-X-K).
- (26) Po Francii a Slovensku začal v **Polsku** platit nový jazykový zákon, který má zajistit, aby se z polštiny nestal jazykový paskvil. Nacionálně zaměření poslanci ho nakonec prosadili navzdory tomu, že ho prezident Aleksander Kwasniewski odmítl podepsat. [...] Je zřejmé, že po přijetí do EU bude muset Polsko z přísnosti jazykového zákona slevit. Nicméně, nakupuje-li naš občan zboží, velmi by přivítal, kdyby alespoň něco z polského zákona platilo i v Česku. Možná bychom si mohli přečíst i v mateřštině, co jsme vlastně koupili, případně si, dle názvů obchodů, nepřipadali v našich ulicích jako na londýnské Piccadilly (2000_05_19-MsD-Navrátil_Boleslav-X-K).

V příkladech (24)–(26) nacházíme ideologii jazykového extrudismu v podobě obav o setrvání češtiny v komunikačních funkcích.

Souhrnně vzato se mediální zastánci jazykových zákonů vyznačují apelem na kultivovanost vyjadřování v médiích, negativním hodnocením vlivů cizích kultur či jazyků na český veřejný diskurz a prostor a také důrazem na ochranu jazyka.

V subkorpusu JAZMED_PROTI můžeme vzhledem k jeho protějšku identifikovat tato klíčová slova:

- **hodnocení:** dobrý, dobře, špatně; přesný, srozumitelný, módní,
  - **cizí:** latina, angličtina, francouzština, němčina, slovenský,
  - **věda:** věda, teorie, profesor, jazykovědec, intelektuál, UK,
  - **učení:** student, výuka,
  - **societa:** společnost, společenství, civilizace,
  - **čas:** rok, měsíc, květen,
  - **tendence:** tendence, sklon,
  - **výhledy:** očekávat, možný, budoucí, navrhovaný,
  - **modalizátory:** samozřejmě, jistě, snad, možná, spíše.
-
- **substantiva:** podoba, list, spojení, komplex, lid, Čechy, smysl, komunista, způsob, zkušenost, původ, opatření, náprava, úředník, vydání, efekt, druh, nástroj, snaha, okolí, dodatek, čtenář, novinář, umění,
  - **adjektiva:** středověký, poslední, mluvený, praktický, *licoměrná*, menšinový,
  - **slovesa:** přijímat, moci, žít, pocházet, klesat, zavést, připadat, trpět,
  - **adverbia:** ovšem, dost, zpět, hlavně, dodnes, brzy, většinou, naopak, příliš, nikdy, podobně, aspoň, konkrétně.

Explicitní hodnotící formulace se dají očekávat u lemmat z první skupiny. K jazyku, jazykovému zákonu či souvisejícím jevům se jich však váže minimum – 2 z 27 u *dobry*, 2 z 30 u *dobře*, 1 z 5 u *špatně*. Ani ostatní tato klíčová slova neukazují na nic koherentního.

Cizí jazyky nejsou z větší části pojímány jako problematické pro češtinu či české jazykové prostředí. *Latina* je z poloviny zmiňována jako někdejší *lingua franca* a často spojována s dnešní pozicí angličtiny, jednou se mluví o přejímání z latiny: „tak jako si naši předkové ohočili latinu v podobě ‚krucifixů‘, ‚radikálů‘, či ‚inspirací‘.“ U *angličtiny* se nejčastěji hovoří o její dominantní světové pozici, což se prezentuje jako neproblematické nebo se její negativní vliv přímo odmítá. Krom toho jde několikrát o její rozmach ve veřejném diskurzu či běžném životě (včetně otázky vytlačování češtiny z těchto pozic), na internetu, v pracovních vztazích, angličtinu jako zdroj přejímek nebo obecněji vlivu na češtinu. Zhruba jedna pětina konkordancí sice obsahuje její negativní hodnocení, ovšem v těchto případech se dá jejich pozice parafrázovat jako „angličtina má na používání češtiny negativní vliv, ale jazykový zákon není to správné řešení“. *Němčina* je v necelé čtvrtině případů uváděna jako domnělé (parodované nebo odmítané) ohrožení češtiny, kromě toho se objevují komentáře jejího historického vlivu na češtinu, jednou též ohrožení němčiny angličtinou; jen dvakrát je hodnocena skutečně negativně.

Jinou pozici mají zbylá klíčová slova této skupiny: substantivum *francouzština* (většinou) i adjektivum *slovenský* (vždy) figurují coby příklady situací upravených jazykovým zákonem.

„Vědecká“ skupina je kontaminována specifickými užitími – klíčová slova nejsou obvykle předmětem hovoru, nýbrž jeho formálním reziduem. *Věda* se tak z naprosté většiny opakovaně objevuje v charakteristice Jiřího Krause, tehdy ředitele Ústavu pro jazyk český Akademie věd; *teorie* a *UK* několikrát v názvu Ústavu českého jazyka a *teorie* komunikace FF UK (u Oldřicha Uličného a Karla Kučery), podobně jsou mluvčí charakterizováni titulem *profesor* či označením *jazykovědec* (Jaroslav Hubáček, Alexandr Stich, Jiří Kraus, Karel Kučera, Petr Sgall). Jiné výskyty jsou spíš

menšinové: jednou se tvrdí, že se „čeština zcela suverénně uplatňuje ve všech podstatných oblastech: ve školství, ve sdělovacích prostředcích, ve vědě atd.“, u lemmatu *jazykovědec* se několikrát mluví o úloze jazykovědců (kdo to je a čím se ne/zabývá), lemma *intelektuál* má téměř všechny své výskyty v textech Karla Hvižďaly, který dává do opozice dnešního evropského *intelektuála* a staromódního národovce / komunistu.

Další analyzovaná slova nepřinesla nic relevantního, proto se zastavím už jen u výrazů *jistě* a *samozřejmě*. Vyjadřují-li postoj mluvčího k jazykové tematice, velmi často jsou součástí konstrukce parafrázovatelné jako „ano, ale...“. Zřejmé to bude z příkladů:

- (27) **Samozřejmě** jsou v dnešním jazyce slova, která bych já sám nikdy neřekl. [...] Někdy v sedmdesátých letech by bylo těžko myslitelné, aby se studenti loučili se svým profesorem ležérním „nashle“; dnes je to pro ně úplně běžná věc. Mně to sice nepřipadá přirozené a sám bych tento výraz v tak sociálně nevyvážené situaci neužil, ale na druhou to nikomu nevytýkám. Všechno živé se nutně mění a jazyk je také živý organismus (2000_12_02-MfD-Bobůrková_Eva-N-Č_R-Kučera_Karel-J).
- (28) Kolem počítačů i mobilů vznikají **samozřejmě** negativní efekty spojené především s tím, že se neužívají háčky a čárky. [...] **Samozřejmě** si mladí lidé zvykají vyjadřovat se neformálně a stručně, což my starší někdy neradi vidíme. Celkově však soudím, že tyto trendy češtině nijak zvlášť neublíží (2004_03_31-Právo-Matulík_Rostislav-N-R-Sgall_Petr-J).
- (29) **Jistě** jsou mezi Čechy intelektuálové a nepochybně jsou mezi Čechy burani. Staromilci **samozřejmě** často říkají – jo to za našeho mládí, tohle takhle nebylo, za našeho mládí se mluvilo lépe... [...] To je možná částečně pravda, ale částečně tento efekt vzniká také díky masovosti elektronických sdělovacích prostředků. [...] To buranství tu bylo vždycky, jenže dnes se prosadilo tak, jak jindy nemělo možnost (2004_05_16-NS-Palán_Milan-N-R-Oliva_Karel-J).
- (30) Na jednu stranu je z pozice těch cizinek **samozřejmě** „příšernost“, když říkáme Serena Williamsová nebo Hillary Clintonová. Absolutně jim dávám za pravdu. Na druhou stranu to není nějaká libovůle jazykovědců, to má velmi důležitou funkci: přechylování totiž umožňuje cizí ženská jména skloňovat (2004_05_16-NS-Palán_Milan-N-R-Oliva_Karel-J).

Příklad (27) je dalším drobným reprezentantem jazykového organicismu.

Z nesdružených klíčových slov se pozastavím alespoň u několika následujících. *Komunistu* jsem prověřoval, neboť je myslitelné, že toto označení může fungovat jako negativní nálepka a argument proti jazykovému zákonu sám o sobě. Docela se to nepotvrdilo, přesto je však necelá třetina takových případů, v nichž se něco komunistům přímo připisuje jako negativní: „Teprve až překonáme dědictví právě po komunistech...“, „Věrní svým tradicím, komunisté by jistě rádi vytvořili nějaký cenzorský úřad“, „Byli to právě komunisté, kdo se postarali o ideologický balast v ní [předlistopadové ústavě; OD]“, „Čeští komunisté, molodci, se své otčiny zastanou!“, „Naši komunisté se cítí nejlépe ve skanzenu obehaném ostnatým drátem, v který proměnili Československo po roce 1948“, „tato vláda dobila a doničila v české kultuře to, co nestihli komunisté ze čtyřicet let“, „Prozrazuje [snaha po ochraně jazyka; OD] na komunisty, že se vůbec nezměnili. Čím je ústavní zákon vágnější, tím je zneužitelnější.“

Nástroj má jen čtyři výskyty, z toho jeden se týká přímo jazyka a dva jazykového zákona – a to v negativních vyzněních (*nástroj zvůle*, *nástroj ubližování*). A sloveso *trpět* se ve třech ze čtyř výskytů taktéž týká jazyka – jednou *trpí čistota jazyka cizími slovy*, jednou *trpí jazyk póvlizací společnosti*, jednou jde o *neduhu*, *jimiž trpí mluva veřejně vystupujících lidí*.

- (31) Lze se sice odvolávat na to, že něco podobného mají Francouzi, Slováci, ba i Poláci (tam ho prosadila pravice přes odpor levice!). Tyto zákony však příliš nefungují a situaci pro všechny strany spíše komplikují. Jejich spodní, nevyslovený tón je: braňte svůj jazyk proti globalizaci a hlavně

amerikanizaci. Pocit tohoto ohrožení nelze jen lacině popírat a bagatelizovat. [...] Ale to nevyřeší žádný zákon (1999_09_20-LN-Stich_Alexandr-J-K).

- (32) (17) Prakticky jednotný hlas kritiků předlohy poslankyně Ivany Levé říkal, že samozřejmě nelze nevnímat prachbídnu úroveň moderátorů, kteří mají zaprvé sklony dělat vše pro poslechovost, a tudíž se příliš podbízejí žoviálností až vulgaritami a za druhé jsou jejich češtině schopnosti značně limitovány co do znalosti gramatiky, větné stavby a co hlavně, průvodci pořadů či proudů hudby mívají obvykle zoufale chudý slovník. Nicméně to vše neznamená, že má být zákonem stanovena norma spisovnosti. [...] se asi duchaplnějšího a nevtíravějšího mluveného projevu v soukromé sféře hned tak nedočkáme. Hřát nás přitom bude snad moci jen to pomyšlení, že k nápravě nedošlo vynuceně, tj. zákonným opatřením připomínajícím bezmála nějaké okupační vyhlášky. Nicméně boj s komunistickými nápady zatím pokračuje, ba dokonce se rozrůstá. Ve středu totiž zákonodárci KSČM prosadili [...] novelu ústavy, která by zakotvila češtinu jako národní jazyk. To už prakticky okupační vyhláškou je a ne náhodou podobný zákon prosadili v nejhorších postkomunistických letech na Slovensku populističtí nacionalisté [...] (2004_03_31-ČRo6-Konrád_Ondřej-N-K).
- (33) (18) Vášnivě lze prožívat i něco tak nesmyslného, jako je jazykový zákon. Jediné, co se zlepšuje, zvětšuje, narůstá, v čem trháme rekordy, je státní reglementace. Zrovna na jazykovém zákonu jsou pěkně čitelné hospodářské představy vlády. Jazyk (a hospodářství) selepší, když na to bude dobrý zákon a budeme to dobře řídit. Jenže jazyk (a hospodářství) potřebuje pravý opak – svobodný prostor k rozvoji, na který je každá vláda krátká (2004_03_31-MfD-Steigerwald_Karel-N-K).

Příklady (32) a (33) vykazují vysokou míru odporu vůči regulování oblasti, která by podle jejich autorů měla zůstat svobodná. Označil bych to bez váhání za liberalismus, jenže Lanstyák (2016) ho vymezuje jako „presvedčenie, že výber jazyka aj spôsob používania jazyka je súkromnou záležitosťou hovoriaceho, univerzálnym ľudským právom, ktoré – ak sa neuplatňuje prirodzeným spôsobom – by mal zabezpečiť pre svojich občanov štát“. Je otázkou, nakolik v onom zabezpečování vidět aktivní (a pro jazykového liberála snad i nevítané) zasahování státu, anebo je to právě takové regulování regulace a ochrana před ochranou, které by Karel Steigerwald z příkladu (33) přijal jako svobodný prostor k rozvoji. Přikláním se nakonec k druhé variantě a tvrdím, že zmíněné příklady náležejí k jazykovému liberalismu.

Vzhledem k výše komentovaným klíčovým slovům a jejich užití v konkordancích označím za výrazné rysy subkorpusu JAZMED_PROTI zmiňování cizích jazyků bez jejich převažujícího negativního hodnocení; nemalý počet lingvistů v textech, ať už ve funkci autorů, respondentů rozhovoru, či citovaných mluvčích; uznávání existence jistých neblahých jevů týkajících se stavu češtiny nebo v češtině vedené veřejné komunikace, ovšem za jejich současné relativizace, bagatelizace; a minoritní, přesto však zřetelné používání příslušnosti ke komunistické straně jako negativa.

6.3.2 JAZMED_PRO-REFMED a JAZMED-PROTI-REFMED

V zaměření na rozdíly mezi zastánci a odpůrci jazykových zákonů v mediálním diskurzu budu pokračovat rozbořem seznamu slov, která jsou mezi stovkou neklíčovějších pro subkorpus JAZMED_PRO vůči referenčnímu korpusu mediálních textů a zároveň nejsou na takovém seznamu pro „opačný“ subkorpus.

JAZMED_PRO-REFMED								
1/3			2/3			3/3		
C's d	R	Lemma	C's d	R	Lemma	C's d	R	Lemma
0,73	19	sněmovna_noun	0,53	58	právní_adjective	0,49	83	médium_noun
0,65	28	právo_noun	0,53	59	vláda_noun	0,48	85	zdeněk_noun
0,64	29	kulturní_adjective	0,53	60	jeho_pronoun	0,48	86	proč_adverb
0,63	32	vzor_noun	0,52	61	přijetí_noun	0,47	88	úředním_adjective
0,60	36	aby_conjunction	0,52	63	stát_noun	0,47	89	schopnost_noun
0,57	43	národnostní_adjective	0,52	64	zejména_adverb	0,47	90	francie_noun
0,57	44	prostředek_noun	0,52	65	republika_noun	0,47	91	svůj_pronoun
0,56	45	německy_adverb	0,51	67	zcela_adverb	0,47	92	amerikanizace_noun
0,56	46	zpravodajství_noun	0,51	70	kdyby_conjunction	0,46	93	uzákonit_verb
0,56	47	předložit_verb	0,51	73	vyjadřování_noun	0,46	94	intonace_noun
0,55	48	anglicky_adverb	0,51	74	haló_interjection	0,46	95	moderátor_noun
0,55	49	menšín_noun	0,51	75	televize_noun	0,46	96	desetiletí_noun
0,54	54	přece_adverb	0,50	76	šou_adjective	0,46	97	zakotvit_verb
0,54	55	paragraf_noun	0,50	78	poslanecké_adjective	0,46	98	klanica_noun
0,53	56	mediální_adjective	0,50	79	pravopis_noun	0,46	99	číst_verb
0,53	57	článek_noun	0,49	81	umět_verb	0,46	100	obsažený_adjective

Tabulka 6.8 Klíčová slova přítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED a zároveň nepřítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZMED_PROTI vůči referenčnímu REFMED; šedě jsou uvedena klíčová považovaná za irelevantní, kurzívou chybně lemmatizovaná klíčová slova

V orientaci v seznamu klíčových slov z tabulky 6.8 opět napomůže jejich sdružení do sémantických skupin:

- **legislativa:** právo, právní, sněmovna, *poslanecké*, článek, paragraf, přijetí, předložit, uzákonit, zakotvit,
  - **cizí:** amerikanizace, anglicky, německy, Francie,
  - **menšiny:** národnostní, *menšín*,
  - **média:** médium, mediální, televize, zpravodajství, moderátor, haló,
  - **stát:** stát, republika,
  - **projevy:** vyjadřování, číst,
  - **dovednosti:** umět, schopnost.
-
- **substantiva:** vzor, prostředek, vláda, šou, pravopis, intonace, desetiletí,
  - **adjektiva:** kulturní, *úředním*, *obsažený*,
  - **adverbia:** přece, zejména, zcela, proč.

K „legislativní“ skupině jen poznamenám, že *přijetí* v ní není tak zcela jednoznačné – *přijetí zákona* tvoří polovinu výskytů, objevuje se však také *přijetí do EU, do NATO* nebo *do pracovního poměru*.

O „cizí“ skupině klíčových slov platí v podstatě totéž, co jsem uváděl už výše u nejostřejších rozdílů mezi oběma mediálními subkorpusy. Zřetelněji zde však vystupuje většinou negativně pojednávaná angličtina, v menší míře i němčina.

Také „mediální“ skupina vyjadřuje víceméně totéž, co jsem ukázal v předchozím rozboru. Doplním jen to, že něco přes čtvrtinu výskytů klíčového slova *médium* najdeme v konstrukcích jako *péče o jazyk v médiích* (kritika stavu nebo požadavek na zlepšení) či *pronikání negativních prvků do češtiny v médiích*. K tomu připojím ještě slovo *umět* z jiné skupiny, které se však ve více než polovině případů ukázalo být spjaté s požadavkem *umět dobře česky*, mířeném zejména na novináře a moderátory.

Přestože bych mohl předpokládat, že slovo *prostředek* se bude hojně týkat dorozumivací funkce jazyka, ukázalo se, že přes polovinu jeho výskytů tvoří *sdělovací prostředky* (médiá) a *finanční prostředky*; jazykové výskyty jsou jednotlivé – objevuje se *český jazyk jako prostředek dorozumívání/komunikace*, jako *výrazový prostředek národní kultury* nebo jako *prostředek posílení národního citění*.

K pravopisu jen stručně poznamenám, že se z větší části objevuje v názvu *Pravidla českého pravopisu*.

Poslední klíčové slovo, k němuž uvedu něco podrobnějšího, je výraz *kulturní*. Jeho významy a kolokace jsou dost pestré, netvoří koherentnější celek, za zmínku však stojí označení českého jazyka za *kulturní bohatství/statek*, *kulturní hodnotu* a zdůraznění jeho *kulturního a civilizačního významu*; dále se hovoří o *kulturní úrovni* (národa nebo přímo češtiny), *kulturních tradicích* a též *kulturní politice*.

Vyznění vybraných klíčových slov opět doloží příklady:

- (34) [...] se sice žáci dočtou v holé větě, že čeští politikové prosazovali úplné zrovnoprávnění češtiny s němčinou, ale opět ani řádek v jaké podřízenosti byl ještě v 19. století český jazyk k německému. Ani jak byly uplatňovány nejrůznější formy politického a hospodářského tlaku proti jeho používání, jaké všemožné prostředky byly používány na odnárodnění. Stačí trochu zamyšlení na analogii s dneškem – němečtí majitelé v průmyslu, peněžnictví a obchodu – čeští podřízení. Tedy nic nového pod sluncem, jen se změnilo oslovení, ale důsledky pro náš stát zůstávají. Proto je tak nutné přijetí zákona o ochraně českého jazyka jednoznačně určující, že jde o státní jazyk platný po celé **republice** bez ohledu majitele, kde nikdo nemá právo si vynucovat jakékoliv jednání a dorozumívání v jiném jazyce než je státní (2000_02_04-Haló-Příhoda_Vratislav-X-K).
- (35) Řešení neblahé situace při užívání češtiny mimo jiné na televizní obrazovce začíná zejména pozitivním vzorem. Tím by měli být nejrůznější mluvčí státních institucí či politických uskupení. Až na výjimky tímto vzorem nejsou. Přitom český jazyk je nezanedbatelným národním pokladem, který je třeba hrdě chránit mimo jiné i při našem putování do Evropské unie. Ušlechtilý spisovný jazyk totiž národně sjednocuje a jeho **kulturní** i civilizační význam je zcela nezastupitelný. Především k udržení vlastní identity ve stále více se propojujícím světě (2002_01_07-Pávo-Petrů_Josef-P-K).
- (36) Já i ostatní předkladatelé se domníváme, že pro Českou republiku je kromě názvu právě český jazyk nejvýraznějším znakem identity, že jeho zakotvení v ústavě je zcela přirozené, navazující mimo jiné i na tradice a na ústavu první republiky (2004_04_07-Haló-Bičík_Milan_Rusová_Marie-P-K).
- (37) V příhraničním západočeském kraji s Německem jsme pronikavěji než ve vnitrozemí svědky **germanizace** ve všech oblastech našeho života, což je více než znepokojující. Už jen první pohled na ulice měst a některých obcí, zejména Chebska a Karlovarska, nám připomíná dobu hitlerovského protektorátu. U reklam, veřejných nápisů, jídelních lístků, dominuje jen němčina. V okrese Domažlice vyvolává znepokojení, že mnohé české firmy přecházejí do německého vlastnictví. Regionální tisk už

je v německých rukou. Proto podporujeme snahu poslanců KSČM o přijetí zákona o státním jazyku ČR a o jazycích národnostních menšin. Není to práce lehká. Vyžaduje mnoho trpělivosti i odvahy. Zejména je třeba rozšiřovat počet těch, kterým není lhostejný osud našeho národa (1996_12_12-Haló-Wiendl_J-X-K).

- (38) Zajímavá je korelace dramatického nárůstu **amerikanizace** češtiny a českých reálií vůbec s jasně patrným poklesem průměrné kulturní úrovně češtiny, které lze pozorovat od počátku devadesátých let. Hovorová čeština bez odporu kohokoliv proniká do médií a zdá se, že zde, patrně po vzoru médií amerických, již zůstane. Narůstá frekvence vulgarismů v médiích, na plátně kin i v literatuře. V současnosti jsme svědky dokonce návrhů novely mediálního zákona, která by médiím již neukládala používání spisovného jazyka. Není divu, televizní hlasatelé či moderátoři již roky bez uzardění či odporu šéfredaktorů používají výrazy „naboural“, „fotil“, „načapal“, „propásl“, „ambasáda“... a především „Česko“ – příklad hanobení mateřštiny obzvláštní tragikomičnosti a symboliky (2004_05_24-LitN-Petráček_Václav-L-K).
- (39) Z dalšího textu je zřejmé, že ochranu jazyka si Špidlův kabinet spojuje s aktivním zasahováním státu do vývoje jazyka a jeho kultivací. »Tady jde o zřejmý omyl. Český jazyk, to přece vůbec není často citovaný jazyk spisovný, ať už máme na mysli knižní, neutrální nebo hovorovou formu jazyka. Český jazyk, to jsou i jeho interdialekty, nebo chcete-li nářečí – česká, hanácká, moravsko-slovenská, slezská nebo lašská, jsou to také sociolekty, ať už to jsou profesionalismy nebo slangismy, je to i argot. Je to zkrátka celý náš společný jazyk v celé jeho kráse a bohatosti. V běžném životě má každá forma jazyka své uplatnění a své místo podle dané situace. My nechceme český jazyk obecně ani násilně kultivovat, ani konzervovat, ani mu něco předepisovat. My mu chceme pouze poskytnout základní ochranu, ochranu tak, jak si stát chrání nebo by měl chránit svoji nezávislost, své hranice, svou měnu, své přírodní bohatství, své občany. Zkrátka vše, co dělá Českou republiku Českou republikou,« konstatoval komunistický poslanec [Milan Bičík] (2004_04_01-Haló-ku-N-Z).
- (40) Občan by měl; OD] »Odplevelovat« nevhodná slova, která ji kazí včetně germanismů a anglicismů. Kultura jazyka, řeči a vyjadřování je součástí národní kultury, duchovního rozměru společnosti. Ne náhodou dokument KSČM k aktuálním otázkám kultury, zveřejněný v Haló novinách, poukazuje na potřebu chránit ji a v její celistvosti ji rozvíjet (2001_07_04-Haló-Pecharová_Jaroslava-N-K).

Ukázka (35) je pěkným příkladem jazykového standardismu – přesvědčení, že standardní varieta je výjimečně vyspělá, důležitá apod. Ukázka (37) kombinuje protektivismus, nejspíš extrudismus, které jsem už zmiňoval výše, ale také prvky monolingvismu (z textu vyplývá, že na českém území by se mělo mluvit česky) i etatismu (státní a etnické hranice by měly být identické).

Tentýž postup jako výše teď uplatním pro stejně sestavený seznam klíčových slov specifický pro subkorpus JAZMED_PROTI.

JAZMED_PROTI-REFMED								
1/3			2/3			3/3		
C's d	R	Lemma	C's d	R	Lemma	C's d	R	Lemma
0,65	20	ostatně_adverb	0,52	50	latina_noun	0,46	82	zbytečný_adjective
0,64	22	snad_adverb	0,51	53	takový_pronoun	0,46	83	hovorový_adjective
0,63	24	jazykovědec_noun	0,51	54	styk_noun	0,46	84	obohacovat_verb
0,62	26	lze_verb	0,51	57	nějaký_pronoun	0,45	85	docela_adverb
0,62	27	jistě_adverb	0,50	59	evropa_noun	0,45	86	mluvený_adjective
0,62	28	komunistický_adjective	0,50	63	něco_pronoun	0,45	87	psát_verb
0,60	30	používat_verb	0,49	65	používání_noun	0,44	89	autor_noun
0,59	32	podoba_noun	0,49	66	smysl_noun	0,44	90	dost_adverb

0,59	33	projev_noun	0,49	67	komplex_noun	0,44	91	nedílný_adjective
0,58	34	užívat_verb	0,48	71	nýbrž_conjunction	0,44	93	nikoliv_adverb
0,57	35	vlastně_adverb	0,47	72	úroveň_noun	0,44	94	ba_particle
0,56	36	snaha_noun	0,47	73	evropský_adjective	0,43	95	proto_conjunction
0,55	38	ovšem_particle	0,47	76	možná_adverb	0,43	96	spíše_adverb
0,55	39	slovensko_noun	0,47	77	zdát_verb	0,43	97	onen_pronoun
0,54	46	francouzština_noun	0,47	78	prvý_adjective	0,43	100	soukromý_adjective
0,53	48	kdo_pronoun	0,46	80	vyjadřovat_verb	0,43	102	projít_verb

Tabulka 6.9 Klíčová slova přítomná ve 100 nejklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PROTI vůči referenčnímu REFMED a zároveň nepřítomná ve 100 nejklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED; šedě jsou uvedena klíčová považovaná za irelevantní

Pro snazší uchopení klíčových slov z tabulky 6.9 opět nabídnu sdružení do skupin souvisejících lemmat:

- **užívání:** užívat, používat, používání,
  - **cizí:** francouzština, latina, slovensko, evropa, evropský,
  - **hodnocení:** zbytečný, nedílný,
  - **mluvenost:** hovorový, mluvený,
  - **projev:** projev, vyjadřovat, psát, autor,
  - **modalizátory:** ostatně, ovšem, vlastně, možná, snad, jistě, spíše, docela, dost, nikoliv.
-
- **substantiva:** jazykovědec, podoba, snaha, styk, smysl, komplex, úroveň,
  - **adjektiva:** komunistický, první, soukromý,
  - **adverbia:** lze, zdát, obohacovat, projít.

Francouzština i latina v subkorpusu JAZMED_PROTI už byly popsány výše. Zahraniční kontext doplňuje *Slovensko* coby příklad země s jazykovým zákonem, zde ovšem z větší části s negativním hodnocením; *Evropa* a *evropský* se několikrát týkají přímo jazyka, jejich vyznění je však nejednoznačné.

Užívají-li odpůrci jazykových regulací adjektivum *nedílný*, pak jde vždy o citaci z návrhu zákona *o nedílné součásti státní a národní identity*. Naproti tomu slovo *zbytečný* vyjadřuje jejich vlastní přesvědčení – z poloviny takto hodnotí jazykový zákon, jen menšinově užívání angličtiny nebo obecněji cizích slov.

V kontrastu s výše rozebíranou funkcí označení komunisty zde konstatují, že adjektivum *komunistický* je vždy referenční, nikdy hodnotící.

Klíčové slovo *soukromý* označuje ze tří čtvrtin média – pak jde vždy o kvalitu češtiny nebo komunikace v nich, jen malá část z nich je však negativně hodnotící.

A stručně ke slovesu *obohacovat*: čtyři z pěti výskytů jsou jazykové, dvakrát je čeština agens a obohacuje se, dvakrát je *patiens* a obohacují ji cizí/nové výrazy. I tyto (byť nemnohé) případy poukazují na částečně pozitivní vnímání vnějších vlivů působících na český jazyk.

- (41) Zákon o češtině coby státním jazyce navrhl před třemi lety Miloslav Kučera a poslanci ČSSD a KSČM. Neprošel o jeden hlas. Obavy z oslabování češtiny sdílím, ale zákon o její ochraně nelze přijmout. Stále totiž chybí zákonná úprava užívání menšinových jazyků v úředním styku. Ochrana většinového jazyka je vždy chápána jako útisk menšin. Mečiarovo Slovensko kvůli tomu nechťeli pustit do Unie. Ta je totiž na rozdíl od rakousko-uherského mocnářství i první čs. republiky založena na multikulturalitě. Čeština zatím menšinovým jazykem není. Aby se jí nestala, požadujeme po politicích i vůbec v životě její užívání, omezujeme často zbytečnou angličtinu, braňme se barbarismům z americké angličtiny a vůbec dbejme o čistotu jazyka. Je to jeden z mála národních zájmů, které jsou národní i etnické. Ostatní mají rozměr občanský, státní, případně evropský a často i univerzální (2002_11_29-Právo-Uhl_Petr-P-K).
- (42) Pohraničí je plné Němců, Praha plná Američanů. Což o to, ale ti drzí cizáci, například ti, co se vydali přes oceán učit (za české učitelské platy) naše děti anglicky, mají tu drzost, že se ve svém jazyce vybavují v restauracích, dokonce si i vydávají cizojazyčné noviny! Co však horšího, naši lidé cizozemcům podlézají, dokonce pro ně vyhotovují rozličné cizojazyčné nápisy pro orientaci, ba i celé jídelní lístky v restauracích. A ještě dál: čeští studenti sociálních věd jsou nuceni chodit na přednášky v angličtině, protože pro některé předměty, které v minulých letech zdařile nahrazoval marxismus-leninismus, nejsou čeští lektori. A prakticky všichni vysokoškoláci mají ve školách k dispozici počítače, zdarma napojené na celosvětovou síť Internet, kde totálně převládá angličtina! Naštěstí se našli stateční ochránci našeho národa a naší mateřštiny, kteří včas rozeznali, že naše česká svěbytnost, ba i samotný jazyk jsou ve stavu ohrožení. Čeští komunisté, molodci, se své otčiny zastanou! Navrhovat dnes, nedlouho poté, co se tímtož otřesně »zviditelnilo« Slovensko, jazykový zákon, vyžaduje sice nemalý kus otrlosti, ale oni trochu té ostudy rádi unesou... Jenže ono to asi bude o něčem jiném. Že by dnes podobná stupidita prošla českým Parlamentem, tomu asi sami předkladatelé nevěří. Strach z cizáků však je již od příchodu fašismu oblíbeným tématem všech evropských extremistických partají, a těm se vždy vyplácelo šťouchnout do bahna při společenském dně a oslovit potenciálního voliče, který je dost hloupý, dost nevzdělaný, dost zbabělý a dost zamindrákovaný, že na to zabere. Takže jediný, kdo může tratit, je pan doktor Sládek, který se o tento typ voliče s KSČM dělí (1996_01_02-ZN-Franěk_Jiří-N-K).
- (43) Několik poslanců podalo návrh „zákona o jazyce České republiky“. Za obec jazykovědců se ozval (LN 6. září) už Oldřich Uličný a sdělil veřejnosti svůj návod, jak se na celou věc dívat: „Zákon na ochranu češtiny je **zbytečný**.“ Je možno s tím v zásadě souhlasit a je možno postoupit v úvahách na toto téma dále (1999_09_20-LN-Stich_Alexandr-J-K).

V příkladu (41) nacházíme ideologie protektivismu („Obavy z oslabování češtiny sdílím“) a purismu („braňme se barbarismům z americké angličtiny a vůbec dbejme o čistotu jazyka“). Jen vysvětlení, proč nepřijímat jazykový zákon, je v tomto případě netypické. Petr Uhl by zřejmě jazykový zákon uvítal, ale ještě předtím je podle něj potřeba ošetřit jazyková práva menšin.

Srovnání obou seznamů klíčových slov a jejich konkrétního zapojení do kontextu v konkordancích lze asi nejlépe postihnout na příkladu zmiňování cizích jazyků a zahraničního rámce. Zatímco u zastánců se cizí vlivy prezentují negativně (viz *amerikanizace*, *germanizace*, ale i kritická vyjádření o angličtině aj.), odpůrci je coby ohrožení odmítají, naopak mluví v souvislosti s cizími prvky o obohacování češtiny. Zastánci dávají za příklad jiné evropské země s existující jazykovou regulací, odpůrci slovenský jazykový zákon kritizují.

Zřetelná je v JAZMED_PRO starost o úroveň vyjadřování v médiích a v ní obsažená nespokojenost s užíváním češtiny v této oblasti; v druhém subkorpusu podobné odsudky také najdeme, ovšem v daleko menší míře.

Po srovnání rozdílností zaměřím pozornost naopak na shodné motivy. Tabulka 6.10 ukazuje klíčová slova, která jsou mezi prvními 100 pozicemi v obou subkorpusech (při referenčním REFMED).

1/2					2/2				
JAZMED_PRO			JAZMED_PROTI		JAZMED_PRO			JAZMED_PROTI	
C's d	R	Lemma	R	C's d	C's d	R	Lemma	R	C's d
2,09	1	jazyk_noun	1	2,15	0,63	30	státní_adjective	55	0,51
1,58	2	zákon_noun	3	1,40	0,63	31	rozhlasový_adjective	44	0,54
1,39	3	čeština_noun	2	1,74	0,61	33	identita_noun	43	0,55
1,17	4	poslanec_noun	61	0,50	0,60	34	jen_particle	47	0,53
1,17	5	český_adjective	5	1,27	0,60	35	věta_noun	56	0,51
1,13	6	můj_pronoun	51	0,51	0,60	37	jak_adverb	25	0,63
1,09	7	návrh_noun	13	0,84	0,59	38	úřední_adjective	60	0,50
1,00	8	jazykový_adjective	4	1,36	0,59	39	kultura_noun	41	0,55
0,95	9	že_conjunction	8	0,96	0,59	40	o_preposition	40	0,55
0,92	10	chránit_verb	69	0,48	0,58	41	angličtina_noun	15	0,77
0,90	11	ksčm_noun	42	0,55	0,57	42	mateřtina_noun	75	0,47
0,85	12	spisovný_adjective	88	0,44	0,55	50	výraz_noun	29	0,62
0,84	13	národní_adjective	9	0,94	0,54	51	ústavní_adjective	31	0,59
0,84	14	cizí_adjective	18	0,72	0,54	52	norma_noun	49	0,52
0,84	15	ochrana_noun	10	0,94	0,54	53	ten_pronoun	7	1,03
0,84	16	slovo_noun	11	0,90	0,52	62	dbát_verb	98	0,43
0,80	17	jako_conjunction	6	1,19	0,52	66	němčina_noun	12	0,87
0,76	18	česky_adverb	68	0,49	0,51	68	příklad_noun	74	0,47
0,73	20	televizní_adjective	92	0,44	0,51	69	mluvit_verb	16	0,75
0,72	21	řeč_noun	45	0,54	0,51	71	občan_noun	79	0,47
0,72	22	být_verb	62	0,50	0,51	72	jiný_adjective	21	0,65
0,70	23	národ_noun	14	0,80	0,50	77	co_adverb	58	0,50
0,70	24	ústava_noun	23	0,64	0,49	80	komunista_noun	17	0,72
0,68	25	hovořit_verb	52	0,51	0,49	82	či_conjunction	19	0,70
0,66	26	třeba_adverb	64	0,50	0,49	84	slovník_noun	99	0,43
0,65	27	co_pronoun	70	0,48	0,48	87	užívání_noun	37	0,56

Tabulka 6.10 Klíčová slova přítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED a zároveň ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PROTI vůči referenčnímu REFMED; šedě jsou uvedena klíčová považovaná za irelevantní

Nyní uvedu sémantické skupiny klíčových slov z tabulky 6.10:

- **jazyk:** řeč, jazyk, jazykový, mateřtina, čeština, český, česky,
- **legislativa:** poslanec, návrh, norma, zákon, ústava, ústavní,
- **atributy jazyka:** státní, úřední,
- **hodnoty:** národ, národní, kulturní, identita, dbát, chránit, ochrana,
- **cizí:** cizí, angličtina, němčina,
- **média:** televizní, rozhlasový,
- **komunistický:** KSČM, komunista,

- **projevy:** hovořit, mluvit, věta, slovo, výraz.
- **substantiva:** příklad, občan, slovník, užívání,
- **adjektiva:** spisovný, jiný,
- **slovesa:** být,
- **adverbia:** třeba, jak.

Podobně, jako tomu bylo v parlamentní části diskurzu, i tady se obě názorové skupiny shodují v tematizování základních oblastí. Obě nepřekvapivě hovoří o jazyce, češtině a jevech souvisejících, používají označení jazyka objevující se v předkládaných návrzích zákona (*národní, státní, úřední*), vyjadřují se k dalším pojmům v zákonech zmiňovaných, jako je *ochrana jazyka, národní (a/nebo) kulturní identita* apod. Kromě toho se pochopitelně mezi klíčovými slovy nachází řada výrazů odrážejících parlamentní realitu.

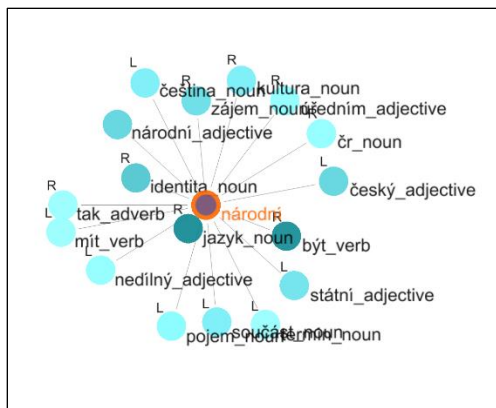
Lze usoudit, že „parlamentní/legislativní“ skupina výrazů (*poslanec, návrh* atd.) nebude nabývat s ohledem na ten či onen subkorpus odlišných významů. Podobně pominu motivy, které jsem již rozebral v předchozích srovnáních (např. *angličtina a němčina, KSČM a komunistá, televizní* aj.). Než se zaměřím na jádrové motivy a podrobím je podrobnějšímu rozboru, upozorním zde ještě na několik jednotlivých klíčových slov:

Shody i na hlubší než jen povrchové úrovni používání stejných výrazů ilustruje adjektivum *spisovný*. V subkorpusu *JAZMED_PROTI* se sice na rozdíl od druhého subkorpusu kromě základních spojení *spisovný jazyk* a *spisovná čeština* vyskytují i odbornější termíny jako *útvár, norma* apod. (to je vysvětlitelné přítomností promluv lingvistů v tomto subkorpusu), jinak je ale vyznění podobné. Zjednodušeně lze říci, že obě skupiny mají převážně za to, že spisovná čeština má ve veřejném prostoru svou relevanci a je vhodné věnovat jí určitou péči.

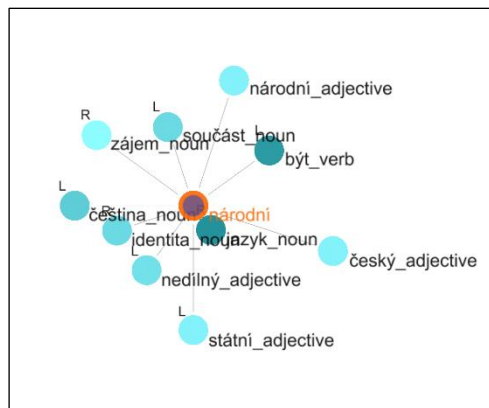
Příkladem – byť nevelké – rozdílnosti pojmání téhož výrazu může být substantivum *občan*. Pravda, většina výskytů není nijak specifická, v obou subkorpusech se také zmiňují občané – příslušníci (národnostních/jazykových) menšin. Přece jen však zaujme, že zastánci jazykových zákonů také několikrát zmiňují, že dostávají od *občanů* dopisy požadujících prosazení zákonné ochrany českého jazyka, zatímco odpůrci (v obecné shodě s názorovými spojenci z řad poslanců) připomínají, že ústava je postavena právě na *občanech*, nikoliv příslušnících (jednoho) národa.

6.3.3 Kolokační analýza vybraných klíčových slov

Zvláštní pozornost si zaslouží především jedny ze základních a nejfrekventovanějších pojmů celého diskurzu: *národní a jazyk*. Toto tvrzení má oporu v předanalytické znalosti diskurzu, již provedené analýze v parlamentním korpusu a ostatně i v tématu samotném – *jazyk* je klíčový už proto, že se má práce soustředit na *jazykové* ideologie v diskurzu vymezeném debatami o *jazykových* zákonech. *Národ* je motiv se zjevným potenciálem diskurzivně utvářet skupinové identity, opozice *my × oni* a na základě takto konstruované inkluze a exkluze také legitimizovat diskurzivní mocenské praxe s potenciálními negativními dopady na některé skupiny lidí. Navíc je *národ* jádrem ideologie jazykového nacionalismu, jejíž projevy identifikoval v českém prostředí např. Bermel (2007), a je tedy na místě prověřit je i v mém materiálu.

Obrázek 6.6 Kolokace lemmatu *národní* v JAZMED_PRO-REFMED; hodnota LL 6,63, frekvence kolokátu min. 5

Obrázek 6.7 Kolokace lemmatu *národní* v JAZMED_PROTI-REFMED; hodnota LL 6,63, frekvence kolokátu min. 5

Pozice	Lemma	LL	Fq _{kol}	Fq _{korp}
R	jazyk_n	295,74	48	280
R	identita_n	185,27	18	20
R	být_v	158,41	44	862
R	zájem_n	113,28	12	16
L	součást_n	82,08	9	13
L	státní_adj	77,54	11	34
M	národní_adj	77,265	14	87
L	nedílňý_adj	67,37	6	5
L	pojem_n	61,74	7	11
R	kultura_n	52,92	9	46
L	český_adj	52,76	14	205
R	úředním_adj	50,06	6	11
L	termín_n	43,70	5	8
R	čr_n	38,34	6	24
L	čestina_n	36,30	9	112
R	tak_adv	20,99	5	56
L	mít_v	10,16	5	178

Tabulka 6.11 Kolokace lemmatu *národní* v JAZMED_PRO-REFMED; hodnota LL 6,63, frekvence kolokátu min. 5

Pozice	Lemma	LL	Fq _{kol}	Fq _{korp}
R	jazyk_n	159,18	28	404
L	nedílňý_adj	99,41	8	8
R	identita_n	98,54	9	12
L	součást_n	96,00	9	13
L	být_v	82,57	24	1017
L	čestina_n	52,53	11	203
R	zájem_n	51,25	5	8
L	státní_adj	45,79	6	27
M	národní_adj	37,06	6	53
M	český_adj	18,78	6	247

Tabulka 6.12 Kolokace lemmatu *národní* v JAZMED_PRO-REFMED; hodnota LL 6,63, frekvence kolokátu min. 5

Na srovnání kolokací lemmatu *národní* v subkorpusech JAZMED_PRO a JAZMED_PROTI se ukazuje několik věcí. Velkou část kolokátů oba subkorpuse sdílejí: *jazyk*, *čestina*, *identita*, *zájem*, *součást*, *státní*, *národní*, *nedílňý*, *český* a *být*. Obvykle tak najdeme konstrukce jako *čestina je národní jazyk ČR*

(případně čeština jako/coby národní jazyk ČR), český jazyk jako nedílná součást státní a národní identity nebo národní (a kulturní) identita a potřebu bránit národní zájmy.

Tím jsou zároveň vyčerpány všechny kolokáty subkorpusu odpůrců jazykových zákonů. Jejich zastánci však lemma *národní* spojují s pestřejší paletou motivů: kromě výše jmenovaných je to *pojmem, termín, kultura, ČR, tak, mít* a jako lemma chybně určený tvar *úředním*. První dvě lemmata signalizují, že se v textech někdy reaguje např. (ale nejen) na výhrady poslance ODS Jiřího Pospíšila k zavádění pojmu/termínu *národní jazyk* do české ústavy, která je postavena na občanském (nikoliv národním) principu – pak se o takové kolokaci diskutuje jakožto o *pojmu/termínu*. Lemma *kultura* je v naprosté většině přímo součástí kolokace *národní kultura*. Sloveso *mít* má jen 5 výskytů, z nichž 4 jsou jazykově relevantní, a z toho 2 výskyty jsou modální – čeština *má* být označena za národní jazyk, ustanovení *má* poskytnout základní ochranu českému jazyku.

Je tedy oprávněné uzavřít, že zastánci jazykových zákonů zmiňují jakožto *národních* více motivů (což lze snad vysvětlit vyšší hodnotou klíčivosti související s vyšší frekvencí tohoto adjektiva v subkorpusu JAZMED_PRO), jinak se však s odpůrci v jádru shodují? To by bylo neúplné tvrzení. Je pravda, že věcně zmiňují obě skupiny z velké části tytéž jevy reprezentované týmiž jazykovými protředky. Jejich vyznění, postoj mluvčích k nim, se však liší. To odhalí až konkordanční analýza.

Přímo v textech se totiž ukáže, že zatímco zastánci jazykových zákonů ve sledovaném ohledu nejčastěji formulace o národním jazyce a českém jazyce jako nedílné součásti národní identity prostě uvádějí, citují nebo parafrázuji části předložených poslaneckých návrhů (ostatně z velké části jsou poslanci KSČM mluvčími či přímo autory příslušných textů), odpůrci činí víc – k citacím nebo parafrázám týchž pasáží připojují své stanovisko. A to stanovisko je jednoznačně negativní, jak dokládají příklady vztahující se k nalezeným kolokacím *národní identita*:

- (44) Komunistická strana Čech a Moravy chce navrhnout ústavní dodatek, kterým by čeština byla chráněna jako národní jazyk. Poslanci KSČM chtějí do ústavy začlenit tuto větu: „Stát dbá na ochranu českého jazyka jako nedílné součásti státní a **národní** identity.“ Je to snaha licoměrná a nesmyslná (2003_11_08-LN-Pehe_Jiří-A-K).
- (45) Péče státu o ochranu jazyka, prvořadá hodnoty českého kulturního a historického společenství, by jistě ústavně být deklarována mohla, i když žádná ústava asi nezabrání, aby si lidé nechali jazyk zplundrovat nebo docela vzít. Vyhlásit češtinu za jazyk **národní** by ale bylo krokem zpět. I česká společnost se už posouvá od národa etnického k politickému, i ona objevuje nezbytnost multikulturality (2003_11_29-Právo-Uhl_Petr-P-K).
- (46) V ústavě tedy nejspíš nebudou absurdní věty: „Úředním jazykem je čeština. Stát dbá o ochranu českého jazyka jako nedílné součásti státní a **národní** identity.“ Samy o sobě možná vypadají nevinně, ale v ústavě moderního evropského státu, jakým Česká republika bezesporu je, nemají co dělat, byť je chtějí komunisté doprovodit konstatováním, že se tato změna nedotkne práv národnostních a etnických menšin. Že dědicové KSČ ještě dnes, když akceleruje integrační evropský proces, vytahují národoveckou kartu, to neudivuje (2004_03_31-ČRo6-Konrád_Ondřej-N-K).
- (47) Nejnovější případ poslanecké tvořivosti je nebezpečnější než předchozí dva, protože sahá do základního zákona země a vychyluje ho nežádoucím způsobem. Ústava označuje za své „zakladatele“ velmi důsledně občany a lid České republiky. Komunistický přípodotek vyzdvihující češtinu do pozice **národního** jazyka a nedílné součásti **národní** identity by se v ní vyjímal asi jako zmínka o volné soutěži politických stran v předlistopadové ústavě. Byli to právě komunisté, kdo se postarali o ideologický balast v ní. Nyní se pokoušejí do české ústavy, která je jednoznačně založena na občanském principu, propašovat nacionální harampádí (2004_04_01-HN-Tomášek_Pavel-N-K).
- (48) Na rozdíl od jiných států unie prý nemáme v základním zákoně země „zakotvenou nezbytnou základní ochranu národního jazyka, jako nedílné a podmiňující součásti státní a **národní** identity“. Jeden český

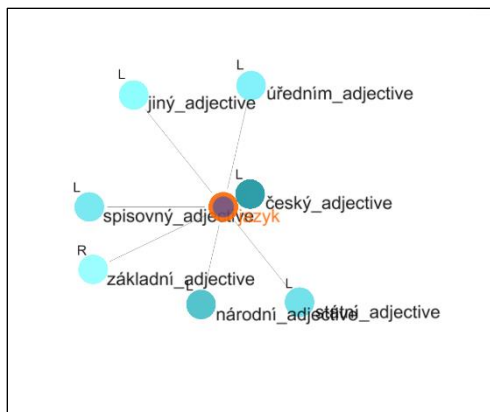
spisovatel, jehož jazyku se už nikdy nemůže dostat „nezbytné ochrany“, a to i přesto, že s komunisty alespoň po jistou část života sympatizoval, pro takovou činnost vynašel příléhavý termín mystické idiotství (2004_04_01-LN-Zvěřina_Martin-N-K).

Více či méně ze všech pěti příkladů (44)–(48) vysvítá odmítání národního principu v české ústavě. Pro přesvědčení, že jazyk je reprezentantem, dorozumívacím prostředkem nebo něčím ještě jiným pro všechny občany určitého státu, však nemá Lanstyák (2016) žádnou jazykovou ideologii zavedenou.

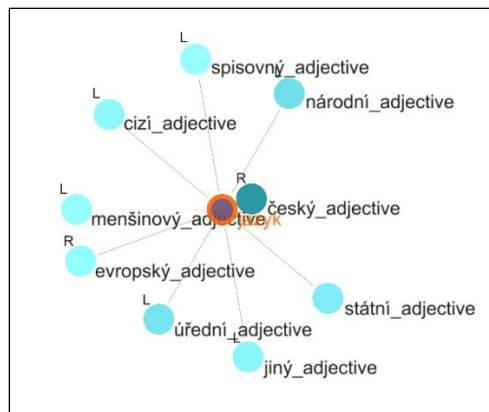
Kolokační analýzu využiju ještě k jednomu srovnání – pro obě diskurzní skupiny ukážu kolokáty slova *jazyk*. Jelikož je však v tomto případě nastavené parametry generují kolokátů mnoho a síťový graf by byl nepřehledný (*overpopulated*; viz Březina, 2017, s. 19), omezím se na ukázkou vytvořenou na základě dvou omezení: kolokáty jsem generoval na základě přísnějších numerických kritérií (hodnota kolokační míry log-likelihood 3,84 namísto výchozích 6,63; práh minimální frekvence kolokátu 10 namísto výchozích 5) a vyfiltroval jsem pouze adjektiva.⁵⁹

---

⁵⁹ Stejně analýzy jsem podnikl i pro substantiva, slovesa a adverbia, ty se však nezdály být srovnatelně názorné.

Obrázek 6.8 Kolokace lemmatu *jazyk* v JAZMED_PRO-REFMED; hodnota LL 3,84; frekvence kolokátu min. 10

Obrázek 6.9 Kolokace lemmatu *jazyk* v JAZMED_PROTI-REFMED; hodnota LL 3,84; frekvence kolokátu min. 10

Pozice	Lemma	LL	Fq (kol.)	Fq (korpus)
L	český_adjective	686,49	109	205
L	národní_adjective	294,78	48	87
L	státní_adjective	174,08	25	34
L	úředním_adjective	159,24	17	11
L	spisovný_adjective	108,43	21	53
L	jiný_adjective	55,18	13	48
R	základní_adjective	50,52	10	26

Tabulka 6.13 Kolokace lemmatu *jazyk* v JAZMED_PRO-REFMED; hodnota LL 3,84; frekvence kolokátu min. 10

Pozice	Lemma	LL	Fq (kol.)	Fq (korpus)
R	český_adjective	797,98	133	247
L	úřední_adjective	204,08	24	21
L	národní_adjective	158,38	28	53
M	státní_adjective	133,84	20	27
L	menšinový_adjective	87,06	12	14
L	cizí_adjective	73,96	15	37
L	jiný_adjective	61,59	16	63
R	evropský_adjective	54,99	13	43
L	spisovný_adjective	42,96	11	42

Tabulka 6.14 Kolokace lemmatu *jazyk* v JAZMED_PROTI-REFMED; hodnota LL 3,84; frekvence kolokátu min. 10

Skutečnosti znázorněné grafy a tabulkami 6.13 a 6.14 lze shrnout takto: Oba subkorpusy se opět z většiny shodují, a to v kolokátech *český, národní, státní, spisovný, jiný* a v nedůsledně lemmatizovaném adjektivu *úřední* (v JAZMED_PRO ve tvaru *úředním*, v JAZMED_PROTI v základním tvaru). Ve všech případech se kolokáty vážou přímo k jádrovému lemmatu *jazyk*. Shrnu nejprve situaci v JAZMED_PRO. V případě kolokátu *český* je situace z velké části jednoznačná – adjektivum *český* se objevuje v těsné blízkosti substantiva *jazyk* v 81 ze 101 případů (64 na pozici L1, 17 R1). Zcela menšinově kromě toho najdeme v případě kolokátu *národní* výskyty jako *národní identita* nebo *národní poklad*, vždy ovšem ve vztahu k *jazyku*, *státní* bývá občas také *identita*, adjektivum *jiný* je několik(málo)krát přítomno ve spojení *mimo jiné*.

Pokud jde o JAZMED_PROTI, platí totéž; pouze v případě kolokátu *český* nemalou část výskytů tvoří v textu opakovaná (ponechaná) charakteristika prof. Jiřího Krause (toho času ředitele Ústavu pro *jazyk český* Akademie věd České republiky); kromě *úředního jazyka* se objevuje i pár výskytů *jazyka* v *úředním styku*; *státní* je kromě *jazyka* i pětkrát citovaná *státní a národní identita*; adjektivum *spisovný* se kromě převažujícího *jazyka* váže jednou k *češtině*, jednou k *normě* a dvakrát k *podobě* (ovšemže *jazyka*); *jiný* se vztahuje z poloviny k *jazyku*, z poloviny k různým jiným motivům.

U zastánců jazykových zákonů kromě toho najdeme jakožto významný kolokát ještě adjektivum *základní*. To se z celkových 10 výskytů dvakrát váže k ústavě (*základnímu zákonu*), jednou k *jazyku* jako *základnímu dorozumívacímu prostředku*, dvakrát je *jazyk základní atribut/znak národa* a pětkrát jde o *základní ochranu jazyka*. Základnost toho či onoho se buď prostě neutrálně konstatuje, nebo se pro ni argumentuje pouze implicitně, ve formě presupozice (tj. propozice chápané jako nesporné, samozřejmě pravdivé):

- (49) Česká republika skutečně dosud nemá na rozdíl od některých evropských států ve svém právním řádu zakotvenou nezbytnou **základní** ochranu národního jazyka jako nedílné a podmiňující součásti národní a státní identity (2003_11_05-Haló-Autor_neuveden-X-Z).
- (50) Jde o **základní** ochranu jazyka, jak je tomu v řadě dalších evropských zemí (2004_05_24-Haló-Kojzar_Jaroslav-N-R-Levá_Ivana-P).
- (51) Ti nemnozí pak, kteří znali plnohodnotné české ekvivalenty takto zavlékaných slov, ale přesto je, ať už z horlivé loajálnosti vůči svým angloamerickým nadřízeným anebo v důsledku absence úcty ke své mateřštině a hrdosti na **základní** atribut svého vlastního národa – *jazyk* –, nepoužívali, se stali, a žel stále stávají, przniteli ještě politováníhodnějšími (2004_05_24-LitN-Petráček_Václav-L-K).

Odpůrci kromě výše zmiňovaných shod s protistranou zjevně tematizují ještě tři kolokáty, zjevně spojené s jinými jazyky než s češtinou – *menšinový, cizí a evropský*. *Menšinové jazyky* jsou v nastaveném kontextu zmiňovány výhradně v textech Petra Uhla – viz příklad (52). Adjektivum *evropský* se pojí s rozmanitější sadou výrazů a vyznění konkordancí je vzhledem k jazykovým zákonům veskrze neutrální. Zato *cizí* jsou stabilně *jazyky*, v textech odpůrců se objevují nemálokrát, a jak ukazují příklady (53)–(59), autoři v nich téměř jednoznačně nevidí hrozbu pro český jazyk:

- (52) I když Evropská charta **menšinových** a regionálních jazyků užívá termínu oficiální jazyk, nic takového jako zákonné uznání češtiny za oficiální (úřední) jazyk od nás ani Rada Evropy, která chartu připravila, ani Evropská unie neočekávají. Očekávají naopak zákonnou úpravu užívání **menšinových** jazyků. Přijímat zákon na ochranu češtiny před přijetím **menšinového** zákona, který upraví užívání **menšinových** jazyků v úředním styku a bude i jinak tyto jazyky chránit, by bylo zahrávání si s ohněm (2000_01_18-Právo-Uhl_Petr-P-K).

- (53) Na jediném správném místě, tedy v odpadkovém koši, skončil ve středu komunistický návrh jazykového zákona. Sotva lze přitom tvrdit, jak to činí Grebeníčkoví soudruzi, že jeho osud byl důsledkem kapitulace zákonodárců před náporům cizích jazyků, zejména angličtiny a němčiny, prosazujících se v místech a situacích, které by měly zůstat doménou českého jazyka. Právě z hlediska ochrany jazyka, a to před úřední diskreditací, zasloužil návrh odmítnutí. Předpoklad komunistů, že administrativní výnos, týkající se nejen veřejné, ale dokonce i soukromé sféry, posílí postavení češtiny, je scestný. Cesta ke kultivaci jazyka nevede přes státní či obecní regulaci, přes nařízení, aby firmy pro své názvy používaly výhradně češtinu, ale přes kvalitní výuku a vůli ke korektnímu užívání mateřštiny (1996_02_23-ZN-Jégl_Pavel-N-K).
- (54) Puristé se už dnes pozastavují nad nečeskými slovy v reklamách, komunistům se nelíbí cizí jazyky na školách, na řadu by přišla cenzura v hudbě a filmech (což by náramně uvítala jistá umělecká lobby). Důsledky takového počínání jsou zřejmé: provinční nacionalismus a kulturní izolace. Německé názvy nejsou zločin ani věc veřejného zájmu, a úřadům tedy nepřisluší o nich rozhodovat. [...] Čeští hostinští tak bohatnou právě díky svobodě, kterou se jazykoví regulovčící snaží potlačit (1996_10_02-MfD-Schmarz-Martin-N-K).
- (55) Do každého jazyka na světě pronikají cizí slova. Pro Čechy to není nic nového, naši pradědové používali u obyčejného zednického nářadí pojmenování kelna nebo šufan, krejčí nazýval žehlicí prkno piglajsnou. Za posledních deset let se s větší nebo menší intenzitou ozývají hlasy proti novým, převážně anglickým výrazům, s nimiž se setkáváme stále častěji. [...] Nechápu proč. Žijeme v době, kdy se Evropa sjednocuje a zavádí společnou měnu, některé národy se pro lepší budoucnost Evropy a potažmo světa vzdávají svých tradičních a osvědčených měn. Ani my se proto nemůžeme bránit novým výrazům, které mnohdy výstižněji než čeština vyjadřují danou skutečnost nebo věc. Tady musí jít vlastenectví stranou. [...] Není dobré v tomto ohledu napodobovat Slovensko i s jeho nacionálně laděným jazykovým zákonem. Omezovat slovní zásobu společnosti je chyba, lidé si nakonec stejně vyberou sami, jako se to stalo třeba s názvem Česko. Nikdo ho nechtěl, ale nakonec se v novinách používá běžně. Proto si myslím, že zanícené debaty o tom, jak máme mluvit, jsou zbytečné. Člověk se svým sklonem vše zjednodušovat si nakonec vybere ten výraz, který mu půjde nejlépe z úst, bez ohledu, zda je český, anglický, japonský či neznámého původu (1999_01_23-MsD-Navrátil_Pavel-X-K).
- (56) Předkladatelé návrhu jsou zřejmě motivováni skutečností, že českému jazyku se nevěnuje dostatečná pozornost, že je v určitém ohrožení, že se v praktické veřejné komunikaci stále více užívají cizí slova, čímž trpí čistota jazyka. [...] Je pravda, že i ve veřejné jazykové komunikaci psané i ústní je mnoho nežádoucího, co je v rozporu s požadavkem jazykové správnosti a jazykové kultury. [...] I tyto nežádoucí skutečnosti jsou však zákonité, neboť jsou odrazem rozrůzněnosti současné společnosti a jejích dynamicky se diferencujících sdělovacích potřeb. Čeština je jazyk živý, její sdělovací schopnosti a možnosti se stále rozvíjejí a obohacují. Péče o její čistotu, v širším smyslu o náležitou kulturu užívání zmíněný návrh zákona zdaleka není schopen postihnout v dostatečné míře; úroveň jazykové komunikace je věcí osobní i společenské odpovědnosti, její normy jsou dostatečně formulovány a ošetřeny jinak (1999_09_18-MsD-Hubáček_Jaroslav-J-K).
- (57) Co dělá s naším rodným jazykem záplava anglických slov, počítačová komunikace? Je ohrožen? Profesor Karel Kučera z Ústavu českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty UK je v tomto směru klidný. „To, co se vnímá jako nebezpečí, hlavně vliv angličtiny, méně němčiny, náš jazyk nezničí. Češtinu zánik rozhodně nečeká. Velmi pravděpodobně se stane jen to, co se už v historii stalo několikrát – budeme přejímat hodně cizích slov. Otázka je, zda se tím ztrácí identita jazyka – a to se patrně neděje. Neboť se neztratila ani za takzvané doby temna. I tehdy přibyla hodně cizích slov, ale jazyku to nijak zvlášť neublížilo.“ Dříve přejaté cizí výrazy dnes už často považujeme za ryze české (2000_12_02-MfD-Bobůrková_Eva-N-Č_R-Kučera_Karel-J).
- (58) Jazyk je ovšem živá struktura, která znásilňování dlouho neunes. To, co se neosvědčí, z jazyka nakonec zmizí. Snaha svazovat jazyk zákony nakonec vždy selže, pokud je namířena proti přirozené tendenci jazyka obohacovat se o cizí výrazy (2003_11_08-LN-Pehe_Jiří-A-K).

(59) Myslím, že přejíme se bát nemusíme. Stačí se podívat na dnes běžně používaná slova, z nichž je celá řada převzata z **cizích** jazyků, a přitom u mnoha z nich si to běžný mluvčí ani neuvědomuje. Slova jako škola, židle, kalhoty... (2004_05_16-NS-Palán_Milan-N-R-Oliva_Karel-J).

Příklad (55) je asi nejbližší (byť v mírné formě) tomu, co Lanstyák (2016) označuje za jazykový internacionalismus (vzájemné sblížení jazyků je v pořádku, přebírání forem cizího původu se nemá bránit). Zároveň obsahuje i něco z jazykového efektivismu (jedním ze základních principů jazykové komunikace je snaha o ekonomičnost; srov. „Člověk se svým sklonem vše zjednodušovat si nakonec vybere ten výraz, který mu půjde nejlépe z úst“). Ukázky (56) a (58) přinejmenším lexikálně odpovídají jazykovému organicismu.

6.4 Shrnutí povahy diskurzu zastánců legislativní regulace jazyka

Nyní se posunu k zodpovězení otázky, nakolik jsou si podobné diskurzní skupiny / subkorpusy zastánců jazykové regulace v parlamentním a mediálním diskurzu. Pro přehlednost opět uvedu tabulky, nejprve zachycující klíčová slova, která jsou specifická pro jeden či druhý subkorpus, a poté ukazující klíčová slova obsažená v první stovce obou subkorpů (seznamy jsou založeny na srovnání s příslušnými referenčními korpory REFPARL, resp. REFMED).

JAZPARL_PRO					
1/3		2/3		3/3	
R	Lemma	R	Lemma	R	Lemma
9	základní_adjective	50	čl_verb	78	slovenský_adjective
10	a_conjunction	51	překlad_noun	79	zvláštní_adjective
11	ústav_noun	52	vyučovací_adjective	80	mezinárodními_adjective
12	používání_noun	54	evropa_noun	81	vázat_verb
15	mateřský_adjective	55	vnitrostátní_adjective	82	vysvědčení_noun
19	etnický_adjective	57	nařízení_noun	83	instituce_noun
20	etnických_adjective	58	právnických_adjective	84	používat_verb
22	v_preposition	60	jakož_conjunction	85	uzavíraných_adjective
24	i_conjunction	61	sb_noun	86	úředními_adjective
26	stanovit_verb	62	úředně_adverb	87	obecně_adverb
29	příslušník_noun	63	předpis_noun	88	rozvíjet_verb
30	právech_noun	64	určený_adjective	90	zřizování_noun
33	užívat_verb	65	úředních_adjective	91	předkladatelé_noun
34	úprava_noun	67	prostranství_noun	92	např_adverb
36	styk_noun	68	dotknout_verb	93	bohatství_noun
38	uznávání_noun	69	upravovat_verb	94	používaný_adjective
42	označování_noun	70	uzavírání_noun	95	dědictví_noun
44	menšina_noun	71	národnost_noun	96	tvořit_verb
45	těž_adverb	72	ověřený_adjective	97	ustanovení_noun
46	svobod_noun	73	obyvatelstvo_noun	99	publikace_noun
47	osoba_noun	75	francouzský_adjective	100	listina_noun
48	smlouva_noun	76	upravit_verb	101	povinnost_noun
49	fyzický_adjective	77	polsko_noun	102	zeměpisné_adjective

Tabulka 6.15 Klíčová slova přítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL a zároveň nepřítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED

Klíčová slova obsažení v tabulce opět shrnu do skupin; tentokrát již ponechám stranou ta, která do žádné z nich nespádají.

- **legislativa:** předpis, nařízení, ustanovení, úprava, upravovat, upravit, listina, svobod, čl., sb., předkladatelé,
- **užívání:** užívat, používat, používání,
- **cizí:** francouzský, slovenský, Polsko, Evropa,
- **hodnoty:** rozvíjet, bohatství, dědictví,
- **menšiny:** příslušník, etnický, etnických, menšina, národnost.

JAZMED_PRO					
1/3		2/3		3/3	
R	Lemma	R	Lemma	R	Lemma
4	poslanec_noun	41	angličtina_noun	75	televize_noun
6	můj_pronoun	42	mateřtina_noun	76	šou_adjective
7	návrh_noun	44	prostředek_noun	77	co_adverb
9	že_conjunction	45	německy_adverb	78	poslanecké_adjective
11	ksčm_noun	46	zpravodajství_noun	80	komunista_noun
12	spisovný_adjective	47	předložit_verb	81	umět_verb
16	slovo_noun	48	anglicky_adverb	82	či_conjunction
18	česky_adverb	50	výraz_noun	83	médium_noun
19	sněmovna_noun	53	ten_pronoun	84	slovník_noun
20	televizní_adjective	54	přece_adverb	85	zdeněk_noun
21	řeč_noun	55	paragraf_noun	86	proč_adverb
22	být_verb	56	mediální_adjective	88	úředním_adjective
25	hovořit_verb	59	vláda_noun	89	schopnost_noun
26	třeba_adverb	60	jeho_pronoun	91	svůj_pronoun
27	co_pronoun	61	přijetí_noun	92	amerikanizace_noun
31	rozhlasový_adjective	62	dbát_verb	93	uzákonit_verb
32	vzor_noun	66	němčina_noun	94	intonace_noun
34	jen_particle	67	zcela_adverb	95	moderátor_noun
35	věta_noun	68	příklad_noun	96	desetiletí_noun
36	aby_conjunction	69	mluvit_verb	97	zakotvit_verb
37	jak_adverb	70	kdyby_conjunction	98	klanica_noun
39	kultura_noun	73	vyjadřování_noun	99	číst_verb
40	o_preposition	74	haló_interjection	100	obsažený_adjective

Tabulka 6.16 Klíčová slova přítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED a zároveň nepřítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL

Klíčová slova jsem seskupil takto:

- **legislativa:** poslanec, *poslanecké*, komunista, KSČM, sněmovna, návrh, paragraf, přijetí, předložit, uzákonit, zakotvit,
- **cizí:** amerikanizace, angličtina, anglicky, němčina, německy,
- **hodnoty:** kultura, dbát,
- **český/projevy:** řeč, mateřština, česky, hovořit, mluvit, spisovný, slovo, výraz,
- **média:** médium, mediální, televize, televizní, rozhlasový, zpravodajství, moderátor, haló.

Z tabulek 6.15 a 6.16 a z nich odvozených skupin klíčových slov lze vysoudit, že i vzájemně exkluzivní seznamy mají nemálo společného. Oba subkorporusy obsahují množství klíčových slov týkajících se Poslanecké sněmovny a tam projednávaných dokumentů. Stejně tak se setkávají ve zmiňování cizích jazyků, států a příbuzných jevů. Za zhruba podobné považuji i skupiny *rozvíjet*, *bohatství*, *dědictví* – *kultura*, *dbát*. Naopak rozdíly jsou reprezentovány akcentem na problematiku menšin v JAZPARL_PRO nebo na mediální oblast v JAZMED_PRO.

1/2				2/2					
JAZPARL_PRO			JAZMED_PRO		JAZPARL_PRO		JAZMED_PRO		
C's d	R	Lemma	R	C's d	C's d	R	Lemma	R	C's d
2,09	1	jazyk_noun	1	2,09	0,62	27	užívání_noun	87	0,48
1,03	2	český_adjective	5	1,17	0,61	28	identita_noun	33	0,61
1,00	3	ústava_noun	24	0,70	0,59	31	ústavní_adjective	51	0,54
0,95	4	čeština_noun	3	1,39	0,59	32	zejména_adverb	64	0,52
0,91	5	právo_noun	28	0,65	0,57	35	kulturní_adjective	29	0,64
0,88	6	národnostní_adjective	43	0,57	0,56	37	republika_noun	65	0,52
0,88	7	zákon_noun	2	1,58	0,56	39	chránit_verb	10	0,92
0,87	8	národní_adjective	13	0,84	0,56	40	jako_conjunction	17	0,80
0,77	13	jazykový_adjective	8	1,00	0,55	43	ochrana_noun	15	0,84
0,73	14	úřední_adjective	38	0,59	0,51	53	občan_noun	71	0,51
0,68	16	článek_noun	57	0,53	0,51	56	francie_noun	90	0,47
0,67	17	právní_adjective	58	0,53	0,50	59	jiný_adjective	72	0,51
0,66	18	stát_noun	63	0,52	0,48	66	státní_adjective	30	0,63
0,64	21	menšin_noun	49	0,55	0,47	74	pravopis_noun	79	0,50
0,63	23	národ_noun	23	0,70	0,45	89	norma_noun	52	0,54
0,63	25	cizí_adjective	14	0,84					

Tabulka 6.17 Klíčová slova přítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorporusu JAZPARL_PRO vůči referenčnímu REFPARL a zároveň ve 100 nejkličovějších slovech subkorporusu JAZMED_PRO vůči referenčnímu REFMED

- **jazyk:** čeština, český, jazyk, jazykový,
- **zákony:** ústava, ústavní, zákon, článek,
- **atributy jazyka:** národní, úřední, státní,
- **hodnoty:** národ, kulturní, identita, ochrana, chránit,
- **stát:** stát, republika,

- **menšiny:** národnostní, menšin,
- **cizí:** cizí, Francie.

Tabulka 6.17 a následná kategorizace spolehlivě ukazují, že oba subkorporusy/subdiskurzy se shodují na tom hlavním – zmiňují klíčová slova týkající se předkládaných legislativních dokumentů, předmětu jejich úpravy, stěžejních atributů připisovaných v nich jazyku, konceptů s češtinou spojovaných a považovaných za esenciální (*národ, kulturní, identita, ochrana*) i vnějšího kontextu coby dokladů obdobného řešení, jako je to navrhované.

Zrekapituluji-li výsledky konkordančních analýz z předchozích oddílů, v pojmání základních motivů se oba subdiskurzy shodují. *Čeština / český jazyk* je často označován za *základní hodnotu a prvek národní a kulturní identity, kterou je třeba chránit*. Jako taková hodnota hodná ochrany a rozvoje je též specificky prezentována spisovná čeština. Převažuje tedy důraz na tradice, národní princip, čeština se chápe jako ohrožená a jako činitele jejího potenciálního narušení či úpadku se identifikují cizí jazyky, zejména angličtina (menšinou němčina).

Interpretují-li tyto poznatky optikou jazykových ideologií, mohu formulovat tato tvrzení: Obavy z pronikání prvků z cizích jazyků do českého jazyka a snahy ho před ním chránit jsou zřejmým projevem **jazykového purismu**. Důraz na národní rozměr češtiny naplňuje rysy ideologie **jeden národ – jeden jazyk** (nepřítomné u Lanstyáka (2016), ale zachycené shodně např. de Bresovou (2013) a Weberem (2009)). Prosazování představy češtiny jako jazyka českého národa, tj. přehlížení pestrosti národnostního složení obyvatelstva českého státu, je zároveň projevem **jazykového monolingvismu**. Zřetelné vyzdvihování hodnoty spisovné češtiny (a kritika jejího úpadku, narušování výrazovými prostředky jiných útvarů apod.) pak poukazuje na **ideologii standardismu** (jinde též jako ideologie standardního jazyka). Dále se v datech projevilo frekventované spojování státního principu s národním a úzké propojování jazyka a státu (poslání státu chránit jazyk, funkce jazyka jako státního/národního symbolu apod.), což jsou doklady **jazykového etatismu**. Samotné kladení důrazu na hodnotu, význam, důležitost atp. češtiny reprezentuje **jazykový axiologismus**. Obraz diskurzu by nebyl kompletní bez jazykových ideologií pracujících s potřebou či nutností ochrany jazyka před ohrožením (nejčastěji ze strany cizích jazyků), na což lze nahlédnout více jazykových ideologií – jazykového **protektivismu, perikulismu** či **extrudismu**.

6.5 Shrnutí povahy diskurzu odpůrců legislativní regulace jazyka

Komplementárně k přechozímu oddílu se nyní podívám na to, nakolik jsou si podobné diskurzí skupiny / subkorporusy odpůrců jazykové regulace v parlamentním a mediálním diskurzu.

JAZPARL_PROTI					
1/3		2/3		3/3	
R	Lemma	R	Lemma	R	Lemma
5	dámy_noun	41	předkladatelé_noun	75	dobře_adverb
8	národnostní_adjective	42	navrhovatelé_noun	76	navazovat_verb
9	pán_noun	43	upravit_verb	78	řešit_verb
11	úprava_noun	44	navrhovatelů_noun	81	65_numeral

12	menšin_noun	45	slovenský_adjective	82	zajišťovat_verb
13	kolega_noun	49	příslušník_noun	83	předkladatel_noun
14	předsedající_adjective	50	nesouhlas_noun	84	nerozumí_verb
16	stručný_adjective	52	titulek_noun	88	kučera_noun
20	národnost_noun	54	například_adverb	89	nikterak_adverb
21	slovensky_adverb	55	francie_noun	90	rodném_adjective
22	nadbytečný_adjective	56	spotřebitel_noun	95	upravovat_verb
24	paragraf_noun	57	vedle_preposition	96	živnostenském_adjective
25	často_adverb	59	kulturní_adjective	97	kučery_noun
26	překlad_noun	60	tluomočnicka_noun	98	důvodová_adjective
27	mít_verb	61	předkladatelům_noun	100	ověřeného_adjective
28	právní_adjective	62	ústavou_noun	101	etnický_adjective
29	menšina_noun	64	nepřijal_verb	102	aplikační_adjective
31	etnických_adjective	65	slovenština_noun	103	legislativy_noun
32	dostatečný_adjective	66	dostatečně_adverb	104	listina_noun
33	řád_noun	67	velice_adverb	105	tolik_adverb
34	pouze_adverb	68	potřeba_noun	107	občanství_noun
35	předkladatele_noun	71	úředním_adjective	108	ustanovením_noun
37	jaksi_adverb	72	předložený_adjective	109	bičik_noun
38	předkladatelů_noun	73	legislativně_adverb	112	právníckými_adjective
39	výjimka_noun	74	upravující_adjective	113	dobala_verb
40	obsažený_adjective				

Tabulka 6.18 Klíčová slova přítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PROTI vůči referenčnímu REFPARL a zároveň nepřítomná ve 100 nejkličovějších slovech subkorpusu JAZMED_PROTI vůči referenčnímu REFMED

Klíčová slova uvedená v tabulce 6.19 jsem sdružil do těchto skupin:

- **legislativa:** dámy, pán, kolega, předsedající, předkladatel, předkladatele, předkladatelé, předkladatelů, předkladatelům, navrhovatelé, navrhovatelů, předložený, důvodová, legislativy, legislativně, ústavou, listina, paragraf, řád, úprava, upravit, upravovat, upravující, nepřijal,
- **menšiny:** příslušník, národnost, národnostní, etnický, etnických, menšina, menšin,
- **cizí:** slovenský, slovensky, slovenština, Francie.
- **hodnoty:** kulturní,
- **atributy jazyka:** úředním.

JAZMED_PROTI					
1/3		2/3		3/3	
R	Lemma	R	Lemma	R	Lemma
6	jako_conjunction	40	o_preposition	75	mateřština_noun
7	ten_pronoun	41	kultura_noun	76	možná_adverb
8	že_conjunction	42	ksčm_noun	77	zdat_verb
11	slovo_noun	44	rozhlasový_adjective	78	prvý_adjective
12	němčina_noun	45	řeč_noun	79	občan_noun
13	návrh_noun	46	francouzština_noun	80	vyjadřovat_verb
14	národ_noun	47	jen_particle	82	zbytečný_adjective

15	angličtina_noun	48	kdo_pronoun	83	hovorový_adjective
16	mluvit_verb	49	norma_noun	84	obohacovat_verb
17	komunista_noun	50	latina_noun	85	docela_adverb
19	či_conjunction	51	můj_pronoun	86	mluvený_adjective
20	ostatně_adverb	55	státní_adjective	87	psát_verb
22	snad_adverb	56	věta_noun	89	autor_noun
24	jazykovědec_noun	58	co_adverb	90	dost_adverb
25	jak_adverb	61	poslanec_noun	91	nedílný_adjective
26	lze_verb	62	být_verb	92	televizní_adjective
27	jistě_adverb	63	něco_pronoun	93	nikoliv_adverb
28	komunistický_adjective	64	třeba_adverb	94	ba_particle
29	výraz_noun	66	smysl_noun	95	proto_conjunction
30	používat_verb	67	komplex_noun	96	spíše_adverb
31	ústavní_adjective	70	co_pronoun	97	onen_pronoun
32	podoba_noun	71	nýbrž_conjunction	98	dbát_verb
35	vlastně_adverb	72	úroveň_noun	99	slovník_noun
36	snaha_noun	73	evropský_adjective	100	soukromý_adjective
38	ovšem_particle	74	příklad_noun	102	projít_verb
39	slovensko_noun				

Tabulka 6.19 Klíčová slova přítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PROTI vůči referenčnímu REFMED a zároveň nepřítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PROTI vůči referenčnímu REFPARL

Klíčová slova uvedená v tabulce 6.19 jsem sdružil do těchto skupin:

- **legislativa:** poslanec, návrh, ústavní,
- **komunistický:** komunista, komunistický, KSČM,
- **hodnoty:** národ, kultura, nedílný, obohacovat, dbát,
- **cizí:** angličtina, němčina, francouzština, latina, Slovensko, evropský,
- **český/jazyk:** mateřština, řeč,
- **projevy:** slovo, výraz, věta,
- **média:** televizní, rozhlasový,
- **atributy jazyka:** státní,
- **užívání:** používat,
- **věda:** jazykovědec.

Z tabulek 6.18 a 6.19 a na ně navazujících skupin klíčových slov vyplývá, že se oba subkorpusy setkávají v tematizaci několika oblastí: sněmovních a legislativních aspektů (byť v subkorpusu JAZPARL_PROTI je jich mnohem víc), obecně i externího kontextu a srovnání pro českou jazykovou situaci, částečně též motivů s jazykem a jeho významem ve společnosti spojovaných (národ, kultura, obohacování aj.).

Rozdíly jsou však viditelné: I v rámci popsanych shod je zřejmé, že JAZPARL_PROTI v zahraničním kontextu zmiňuje hlavně slovenské reálie, které jsou uváděny hlavně v souvislosti s následováníhodností tamní legislativní regulace jazykové situace, kdežto JAZMED_PROTI obsahuje zejména cizí jazyky s vlivem na češtinu (angličtinu, němčinu). Ještě výraznější jsou pak další odlišnosti: Parlamentní diskurz se v porovnání s mediálním výrazněji věnuje národnostním menšinám, mediální diskurz se zase soustředí sám na sebe (viz klíčová slova *televizní* a *rozhlasový*).

JAZPARL_PROTI & JAZMED_PROTI									
½					2/2				
JAZPARL_PROTI			JAZMED_PROTI		JAZPARL_PROTI			JAZMED_PROTI	
C's d	R	Lemma	R	C's d	C's d	R	Lemma	R	C's d
1,65	1	jazyk_noun	1	2,15	0,42	30	hovořit_verb	52	0,51
0,78	2	ochrana_noun	2	1,74	0,40	47	styk_noun	54	0,51
0,77	3	zákon_noun	3	1,40	0,39	51	užívání_noun	37	0,56
0,71	4	čeština_noun	4	1,36	0,38	53	identita_noun	43	0,55
0,62	6	cizí_adjective	18	0,72	0,37	58	ústava_noun	23	0,64
0,61	7	český_adjective	5	1,27	0,37	63	jiný_adjective	21	0,65
0,59	10	úřední_adjective	60	0,50	0,36	69	česky_adverb	68	0,49
0,55	15	používání_noun	65	0,49	0,36	70	národní_adjective	9	0,94
0,50	17	jazykový_adjective	4	1,36	0,33	86	takový_pronoun	53	0,51
0,50	18	užívat_verb	34	0,58	0,33	93	spisovný_adjective	88	0,44
0,45	19	chránit_verb	69	0,48	0,32	110	nějaký_pronoun	57	0,51
0,43	23	projev_noun	33	0,59	0,32	111	evropa_noun	59	0,50

Tabulka 6.20 Klíčová slova přítomná ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZPARL_PROTI vůči referenčnímu REFPARL a zároveň ve 100 neklíčovějších slovech subkorpusu JAZMED_PROTI vůči referenčnímu REFMED

Klíčová slova z tabulky 6.20 se sdružují do těchto skupin:

- **jazyk:** čeština, česky, český, jazyk, jazykový,
- **hodnoty:** chránit, ochrana, identita, spisovný,
- **zákony:** zákon, ústava,
- **užívání:** užívat, užívání, používání,
- **cizí:** cizí, evropský,
- **atributy jazyka:** úřední.

Klíčová slova uvedená v tabulce 6.30 a částečně zpřehledněná následující kategorizací opět dokládají shodu na hlavních tématech. Předmětem textů v obou subdiskurzích je hlavní téma návrhů zákonné regulace, tj. *český jazyk / čeština*, jeho/její ochrana, jeho/její realizace (zejména) ve veřejném diskurzu, částečně vnější vlivy a kontext.

Shrnu-li konkordanční analýzy předchozích oddílů, oba subdiskurzy se shodují např. v přiznávání důležitosti spisovné češtině nebo v připomínání občanského principu základů soudobého českého státu v kontrastu s oponenty prosazovaným principem národním. K vlastnostem globálně viděného diskurzu odpůrců předkládaných návrhů jazykových zákonů patří též delegitimizace jejich navrhovatelů pomocí negativně pojiňmaných nominačních diskurzních strategií (viz klíčová slova *soudruh* v JAZPARL_PROTI a *komunista* v JAZMED_PROTI). Konvergence parlamentního a mediálního diskurzu spočívá také v jednoznačném označování návrhů jazykových zákonů za *nadbytečné/zbytečné* apod.

Přesto mezi odpůrci panují i určité rozdíly. V parlamentním subdiskurzu je zřetelnější přitakání některým východiskům sdíleným se zastánci jazykových zákonů, tj. českým jazykem jakožto

hodnotným a ochrany hodným prvkem národní a kulturní identity (podotkněme však, že jde jen o část aktérů). Tento aspekt je v mediálním subdiskurzu mnohem méně patrný, často dokonce explicitně odmítaný. Více se tam odmítá potřeba ochrany češtiny, údajné ohrožující činitele v podobě cizích jazyků se odmítají, jejich vliv je naopak nezřídka pojmán jako obohacující.

Z jazykověideologického hlediska je diskurz odpůrců jazykových zákonů méně koherentní, najdeme v něm jazykové ideologie divergentní, až protichůdné. Část aktérů sdílí obavu z negativního vlivu cizích jazyků na integritu češtiny, což dobře odpovídá **jazykovému purismu**. S tím se pojí přesvědčení o potřebnosti chránit češtinu před těmito vlivy, tedy **jazykový protektivismus**, doplněný v menší míře také **jazykovým dilaborismem**. Zároveň se však v rámci téže skupiny aktérů vymezené sdíleným postojem k návrhům jazykových zákonů vyjevují poněkud jiné náhledy na jazyk – zaznívají projevy ve prospěch ekonomičnosti vyjadřování, tj. **jazykového efektivismu**, pozitivních aspektů obohacování jazyka o prvky z cizích jazyků, tj. **jazykového internacionalismu**. Nejednou se v diskurzu objevuje metafora jazyk jako živý organismus, kategorizovaná jako **jazykový organicismus**. A velice výraznou tendenci odmítání příkazů a omezení ve vztahu k situaci jazyka ve společnosti odráží **jazykový liberalismus**.

6.6 Hlavní zjištění analýzy a jejich interpretace

Srovnávání debat o návrzích jazykových zákonů z hlediska dvou opozičních diskurzních skupin, nejprve zvlášť v parlamentním a mediálním prostředí, a pak také společně, přineslo několik druhů poznatků:

Poslanci, kteří hlasovali proti návrhům jazykových zákonů, se s podporovateli těchto návrhů navzdory protikladnému chování shodují víc, než by odpovídalo (reálným hlasováním podložené) rozdělení na tyto dvě skupiny. Mnoha z nich byly společné jazykové ideologie jako např. jazykový axiologismus (jazyk má výjimečnou hodnotu), protektivismus (jazyk potřebuje neustálou ochranu) nebo purismus (domácí prostředky jsou lepší než cizí).

V mediálním diskurzu jsou určité překryvy ve východiscích a sdílených přesvědčeních také patrné, rozdíly mezi zastánci a odpůrci jsou však výraznější. U odpůrců se výrazněji projevovaly znaky jazykového liberalismu (jeden jazyk nemá být upřednostňován před druhým).

Totéž rozvrstvení diskurzu viděné z jiného úhlu ukazuje, že příznivci zákonné úpravy jazyka v Česku jsou koherentnější skupinou než její odpůrci. Projevy různých ideologických založení u odpůrců v rámci parlamentního diskurzu a ještě výraznější obdobná situace v mediálním diskurzu kontrastují s poměrně koherentní skupinou zastánců jazykových zákonů – výše zmíněné ideologie jazykového axiologismu, protektivismu a purismu se vhodně doplňují se standardismem nebo etatismem.

Z hlediska užívaných jazykových prostředků a diskurzních strategií se zastánci jazykových zákonů projevovali věcněji, mírněji. Jejich odpůrci byli reagující skupinou, což může do jisté míry vysvětlovat, proč častěji kritizovali a užívali delegitimizační (nominační, predikační, argumentační) strategie mířící někdy na aktéry více než na věcnou podstatu.

Pro celý diskurz – více pro proponenty, ale také nemálo pro oponenty jazykových zákonů – je charakteristické úzké diskurzní spojování motivů jazyka a národa, jazyka a (národní) kultury.

To je v ostrém rozporu s rámcem, do něž se navrhovatelé snažili své zákony prosadit. Diskurz takto úzce spojující český jazyk s českým národem (což bylo v diskurzu patrné bez ohledu na to, jestli

určitý konkrétní návrh připisoval jazyku atribut *státní, národní* nebo *úřední*) má podle mého přesvědčení několik problémů:

- 1) Konstruuje se jednonárodnostní stát, což hrubě opomíjí zdejší národnostní menšiny.
- 2) Implicitně vytváří skupiny s rozdílnými diskurzními právy a pozicemi – etnické Čechy, pro něž je čeština jejich jazyk s velkou symbolickou a identitní hodnotou, a ostatní, kteří se nehlásí k české národnosti a čeština jim přinejmenším částečně nepřínáleží i v případě, že je jejich primárním jazykem.
- 3) Spojování jazyka s národem neodpovídá českému ústavnímu rámci, který je založen na občanském principu, neboť preambule ústavy říká: „My, občané České republiky [...] přijímáme tuto Ústavu České republiky“.

Ve třetí kapitole jsem si vytklh cíl práce: popis českého veřejného diskurzu s ohledem na to, jaké významné jazykové ideologie ho charakterizují. Tento cíl považuji za naplněný.

Dílčím cílem bylo ověřit, zda jsou v českém veřejném diskurzu přítomné (a případně výrazné) jazykové ideologie identifikované předchozími pracemi: purismus, liberalismus, internacionalismus, etnoidentismus, monolingvismus (případně homogenismus), etatismus, kodifikacionismus, standardismus a simplicismus. Konstatuji, že v materiálu nebyl explicitně určen etnoidentismus, homogenismus a kodifikacionismus a simplicismus; ani jedna z těchto jazykových ideologií však svou podstatou zásadně nevybočuje z rámce diskurzu tak, jak byl popsán.

Na to navazující druhý dílčí cíl je doplnění dosavadních poznatků o případné dosud nezachycené jazykové ideologie. V tomto směru mám jeden návrh: Jedním z výrazných rysů diskurzu odpůrců jazykových zákonů bylo upozorňování na občanský princip české společnosti a vztahování jazyka nikoliv k příslušníkům národa, ale k občanům státu. Jelikož nevím o tom, že by taková jazyková ideologie byla popsána, navrhuji v duchu Lanstyákovy klasifikace ideologií jazykového civilismu.

7 Závěr

Jazykové ideologie dosud nebyly v českém prostředí důkladněji zkoumány. Tato práce se tedy pokusila zmapovat alespoň v základních obrysech český veřejný diskurz právě z hlediska konceptualizace toho, co je jazyk.

V druhé kapitole jsem rozebral hlavní téma práce, jazykové ideologie. Představil jsem přístupy k jejich definování, neutrální a kritický přístup k nim a několik jejich klíčových vlastností. Věnoval jsem se oblastem a způsobům jejich zkoumání a porovnal jsem čtyři existující seznamy jazykových ideologií. Na základě důkladné reflexe dosavadních vymezení jsem sestavil vlastní definici jazykových ideologií.

V třetí kapitole jsem shrnul stav bádání v oblasti jazykových ideologií v českém prostředí a na tomto základě formuloval cíle práce.

Čtvrtá kapitola se věnovala metodám, kterými lze vytyčených cílů dosáhnout. Zvolil jsem kritickou analýzu diskurzu a po jejím základním představení jsem uvedl hlavní kritické připomínky dosud vznesené k tomuto přístupu a zároveň jsem ukázal, které z nich je možné vyřešit pomocí zapojení korpusových postupů v kritické analýze diskurzu. Další část čtvrté kapitoly se soustředila na klíčovost slov jako jeden z nejdůležitějších indikátorů podstatných rysů korpusu. Podrobněji se zabývá problémy dosavadní výzkumné praxe spočívajícími především ve využívání neadekvátní metriky log likelihood a nezohledňování vnitrokorpusové variability. Podal jsem přehled dostupných návrhů vhodnějších metrik a předestřel argumenty pro jednu z nich – Cohenovo d.

Pátá kapitola popsala materiál, na němž jsem se rozhodl jazykové ideologie analyzovat. Český veřejný diskurz zastupují dva korpusy – JAZPARL, který obsahuje návrhy jazykových zákonů od vzniku České republiky do současnosti a sněmovní debaty k těmto návrhům, a JAZMED, v němž jsou všechny relevantní texty z českých médií věnující se témuž tématu v tomtéž časovém období. Tento materiál tak umožnil srovnávat tematicky koherentní data ze dvou žánrových oblastí.

Samotná analýza jazykových ideologií byla náplní šesté kapitoly. Východiskem byla analýza klíčových slov subkorpusů JAZPARL_PRO a JAZPARL_PROTI na jedné straně a JAZMED_PRO a JAZMED_PROTI na straně druhé. Klíčová slova jsem generoval i vůči různým referenčním korpusům, což poskytlo plastičtější pohled na data. Věnoval jsem pozornost jak rozdílům subkorpusů, tak jejich překryvům. Klíčová slova jsem pak výběrově podrobil kolokační analýze a následně i konkordanční analýze, což mi umožnilo rozkrýt různé kontexty a významy, v nichž se tatáž klíčová slova objevovala. Tímto způsobem jsem postupně dospíval k podstatným charakteristikám diskurzu s ohledem na diskurzní skupiny zastánců a odpůrců jazykových zákonů.

Ukázalo se, že skupina zastánců je vcelku konzistentní, odpůrci však tak jednodušskou skupinu netvoří. Ačkoliv část z nich reprezentovala spíše liberální jazykověideologické pozice, podstatná část diskurzu se bez ohledu na aktéra shodovala na tom základním – na významnosti jazyka jako kulturní hodnoty, na národní povaze jazyka, na potřebě jeho ochrany a na rizicích, která znamenají např. přejímky z cizích jazyků.

Mediální diskurz byl v tomto smyslu zřetelněji organizován podle dělicí linie mezi proponenty a oponenty jazykových zákonů. Hlavní cíl práce, popis jazykových ideologií charakterizujících český veřejný diskurz, byl naplněn zjištěním, že napříč diskurzem jsou přítomné jazykové ideologie jako jazykový purismus nebo protektivismus, zatímco jiné jsou charakteristické pro tu či onu skupinu. Ti aktéři, kteří se zastávali jazykových zákonů, úzce spojovali jazyk, národ a kulturu s přesvědčeními o ohrožení češtiny a nutnosti její státní ochrany, odpůrci pojímali jazyk spíše v

tom smyslu, že cizí jazyky nejsou jen riziko, ale i zdroj obohacení, užívali metafory jazyka coby živého organismu, propagovali ideologii jazykového liberalismu, a především upozorňovali na to, že český ústavní rámec je organizován na občanském, nikoliv národním principu; na tomto základě jsem navrhl uvažovat o jazykové ideologii jazykového civilismu.

Disertační práce je ucelenou sondou do tematiky jazykových ideologií a zároveň ukázkou možnosti využití korpusové analýzy v oblasti kritické analýzy diskurzu. Téma, které práce sledovala, však do budoucna skýtá další perspektivy rozvoje.

Bylo by nepochybně pozoruhodné analyzovat metaforické konceptualizace jazyka v tomto diskurzu. Dokonce se nabízí hned několik způsobů, jak se takových metafor dobrat. Jedna možnost by využívala lingvistovu intuici: zakládala by se na předem vytyčeném seznamu metafor, které lze v takovém diskurzu nejspíš očekávat, a na jejich následném vyhledání pomocí korpusového softwaru. Druhá možnost by byla kontrolní: umožňovala by opřít se o už existující práce (Neila Bermela pro češtinu, ale třeba i Jürgena Spitzmüllera pro němčinu aj.) a ověřit, zda zaznamenal diskurz od doby vzniku dané předlohy nějaký vývoj. Třetí možnost vychází z předpokladu, že metafory tohoto typu obsahují typické prostředky vyjadřující srovnání (jako, než), případně klíčové konstrukce (verbonominální predikáty: čeština je..., jazyk je...). Výsledky, které bychom takovým postupem získali, by sice byly jen výsekem všech možných metafor, ale výsekem vysoce komplexním.. Ideální by zajisté bylo tyto metody zkombinovat, protože teprve pohled z více stran nám umožňuje poznávat plnou tvářnost předmětu našeho zájmu.

Velmi potřebný by byl výzkum argumentace pro ideologie o češtině. Lze se o to pokusit i bez speciálně anotovaného korpusu. Pro korpusovou sondu se opět nabízejí jazykové prostředky vyjádření argumentační funkce – konektory (protože, tudíž, ač, ...), výrazy signalizující stanovisko a postoj k němu (tvrdit, nepochybně, třeba, ...) a klíčové lexikum (důvod, účel, následek, ...).

Další cestou k propracovanějšímu pohledu na vymezené téma by bylo zapojit do analýzy výpočet tematické koncentrace textu, kterou jsem zmínil na konci 4. kapitoly. Bylo by možné porovnávat seznamy klíčových a tematických slov, zabývat se jen jejich průniky, nebo naopak pozorovat, jestli má každá metrika sklon zviditelňovat něco trochu jiného.

Pasáž o klíčivosti by stála za rozpracování i po metodologické stránce. K výběru způsobu výpočtu klíčivosti pro analýzu jsem dospěl teoreticky, ale jistě by bylo přínosné ukázat, jak rozdílné jsou výsledky produkované na reálných datech jednotlivými metrikami, nakolik spolu korelují apod.

Toto je tedy závěr této práce. Rozhodně to však není její konec.

8 Literatura

- ALTHUSSER, Louis (1971): *Essays on Ideology*. London: Verso.
- BAKER, Paul (2004): Querying keywords: questions of difference, frequency, and sense in keyword analysis. *Journal of English Linguistics*, 32(4), s. 346–359.
- BAKER, Paul (2006): *Using Corpora in Discourse Analysis*. London – New York, NY: Continuum.
- BAKER, Paul (2011): Times may change, but we will always have money: diachronic variation in recent British English. *Journal of English Linguistics*, 39(1), s. 65–88.
- BAKER, Paul (2014): “Bad wigs and screaming mimis”: using corpus-assisted techniques to carry out critical discourse analysis of the representation of trans people in the British press. In: Chris Hart – Piotr Cap (eds.), *Contemporary Critical Discourse Studies*. London: Bloomsbury, s. 211–236.
- BAKER, Paul (2015): Does Britain need any more foreign doctors? Inter-analyst consistency and corpus-assisted (critical) discourse analysis. In: Nicholas Groom – Maggie Charles – Suganthi John (eds.), *Corpora, Grammar and Discourse: In Honour of Susan Hunston*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 283–300.
- BAKER, Paul – ELLECE, Sibonile (2011): *Key Terms in Discourse Analysis*. London – New York, NY: Continuum.
- BAKER, Paul – GABRIELATOS, Costas – KHOSRAVINIK, Majid – KRZYŻANOWSKI, Michał – MCENERY, Tony – WODAK, Ruth (2008): A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), s. 273–306.
- BAKER, Paul – GABRIELATOS, Costas – MCENERY, Tony (2013): Sketching muslims: a corpus driven analysis of representations around the word ‘muslim’ in the British press 1998–2009. *Applied Linguistics*, 34(3), s. 255–278.
- BAKER, Paul – HARDIE, Andrew – MCENERY, Tony (2006): *A Glossary of Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- BEDNAREK, Monika (2008): Semantic preference and semantic prosody re-examined. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 4(2), s. 119–139.
- BERMEL, Neil (2007): *Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor: The Czech Orthography Wars*. Berlin: de Gruyter Mouton.
- BLOMMAERT, Jan (ed.) (1999): *Language Ideological Debates*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter.
- BLOMMAERT, Jan (2005): *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

- BLOMMAERT, Jan (2006): Language policy and national identity. In: Thomas Ricento (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA: Blackwell Publishing, s. 238–254.
- BREEZE, Ruth (2011): Critical discourse analysis and its critics. *Pragmatics*, 21(4), s. 493–525.
- BŘEZINA, Václav (2017): *#LancsBox 3.0 manual* [online]. Cit. 24. 3. 2018. <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox/docs/pdf/LancsBox_3.0_manual.pdf>.
- BURR, Vivien (1995): *An Introduction to Social Constructionism*. London – New York, NY: Routledge.
- CALDAS-COULTHARD, Carmen Rosa (1993): From discourse analysis to critical discourse analysis: the differential re-presentation of women and men speaking in written news. In: John M. Sinclair – Michael Hoey – Gwyneth Fox (eds.), *Techniques of Description: Spoken and Written Discourse*. London: Routledge, s. 196–208.
- CALDAS-COULTHARD, Carmen Rosa (1995): Man in the news: the misrepresentation of women speaking in news-as-narrative discourse. In: Sara Mills (ed.), *Language and Gender: Interdisciplinary Perspectives*. Edinburgh Gate: Longman, s. 226–239.
- CALDAS-COULTHARD, Carmen Rosa – COULTHARD, Malcolm (eds.) (1996): *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London – New York, NY: Routledge.
- CAP, Piotr (2018): Spatial Cognition. In: John Flowerdew – John E. Richardson (eds.), *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. London – New York, NY: Routledge, s. 92–105.
- COOK, Guy – SEIDLHOFER, Barbara (1995): An applied linguist in principle and practice. In: Guy Cook – Barbara Seidlhofer (eds.), *Principle and Practice in Applied Linguistics: Studies in Honour of H. G. Widdowson*. Oxford: Oxford University Press, s. 1–26.
- CUMMING, Geoff (2014): The new statistcs: why and how. *Psychological Science*, 25(1), s. 7–29.
- CVRČEK, Václav (2013): *Kvantitativní analýza kontextu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav Českého národního korpusu FF UK v Praze.
- CVRČEK, Václav – FIDLER, Masako (2013): Not all keywords are created equal: how can we measure keyness? Paper presented at the Corpus Linguistics Conference, Lancaster, UK.
- ČECH, Radek (2016): *Tematická koncentrace textu v češtině*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze.
- ČECH, Radek – GARABÍK, Radovan – ALTMANN, Gabriel (2015): Testing the thematic concentration of text. *Journal of Quantitative Linguistics*, 22(3), s. 215–232.
- ČECH, Radek – KUBÁT, Miroslav (2017): Tematická koncentrace textu. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/TEMATICK%C3%81%20KONCENTRACE%20TEXTU>>.
- ČECH, Radek – POPESCU, Ioan-Iovitz – ALTMANN, Gabriel (2013): Methods of analysis of a thematic concentration of the text. *Czech and Slovak Linguistic Review*, 3, s. 4–21.

- ČMEJRKOVÁ, Světa (1995): Žena v jazyce. *Slovo a slovesnost*, 56(1), s. 43–55.
- ČMEJRKOVÁ, Světa (2002): Rod v jazyce a komunikaci: specifika češtiny. *Slovo a slovesnost*, 63(4), s. 263–286.
- DANEŠ, František (1977): K dvěma základním otázkám kodifikace. *Naše řeč*, 60(1), s. 3–13.
- DE BRES, Julia (2013): Language ideologies for constructing inclusion and exclusion: identity and interest in the metalinguistic discourse of cross-border workers in Luxembourg. In: Erzsébet Barát – Patrick Studer – Jiří Nekvapil (eds.), *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity*. Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 57–83.
- DEGANO, Chiara (2011): Corpora and argumentation: a case study. In: *Proceedings of Corpus Linguistics Conference 2011* [online]. Birmingham: University of Birmingham. Cit. 12. 4. 2017. <<http://www.birmingham.ac.uk/documents/college-artslaw/corpus/conference-archives/2011/Paper-169.pdf>>.
- DOLNÍK, Juraj (2010): *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda.
- DUFEK, Ondřej (2015): Děkujeme, odcházíme: případ faktického vítězství a diskurzivní prohry. *Studie z aplikované lingvistiky / Studies in Applied Linguistics*, 6(1), s. 70–83.
- DUFEK, Ondřej – HOŘEJŠÍ, Michal (2014): Critical approaches to discourse analysis across disciplines 2014. *Studie z aplikované lingvistiky / Studies in Applied Linguistics*, 5(2), s. 152–155.
- DUNNING, Ted (1993): Accurate methods for the statistics of surprise and coincidence. *Computational Linguistics*, 19(1), s. 61–74.
- EAGLETON, Terry (2007): *Ideology: An Introduction*. London – New York, NY: Verso.
- EAGLY, Alice – CHAIKEN, Shelly (1993): *The Psychology of Attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace.
- ERRINGTON, Joseph (1999): Ideology. *Journal of Linguistic Anthropology*, 9(1–2), s. 115–117.
- FAIRCLOUGH, Norman (1985): Critical and descriptive goals in discourse analysis. *Journal of Pragmatics*, 9(6), s. 739–763.
- FAIRCLOUGH, Norman (1989): *Language and Power*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- FAIRCLOUGH, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, Norman (2000): *New Labour, New Language?* London: Routledge.
- FAIRCLOUGH, Norman (2001): Critical discourse analysis as a method in social scientific research. In: Ruth Wodak – Michael Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London – Thousand Oaks, CA – New Delhi: Sage, s. 121–138.
- FAIRCLOUGH, Norman (2012): Critical discourse analysis. In: James Paul Gee – Michael Hanford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London – New York, NY: Routledge, s. 9–20.

- FIDLER, Masako – CVRČEK, Václav (2015): A data-driven analysis of reader viewpoints: reconstructing the historical reader using keyword analysis. *Journal of Slavic Linguistics*, 23(2), s. 197–239.
- FIRTH, John Rupert (1957): A synopsis of linguistic theory 1930–1955. In: John Rupert Firth et al., *Studies in Linguistic Analysis* [Special Volume of the Philological Society]. Oxford: Blackwell.
- FITZSIMMONS-DOOLAN, Shannon (2014): Using lexical variables to identify language ideologies in a policy corpus. *Corpora*, 9(1), s. 57–82.
- FLOWERDEW, John (1997): The discourse of colonial withdrawal: a case study in the creation of mythic discourse. *Discourse and Society*, 8(4), s. 453–477.
- FLOWERDEW, Lynne (2012): Corpus-based discourse analysis. In: James Paul Gee – Michael Hanford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London – New York, NY: Routledge, s. 174–187.
- FORCHTNER, Bernhard (2018): Critical discourse studies and social theory. In: John Flowerdew – John E. Richardson (eds.), *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. London – New York, NY: Routledge, s. 259–271.
- FOWLER, Roger (1996): On Critical Linguistics. In: Carmen Rosa Caldas-Coulthard – Malcolm Coulthard (eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London – New York, NY: Routledge, s. 3–4.
- FOWLER, Roger – HODGE, Robert – KRESS, Gunther – TREW, Tony (1979): *Language and Control*. London: Routledge.
- FREAKE, Rachele (2012): A cross-linguistic corpus-assisted discourse study of language ideologies in Canadian newspapers. In: *Proceedings of Corpus Linguistics Conference 2011* [online]. Birmingham: University of Birmingham. Cit. 23. 2. 2018. <<http://www.birmingham.ac.uk/documents/college-artslaw/corpus/conference-archives/2011/Paper-17.pdf>>.
- GABRIELATOS, Costas [@congabonga] (2013): The allure of #corpuslinguistics: it's quite easy to do badly. *Twitter* [online]. 10. 9. 2013. Cit. 9. 2. 2018. <<https://twitter.com/congabonga/status/377331048448671744>>.
- GABRIELATOS, Costas (2017): Clusters of keyness: a principled approach to selecting key items [online]. *Corpus Linguistics in the South*, 15. Cit. 18. 12. 2018. <<https://www.educ.cam.ac.uk/events/conferences/2017corpusling/ClustersofKeynessCLS15.pdf>>.
- GABRIELATOS, Costas (2018): Keyness analysis: nature, metrics and techniques. In: Charlotte Taylor – Anna Marchi (eds.), *Corpus Approaches to Discourse: A Critical Review*. London – New York, NY: Routledge, s. 225–258.

- GABRIELATOS, Costas – BAKER, Paul (2008): Fleeing, sneaking, flooding: a corpus analysis of discursive constructions of refugees and asylum seekers in the UK press, 1996–2005. *Journal of English Linguistics*, 36(1), s. 5–38.
- GABRIELATOS, Costas – MARCHI, Anna (2011): Keyness: matching metrics to definitions [online]. In: *Corpus Linguistics in the South: Theoretical-Methodological Challenges in Corpus Approaches to Discourse Studies – and Some Ways of Addressing Them*. Cit. 17. 12. 2017. <http://eprints.lancs.ac.uk/51449/4/Gabrielatos_Marchi_Keyness.pdf>.
- GARRETT, Peter – COUPLAND, Nikolas – WILLIAMS, Angie (2003): *Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- GRIES, Stefan T. (2006): Exploring variability within and between corpora: some methodological considerations. *Corpora*, 1(2), s. 109–151.
- HAIG, Edward (2004): Some observations on the critique of critical discourse analysis. *Studies in language and culture*, 25(2), s. 129–149.
- HALL, Stuart (1980): Encoding and decoding. In: Stuart Hall et al. (eds.), *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972–1979*. London: Hutchinson, s. 128–138.
- HALL, Stuart (1982): Rediscovery of „ideology“: return of the repressed in media studies. In: Michael Gurevitch – Tony Bennett – James Curran – Janet Woollacott (eds.), *Culture, Society and the Media*. London: Methuen.
- HALL, Stuart (1983): The problem of ideology: marxism without guarantees. In: Betty Matthews (ed.), *Marx: 100 Years On*. London: Lawrence and Wishart, s. 57–85.
- HALL, Stuart (1996): The problem of ideology: marxism without guarantees. In: David Morley – Kuan-Hsing Chen (eds.), *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. London: Routledge, s. 25–46.
- HALL, Stuart (2007): Znovunalezení „ideologie“: návrat potlačeného zpět do mediálních studií [překlad Zdeněk Havlíček, Jakub Macek a Václav Štětka]. *Mediální studia*, 2(1), s. 68–78.
- HALLIDAY, Michael A. K. (1994): *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- HAMMERSLEY, Martyn (1997): On the foundations of critical discourse analysis. *Language and Communication*, 17(3), s. 237–248.
- HARDIE, Andrew (2014a): Statistical identification of keywords, lockwords and collocations as a two-step procedure. In: *ICAME 35: Corpus Linguistics, Context and Culture: Book of Abstracts* [online]. Nottingham: University of Nottingham, s. 49. Cit. 10. 12. 2017. <<http://www.nottingham.ac.uk/conference/fac-arts/english/icame-35/documents/icame35-book-of-abstracts.pdf>>.
- HARDIE, Andrew (2014b): Log ratio – an informal introduction: ESRC Centre for Corpus Approaches to Social Science (CASS) [online]. Cit. 12. 12. 2017. <<http://cass.lancs.ac.uk/?p=1133>>.

- HARDT-MAUTNER, Gerlinde (1995): 'Only Connect': *Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics* [online]. Lancaster: University of Lancaster. Cit. 20. 3. 2018. <<http://ucrel.lancs.ac.uk/papers/techpaper/vol6.pdf>>.
- HART, Christopher (2015): *Cognitive Linguistics and Critical Discourse Analysis*. In: Ewa Dabrowska – Dagmar Divjak (eds.), *Handbook of Cognitive Linguistics*. Berlin – Boston: Mouton De Gruyter, s. 322–346.
- HEATH, Shirley Brice (1977): *Social history*. In: Joshua A. Fishman et al., *Bilingual Education: Current Perspectives: Vol. 1: Social Science*. Arlington, VA: Center for Applied Linguistics, s. 53–72.
- HIRSCH, Jorge E. (2005): An index to quantify an individual's scientific research output. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 102(46), s. 16569–16572.
- HIRŠCHOVÁ, Milada (2017): Funkční gramatika. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/FUNK%C4%8CN%C3%8D%20GRAMATIKA>>.
- HLADKÁ, Zdeňka (2017): Autosémantikum. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/AUTOS%C3%89MANTIKUM>>.
- HNÁTKOVÁ, Milena – KŘEN, Michal – PROCHÁZKA, Pavel – SKOUMALOVÁ, Hana (2014): The SYN-series corpora of written Czech. In: *Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14)*, s. 160–164. Reykjavík: ELRA.
- HODGE, Robert – KRESS, Gunther (1988): *Social Semiotics*. Malden, MA: Polity.
- HOEY, Michael (2005): *Lexical Priming: A New Theory of Words and Language*. London: Routledge.
- HOMOLÁČ, Jiří (2017): Kritická analýza diskurzu. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/KRITICK%C3%81%20ANAL%C3%9DZA%20DISKURZU>>.
- HOŘEJŠÍ, Michal (2016): Zapojení korpusových metod do kritické analýzy diskurzu [online]. Cit. 24. 1. 2018. <http://www.academia.edu/29421175/Zapojeni_korpusov%C3%BDch_metod_do_kritick%C3%A9_anal%C3%BDzy_diskurzu>.
- CHROMÝ, Jan (2014a): Korpus a reprezentativnost. *Naše řeč*, 97(4–5), s. 185–193.
- CHROMÝ, Jan (2014b): *Základy sociolingvistiky: Učební materiál pro studenty oboru Český jazyk a literatura* [online]. Praha: Karolinum. Cit. 20. 3. 2018. <http://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/index.jsp?include=podrobnosti&id=12909&zalozka=6>.
- IRVINE, Judith T. (1989): When talk isn't cheap: language and political economy. *American ethnologist*, 16(2), s. 248–267.

- JELÍNEK, Jaroslav – BEČKA, Josef V. – TĚŠITELOVÁ, Marie (1961): *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- JELÍNEK, Milan – KRČMOVÁ, Marie (2017): Purismus. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/PURISMUS>>.
- JOHNSON, Jane Helen – PARTINGTON, Alan Scott (2018): Corpus-assisted discourse study of representations of the “underclass” in the English-language press: who are they, how do they behave, and who is to blame for them? In: Eric Friginal (ed.), *Studies in Corpus-Based Sociolinguistics*. New York, NY – London: Routledge, s. 293–318.
- KAFKA, Ivan (2016): *Ideologie purismu v příspěvcích o jazykové kultuře v časopisech Slovo a slovesnost a Naše řeč v letech 1949–1968* [nepublikovaná diplomová práce]. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze.
- KAMASA, Victoria (2017): Corpus linguistics for critical discourse analysis: what can we do better? In: Piotr Pęzik – Jacek Waliński (eds.), *Language, Corpora and Cognition*. Frankfurt am Main – Bern – Bruxelles – New York, NY – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, s. 221–239.
- KARLÍK, Petr (2016): Příslovečné určení příčiny. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/P%C5%98%C3%8DSLOVE%C4%8CN%C3%89%20UR%C4%8CEN%C3%8D%20P%C5%98%C3%8D%C4%8CINY>>.
- KATZAV, Joel – REED, Chris (2004): Argument research corpus. In: *Proceedings of Practical Applications in Language and Computers: 4th Biennial International Conference on Practical Applications in Language Corpora* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <http://www.academia.edu/731709/Argument_research_corpus>.
- KILGARRIFF, Adam (2001): Comparing corpora. *International Journal of Corpus Linguistics*, 6(1), s. 1–37.
- KILGARRIFF, Adam (2005): Language is never, ever, ever random. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 1(2), s. 263–275.
- KILGARRIFF, Adam (2009): Simple maths for keywords. In: Michaela Mahlberg – Victorina González-Díaz – Catherine Smith (eds.), *Proceedings of Corpus Linguistics Conference 2009* [online]. Liverpool: University of Liverpool. Cit. 12. 12. 2017. <http://ucrel.lancs.ac.uk/publications/cl2009/171_FullPaper.doc>.
- KIMURA, Goro Christoph (2017): The role of language ideology in norm negotiation [online]. *Working Papers in Language Management*, 2. Cit. 10. 3. 2018. <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/system/files/documents/wplm-02_kimura.pdf>.

- KOPECKÝ, Jakub (2016a): *Argumentace v jazykové interakci: sekvenční struktura zdůvodňování v televizním duelu* [nepublikovaná disertační práce]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- KOPECKÝ, Jakub (2016b): Poznámky k signalizaci argumentace v jazykové interakci. *Naše řeč*, 99(1), s. 19–32.
- KOŠČOVÁ, Michaela – ČECH, Radek – MAČUTEK, Ján (2017): Shluková analýza. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/SHLUKOV%C3%81%20ANAL%C3%9DZA>>.
- KRÁLÍK, Jan – ŠULC, Michal (2005): The representativeness of Czech corpora. *International Journal of Corpus Linguistics*, 10(3), s. 357–366.
- KRESS, Gunther – HODGE, Robert (1979): *Language as Ideology*. London: Routledge.
- KRESS, Gunther (2012): Multimodal discourse analysis. In: James Paul Gee – Michael Hanford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London – New York, NY: Routledge, s. 35–50.
- KRISHNAMURTHY, Ramesh (1996): Ethnic, racial and tribal: the language of racism? In: Carmen Rosa Caldas-Coulthard – Malcolm Coulthard (eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London – New York, NY: Routledge, s. 129–149.
- KROSKRITY, Paul V. (2004): Language ideologies. In: Alessandro Duranti (ed.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, MA – Oxford – Carlton: Blackwell, s. 469–517.
- KŘEČEK, Jan (2004): Škola frankfurtská. In: Irena Reifová (ed.), *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, s. 253–254.
- KŘEN, Michal (2006): Kolokační míry a čeština: srovnání na datech Českého národního korpusu. In: František Čermák – Michal Šulc (eds.), *Kolokace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 223–248.
- LANSTYÁK, István (2013): Jazykové ideologie v maďarskej jazykovej komunitě. In: Slavomír Ondrejovič et al. (eds.), *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte*. Bratislava: Veda, s. 31–44.
- LANSTYÁK, István (2014): *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- LANSTYÁK, István (2016): Jazykové ideologie (všeobecné otázky a glosár) [online]. *Working Papers in Language Management*, 1 [Revised in 2017]. Cit. 10. 3. 2018. <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/system/files/documents/wplm-01_lanstyak.pdf>.
- LEHEČKOVÁ, Eva (2016): Analýza diskurzu a kritická analýza diskurzu. In: Karel Šebesta et al., *Aplikovaná lingvistika: Příručka pro studenty Bc. studia ČJL*. Praha: Karolinum, s. 78–95.
- LEVINSON, Stephen C. (2013): Action formation and ascription. In: Jack Sidnell – Tanya Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 103–130.

- LEXICAL COMPUTING (2015): *Statistics used in Sketch Engine* [online]. Cit. 12. 12. 2017. <<https://www.sketchengine.co.uk/wp-content/uploads/ske-statistics.pdf>>.
- LI, Wei (2016): Rethinking Critical Metaphor Analysis. *International Journal of English Linguistics*, 6(2), s. 92–98.
- LOTKO, Edvard (2004): Současné postoje uživatelů k jazyku (sociolingvistický pohled na vybrané problémy). *Studia Bohemica*, 9, s. 73–80.
- LOUW, Bill (1993): Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies. In: Mona Baker – Gill Francis – Elena Tognini-Bonelli (eds.), *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 157–176.
- MATLACH, Vladimír – KUBÁT, Miroslav – ČECH, Radek (2014): *QUITA – Quantitative Text Analyzer* [software]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Cit. 18. 12. 2017. <<https://code.google.com/archive/p/oltk/>>.
- MCENERY, Tony (2006): *Swearing in English: Bad Language, Purity and Power from 1586 to the Present*. London – New York, NY: Routledge.
- MCGROARTY, Mary (2008): The political matrix of linguistic ideologies. In: Bernard Spolsky – Francis M. Hult (eds.), *The Handbook of Educational Linguistics*. Oxford: Blackwell, s. 98–112.
- MEYER, Michael (2001): Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. In: Ruth Wodak – Michael Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London – Thousand Oaks, CA – New Delhi: Sage, s. 14–31.
- MILROY, James (2001): Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics*, 5(4), s. 530–555.
- MOCHALES, Raquel – IJVEN, Aagje (2009): Creating an argumentation corpus: do theories apply to real arguments? A case study on the legal argumentation of the ECHR. In: *Proceedings of the Twelfth International Conference on Artificial Intelligence and Law*. New York, NY: ACM, s. 21–30.
- MUDRAYA, Olga (2006): Engineering English: a lexical frequency instructional model. *English for Specific Purposes*, 25(2), s. 235–256.
- MULDERRIG, Jane (2008): Using keywords analysis in CDA: Evolving discourses of the knowledge economy in education. In: Bob Jessop – Norman Fairclough – Ruth Wodak (eds.), *Education and the Knowledge-Based Economy in Europe*. Rotterdam: Sense, s. 149–170.
- MUSOLFF, Andreas (2012): The study of metaphor as a part of critical discourse analysis. *Critical Discourse Studies*, 9(3), s. 301–310.
- NEKULA, Marek (2000): Metafora a poznání. *Estetika*, 36(3), s. 15–25.
- NEKVAPIL, Jiří (2017): Jazyková ideologie. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%81%20IDEOLOGIE>>.

- NEKVAPIL, Jiří – SHERMAN, Tamah (2013): Language ideologies and linguistic practices: the case of multinational companies in Central Europe. In: Erzsébet Barát – Patrick Studer – Jiří Nekvapil (eds.), *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity*. Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 85–117.
- NELSON, Mike (2000): *A Corpus-Based Study of Business English and Business English Teaching Materials* [Unpublished PhD Thesis]. Manchester: University of Manchester.
- O'HALLORAN, Kieran (2007): Critical discourse analysis and the corpus-informed interpretation of metaphor at the register level. *Applied Linguistics*, 28(1), s. 1–24.
- OAKES, Michael P. – FARROW, Malcolm (2007): Use of the chi-squared test to examine vocabulary differences in English language corpora representing seven different countries. *Literary and Linguistic Computing*, 22(1), s. 85–99.
- ORPIN, Debbie (2005): Corpus linguistics and CDA: examining the ideology of sleaze. *International Journal of Corpus Linguistics*, 10(1), s. 37–61.
- PALMER, Frank Robert (ed.) (1968): *Selected Papers of J. R. Firth, 1952–1959*. Bloomington, IN – London: Indiana University Press.
- PAQUOT, Magali (2007): *EAP Vocabulary in Native English and EFL Learner Writing: From Extraction to Analysis: A Phraseology-Oriented Approach* [Unpublished PhD Thesis]. Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain.
- PAQUOT, Magali – BESTGEN, Yves (2009): Distinctive words in academic writing: a comparison of three statistical tests for keyword extraction. *Language and Computers Studies In Practical Linguistics*, 68, s. 247–279.
- PARTINGTON, Alan Scott (2003): *The Linguistics of Political Argumentation: The Spin-Doctor and the Wolf-Pack at the White House*. London: Routledge.
- PARTINGTON, Alan Scott (2004): Corpora and discourse, a most congruous beast. In: Allan Scott Partington – John Morley – Louann Haarman (eds.), *Corpora and Discourse*. Bern et al.: Peter Lang, s. 11–20.
- PARTINGTON, Alan Scott (2006): Metaphors, motifs and similes across discourse types: corpus-assisted discourse studies (CADS) at work. In: Anatol Stefanowitsch – Stefan T. Gries (eds.), *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 267–304.
- PARTINGTON, Alan Scott (2008): The armchair and the machine: corpus-assisted discourse studies. In: Carol Taylor Torsello – Katherine Ackerley – Erik Castello (eds.), *Corpora for University Language Teachers*. Bern et al.: Peter Lang, s. 189–213.
- PARTINGTON, Alan Scott (2012): The changing discourses on antisemitism in the UK press from 1993 to 2009: a modern-diachronic corpus-assisted discourse study. *Journal of Language and Politics*, 11(1), s. 51–76.

- PARTINGTON, Alan Scott – DUGUID, Alison – TAYLOR, Charlotte (2013): *Patterns and Meanings in Discourse: Theory and Practice in Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS)*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.
- PHILLIPS, Martin (1989): *Lexical Structure of Text*. Birmingham: English Language Research – University of Birmingham.
- POPESCU, Ioan-Iovitz (2007): Text ranking by the weight of highly frequent words. In: Peter Grzybek – Reinhard Köhler (eds.), *Exact Methods in the Study of Language and Text*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 557–567.
- POPESCU, Ioan-Iovitz et al. (2009): *Word Frequency Studies*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter.
- POPESCU, Ioan-Iovitz – ALTMANN, Gabriel (2011): Thematic concentration in texts. In: Emmerich Kelih – Victor Levickij – Yuliya Matskulyak (eds.), *Issues in Quantitative Linguistics: 2*. Lüdenscheid: RAM-Verlag, s. 110–116.
- REIFOVÁ, Irena (2004): Studia kulturní. In: Irena Reifová (ed.), *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, s. 241–246.
- REISIGL, Martin – WODAKOVÁ, Ruth (2015): Diskurzivně-historický přístup (DHA) [překlad Michal Hořejší]. *Studie z aplikované lingvistiky / Studies in Applied Linguistics*, 6(1), s. 145–177.
- ROSENFELD, Barry – PENROD, Steven D. (2011): *Research Methods in Forensic Psychology*. Hoboken, NJ: Wiley.
- RUMSEY, Alan (1990): Wording, meaning, and linguistic ideology. *American Anthropologist*, 92(2), s. 346–361.
- SCOTT, Mike (1997): PC analysis of key words – and key key words. *System*, 25(2), s. 233–245.
- SCOTT, Mike (1999): *WordSmith Tools Help Manual [Version 3.0]*. Oxford: Mike Scott – Oxford University Press.
- SCOTT, Mike (2004): *WordSmith Tools 4*. Oxford: Oxford University Press.
- SCOTT, Mike (2018): *WordSmith Tools Help Manual: Version 7.0 [online]*. Oxford: Mike Scott – Oxford University Press. Cit. 28. 3. 2018. <http://www.lexically.net/downloads/version7/HTML/keywords_calculate_info.html>.
- SCOTT, Mike – TRIBBLE, Chris (2006): *Textual Patterns: Key Words and Corpus Analysis in Language Education*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.
- SHANNON, Claude E. – WEAVER, Warren (1949): *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana-Champaign, IL: University of Illinois Press.
- SCHIEFFELIN, Bambi B. – WOOLARD, Kathryn A. – KROSKRITY, Paul V. (eds.) (1998): *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford – New York, NY: Oxford University Press.

- SILVERSTEIN, Michael (1979): Language structure and linguistic ideology. In: Paul R. Cline – William F. Hanks – Carol L. Hofbauer (eds.), *The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels: April 20-21, 1979: Including Papers from the Conference on Non-Slavic Languages of the USSR: April 18, 1979*. Chicago, IL: Chicago Linguistic Society, s. 193–247.
- SILVERSTEIN, Michael (1985): Language and the culture of gender: at the intersection of structure, usage and ideology. In: Elizabeth Mertz – Richard Parmentier (eds.), *Semiotic Mediation: Socio-Cultural and Psychological Perspectives*. Orlando, FL: Academic Press, s. 219–259.
- SLOBODA, Marián (2010): MENEJ používané jazyky v Česku: Problémy rozvoja v jazykovo „homogénom“ národnom štáte. In: Anna Mária Papp (ed.), *Kevésbé használt nyelvek helyzete a Visegrádi Négyek országában – The Situation of the Lesser Used Languages in Visegrad Four Countries*. Budapest: Országos Idegennyelvű Könyvtár, s. 38–55.
- SLOBODA, Marián (2017): Jazykový postoj. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Cit. 20. 3. 2018. <<http://www.czechency.org/slovník/XYZ>>.
- SPITZMÜLLER, Jürgen (2005): *Metasprachdiskurse: Einstellungen zu Anglizismen und ihre wissenschaftliche Rezeption*. Berlin: Walter de Gruyter.
- SPITZMÜLLER, Jürgen (2007): Staking the claims of identity: Purism, linguistics and the media in post-1990 Germany. *Journal of Sociolinguistics*, 11, s. 261–285.
- STUBBS, Michael (1997): Whorf's children: critical comments on critical discourse analysis. In: Alison Wray – Ann Ryan (eds.), *Evolving Models of Language*. Clevedon: Multilingual Matters s. 100–116.
- STUBBS, Michael (1994): Grammar, text and ideology: computer-assisted methods in the linguistics of representation. *Applied Linguistics*, 15(2), s. 201–223.
- STUBBS, Michael (1996): *Text and Corpus Analysis: Computer-Assisted Studies of Language and Culture*. Oxford: Blackwell.
- SUBTIRELU, Nicholas Close (2013): 'English... it's part of our blood': ideologies of language and nation in United States congressional discourse. *Journal of Sociolinguistics*, 17(1), s. 37–65.
- TEJNOR, Antonín (1969): Český pravopis a veřejné mínění. *Naše řeč*, 52(5), s. 265–285.
- TEJNOR, Antonín (1972): Přejatá slova a veřejné mínění. *Naše řeč*, 55(4), s. 185–202.
- THOMAS, George (1991): *Linguistic Purism*. London: Longman.
- THOMPSON, John B. (1984): *Studies in the Theory of Ideology*. Cambridge: Polity.
- THOMPSON, John B. (1990): *Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*. Cambridge: Polity.
- TOGNINI-BONELLI, Elena (2001): *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.

- TRIBBLE, Christopher (2000): Genres, keywords, teaching: towards a pedagogic account of the language of project proposals. In: Lou Burnard – Tony McEnery (eds.), *Rethinking Language Pedagogy from a Corpus Perspective: Papers from the Third International Conference on Teaching and Language Corpora*. Hamburg: Peter Lang, s. 75–90.
- VALDROVÁ, Jana (1997): K české genderové lingvistice. *Naše řeč*, 80(2), s. 87–91.
- VAN DIJK, Teun A. (1993): Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*, 4(2), s. 249–283.
- VAN DIJK, Teun A. (1998): *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- VAN DIJK, Teun A. (2000): *Ideology and discourse: A Multidisciplinary Introduction* [online]. Cit. 6. 3. 2018. <<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Ideology%20and%20Discourse.pdf>>.
- VAN DIJK, Teun A. (2001): Discourse, ideology and context. *Folia Linguistica*, 35(1–2), s. 11–40.
- VAN DIJK, Teun A. (2004): Discourse, knowledge and ideology: reformulating old questions and proposing some new solutions. In: Martin Pütz – JoAnne Neff-van Aertselaer – Teun A. van Dijk (eds.), *Communicating Ideologies: Multidisciplinary Perspectives on Language, Discourse and Social Practice*. Bern et al.: Peter Lang, s. 5–38.
- VAN DIJK, Teun A. (2006): Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11(2), s. 115–140.
- VAN DIJK, Teun A. (2008): *Discourse and Power*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- VAN DIJK, Teun A. (2018): Socio-cognitive discourse studies. In: John Flowerdew – John E. Richardson (eds.), *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. London – New York, NY: Routledge, s. 26–43.
- VAN LEEUWEN, Theo (2005): Critical discourse analysis. In: Keith Brown (ed.), *Encyclopaedia of Language and Linguistics* [2nd Edition]. Amsterdam: Elsevier, s. 290–294.
- VEJVODA, Martin (2013): Skupinová ideologie v médiích určených lidem s tělesným postižením. *Mediální studia*, 7, s. 309–322.
- VERSCHUEREN, Jef (1999): *Understanding Pragmatics*. London: Arnold.
- VERSCHUEREN, Jef (2001): Predicaments of criticism. *Critique of Anthropology*, 21(1), s. 59–81.
- VERSCHUEREN, Jef (2012): *Ideology in Language Use: Pragmatic Guidelines for Empirical Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VESSEY, Rachelle (2017): Corpus approaches to language ideology. *Applied Linguistics*, 38(3), s. 277–296.
- VIRTANEN, Tuija (2008): Corpora and discourse analysis. In: Anke Lüdeling – Merja Kytö (eds.), *Corpus Linguistics: An International Handbook: Vol. 2*. Berlin – New York, NY: Walter de Gruyter, s. 1043–1070.

- VOLEK, Jaromír (2004): Škola birminghamská. In: Irena Reifová (ed.), *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, s. 250–253.
- VRÁBLĚOVÁ, Júlia (2015): Jazyková ideológia v slovenskom parlamente. In: Katarína Barnová – Alexandra Chomová (eds.), *Varia XXI: Zborník príspevkov z XXI. kolokvia mladých jazykovedcov (Banská Bystrica – Šachtičky 30. 11. – 2. 12. 2011)*. Banská Bystrica: Belianum, s. 630–638.
- WACHSMUTH, Henning – TRENMANN, Martin – STEIN, Benno – ENGELS, Gregor – PALAKARSKA, Tsvetomira (2014): A review corpus for argumentation analysis. In: Alexander Gelbukh (ed.), *Computational Linguistics and Intelligent Text Processing: 15th International Conference, CICLing 2014, Kathmandu, Nepal, April 6-12, 2014: Proceedings, Part II*. Berlin – Heidelberg: Springer-Verlag, s. 115–127.
- WEBER, Jean-Jacques (2009): *Multilingualism, Education and Change*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- WIDDOWSON, Henry G. (1995): Discourse analysis: a critical view. *Language and Literature*, 4(3), s. 157–172.
- WIDDOWSON, Henry G. (1996): Reply to Fairclough: discourse and interpretation: conjectures and refutations. *Language and Literature*, 5(1), s. 57–69.
- WIDDOWSON, Henry G. (1998): The theory and practice of critical discourse analysis. *Applied Linguistics*, 19(1), s. 136–151.
- WILSON, Andrew (2013): Embracing Bayes factors for key item analysis in corpus linguistics. In: Markus Bieswanger – Amei Koll-Stobbe (eds.), *New Approaches to the Study of Linguistic Variability: Vol. 4*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, s. 3–11.
- WODAK, Ruth (2001): The discourse-historical approach. In: Ruth Wodak – Michael Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London – Thousand Oaks, CA – New Delhi: Sage, s. 63–95.
- WODAK, Ruth (2011): Critical linguistics and critical discourse analysis. In: Jan Zienkowski – Jan-Ola Östman – Jef Verschueren (eds.), *Discursive Pragmatics*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 50–69.
- WODAK, Ruth – MEYER, Michael (2009): Critical discourse analysis: history, agenda, theory, and methodology. In: Ruth Wodak – Michael Meyer (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*. London: Sage, s. 1–33.
- WOOLARD, Kathryn A. – SCHIEFFELIN, Bambi B. (1994): Language ideology. *Annual Review of Anthropology*, 23, s. 55–82.
- WOOLARD, Kathryn A. (1998): Language ideology as a field of inquiry. In: Bambi B. Schieffelin – Kathryn A. Woolard – Paul V. Kroskrity (eds.), *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford – New York, NY: Oxford University Press, s. 3–47.

9 Přílohy

Příloha 1 Definice vybraných jazykových ideologií

Definice jsou převzaty z glosáře Istvána Lanstyáka (2016); jsou přeloženy do češtiny.

Vysvětlivky ke kódům za názvy jazykových ideologií: 1: ideologie různých typů; 2: ideologie jazykové správnosti; a: zakořeněné ideologie; 2: nezakořeněné ideologie; ab ovo: bez ohledu na kontext, uživatele, cíl apod.

Jazykový axiologismus

(1a) Přesvědčení, že (národní) jazyk představuje výjimečnou (národní) hodnotu, a proto je třeba zacházet s ním s patřičnou úctou, zaslouží si zvláštní zacházení.

Jazykový dependentismus

(1b) Přesvědčení, že v současnosti se zvyšuje „jazyková zranitelnost“ společnosti, a proto je třeba věnovat jazyku velkou pozornost, je třeba o něj pečovat, chránit ho, aby byl schopný čelit výzám současnosti.

Jazykový dilaborismus

(1a) Přesvědčení, že v jazyku může pod vlivem jiných jazyků dojít k rozkladu jeho systému, čímž může jazyk nastoupit na cestu k zániku; toto přesvědčení je důvodem všeobecně rozšířeného mínění, že vliv cizího jazyka na gramatiku je nebezpečnější než vliv na slovní zásobu.

Jazykový efektivismus

(1b) Jakožto všeobecná ideologie přesvědčení, že jednou ze základních zásad jazykové komunikace je snaha o ekonomičnost; snaha o ekonomičnost je také jedním z nejdůležitějších impulsů pro jazykové změny.

(2b) Na makroúrovni přesvědčení, že ekonomičnost projevu je absolutní hodnotou. Na mikroúrovni přesvědčení, že jazykové formy vyhovující požadavku jazykové ekonomie jsou *ab ovo* správnější než delší formy.

Jazykový etatismus

(1a) Přesvědčení, podle něž je mezi státem a národním jazykem velmi silná vazba. Toto přesvědčení se projevuje mimo jiné v myšlence, že státní a etnické hranice jsou – nebo by aspoň měly být – identické. V tomto pojetí je přítomnost menšinových jazyků ve státním společenství rušivým, nebo dokonce destruktivním faktorem, který je podle možností jazykovou politikou zaměřenou na posilování státního jazyka eliminovat.

Jazykový etnoidentismus

(1b) Přesvědčení, že nejen identita jednotlivých mluvčích, ale i identita jednotlivých etnik se váže ke konkrétním jazykům nebo jazykovým varietám; to znamená, že etnická identita je neoddělitelná od jazykové identity. Z toho vyplývá, že ztráta jazyka na úrovni jednotlivce a jazyková asimilace na úrovni komunity nevyhnutelně vede ke změně etnického povědomí. Etnoidentistická ideologie se projevuje v přesvědčení, že mluvčí výběrem jazyka – pokud ho neurčují externí faktory – kromě své jazykové identity demonstruje i svou etnickou identitu.

Jazykový exaktismus

(2a) Na makroúrovni přesvědčení, že obsahově přesný, jednoznačný projev je absolutní hodnotou. Na mikroúrovni přesvědčení, že jazyková forma, která je z hlediska denotace přesnější, méně zavádějící, jednoznačnější, je *ab ovo* správnější než ta, která méně přesně nebo nejasně odkazuje na denotát.

Jazykový extrudismus

(1a) Přesvědčení, že některé jazykové formy jsou pro jazyk nebezpečné, protože jsou schopné vytlačit jiné formy z komunikace a tím i z jazykového systému.

Jazykový homogenismus

(1a) Jakožto všeobecnější jazyková ideologie přesvědčení, že jazyková a varietová rozmanitost stejně jako jazyková variabilita je negativním jevem. Přívrženci této ideologie prosazují jazykovou jednotnost, resp. jednotlý jazyk na úkor jazykové a varietové rozmanitosti a jazykové variability.

(2a) Jakožto ideologie jazykové správnosti na makroúrovni přesvědčení, že jazykově homogenní užívání jazyka je *ab ovo* správnější než takové používání jazyka, které se vyznačuje míšením forem z různých jazyků nebo jazykových variet, resp. střídáním kódů; podobně jazykově jednotnější jazykové variety jsou *ab ovo* hodnotnější než jazykové variety z nějakého hlediska smíšené. Na mikroúrovni přesvědčení, že homogenní jazykové formy jsou *ab ovo* správnější než smíšené, hybridní jazykové formy (které vznikly např. ze dvou nebo více jazyků, jazykových variet nebo kontaminací forem, třebaže z téhož jazyka).

Jazykový instrumentalismus

(1a) Přesvědčení, že jazyk je pro mluvčí předem daný externí nástroj, který pouze využívají pro své účely a který je možné podobně jako nástroje ve fyzickém světě zdokonalovat. Zdůrazňování této ideologie je charakteristické pro odborníky, kteří se zabývají funkční diferenciací jazyka.

Jazykový kodifikacionismus

(2a) Na makroúrovni přesvědčení, že jazykové projevy sestávající výlučně z kodifikovaných forem jsou *ab ovo* správnější než projevy, které obsahují i nekodifikované formy. Na mikroúrovni přesvědčení, že jazykové formy, které jsou uvedeny (jakožto správné) v kodifikačních příručkách, gramatikách, v publikacích o jazykové kultuře jsou *ab ovo* správnější než ty, které se v takových pracích nenacházejí, resp. v nich jsou uvedené jako méně správné, nesprávné, substandardní apod.

Jazykový konzervativismus

(1a) Jakožto všeobecnější jazyková ideologie přesvědčení, že tradiční jazykové formy představují mimořádnou hodnotu, a proto je jejich uchování společenským, kulturním, a dokonce i národním zájmem. Přívrženci této ideologie podporují jazykový management zaměřený na zpomalení, nebo dokonce zvrácení jazykových změn.

(2a) Jakožto ideologie jazykové správnosti na makroúrovni přesvědčení, že archaičtější jazyky a jazykové variety obsahující více starších jazykových forem (např. izolované jazyky a nářečí; jazyky s okrajovou polohou v rámci svých jazykových rodin, okrajová nářečí) jsou *ab ovo* hodnotnější než ty, které prošly většími změnami. Na mikroúrovni přesvědčení, že tradiční, starší jazykové formy jsou *ab ovo* správnější než ty, které vznikly nebo byly převzaty v pozdějším období.

Jazykový liberalismus

(1a) Přesvědčení, že výběr jazyka i způsob používání jazyka je soukromou záležitostí mluvčího, univerzálním lidským právem, které – pokud se neuplatňuje přirozeně – by měl zabezpečit pro své občany stát; upřednostňování některého jazyka nebo variety na úkor jiných jazyků nebo variet je poručením jazykových lidských práv.

Jazykový logicismus

(2a) Na mikroúrovni přesvědčení, že „logické“ jazykové formy, které jsou v souladu se zákonitostmi myšlení, jsou *ab ovo* správnější než jazykové formy, u nichž je tento soulad pouze částečný.

Jazykový modernismus

(1a) Jakožto všeobecnější jazyková ideologie přesvědčení, že neologismy představují v jazyce mimořádnou hodnotu, ať už jde o nové jazykové formy (např. slova, slovní spojení, gramatické struktury apod.), nebo o nové registry, žánry, typy textů, jelikož vznikly jako reakce na aktuální potřeby mluvčích v dané době. Zastánci tohoto názoru podporují používání nových jazykových forem a útvarů.

(2a) Jakožto ideologie jazykové správnosti na makroúrovni přesvědčení, že novější jazykové variety s menším počtem tradičních jednotek nejsou o nic horší než archaičtější variety. Na mikroúrovni přesvědčení, že novější jazykové formy jsou stejně dobré jako tradiční formy.

Jazykový monolingvismus

(1a) Jakožto všeobecnější jazyková ideologie přesvědčení, že přirozeným stavem pro jednotlivce i pro komunitu je jednojazyčnost; dvoj- a vícejazyčnost je nezvyklý, ba dokonce až deviantní jev. Z tohoto důvodu je jednojazyčný mluvčí vzorem, s nímž se mají srovnávat jazykové vědomosti vícejazyčných mluvčích; podobně mají sloužit jako vzor jazykové poměry v jednojazyčných komunitách, v porovnání s nimiž jsou vícejazyčná uspořádání problematická.

(2a) Jakožto ideologie jazykové správnosti na makroúrovni přesvědčení, že jazykové variety používané jednojazyčnými mluvčími jsou *ab ovo* hodnotnější a správnější než ty, které používají dvoj- a vícejazyční mluvčí. Na mikroúrovni přesvědčení, že jazykové formy nacházející se v jazykových varietách používaných jednojazyčnými mluvčími jsou *ab ovo* hodnotnější a správnější než ty, které se vyskytují pouze v jazykových varietách používaných dvou- a vícejazyčnými mluvčími.

Jazykový nacionalismus

(1a) Přesvědčení lidí patřících k určitému etnickému společenství, že jejich jazyk je vyspělejší, hodnotnější, lepší, krásnější atd. než jiné jazyky, a proto je odůvodněné ho rozšiřovat na úkor jiných jazyků, ať už v rámci jednoho státu, nebo v mezinárodním měřítku.

Jazykový organicismus

(1b) Přesvědčení, že jazyk je podobný organismům živé přírody, má podobné projevy jako živé organismy, např. má svůj zrod, vývoj („rozkvět“), úpadek, smrt; jazyky tvoří rodiny, rozvíjejí se; o jazyky je třeba pečovat, zušlechťovat je atd.

Jazykový ortografismus

(1a) Jakožto všeobecnější jazyková ideologie přesvědčení, že dodržování pravidel pravopisu je základním požadavkem kladeným na písemný projev. Je velmi důležité, aby si všichni osvojili tyto pravidla a aplikovali je při psaní jakéhokoliv typu textu.

(2a) Jakožto ideologie jazykové správnosti na makroúrovni přesvědčení, že psané projevy, které odpovídají pravidlům pravopisu jsou *ab ovo* lepší než ty, které obsahují pravopisné chyby. Na mikroúrovni přesvědčení, že tvarové a výslovnostní varianty, které odpovídají pravidlům pravopisu, jsou *ab ovo* jazykově správnější než ty, které jsou mimo pravopisnou kodifikaci.

Jazykový patriotismus

(1a) Přesvědčení, že používání jazyka samo o sobě, nezávisle na obsahu projevu může být vlasteneckým, nebo naopak nevlasteneckým činem, může být prospěšné, anebo může naopak škodit národu, tj. existují jazykové formy, jejichž použití lze považovat za projev vlastenectví, nebo naopak za projev nedostatku vlasteneckého cítění; použití určitých jazykových forem je v souladu se zájmu národa, zatímco použití jiných forem je proti zájmům národa, může škodit národu.

Jazykový perikulismus

(1a) Přesvědčení, že na (národní) jazyk číhají různá nebezpečí, a proto je ho potřebné chránit a zvelebovat.

Jazykový protektivismus

(1a) Přesvědčení, že určité jazyky (např. menšinové jazyky) nebo variety (např. nářečí nebo standardní varieta) potřebují být neustále chráněné. Patří sem i přesvědčení, že národní jazyk k tomu, aby mohl normálně fungovat, potřebuje permanentní ochranu, a to nezávisle na jazykově-politické situaci, v níž se nachází: jazykově-politickými a kodifikačními opatřeními je potřeba podporovat jeho zdravý rozvoj, je třeba ho chránit před nebezpečími, které na něj číhají. Na mikroúrovni je jazykovým protektivismem přesvědčení, že existují konkrétní jazykové formy, které je třeba chránit, např. proto, aby je nevytlačily jiné jazykové formy.

Jazykový purismus

(2a) Na makroúrovni přesvědčení, že způsob vyjadřování, který upřednostňuje jazykové formy domácího původu, je *ab ovo* hodnotnější (i správnější) než ten, v němž je mnoho převzatých a kalkovaných forem. Na mikroúrovni přesvědčení, že jazykové formy domácího původu jsou *ab ovo* správnější než ty, které jsou převzaté nebo kalkované z jiných jazyků.

Jazykový simplicismus

(2b) Na makroúrovni přesvědčení, že jednoduchost projevu je absolutní hodnotou. Na mikroúrovni přesvědčení, že jazykové formy s jednodušší strukturou jsou *ab ovo* správnější než komplikované formy.

Jazykový standardismus

(1a) Jakožto všeobecnější jazyková ideologie přesvědčení, že standardní varieta jazyka má výjimečné postavení, je nezastupitelným prostředkem dosahování vzdělanosti, je nejdůležitější varietou, z jazykového hlediska je vyspělejší než jiné variety, je měřítkem správnosti, je nevyhnutelná pro společenský vzestup, a proto je základním zájmem každého člověka osvojit si ji a používat ji.

(2a) Jakožto ideologie jazykové správnosti na makroúrovni přesvědčení, že standardní varieta jazyka je *ab ovo* hodnotnější, nadřazená, rozvinutější, lepší, ba dokonce i krásnější než ostatní variety. Na mikroúrovni přesvědčení, že standardní jazykové formy jsou *ab ovo* správnější než formy patřící k jiným varietám. Zastánci standardismu nazývají „normou“ normu standardní variety a kladou ji nad normy všech ostatních norem.

Příloha 2 Metadata korpusů JAZPARL a JAZMED

JAZMED

Kód	Médium
A2	A2 kulturní čtrnáctideník
Aha	Aha!
BBC	BBC
Blesk	Blesk
BrD	Brněnský deník
ČRo+	Český rozhlas Plus
ČRo1	Český rozhlas 1 – Radiožurnál
ČRo6	Český rozhlas 6
ČRoR	Český rozhlas Region
ČRoRa	Český rozhlas Regina
ČT1	Česká televize – ČT1
ČT24	Česká televize – ČT24
Deník	Deník (a jeho regionální mutace)
DCh	Deník Chomutovska
DImpuls	Deník IMPULS
DJ	Deník Jablonecka
DJb	Deník Jablonecka
DomD	Domažlický deník
E15	E15
Ekonom	Ekonom
Elektro	Elektro
F1	Frekvence 1
Haló	Haló noviny
HN	Hospodářské noviny
HrN	Hradecké noviny
ChD	Chebský deník
Instinkt	Instinkt
KhD	Kutnohorský deník
LbD	Liberecký den
LitN	Literární noviny
LN	Lidové noviny
Metro	Metro
MF+	MF Plus
MsD	Moravskoslezský den
MsDk	Moravskoslezský deník
MV	Moderní vyučování
NA	Nové alternativy
NS	Nedělní svět
OID	Olomoucký den
PO	Pojistný obzor
Právo	Právo
PrD	Pražský deník
Prima	Prima TV / FTV Prima

Profit	Profit
Reflex	Reflex
Respekt	Respekt
RH	Region – Havířovsko
RP	Rudé Právo
Sanquis	Sanquis
SIN	Slovácké noviny – regionální týdeník
Slovo	Slovo
SS	Svobodné slovo
StČ	Střední Čechy
Strategie	Strategie
Svoboda	Svoboda
Šíp	Šíp
TD	Tachovský deník
TR	Týdeník Rozhlas
Týden	Týden
ÚD	Ústecký deník
VHN	Víkend Hospodářských novin
VP	Večerník Praha
Xtp	Xantypa
ZN	Zemské noviny

Kód	Role
N	novinář
K	představitel slovesné kultury
P	politik
X	nezjistitelné
Y	jiné
A	akademik
J	jazykovědec
L	laik

Kód	Žánr
Z	zpráva
K	komentář
R	rozhovor
Č	článek
Rep	reportáž

Příloha 3 Seznamy 100 neklíčovějších slov

JazParl_pro-JazParl_proti-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	a_conjunction	1184	0,317231	338	0,646169	0,779545
2	nebo_conjunction	185	1,241296	21	2,049183	0,735419
3	evropský_adjective	55	1,417716	4	4,638689	0,722761
4	státní_adjective	151	1,337228	21	2,539997	0,702097
5	vlastní_adjective	17	2,05454	0	0	0,688336
6	republika_noun	234	1,215667	47	1,839065	0,676103
7	unie_noun	32	1,976437	1	6,244998	0,664227
8	mezinárodní_adjective	53	2,154898	0	0	0,656279
9	směr_noun	11	2,182579	0	0	0,647955
10	ústav_noun	41	1,643571	6	3,516097	0,647309
12	platnost_noun	9	2,249087	0	0	0,628795
13	12_numeral	16	2,290265	0	0	0,617489
14	právech_noun	21	2,297721	0	0	0,615485
15	veřejnost_noun	11	2,305491	0	0	0,613411
16	stát_noun	137	1,50069	19	2,761353	0,608476
17	instituce_noun	26	1,771292	1	6,244998	0,602894
18	mateřský_adjective	20	1,960817	2	4,358908	0,591205
19	respektovat_verb	11	2,398338	0	0	0,589664
20	ústavní_adjective	87	1,986959	13	2,467534	0,588796
21	osoba_noun	92	2,146843	7	3,124344	0,587122
22	fyzický_adjective	28	2,428092	0	0	0,582438
23	smluvní_adjective	12	2,434773	0	0	0,58084
24	stanovit_verb	60	1,963298	6	3,366772	0,575431
25	pro_preposition	147	1,183955	33	1,579736	0,573313
26	včetně_preposition	12	2,477718	0	0	0,570773
27	ústava_noun	75	1,324851	16	3,068573	0,568993
28	československý_adjective	8	2,486989	0	0	0,568645
29	dnes_adverb	16	2,495867	0	0	0,566622
30	navrhovat_verb	14	2,311691	1	6,244998	0,561808
31	uznávání_noun	12	2,523996	0	0	0,560307
32	podmínka_noun	40	1,996044	4	4,901949	0,558513
33	občan_noun	90	1,694607	18	2,250078	0,557755
35	označování_noun	11	2,559822	0	0	0,552466
36	právnických_adjective	23	2,565851	0	0	0,551167
38	výkonný_adjective	11	2,572555	0	0	0,549731
39	čl_verb	54	2,578186	0	0	0,548531
40	@card@_numeral	302	1,628658	38	3,499766	0,545762
41	člen_noun	11	2,612136	0	0	0,541401
42	český_adjective	463	0,975538	125	1,104188	0,540279
44	značný_adjective	7	2,641458	0	0	0,535391
45	zahraničí_noun	9	2,642344	0	0	0,535212

46	od_preposition	33	2,088371	2	5,575897	0,525791
49	město_noun	8	2,740666	0	0	0,516011
51	jinak_adverb	10	2,759275	0	0	0,512531
52	veřejný_adjective	76	1,692	9	3,032809	0,506628
53	rok_noun	22	2,462971	1	6,244998	0,506557
54	stav_noun	9	2,797195	0	0	0,505583
55	podnik_noun	8	2,817946	0	0	0,50186
57	závazný_adjective	9	2,820942	0	0	0,501327
59	zvláštní_adjective	43	2,232718	4	4,822385	0,500927
60	více_adverb	17	2,826525	0	0	0,500336
61	1_numeral	142	2,279001	14	2,957579	0,499032
62	majetek_noun	14	2,852058	0	0	0,495857
63	moc_noun	32	2,208783	4	3,522388	0,493977
64	změna_noun	24	2,268899	3	4,423254	0,493909
65	č_noun	214	1,933553	20	4,995328	0,4929
66	úmluva_noun	12	2,887099	0	0	0,489839
68	rozvíjet_verb	8	2,916066	0	0	0,484973
69	název_noun	28	2,271269	2	4,59529	0,483496
70	vyslání_noun	45	2,533514	4	4,901949	0,478767
71	bohatství_noun	12	2,95909	0	0	0,477922
72	3_numeral	59	1,781354	11	2,976645	0,477553
74	v_preposition	850	0,511089	250	0,912704	0,4769
75	prostranství_noun	7	2,967145	0	0	0,476624
76	současně_adverb	14	2,790511	1	6,244998	0,475316
77	činnost_noun	25	2,542422	1	6,244998	0,473739
78	služba_noun	24	2,528449	1	6,244998	0,473456
79	společnost_noun	22	2,655476	2	6,244998	0,472848
80	výslovně_adverb	8	2,992422	0	0	0,472598
81	opět_adverb	7	3,007373	0	0	0,470249
83	stanovený_adjective	14	3,013762	0	0	0,469252
87	jakýkoli_pronoun	9	3,071183	0	0	0,460478
88	í_conjunction	202	0,897595	54	1,561623	0,459664
89	pokládat_verb	14	3,077609	0	0	0,459517
90	sb_noun	202	2,253064	15	5,794092	0,457819
94	určený_adjective	16	2,704128	1	6,244998	0,455087
96	zdroj_noun	12	3,118593	0	0	0,453478
97	jméno_noun	8	3,119963	0	0	0,453279
98	široký_adjective	10	3,122203	0	0	0,452954
101	při_preposition	63	2,46872	7	2,806349	0,450664
106	povolení_noun	12	3,153641	0	0	0,448438
107	platit_verb	8	3,154253	0	0	0,448351
108	hranice_noun	8	3,161882	0	0	0,44727
109	určitý_adjective	25	2,784281	3	5,554177	0,446613
111	informace_noun	34	2,314759	3	6,244998	0,443562
114	2_numeral	99	1,714187	19	2,23847	0,439201

119	znak_noun	10	3,250084	0	0	0,435131
120	podle_preposition	109	1,793452	25	2,001025	0,430703
122	ozbrojený_adjective	18	3,287133	0	0	0,430227
123	zeměpisné_adjective	7	3,288545	0	0	0,430042
125	přímo_adverb	16	2,837488	1	6,244998	0,425497
127	označení_noun	18	3,073384	1	6,244998	0,423676
129	vázat_verb	22	2,860027	1	6,244998	0,421446
131	členský_adjective	20	3,367706	0	0	0,419934
134	rada_noun	17	2,847055	1	6,244998	0,418007
143	smlouva_noun	89	1,949466	10	3,490155	0,413949
153	provedení_noun	10	3,45512	0	0	0,40931
154	podrobnost_noun	7	3,461081	0	0	0,408605
168	vyhl_verb	16	3,493088	0	0	0,404861
170	podílet_verb	7	3,499044	0	0	0,404171

JazParl_proti-RefParl-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	jazyk_noun	206	0,851483	30	3,041264	1,652647
2	ochrana_noun	42	1,624313	64	1,260514	0,78127
3	zákon_noun	191	0,978238	1869	0,87324	0,765536
4	čeština_noun	43	1,981263	11	3,210541	0,709031
5	dámy_noun	36	1,610637	439	0,353339	0,646793
6	cizí_adjective	12	2,180511	8	1,374703	0,623229
7	český_adjective	125	1,104188	1222	0,566144	0,612187
8	národnostní_adjective	25	2,305793	4	3,605551	0,606865
9	pán_noun	38	1,536863	597	0,293801	0,602714
10	úřední_adjective	19	2,270724	3	3,144615	0,593781
11	úprava_noun	32	1,732177	124	1,068563	0,591052
12	menšín_noun	20	2,383953	3	3,605551	0,588
13	kolega_noun	33	1,801949	595	0,674799	0,576898
14	předsedající_adjective	23	2,011193	224	0,837228	0,556242
15	používání_noun	15	2,537365	5	1,994562	0,549483
16	stručný_adjective	10	2,478201	43	1,234802	0,528082
17	jazykový_adjective	25	2,773226	15	3,170332	0,503247
18	užívat_verb	11	2,777366	3	2,684657	0,495604
19	chránit_verb	15	3,015034	14	2,063207	0,449606
20	národnost_noun	12	3,166133	3	2,0092	0,440559
21	slovensky_adverb	7	3,24785	0	0	0,435431
22	nadbytečný_adjective	7	3,095407	10	1,935306	0,429093
23	projev_noun	8	3,095341	52	1,023542	0,427719
24	paragraf_noun	11	2,995311	38	2,348959	0,425566
25	často_adverb	8	2,578878	46	1,016158	0,424625
26	překlad_noun	7	3,338054	0	0	0,423664
27	mít_verb	100	1,347451	2250	0,282615	0,423278

28	právní_adjective	70	2,062868	326	0,785574	0,421739
29	menšina_noun	13	3,217798	14	2,873152	0,421554
30	hovořit_verb	20	2,403279	218	0,623976	0,421047
31	etnických_adjective	9	3,370436	0	0	0,419594
32	dostatečný_adjective	6	2,927995	23	1,209972	0,417283
33	řád_noun	35	2,269088	255	0,684602	0,416373
34	pouze_adverb	25	2,230264	312	0,349518	0,415965
35	předkladatele_noun	4	3,329924	3	3,605551	0,415583
37	jaksi_adverb	4	3,243217	8	1,719968	0,4138
38	předkladatelů_noun	6	3,336715	5	1,585467	0,4119
39	výjimka_noun	8	2,977366	17	1,315345	0,409428
40	obsažený_adjective	8	2,779889	10	2,383906	0,408278
41	předkladatelé_noun	4	3,237652	11	1,720281	0,40708
42	navrhovatelé_noun	6	3,222463	11	1,757282	0,405369
43	upravit_verb	8	2,598763	43	1,210699	0,405199
44	navrhovatelů_noun	6	3,425037	18	2,592014	0,402695
45	slovenský_adjective	17	3,40946	7	1,89709	0,402536
47	styk_noun	6	3,250936	6	2,000744	0,400106
49	příslušník_noun	8	3,072912	17	1,500938	0,394514
50	nesouhlas_noun	6	2,615212	16	1,785547	0,392408
51	užívání_noun	13	3,358539	7	2,893921	0,391315
52	titulek_noun	3	3,647281	1	3,605551	0,384169
53	identita_noun	6	3,668222	1	3,605551	0,381408
54	například_adverb	18	2,805047	78	0,919219	0,380905
55	francie_noun	3	3,584663	3	2,002194	0,377672
56	spotřebitel_noun	3	3,525307	3	2,92945	0,376686
57	vedle_preposition	5	2,742331	33	1,485728	0,374561
58	ústava_noun	16	3,068573	51	1,022097	0,374548
59	kulturní_adjective	10	3,533997	16	1,648767	0,374246
60	tlumočnicka_noun	5	3,782463	0	0	0,373887
61	předkladatelům_noun	3	3,702986	4	1,915102	0,37206
62	ústavou_noun	4	3,440874	9	1,648061	0,367959
63	jiný_adjective	42	1,466705	513	0,368983	0,367044
64	nepřijal_verb	3	3,663466	6	2,268002	0,36648
65	slovenština_noun	14	3,862823	1	3,605551	0,365246
66	dostatečně_adverb	13	3,347998	37	1,022038	0,364135
67	velice_adverb	8	3,301717	95	0,997822	0,363883
68	potřeba_noun	10	3,217754	105	0,544021	0,358979
69	česky_adverb	6	3,929469	3	2,572981	0,356577
70	národní_adjective	24	3,058793	113	1,253478	0,355098
71	úředním_adjective	3	3,940859	1	3,605551	0,35011
72	předložený_adjective	24	2,482258	158	0,888426	0,348682
73	legislativně_adverb	3	3,702243	6	1,988488	0,346776
74	upravující_adjective	3	4,095989	0	0	0,345268
75	dobře_adverb	13	2,345969	156	0,527062	0,343415

76	navazovat_verb	3	3,540001	7	1,876941	0,343186
78	řešit_verb	11	3,285906	146	0,892437	0,340942
81	65_numeral	4	4,026127	9	1,688746	0,336494
82	zajišťovat_verb	4	3,61295	11	1,349975	0,335422
83	předkladatel_noun	3	3,518949	13	1,315715	0,334058
84	nerozumí_verb	3	4,213223	2	2,459602	0,334008
86	takový_pronoun	20	2,020363	329	0,514804	0,333282
88	kučera_noun	5	3,67935	8	2,344688	0,331136
89	nikterak_adverb	3	4,020831	7	2,326378	0,33101
90	rodném_adjective	3	4,272762	0	0	0,330983
93	spisovný_adjective	5	4,012988	9	3,605551	0,328092
95	upravovat_verb	10	4,196061	19	1,869363	0,325762
96	živnostenském_adjective	2	4,358908	0	0	0,324442
97	kučery_noun	4	4,324083	2	3,605551	0,32432
98	důvodová_adjective	3	3,886012	2	2,952396	0,324308
100	ověřeného_adjective	3	4,364695	0	0	0,324012
101	etnický_adjective	4	4,368874	0	0	0,323702
102	aplikační_adjective	7	4,370841	0	0	0,323556
103	legislativní_noun	3	3,588684	9	1,990961	0,32344
104	listina_noun	7	2,938866	18	1,895552	0,322858
105	tolik_adverb	9	3,408189	42	1,097708	0,322491
107	občanství_noun	3	3,767066	4	2,04348	0,321627
108	ustanovením_noun	3	3,675111	6	1,505797	0,319821
109	bičik_noun	4	4,431237	0	0	0,319146
110	nějaký_pronoun	13	2,616428	201	0,415269	0,318631
111	evropa_noun	5	2,860434	49	1,146902	0,31859
112	právníckými_adjective	3	4,362428	1	3,605551	0,31806
113	dobala_verb	2	4,468891	0	0	0,316457

JazParl_pro-RefParl-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	jazyk_noun	576	0,674976	30	3,041264	2,086467
2	český_adjective	463	0,975538	1222	0,566144	1,02576
3	ústava_noun	75	1,324851	51	1,022097	1,001007
4	čeština_noun	83	1,468698	11	3,210541	0,95089
5	právo_noun	156	1,167539	270	0,55034	0,911731
6	národnostní_adjective	58	1,598568	4	3,605551	0,876961
7	zákon_noun	429	0,771083	1869	0,87324	0,875085
8	národní_adjective	95	1,501181	113	1,253478	0,871592
9	základní_adjective	79	1,331007	148	1,081776	0,854955
10	a_conjunction	1184	0,317231	9080	0,143855	0,845725
11	ústav_noun	41	1,643571	24	1,201762	0,818884
12	používání_noun	27	1,731275	5	1,994562	0,809751
13	jazykový_adjective	72	1,813767	15	3,170332	0,765421

14	úřední_adjective	43	1,878646	3	3,144615	0,728181
15	mateřský_adjective	20	1,960817	5	1,97619	0,705615
16	článek_noun	57	1,908389	61	1,499179	0,677981
17	právní_adjective	121	1,511992	326	0,785574	0,665196
18	stát_noun	137	1,50069	405	0,729101	0,657301
19	etnický_adjective	19	2,157435	0	0	0,655507
20	etnických_adjective	21	2,177636	0	0	0,649426
21	menšin_noun	32	2,182218	3	3,605551	0,642798
22	v_preposition	850	0,511089	6523	0,151041	0,641024
23	národ_noun	32	2,009001	34	1,374186	0,632141
24	i_conjunction	202	0,897595	1239	0,299465	0,627585
25	cizí_adjective	50	2,206045	8	1,374703	0,625571
26	stanovit_verb	60	1,963298	68	0,988563	0,622395
27	užívání_noun	35	2,18084	7	2,893921	0,621684
28	identita_noun	27	2,323486	1	3,605551	0,606703
29	příslušník_noun	22	2,164686	17	1,500938	0,597233
30	právech_noun	21	2,297721	6	2,193203	0,595582
31	ústavní_adjective	87	1,986959	115	0,949343	0,590811
32	zejména_adverb	25	1,80736	115	0,691842	0,588742
33	užívat_verb	27	2,390123	3	2,684657	0,584238
34	úprava_noun	38	1,918649	124	1,068563	0,572345
35	kulturní_adjective	33	2,372381	16	1,648767	0,570563
36	styk_noun	37	2,446081	6	2,000744	0,5651
37	republika_noun	234	1,215667	967	0,523099	0,563215
38	uznávání_noun	12	2,523996	0	0	0,560307
39	chránit_verb	18	2,416963	14	2,063207	0,557927
40	jako_conjunction	115	1,098873	915	0,253116	0,557535
42	označování_noun	11	2,559822	0	0	0,552466
43	ochrana_noun	58	2,329436	64	1,260514	0,551777
44	menšina_noun	28	2,394676	14	2,873152	0,551429
45	těž_adverb	28	2,4168	19	1,323937	0,546952
46	svobod_noun	23	2,276797	12	2,160714	0,544164
47	osoba_noun	92	2,146843	98	0,807224	0,538432
48	smlouva_noun	89	1,949466	143	0,810687	0,535996
49	fyzický_adjective	28	2,428092	10	1,423951	0,535184
50	čl_verb	54	2,578186	11	1,533327	0,530685
51	překlad_noun	15	2,667422	0	0	0,53018
52	vyučovací_adjective	10	2,70839	1	3,605551	0,516227
53	občan_noun	90	1,694607	286	0,943823	0,514002
54	evropa_noun	23	2,5226	49	1,146902	0,512852
55	vnitrostátní_adjective	7	2,765379	0	0	0,5114
56	francie_noun	17	2,759394	3	2,002194	0,508299
57	nařízení_noun	8	2,45595	7	2,010308	0,507424
58	právnických_adjective	23	2,565851	9	1,748407	0,506821
59	jiný_adjective	106	1,36108	513	0,368983	0,502977

60	jakož_conjunction	13	2,437655	9	1,745691	0,494229
61	sb_noun	202	2,253064	168	1,020419	0,49213
62	úředně_adverb	12	2,778705	1	3,605551	0,490426
63	předpis_noun	43	2,320947	93	1,043404	0,487733
64	určený_adjective	16	2,704128	10	1,295085	0,486869
65	úředních_adjective	7	2,863826	1	3,605551	0,486608
66	státní_adjective	151	1,337228	497	1,335765	0,479939
67	prostranství_noun	7	2,967145	0	0	0,476624
68	dotknout_verb	10	2,862261	5	1,85992	0,474564
69	upravovat_verb	15	2,437198	19	1,869363	0,473822
70	uzavírání_noun	6	2,99595	0	0	0,472042
71	národnost_noun	10	2,947444	3	2,0092	0,469802
72	ověřený_adjective	11	3,014633	0	0	0,469116
73	obyvatelstvo_noun	8	2,32608	11	1,594034	0,467686
74	pravopis_noun	6	3,037187	0	0	0,465633
75	francouzský_adjective	10	3,037376	0	0	0,465604
76	upravit_verb	15	2,513417	43	1,210699	0,463405
77	polsko_noun	7	3,028214	1	3,605551	0,462704
78	slovenský_adjective	19	2,957277	7	1,89709	0,46157
79	zvláštní_adjective	43	2,232718	66	0,834131	0,46046
80	mezinárodními_adjective	10	2,695858	10	1,400663	0,458729
81	vázat_verb	22	2,860027	10	1,474206	0,457999
82	vysvědčení_noun	6	2,732296	3	2,230822	0,457159
83	instituce_noun	26	1,771292	75	1,079906	0,455822
84	používat_verb	19	2,214682	26	1,404416	0,453503
85	uzavíraných_adjective	4	3,124061	0	0	0,452684
86	úředními_adjective	5	3,129307	0	0	0,451925
87	obecně_adverb	14	1,887506	40	1,004235	0,45126
88	rozvíjet_verb	8	2,916066	8	1,805758	0,447742
89	norma_noun	19	2,238755	81	1,148704	0,447249
90	zřizování_noun	5	3,093864	1	3,605551	0,446656
91	předkladatelé_noun	10	3,130665	11	1,720281	0,444359
92	např_adverb	33	1,848487	109	0,926501	0,443495
93	bohatství_noun	12	2,95909	14	1,502297	0,442474
94	používaný_adjective	10	3,201024	0	0	0,4418
95	dědictví_noun	8	3,034252	7	2,743323	0,440499
96	tvořit_verb	13	2,571479	24	1,742751	0,43966
97	ustanovení_noun	65	1,678897	85	1,67883	0,43817
99	publikace_noun	4	3,11638	2	3,605551	0,432128
100	lístina_noun	17	2,600756	18	1,895552	0,431731
101	povinnost_noun	56	1,777309	121	1,007963	0,431556
102	zeměpisné_adjective	7	3,288545	0	0	0,430042

JazParl_proti-JazParl_pro-Cohen-LL

Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	pan_noun	59	1,39787	49	1,424427	0,666336
2	dámy_noun	36	1,610637	15	1,86	0,615839
3	kolega_noun	33	1,801949	42	1,501844	0,499516
4	dostatečný_adjective	6	2,927995	1	6,082763	0,467805
5	řád_noun	35	2,269088	34	2,569295	0,466416
6	souhlasit_verb	8	2,498852	2	4,509193	0,448102
7	stávající_adjective	5	3,16063	0	0	0,447447
8	jednacího_adjective	10	3,145985	3	3,462729	0,440058
9	navrhovatelé_noun	6	3,222463	0	0	0,438861
10	závěr_noun	5	2,85346	2	4,250205	0,437945
11	jaksi_adverb	4	3,243217	0	0	0,436053
12	pouze_adverb	25	2,230264	17	2,237933	0,435902
13	paragraf_noun	11	2,995311	2	5,688459	0,435541
14	slovensky_adverb	7	3,24785	0	0	0,435431
15	já_pronoun	81	1,383369	127	1,351435	0,416644
16	mít_verb	100	1,347451	133	1,396088	0,415896
18	ústavou_noun	4	3,440874	0	0	0,411004
19	projev_noun	8	3,095341	6	3,789518	0,409072
20	zvláště_adverb	5	3,095505	1	6,082763	0,404059
21	pán_noun	38	1,536863	24	1,74952	0,400735
22	legislativy_noun	3	3,588684	0	0	0,394076
24	titulek_noun	3	3,647281	0	0	0,387745
25	aplikace_noun	3	3,652198	0	0	0,387223
28	nepřijal_verb	3	3,663466	0	0	0,386032
29	způsobit_verb	3	3,675416	0	0	0,384776
30	pocit_noun	4	3,695879	0	0	0,382646
31	legislativně_adverb	3	3,702243	0	0	0,381988
32	předkladatelům_noun	3	3,702986	0	0	0,381912
33	fakticky_adverb	3	3,767066	0	0	0,375415
34	kučera_noun	5	3,67935	1	6,082763	0,375177
35	navrhovatelů_noun	6	3,425037	1	6,082763	0,371472
36	výjimka_noun	8	2,977366	7	2,727692	0,37093
37	následující_adjective	5	3,775806	2	6,082763	0,3702
38	totiž_adverb	9	2,641217	6	3,590976	0,361619
39	být_verb	522	0,757576	1012	0,490919	0,357303
40	26_numeral	3	3,972439	0	0	0,356006
41	pokud_conjunction	23	2,75945	36	1,540001	0,355291
42	nutný_adjective	10	3,328611	6	4,16648	0,355113
43	případně_adverb	12	3,172222	4	3,636783	0,353805
44	předsedající_adjective	23	2,011193	19	1,397502	0,351659
47	bohužel_particle	10	3,071358	8	3,251465	0,349347
48	obvyklý_adjective	4	4,054334	0	0	0,348815
49	avšak_conjunction	3	3,654726	1	6,082763	0,348244
50	poslanecké_adjective	15	3,079653	10	4,556593	0,347198

51	65_numeral	4	4,026127	1	6,082763	0,346317
52	slovenština_noun	14	3,862823	4	4,033304	0,3459
54	nikoliv_adverb	15	2,682243	7	3,35575	0,343573
55	usnesení_noun	11	3,53976	7	4,487899	0,341531
60	faktický_adjective	3	4,272711	0	0	0,330987
61	rodném_adjective	3	4,272762	0	0	0,330983
62	poslanec_noun	30	2,198548	19	3,001847	0,330261
63	kraus_noun	3	4,280054	1	6,082763	0,329146
64	jednácím_adjective	4	4,054873	2	4,292236	0,32841
65	jasný_adjective	6	2,767248	3	3,678118	0,326932
67	poslankyně_noun	8	4,018792	2	4,404691	0,326904
70	živnostenském_adjective	2	4,358908	0	0	0,324442
71	dle_preposition	2	4,359336	0	0	0,32441
72	ověřeného_adjective	3	4,364695	0	0	0,324012
73	duplicitní_adjective	2	4,364709	0	0	0,324011
74	omezovat_verb	2	4,365163	0	0	0,323977
75	učit_verb	2	4,372574	0	0	0,323428
76	vystupovat_verb	2	4,373538	0	0	0,323357
77	ransdorf_noun	3	4,376021	0	0	0,323173
79	slovák_noun	2	4,379296	0	0	0,322932
80	koncepčně_adverb	2	4,381296	0	0	0,322784
81	chybný_adjective	2	4,381296	0	0	0,322784
82	spadat_verb	2	4,381296	0	0	0,322784
83	takový_pronoun	20	2,020363	23	2,065618	0,322729
84	odpovědět_verb	2	4,383269	0	0	0,322639
85	jednacímu_adjective	2	4,390953	0	0	0,322074
86	přesně_adverb	5	3,822383	3	4,559342	0,32144
87	hodit_verb	2	4,401403	0	0	0,32131
88	naznačovat_verb	2	4,401403	0	0	0,32131
89	de_preposition	2	4,412393	0	0	0,320509
90	shora_adverb	3	4,416543	0	0	0,320208
91	coby_conjunction	6	4,447075	0	0	0,31801
92	tvrzení_noun	3	4,122975	1	6,082763	0,317732
93	kvóta_noun	2	4,454748	0	0	0,317462
94	konkrétní_adjective	6	3,626578	3	6,082763	0,317241
95	nevyplyvá_verb	2	4,464821	0	0	0,316746
96	dobala_verb	2	4,468891	0	0	0,316457
97	soudruh_noun	3	4,474014	0	0	0,316095
98	morava_noun	2	4,476307	0	0	0,315933
99	vracet_verb	2	4,478164	0	0	0,315802
100	přepracování_noun	2	4,4852	0	0	0,315307
101	připojuji_verb	3	4,499495	0	0	0,314305
102	krásně_adverb	2	4,504687	0	0	0,313943
104	přinést_verb	5	4,521581	0	0	0,31277
106	přijmout_verb	15	2,702758	9	2,808349	0,311878

107	určitosti_noun	2	4,534653	0	0	0,311868
108	tlumočí_verb	2	4,538545	0	0	0,311601
109	stručný_adjective	10	2,478201	4	3,343111	0,311464
110	pouhý_adjective	3	3,778342	1	6,082763	0,310743
113	praktický_adjective	4	4,060156	1	6,082763	0,309986
115	protiústavní_adjective	4	4,588335	0	0	0,308219
116	výjimečně_adverb	2	4,590135	0	0	0,308098
118	proklamativní_adjective	2	4,59529	0	0	0,307753
119	školském_adjective	2	4,597749	0	0	0,307588
120	upravený_adjective	2	4,598527	0	0	0,307536
121	potíž_noun	2	4,603092	0	0	0,307231

JazMed_proti-JazMed_pro-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	podoba_noun	27	1,754553	8	2,756426	0,682248
2	dobře_adverb	30	1,654446	6	2,61693	0,655715
3	ovšem_particle	26	1,426415	5	2,860283	0,6292
4	poslední_adjective	32	1,409354	8	2,343984	0,62498
5	dobrý_adjective	27	1,831793	6	3,38695	0,600268
6	list_noun	7	2,462458	0	0	0,57431
9	spojení_noun	6	2,497803	0	0	0,566183
10	přijímat_verb	8	2,523223	0	0	0,560479
12	jistě_adverb	21	1,86305	5	3,69771	0,545392
13	komplex_noun	6	2,636721	0	0	0,536353
14	snad_adverb	28	1,414691	9	2,076364	0,528163
16	moci_verb	112	0,828552	56	0,945108	0,526811
18	lid_noun	7	2,721039	0	0	0,519733
19	latina_noun	9	2,727265	0	0	0,518547
20	čechy_noun	11	2,372977	2	4,238118	0,518052
21	smysl_noun	14	2,290823	1	5,291503	0,51674
25	dost_adverb	21	2,434298	2	4,014498	0,511268
26	ten_pronoun	610	0,472682	327	0,593817	0,508915
28	komunista_noun	34	1,831446	12	2,001375	0,501195
29	zpět_adverb	8	2,82391	0	0	0,5008
30	jenž_pronoun	48	1,210609	22	2,038137	0,49475
31	teorie_noun	6	2,863581	0	0	0,493862
32	způsob_noun	20	1,909389	3	3,695586	0,491939
33	žít_verb	15	1,879824	4	3,615078	0,48607
34	uk_noun	5	2,927066	0	0	0,483151
35	jenom_particle	14	2,808015	1	5,291503	0,481176
36	hlavně_adverb	13	1,700487	1	5,291503	0,479873
37	očekávat_verb	7	2,948249	0	0	0,479679
39	dodnes_adverb	5	2,957463	0	0	0,478185
40	němčina_noun	24	1,599287	7	2,60437	0,476481
42	pocházet_verb	5	2,980505	0	0	0,474488

43	tenhle_pronoun	21	2,762464	1	5,291503	0,473396
44	mluvený_adjective	6	2,988286	0	0	0,473252
45	něco_pronoun	39	1,518123	10	2,115034	0,472926
47	možná_adverb	25	1,646785	7	2,738114	0,472868
48	květen_noun	8	3,001546	0	0	0,471162
49	brzy_adverb	13	2,616806	1	5,291503	0,470001
50	rok_noun	79	1,060173	41	1,409295	0,468617
51	většinou_adverb	12	2,783006	2	3,744256	0,467245
52	možný_adjective	19	2,052521	6	2,957853	0,465149
53	zkušenost_noun	9	2,904094	1	5,291503	0,46075
57	klesat_verb	4	3,107766	0	0	0,455058
59	tendence_noun	5	3,12698	0	0	0,452262
60	původ_noun	5	3,136658	0	0	0,450866
63	budoucí_adjective	4	3,176234	0	0	0,445249
65	zavést_verb	4	3,20926	0	0	0,440667
68	opatření_noun	5	3,233957	0	0	0,437301
69	náprava_noun	4	3,243608	0	0	0,436
70	úředník_noun	4	3,252309	0	0	0,434834
73	vydání_noun	4	3,306184	0	0	0,427748
75	student_noun	9	3,333932	0	0	0,424188
79	navrhovaný_adjective	5	3,379735	0	0	0,418439
80	přesný_adjective	4	3,390021	0	0	0,41717
83	efekt_noun	4	3,424218	0	0	0,413003
85	praktický_adjective	8	3,073472	1	5,291503	0,409799
86	čili_conjunction	4	3,462249	0	0	0,408467
89	módní_adjective	5	3,564786	0	0	0,396718
91	špatně_adverb	5	3,567707	0	0	0,396393
92	naopak_adverb	14	2,340052	2	4,012254	0,396278
93	sklon_noun	4	3,570922	0	0	0,396036
96	společnost_noun	19	2,555957	4	2,616069	0,394942
97	příliš_adverb	20	2,124537	6	3,021927	0,393713
100	měsíc_noun	6	3,623245	0	0	0,390317
101	druh_noun	6	3,63769	0	0	0,388767
105	profesor_noun	12	2,817817	1	5,291503	0,387301
106	společenství_noun	5	3,656096	0	0	0,38681
107	nástroj_noun	4	3,656992	0	0	0,386715
109	všechno_pronoun	68	0,957896	35	1,59862	0,386012
110	nikdy_adverb	12	2,551397	3	3,11075	0,384482
111	slovenský_adjective	19	3,350357	4	3,741432	0,384363
115	ale_conjunction	174	0,852517	92	1,028776	0,380908
118	samozřejmě_adverb	21	3,162583	6	3,716965	0,378501
121	spíše_adverb	30	1,914293	11	2,135907	0,377327
128	připadat_verb	4	3,779317	0	0	0,374198
133	angličtina_noun	46	1,793647	11	2,298474	0,372451
136	trpět_verb	4	3,800151	0	0	0,372147

144	francouzština_noun	13	2,618689	3	3,369323	0,367241
145	asi_particle	33	1,532385	7	3,214831	0,366983
146	samý_pronoun	4	3,855433	0	0	0,366811
147	snaha_noun	19	1,929337	5	3,158505	0,366252
148	věda_noun	42	3,287379	2	4,193547	0,366231
153	okolí_noun	4	3,904561	0	0	0,362195
164	jazykovědec_noun	19	2,229985	4	4,29264	0,356112
167	urban_noun	4	3,991424	0	0	0,354313
174	licoměrná_adjective	4	4,034059	0	0	0,350568
175	dodatek_noun	4	4,034059	0	0	0,350568
177	tj_adjective	5	4,038519	0	0	0,350181
181	čtenář_noun	8	3,267821	1	5,291503	0,347736
183	civilizace_noun	4	4,070178	0	0	0,347457
184	intelektuál_noun	7	4,085934	0	0	0,346118
185	novinář_noun	15	3,055149	2	5,291503	0,345389
188	menšinový_adjective	14	4,113508	0	0	0,343797
189	srozumitelný_adjective	4	4,116432	0	0	0,343553
192	ačkoliv_conjunction	6	4,136572	0	0	0,341881
199	středověký_adjective	4	4,156184	0	0	0,340267
202	umění_noun	6	4,16716	0	0	0,339371
211	podobně_adverb	8	2,700044	1	5,291503	0,335927
212	výuka_noun	5	4,213054	0	0	0,335674
220	aspoň_adverb	5	4,250812	0	0	0,332693
221	konkrétně_adverb	4	4,251046	0	0	0,332674

JazMed_proti-RefMed-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency	Dispersion	Frequency	Dispersion	Statistic
		1	1	2	2	
1	jazyk_noun	404	0,651519	90	11,85665	2,147085
2	čeština_noun	203	0,805349	26	17,17924	1,74457
3	zákon_noun	186	0,939626	490	5,008026	1,39739
4	jazykový_adjective	128	1,037189	24	14,98998	1,355188
5	český_adjective	247	0,59554	2349	2,071291	1,272678
6	jako_conjunction	147	0,66066	2401	1,587896	1,193542
7	ten_pronoun	610	0,472682	11997	0,923505	1,028436
8	že_conjunction	337	0,430793	7959	1,016251	0,964267
9	národní_adjective	53	1,234075	294	5,151345	0,944389
10	ochrana_noun	49	1,364841	154	7,557299	0,943015
11	slovo_noun	74	1,345405	348	4,003011	0,900987
12	němčina_noun	24	1,599287	13	21,15134	0,867543
13	návrh_noun	64	1,458875	258	5,846832	0,835115
14	národ_noun	21	1,551767	73	10,66628	0,804393
15	angličtina_noun	46	1,793647	37	13,7511	0,767525
16	mluvit_verb	41	1,497006	212	5,263661	0,747166
17	komunista_noun	34	1,831446	98	11,31658	0,718091

18	cizí_adjective	37	1,839141	82	8,539592	0,715834
19	či_conjunction	48	1,15687	994	2,521297	0,696088
20	ostatně_adverb	14	1,923642	68	8,624757	0,654818
21	jiný_adjective	63	1,028615	1001	2,307833	0,651355
22	snad_adverb	28	1,414691	247	4,512227	0,642477
23	ústava_noun	26	2,198176	18	16,53101	0,636236
24	jazykovědec_noun	19	2,229985	0	0	0,634181
25	jak_adverb	86	0,779729	1684	1,868508	0,626765
26	lze_verb	34	1,548664	361	4,254765	0,622815
27	jistě_adverb	21	1,86305	114	6,659421	0,621729
28	komunistický_adjective	17	2,152317	52	12,10777	0,618551
29	výraz_noun	35	2,207882	31	15,63318	0,616776
30	používat_verb	21	1,969255	115	6,83377	0,601282
31	ústavní_adjective	13	2,234169	30	19,10849	0,585971
32	podoba_noun	27	1,754553	185	5,1108	0,585604
33	projev_noun	24	1,888769	80	9,026406	0,585194
34	užívat_verb	15	2,101448	33	11,92338	0,582678
35	vlastně_adverb	18	1,627009	177	5,179287	0,572956
36	snaha_noun	19	1,929337	143	5,670507	0,563724
37	užívání_noun	21	2,367842	31	12,83929	0,558256
38	ovšem_particle	26	1,426415	382	3,77531	0,554749
39	slovensko_noun	16	1,611229	138	7,250889	0,551757
40	o_preposition	229	0,566587	6889	1,00315	0,550898
41	kultura_noun	33	1,907648	176	6,680914	0,550547
42	ksčm_noun	13	2,182945	47	14,37829	0,549904
43	identita_noun	12	2,533692	14	17,60028	0,548125
44	rozhlasový_adjective	9	2,527897	14	18,62733	0,540124
45	řeč_noun	14	2,207942	84	9,404626	0,539664
46	francouzština_noun	13	2,618689	3	41,15617	0,537756
47	jen_particle	79	1,179583	1834	1,729626	0,529718
48	kdo_pronoun	31	1,525379	546	3,526507	0,527234
49	norma_noun	18	2,381071	67	10,35422	0,523768
50	latina_noun	9	2,727265	1	58,18075	0,516534
51	můj_pronoun	69	1,268228	1596	2,033722	0,514824
52	hovořit_verb	17	2,083068	124	6,320363	0,514605
53	takový_pronoun	40	1,203528	712	2,855237	0,510667
54	styk_noun	10	2,364737	40	11,13697	0,510312
55	státní_adjective	27	1,621642	451	4,211654	0,508216
56	věta_noun	11	2,375469	39	11,96088	0,506501
57	nějaký_pronoun	27	1,474317	418	3,658567	0,506434
58	co_adverb	59	1,296102	1171	2,209884	0,503086
59	evropa_noun	25	1,815741	310	4,725379	0,502403
60	úřední_adjective	21	2,747978	24	14,59304	0,500514
61	poslanec_noun	28	2,268069	204	7,269339	0,499957
62	být_verb	1017	0,342003	33882	0,539947	0,497891

63	něco_pronoun	39	1,518123	447	3,575809	0,495167
64	třeba_adverb	39	1,432628	657	3,055105	0,495075
65	používání_noun	8	2,64805	16	18,65295	0,494953
66	mysl_noun	14	2,290823	95	7,376429	0,494609
67	komplex_noun	6	2,636721	30	13,9232	0,490409
68	česky_adverb	13	2,756432	16	16,29254	0,485182
69	chránit_verb	8	2,332491	47	10,66152	0,482312
70	co_pronoun	44	1,495773	572	3,15056	0,477479
71	nýbrž_conjunction	10	2,64368	28	14,14654	0,475951
72	úroveň_noun	18	1,907033	187	5,873071	0,474898
73	evropský_adjective	43	1,856451	495	4,621696	0,471524
74	příklad_noun	17	2,635622	82	8,343156	0,470149
75	mateřština_noun	6	3,022266	1	58,18075	0,467632
76	možná_adverb	25	1,646785	291	4,271538	0,467467
77	zdát_verb	10	2,118748	136	5,822316	0,467353
78	prvý_adjective	7	2,751984	17	17,83352	0,465666
79	občan_noun	22	1,692734	297	5,467673	0,465313
80	vyjadřovat_verb	9	2,554635	45	10,51098	0,464928
82	zbytečný_adjective	10	2,20325	62	10,15908	0,460444
83	hovorový_adjective	6	3,052033	1	58,18075	0,46011
84	obohacovat_verb	5	2,944457	4	39,69369	0,456551
85	docela_adverb	11	2,380551	61	9,783618	0,44892
86	mluvený_adjective	6	2,988286	5	44,81578	0,446127
87	psát_verb	20	2,354633	139	6,493693	0,445162
88	spisovný_adjective	42	3,116333	6	48,69008	0,444621
89	autor_noun	30	1,790056	268	5,084779	0,444125
90	dost_adverb	21	2,434298	231	4,614902	0,442706
91	nedílný_adjective	8	3,151382	4	32,42476	0,442292
92	televizní_adjective	13	2,067389	144	7,412249	0,439418
93	nikoliv_adverb	11	2,255582	117	6,496672	0,43935
94	ba_particle	8	3,032914	23	15,61837	0,435995
95	proto_conjunction	32	1,465578	768	2,577613	0,432276
96	spíše_adverb	30	1,914293	380	3,760286	0,431588
97	onen_pronoun	10	2,483767	81	8,0327	0,427756
98	dbát_verb	22	3,258411	11	19,79516	0,427598
99	slovník_noun	7	2,946268	19	17,11735	0,426768
100	soukromý_adjective	21	2,64511	121	7,258739	0,426569
102	projít_verb	8	2,359502	114	6,51962	0,426009

JazMed_pro-JazMed_proti-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	přece_adverb	16	1,567623	3	4,171189	0,7508
2	můj_pronoun	118	0,923847	69	1,268228	0,712721

3	zdeněk_noun	11	1,987215	0	0	0,711656
4	pouze_adverb	19	1,63439	6	2,927512	0,659426
5	volba_noun	10	2,121474	1	6,403124	0,637445
6	zpravodajství_noun	8	2,285468	0	0	0,618785
7	kulturní_adjective	33	1,76533	15	2,158553	0,592549
8	kdyby_conjunction	18	1,680076	10	2,699101	0,579247
9	chránit_verb	20	1,42118	8	2,332491	0,577569
10	předložit_verb	9	2,029274	2	4,482991	0,572283
11	při_preposition	34	1,109317	20	1,614769	0,562068
12	násilně_adverb	5	2,518853	0	0	0,561451
13	poslanec_noun	41	1,067989	28	2,268069	0,557639
14	veškerý_pronoun	4	2,540454	0	0	0,556677
15	německy_adverb	7	2,422836	1	6,403124	0,555895
17	ksčm_noun	31	1,490082	13	2,182945	0,543405
18	desetiletí_noun	5	2,664472	0	0	0,530767
19	úsílí_noun	5	2,27185	1	6,403124	0,530669
20	vzor_noun	14	2,043774	4	3,699163	0,528647
21	vystoupení_noun	7	2,683073	0	0	0,527087
22	postupovat_verb	5	2,718044	0	0	0,520306
23	aktivní_adjective	7	2,735512	0	0	0,516983
24	haló_interjection	4	2,790718	0	0	0,506756
25	majitel_noun	9	2,794979	0	0	0,505984
27	šou_adjective	7	2,810001	0	0	0,503279
29	podpora_noun	9	2,210605	2	4,609205	0,497594
30	podnik_noun	14	2,615192	1	6,403124	0,49568
32	čelo_noun	4	2,901038	0	0	0,487485
35	hlasatel_noun	4	2,980283	0	0	0,474523
36	konstatovat_verb	3	3,000517	0	0	0,471323
38	říci_verb	29	1,656814	20	2,173671	0,468835
39	amerikanizace_noun	4	3,034053	0	0	0,466114
40	získat_verb	4	3,038449	0	0	0,465439
41	článek_noun	22	2,448937	7	4,116681	0,465317
42	vlastnictví_noun	8	3,055513	0	0	0,46284
43	klanica_noun	6	3,064285	0	0	0,461515
44	dle_preposition	6	3,076424	0	0	0,459694
45	přírodní_adjective	4	3,086339	0	0	0,458217
46	vymezení_noun	3	3,091845	0	0	0,457401
47	mediálního_adjective	4	3,094014	0	0	0,457081
48	moderátoři_noun	6	3,094259	0	0	0,457044
49	existence_noun	6	2,943483	1	6,403124	0,456749
50	budova_noun	3	3,104987	0	0	0,455465
51	řeč_noun	26	1,861912	14	2,207942	0,454035
52	znak_noun	8	2,916321	1	6,403124	0,453495
53	germanizace_noun	5	3,122888	0	0	0,452854
55	již_adverb	27	2,048637	9	2,273891	0,44813

56	hodnotný_adjective	3	3,163225	0	0	0,44708
57	polsko_noun	10	2,993858	2	4,691685	0,446405
58	zdravotní_adjective	3	3,172997	0	0	0,445703
59	pokládat_verb	8	2,823877	1	6,403124	0,445571
61	chvíle_noun	4	3,205322	0	0	0,441208
62	likvidace_noun	3	3,213746	0	0	0,440051
63	120_numeral	3	3,218059	0	0	0,439462
64	pramálo_adverb	3	3,223565	0	0	0,438711
65	technika_noun	4	3,233572	0	0	0,437353
66	posílení_noun	3	3,239634	0	0	0,436535
67	zajišťovat_verb	3	3,261229	0	0	0,433644
69	úředním_adjective	11	2,995398	3	3,623779	0,433498
70	14_numeral	6	3,268581	0	0	0,432669
71	paragraf_noun	9	2,470079	1	6,403124	0,430716
72	prostřednictví_noun	10	2,406126	4	5,207669	0,429962
73	shoda_noun	3	3,295303	0	0	0,42916
74	tók_noun	4	3,299302	0	0	0,42864
75	naděje_noun	5	3,319062	0	0	0,426088
76	kapitál_noun	6	3,329752	0	0	0,42472
77	zdůrazňovat_verb	4	3,333361	0	0	0,424261
78	čssd_noun	13	2,799155	4	3,893385	0,423005
79	jednat_verb	6	2,924777	1	6,403124	0,42151
80	osobnost_noun	5	3,358312	0	0	0,421108
81	písníček_noun	3	3,370778	0	0	0,419551
82	josef_noun	5	2,739152	1	6,403124	0,416368
83	překlad_noun	5	3,071646	1	6,403124	0,416277
84	požadovat_verb	6	3,400263	0	0	0,415913
89	přliv_noun	4	3,423177	0	0	0,413129
90	sněmovna_noun	28	1,838794	18	3,168967	0,411827
91	moderátorů_noun	6	3,150534	1	6,403124	0,411735
92	leč_conjunction	3	3,443547	0	0	0,410685
93	nadbytečný_adjective	8	3,147679	1	6,403124	0,410188
94	poprvé_numeral	5	2,80547	1	6,403124	0,408455
95	zásadní_adjective	7	2,477208	1	6,403124	0,407899
98	ať_conjunction	5	2,482426	1	6,403124	0,402525
99	spojit_verb	3	3,521422	0	0	0,401603
101	námítka_noun	3	3,569466	0	0	0,396197
102	pořad_noun	15	2,421034	7	3,46213	0,395655
103	statek_noun	3	3,585768	0	0	0,394396
106	ruka_noun	14	2,170341	5	3,55218	0,391201
108	nyní_adverb	14	2,446923	5	3,563551	0,390562
109	národnostní_adjective	11	2,414571	3	3,823434	0,390102
110	zaměstnanec_noun	4	3,635415	0	0	0,38901
111	obsahovat_verb	7	3,228205	2	5,581159	0,387275
112	přeložit_verb	3	3,66658	0	0	0,385704

113	aby_conjunction	66	1,407728	55	1,213248	0,385136
123	lesní_adjective	3	3,675065	0	0	0,384813
124	speciální_adjective	9	3,676325	0	0	0,384681
125	konzervovat_verb	3	3,676325	0	0	0,384681
126	švýcarsko_noun	3	3,676325	0	0	0,384681
127	bička_noun	3	3,676325	0	0	0,384681
128	vtělení_noun	3	3,676325	0	0	0,384681
135	okruh_noun	3	3,677935	0	0	0,384513

JazMed_pro-RefMed-Cohen-LL						
Rank	Lemma	Frequency 1	Dispersion 1	Frequency 2	Dispersion 2	Statistic
1	jazyk_noun	280	0,670901	90	11,85665	2,086657
2	zákon_noun	158	0,832063	490	5,008026	1,579059
3	čeština_noun	112	1,014161	26	17,17924	1,386826
4	poslanec_noun	41	1,067989	204	7,269339	1,167383
5	český_adjective	205	0,780155	2349	2,071291	1,166619
6	můj_pronoun	118	0,923847	1596	2,033722	1,127039
7	návrh_noun	79	1,093026	258	5,846832	1,088761
8	jazykový_adjective	57	1,401356	24	14,98998	1,001443
9	že_conjunction	272	0,492669	7959	1,016251	0,951722
10	chránit_verb	20	1,42118	47	10,66152	0,923367
11	ksčm_noun	31	1,490082	47	14,37829	0,901482
12	spisovný_adjective	53	1,648894	6	48,69008	0,84672
13	národní_adjective	87	1,477	294	5,151345	0,844246
14	cizí_adjective	28	1,50379	82	8,539592	0,838348
15	ochrana_noun	38	1,378207	154	7,557299	0,838066
16	slovo_noun	50	1,266664	348	4,003011	0,837006
17	jako_conjunction	86	0,954948	2401	1,587896	0,800158
18	česky_adverb	14	1,789281	16	16,29254	0,756426
19	sněmovna_noun	28	1,838794	102	8,727187	0,732019
20	televizní_adjective	27	1,485964	144	7,412249	0,730826
21	řeč_noun	26	1,861912	84	9,404626	0,724666
22	být_verb	862	0,3581	33882	0,539947	0,716683
23	národ_noun	38	1,931533	73	10,66628	0,702925
24	ústava_noun	41	1,994596	18	16,53101	0,702116
25	hovořit_verb	24	1,671009	124	6,320363	0,683364
26	třeba_adverb	42	1,472934	657	3,055105	0,656177
27	co_pronoun	34	1,183475	572	3,15056	0,651839
28	právo_noun	46	1,227924	397	4,482812	0,65096
29	kulturní_adjective	33	1,76533	246	5,6423	0,639886
30	státní_adjective	34	1,370949	451	4,211654	0,634153
31	rozhlasový_adjective	12	2,169852	14	18,62733	0,629618
32	vzor_noun	14	2,043774	37	12,4603	0,627998
33	identita_noun	20	2,271027	14	17,60028	0,612277

34	jen_particle	65	1,111754	1834	1,729626	0,604533
35	věta_noun	12	1,945921	39	11,96088	0,600225
36	aby_conjunction	66	1,407728	1650	1,867814	0,599361
37	jak_adverb	73	1,037773	1684	1,868508	0,598131
38	úřední_adjective	8	2,260326	24	14,59304	0,592153
39	kultura_noun	46	2,165499	176	6,680914	0,591131
40	o_preposition	200	0,716369	6889	1,00315	0,585695
41	angličtina_noun	11	2,298474	37	13,7511	0,575904
42	mateřština_noun	11	2,465623	1	58,18075	0,573352
43	národnostní_adjective	11	2,414571	9	26,27311	0,568986
44	prostředek_noun	19	1,770889	196	5,764367	0,565191
45	německy_adverb	7	2,422836	5	30,93602	0,563205
46	zpravodajství_noun	8	2,285468	27	16,9944	0,559671
47	předložit_verb	9	2,029274	56	9,072109	0,557715
48	anglicky_adverb	7	2,379441	15	21,507	0,552903
49	menšin_noun	10	2,534031	4	34,0217	0,552394
50	výraz_noun	33	2,456445	31	15,63318	0,54838
51	ústavní_adjective	12	2,149125	30	19,10849	0,543568
52	norma_noun	11	2,246723	67	10,35422	0,541716
53	ten_pronoun	327	0,593817	11997	0,923505	0,540926
54	přece_adverb	16	1,567623	149	6,076088	0,538358
55	paragraf_noun	9	2,470079	14	28,78111	0,535745
56	mediální_adjective	10	2,298541	26	14,44136	0,53461
57	článek_noun	22	2,448937	64	10,29382	0,534113
58	právní_adjective	15	2,263589	78	8,648605	0,530576
59	vláda_noun	39	1,403201	660	4,749506	0,527736
60	jeho_pronoun	103	0,715564	3763	1,246598	0,526106
61	přijetí_noun	10	2,378165	50	9,737384	0,52388
62	dbát_verb	10	2,626048	11	19,79516	0,521868
63	stát_noun	49	1,487533	558	4,017409	0,519839
64	zejména_adverb	19	2,058777	259	4,485219	0,517745
65	republika_noun	37	1,474168	500	3,762375	0,516861
66	němčina_noun	7	2,60437	13	21,15134	0,515583
67	zcela_adverb	21	1,592422	246	4,544557	0,514307
68	příklad_noun	13	2,518617	82	8,343156	0,513316
69	mluvit_verb	26	2,020025	212	5,263661	0,510288
70	kdyby_conjunction	18	1,680076	341	3,942467	0,509834
71	občan_noun	29	2,176109	297	5,467673	0,509043
72	jiný_adjective	48	1,181239	1001	2,307833	0,508185
73	vyjadřování_noun	4	2,775072	2	41,5188	0,50768
74	haló_interjection	4	2,790718	0	0	0,506756
75	televize_noun	19	1,71692	175	6,683564	0,506087
76	šou_adjective	7	2,810001	0	0	0,503279
77	co_adverb	39	1,107731	1171	2,209884	0,503033
78	poslanecké_adjective	4	2,539525	28	13,64519	0,49799

79	pravopis_noun	7	2,797035	3	41,13504	0,495747
80	komunista_noun	12	2,001375	98	11,31658	0,494931
81	umět_verb	13	2,058624	120	6,740168	0,493367
82	či_conjunction	60	1,560787	994	2,521297	0,492192
83	médium_noun	25	2,387233	77	10,0764	0,491362
84	slovník_noun	11	2,555114	19	17,11735	0,489755
85	zdeněk_noun	11	1,987215	258	4,832012	0,480515
86	proč_adverb	21	1,586705	281	4,415797	0,47874
87	užívání_noun	13	2,589751	31	12,83929	0,477152
88	úředním_adjective	11	2,995398	1	58,18075	0,471826
89	schopnost_noun	6	2,199177	77	8,190255	0,469461
90	francie_noun	12	2,505374	114	7,728008	0,469235
91	svůj_pronoun	111	0,888721	3572	1,301767	0,467413
92	amerikanizace_noun	4	3,034053	0	0	0,466114
93	uzákonit_verb	6	3,021752	1	58,18075	0,464816
94	intonace_noun	4	3,046175	0	0	0,464259
95	moderátor_noun	7	2,854233	15	18,58852	0,463191
96	desetiletí_noun	5	2,664472	28	13,52944	0,462275
97	zakotvit_verb	4	3,018183	5	26,94716	0,462016
98	klanica_noun	6	3,064285	0	0	0,461515
99	číst_verb	7	2,45417	64	9,992129	0,458451
100	obsažený_adjective	5	2,990574	2	48,58153	0,45756